

T.C.

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**ADNAN MENDERES DÖNEMİNDE TÜRKİYE’NİN
BALKAN DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ
(1950-1960)**

**Elif Destan DUĞALI
195051029**

**Tez Danışmanı;
Doç. Dr. Serap TOPRAK**

Bandırma 2024

T.C
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ADNAN MENDERES DÖNEMİNDE TÜRKİYE’NİN
BALKAN DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ
(1950-1960)

Elif Destan DUĞALI
195051029

Tez Danışmanı;
Doç. Dr. Serap TOPRAK

Bandırma 2024

ETİK BEYAN
TÜRKİYE CUMHURİYETİ
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (02/10/2024)

ÖZET

ADNAN MENDERES DÖNEMİ'NDE TÜRKİYE'NİN BALKAN DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ (1950-1960)

Elif Destan DUĞALI

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin Balkanlara yönelik dış politikasında etkili olan unsur Lozan sonrası statükonun korunmasıydı. Atatürk döneminde İtalya'da faşizmin ve Almanya'da Nazizm'in yükselişiyle birlikte bölgesel güvenliğin sağlanması yolunda Balkan Devletleri ile ikili ilişkilerin geliştirilmesinin ardından Balkan Antantı imzalanmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasını engelleyemeyen ve savunma konusunda yetersiz kalan bu antant savaş sürecinde geçerliliğini yitirmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra uluslararası sistemin iki kutuplu olması Balkanlar bölgesini de blok politikasına dahil etmiştir.

Adnan Menderes döneminde Türkiye Kore Savaşıyla NATO'ya üye olarak bölgesel ittifaklar içerisinde önemli rol oynayan aktörler arasında yer almıştır. Bu dönemde Türkiye Balkanlar'da ve Ortadoğu'da ittifaklar sistemine girerek Sovyetler Birliğine karşı caydırıcı bir etken oluşturmaya çalışmıştır. Batı ile ilişkilerini genişleten Adnan Menderes döneminde Türkiye'nin genel dış politikası batı eksenli olarak şekillenmiştir. Bu durumun böyle seyretmesinin en önemli nedeni SSCB'nin artan tehditleri, toprak talepleri, Balkanlar'da ve Ortadoğu'da komünizmi yayma çabaları olmuştur. Türkiye ve Yunanistan, Atatürk döneminde olduğu gibi bu dönemde de Balkanlarda iş birliği çabalarına girmişlerdir. Aralarına Yugoslavya'yı da dahil ederek Balkan Paktını imzalamışlardır. Ancak Türkiye ve Yunanistan arasındaki Kıbrıs Sorunu, 6-7 Eylül Olayları ve Stalin sonrası değişen Yugoslav dış politikasıyla pakt kâğıt üzerinde kalmıştır. 1957 ve 1959 yıllarında Romanya Stoica Planını önerse de bu planı Türkiye ve Yunanistan onaylamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Adnan Menderes, Balkan Antantı, Kıbrıs Sorunu, Balkan Paktı, Yunanistan

ABSTRACT

TURKEY'S RELATIONS WITH THE BALKAN STATES DURING THE PERIOD OF ADNAN MENDERES (1950-1960)

Elif Destan DUGALI

After World War I, the influential factor in Turkey's foreign policy towards the Balkans was the preservation of the post-Lausanne status quo. During the Atatürk era, with the rise of fascism in Italy and Nazism in Germany, efforts were made to enhance regional security through the development of bilateral relations with Balkan states, culminating in the Balkan Entente. However, this entente, which proved insufficient in preventing the outbreak of World War II and lacked in defense capabilities, lost its validity during the war. Following World War II, with the international system becoming bipolar, the Balkans were included in bloc politics.

During Adnan Menderes's tenure, Turkey played a significant role among regional alliances by joining NATO through its participation in the Korean War. During this period, Turkey sought to act as a deterrent against the Soviet Union by entering into alliance systems in the Balkans and the Middle East. Under Adnan Menderes, Turkey's general foreign policy was predominantly oriented towards the West. The main reasons for this orientation were the increasing threats and territorial claims from the Soviet Union, as well as its efforts to spread communism in the Balkans and the Middle East.

Turkey and Greece, as in the Atatürk era, engaged in cooperation efforts in the Balkans during this period. They signed the Balkan Pact, including Yugoslavia. However, the pact remained on paper due to the Cyprus Issue between Turkey and Greece, the events of September 6-7, and the changing Yugoslav foreign policy after Stalin. Although Romania proposed the Stoica Plan in 1957 and 1959, Turkey and Greece did not approve it.

Keywords: Adnan Menderes, Balkan Entente, Cyprus Issue, Balkan Pact, Greece

ÖNSÖZ

Adnan Menderes Döneminde Türkiye'nin Balkan Devletleri ile İlişkileri konulu tezimin amacı Adnan Menderes döneminde NATO ve ABD ile geliştirilen ilişkilerin Balkan Paktına giden sürece etkisini ve Türk dış politikasının bu süreçteki rolünü ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın ana kaynağını Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet ve Türk Diplomatik Arşivi oluşturmaktadır. Bununla beraber tez çalışmasında dönemin gazete haberlerine geniş bir ölçüde yer verilmiştir. Ayrıca dönemin meclis tutanakları ve tetkik eserlerden de faydalanılmıştır.

Çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyip her daim bana sabırla yol gösteren, destek veren, cesaretlendiren, öğrencisi olmaktan her zaman gurur ve mutluluk duyacağım sayın danışman hocam Doç. Dr. Serap Toprak'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca desteğini esirgemeyen bütün hocalarıma teşekkür ederim.

Batı Trakya Türkleri hakkında gerçekleştirdiğimiz röportajlarla tezime katkı sunan Hanife Aşan'a, Mustafa Retzeb'e ve Nafiye Retzeb'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak tüm hayatım boyunca maddi manevi her koşulda yanımda olan, aldığım kararları her zaman destekleyen, beni cesaretlendiren annem Nesrin Kanlıyer'e, yanımda olamasa da her zaman yanımda olduğunu hissettiğim rahmetli babam Avni Kanlıyer'e ve eşim Eray Duğalı'ya sevgi ve saygılarımı sunarım.

ELİF DESTAN DUĞALI
BALIKESİR, BANDIRMA 2024

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAYI.....	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar.....	xi
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN BALKAN DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ (1923 -1950)

1.ATATÜRK DÖNEMİ TÜRKİYE’NİN BALKAN DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ (1923-1938).....	6
1.1 Türkiye – Yunanistan İlişkileri.....	7
1.2. Türkiye – Arnavutluk İlişkileri.....	9
1.3. Türkiye – Romanya İlişkileri	11
1.4. Türkiye – Bulgaristan İlişkileri	12
1.5. Türkiye – Yugoslavya İlişkileri.....	15
1.6. Balkan Paktının İmzalanması	16
2.MİLLİ ŞEF İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ (1938 – 1950)	24
2.1.İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanı Olması ve Türk Dış Politikasına Etkileri.....	24
2.2. İkinci Dünya Savaşında Balkanlar ve Türkiye	26

2.3. İki Kutuplu Sistemin Ortaya Çıkması ve Türkiye'nin Batıya Yöneliş Süreci 35

2.4. Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişinin Balkan Devletleri ile İlişkisine Etkisi...39

İKİNCİ BÖLÜM

ADNAN MENDERES DÖNEMİ TÜRKİYE'NİN BALKAN DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ

1.ADNAN MENDERES'İN İKTİDARA GELİŞİ VE DIŞ POLİTİKA YAKLAŞIMI..42

1.1. Çok Partili Hayata Geçiş Süreci (1945 – 1950) 42

1.2. Adnan Menderes'in İktidara Gelişi ve Türk Dış Politikasına Etkileri 47

1.2.1.Türkiye'nin NATO'ya Giriş Süreci ve Kore Savaşı 48

2.TÜRKİYE – BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ (1950 -1960)..... 51

2.1.İkinci Dünya Savaşından Sonra Bulgaristan'ın Genel Durumu.....51

2.2. Güney Slavları Birliğini Kurma Çabaları ve Türkiye 52

2.3.Bulgaristan Türklerinin Azınlık Sorunları 53

2.3.1. Bulgaristan Türklerinin Anavatana Göçü (1950-1951) 54

2.3.2. 1950-1951 Bulgaristan Türklerinin Anavatana Göçü Sonrasında
Bulgaristan'da Kalan Türklerin Genel Durumu.....59

2.4. Türkiye – Bulgaristan Arasındaki Casusluk, Sınır ve İltica Hadiseleri 61

2.5. Türkiye – Bulgaristan Arasındaki Ticari İlişkiler 63

2.6. Türkiye – Bulgaristan Arasındaki İlişkilerin Gerginleşmesine Neden Olan Diğer
Gelişmeler 63

3.TÜRKİYE – ROMANYA İLİŞKİLERİ..... 65

3.1. İkinci Dünya Savaşından Sonra Romanya'nın Genel Dış Politika Durumu ve
Türkiye ile İlişkileri.....65

3.2.Komünizm Döneminde Romanya Türkleri 67

3.3.Romanya'dan Türkiye'ye Göç ve İltica Olayları 70

3.4. Türkiye – Romanya Ekonomik İlişkileri.....70

3.5. Türkiye – Romanya Arasındaki Kültürel İlişkiler.....	71
4. TÜRKİYE – ARNAVUTLUK İLİŞKİLERİ.....	72
4.1. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Arnavutluk’un Genel Durumu	72
4.2. Türkiye – Arnavutluk İlişkileri.....	73
4.3. Komünist Dönemde Arnavut Türkleri ve Göç	75
5. TÜRKİYE – YUGOSLAVYA İLİŞKİLERİ	76
5.1. İkinci Dünya Savaşından Sonra Yugoslavya’nın Dış Politikası	76
5.2. Türkiye-Yugoslavya Siyasi İlişkileri.....	79
5.3. Türkiye-Yugoslavya Ticaret İlişkileri	81
5.4. Türkiye-Yugoslavya Kültürel İlişkiler	82
5.5. Yugoslavya’da Türk Azınlığın Durumu ve Göç	83
6. TÜRKİYE – YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ	84
6.1. İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Yunanistan’ın Genel Dış Politikası	84
6.2. Fener Rum Patrikhanesi	86
6.3. Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Diğer Gelişmeler	88
6.4. Batı Trakya Sorunu	89
6.5. Ege Denizi ile İlgili Sorunlar.....	94
6.5.1. Ege Adaları.....	94
6.5.2. Kıta Sahaneliği.....	96
6.5.3. Hava Sahası ve Fır Hattı.....	96
6.5.4. Balık Avı Sorunu.....	97
6.6. Türkiye-Yunanistan Arasında Kültürel İlişkiler.....	99
6.7. Türkiye-Yunanistan Arasındaki Ticari İlişkiler	100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADNAN MENDERES DÖNEMİ BALKANLARDA İŞ BİRLİĞİ ÇABALARI VE BALKAN PAKTI

1. BALKANLARDA İŞ BİRLİĞİ ARAYIŞININ NEDENLERİ	103
1.1.Balkanlarda Pakt Sürecine Giden Ziyaretler Dönemi	105
2. BALKAN PAKTİNİN İMZALANMASI	108
2.1. 28 Şubat 1953 Dostluk ve İş birliği Antlaşması	108
2.2. 9 Ağustos 1954 Bled Antlaşması	109
2.3. Balkan Pakti’nin Dış Basında Yansımaları	110
3.BALKAN PAKTİNİN SONA ERMESİNİN NEDENLERİ.....	113
3.1. Yugoslavya’nın Dış Politikasındaki Değişiklikler	113
3.2. Kıbrıs Sorununun Etkisiyle Türkiye – Yunanistan İlişkilerinin Bozulması.....	115
4. BALKAN PAKTI’NIN ADNAN MENDERES’İN ORTADOĞU POLİTİKASI İÇİN ÖNEMİ.....	123
5.BALKANLARDA YENİDEN İŞ BİRLİĞİ ÇABALARI VE TÜRKİYE	129
SONUÇ	131
KAYNAKÇA	134
EKLER	161

TABLÖLAR

Tablo 1: 1950-1951 Yılları Arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç Hareketi.....59

Tablo 2: 1950-1959 Yılları Aralığında Türkiye'den Yunanistan'a İhracat. 101

Tablo 3:1950-1959 Yılları Aralığında Yunanistan'dan Türkiye'ye İhracat. 101

KISALTMALAR

a.e	: Aynı Eser
a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.y	: Aynı Yer
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
C.H.P	: Cumhuriyet Halk Partisi
EAM	: Ulusal Kurtuluş Cephesi.
EDES	: Ulusal Demokratik Helen Birliği
EKKA	: Ulusal ve Sosyal Kurtuluş Örgütü
ELAM	: Rum Ulusal Halk Cephesi
ELAS	: Ulusal Halk Kurtuluş Ordusu
EOKA	: Kıbrıslı Rum Silahlı Örgütü
FIR	: Flight Information Region
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.B.M.M	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDA	: Türk Diplomatik Arşivi
VMRO	: İç Makedon Devrimci Örgütü

GİRİŞ

Balkanlar adını bölgede bulunan Balkan dağlarından almıştır. Türkçe kökenli olan balkan kelimesi Avrupalı coğrafyacılar tarafından verilmiş olup; Sarp, geçit vermez, dağlık arazi anlamına gelmektedir. Osmanlı Devleti ise bu bölgeyi Rumeli olarak tanımlamıştır.¹ Kuzeyinde Tuna nehri, doğusunda Karadeniz, güneyde Ege ve Akdeniz, batısında Adriyatik deniziyle çevrili olan yarımada'nın sınırları sosyal, siyasi, ekonomik ve fiziksel coğrafyası açısından farklılara sahiptir.² Balkan yarımadasında Persler, Makedonyalılar, Arnavutlar, Romalılar, Bizanslılar, Hunlar, Avarlar, Bulgarlar, Sırlar, Türkler, Avusturyalılar hüküm sürmüştür. 14. yüzyılda bölgeye gelen³ Osmanlı Devleti Balkanlarda fethettikleri topraklarda istimalet ve iskân politikası uygulamıştır. Müslüman dinine uygun olarak halkı zorla din değiştirmeye zorlamamışlardır. Gayrimüslim ve Müslüman halk bir arada uzun yüzyıllarca bir arada yaşamışlardır. Ancak bu durum 18. yüzyıldan itibaren farklılaşan uluslararası sistem ile değişmeye başlamıştır.⁴ Bu dönemde büyük devletler çıkarları doğrultusunda Osmanlı'ya karşı düzenlenen ayaklanmaları desteklemiştir. 1821 Mora İsyanının zeminini hazırlayan bu gelişmeler sonrasında İngiltere, Fransa ve Rusya'nın da desteğiyle Yunanlılar 1829 yılında bağımsızlıklarını kazanmıştır.⁵

1789 yılında Fransız Devriminin ortaya çıkardığı milliyetçilik akımları Balkan devletlerini de etkilemiştir. Osmanlı Devleti Balkanlarda yaşanan gelişmelerin üzerine 1856 yılında yayınladığı Islahat Fermanı ile Müslüman halk ile Gayrimüslim halkı eşit sayılmışlardır. Askeri, ekonomik, idari ve sosyal reform kararıyla Balkanlar'daki milliyetçilik hareketlerini son vermeyi amaçlamıştır.⁶ Ancak beklenildiği gibi olmamıştır.

¹ Yılmaz Öztuna, **93 ve Balkan Savaşları Avrupa Türkiye'sini Kaybımız Rumeli'nin Elden Çıkışı**, 17. Basım, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2018, s.13.

² Sabri Sürgevil, Cihan Özgün, **Balkanlar – I**, İzmir, Ege Üniversitesi Yayınları, 2012, s.1.

³ Ramazan Özey, **Balkanlar ve Balkan Ülkeleri Coğrafyası**, 4.Baskı, Ankara, Pegem Akademi, 2021, s.33.

⁴ Hüdai Şentürk, **Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992, s.6-10.

⁵ Serap Toprak, **19. Yüzyılda Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri ve Avrupalı Devletlerin Balkan Politikası**, Ankara, Gece Akademi, 2019, s.185.

⁶ Feryal Tansuğ, **Osmanlı'nın Son Döneminde Adalı Rumlar**, 1.baskı, İstanbul, Pan Yayıncılık, 2018, s.59-60.

Rusya’da Bulgar tarihi üzerine eğitim alan Bulgarlar da Osmanlıya karşı ayaklanmışlardır. Ayrıca Bulgarlar, Bulgar kilisesinin kapanmasının ardından Rum kilisesinin dini öğretilerine ve din adamlarına maruz kalmışlardır. Bu dönemde Rum kilisesi ve din adamları Helenleştirme siyaseti uygulamışlardır. Osmanlı Devleti Rusya’nın olaylara müdahale olmasını engellemek için Bulgar Ortodoks Kilisesi’nin açılmasına müsaade etmiştir.⁷ Rusya’nın Panslavizm politikasının yoğunlaşmasıyla birlikte, Balkan milletlerinin Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılıp kendi devletlerini kurma isteklerini güçlendirmiştir.⁸

1877 yılında Rusya ve Avusturya, Balkanları kendi çıkar alanlarına bölmüşlerdir. Avusturya’ya Bosna ve Hersek Rusya’ya da Balkanların diğer bölgeleri kalmıştır. Ancak bu anlaşma sonrasında Osmanlı Devleti ve Rusya arasında 1877-1878 tarihte bilinen adıyla 93 Harbi çıkmıştır. Osmanlı Devleti’nin yenilgisiyle sonuçlanan bu savaşın ardından ağır hükümleri olan Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır. Ancak Ayastefanos’a tepki gösteren İngiltere, Kıbrıs Adası’nın kendisine kiralanması koşuluyla Osmanlı devletine yardım etmiştir.⁹ İngiltere’nin Osmanlı Devleti’ne desteğiyle Ayastefanos Antlaşması’nın geçersiz sayılmış ve Berlin Antlaşması imzalanmıştır. 1885 yılında da Bulgaristan prensliği ile Doğu Rumeli vilayeti birleştiklerini açıklamıştır.¹⁰ İngiltere’nin yardımıyla imzalanan Berlin Antlaşması’na göre Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsız birer devlet olmuşlardır.¹¹ Berlin Antlaşması’ndan sonra Balkan Savaşlarının da nedenlerinden biri olan Makedonya Sorunu ortaya çıkmıştır. Bulgaristan, Doğu Rumeli Vilayetleri ile birleşmesinden sonra Makedonya topraklarıyla daha çok ilgilenmelerine neden olmuştur. Aynı zamanda Sırlar ve Yunanistan’ın da Makedonya topraklarıyla yakından ilgilenmesi ve Makedonya Sorununu ortaya çıkarmıştır. Rusya’nın da desteklemesiyle Osmanlı Devleti’ne ve birbirlerine karşı bölgede çetecilik faaliyetlerinde bulunmuşlardır.¹² Makedonyalılar ise bu dönemde bağımsızlıklarını

⁷ Kemal Karpat, **Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik**, 4.baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2019, s.105-107.

⁸ Michael Baro Petrowich, **The Emerge Of Russian Panslavizm 1856-1870**, 2.Baskı, Greenwood Press,1985, s.3

⁹ Oral Sander, **Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü**, 7.Baskı, İstanbul, İmge Kitabevi, 2012, s.248-253.

¹⁰ Serap Toprak, “Megali İdea’ya Bir Örnek: Girit”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2012, s.130-132.

¹¹ Sander, Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü, s.249-253.

¹² Hüseyin Savaş “Türk Siyasal Tarihinde Makedonya Sorunu”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt XIII, Sayı 1-2, 1992, s.194-195.

kazanmak için Osmanlı'ya karşı ve bölgelerinde hak iddia eden devletlere karşı VMRO (Makedonya İç Örgütü) kurmuşlardır. Makedonya bölgesinde bu sorunlar yaşanırken¹³ Osmanlı Devleti'nin kaderini belirleyen Jön Türk devrimi gerçekleşmiştir. Jön Türkler Makedonya'da çatışmaları engellemek için Kiliseler Kanunu çıkarmıştır. Bu kanunun çıkmasıyla ayrı ayrı Osmanlı Devleti'ne ve birbirleriyle savaşan devletler Rusya'nın da çabalarıyla Osmanlı'ya karşı Balkan ittifakını oluşturmuşlardır. Amaçları Osmanlı'yı tamamen Balkan topraklarından çıkarmaktı. Birinci Balkan Savaşı da buna paralel olarak başlamıştır. Birinci Balkan Savaşı ile Osmanlı Devleti bozguna uğratılmıştır. Ancak Balkan devletleri arasındaki çıkan anlaşmazlıklar İkinci Balkan Savaşı'nın çıkmasında etkili olmuştur.¹⁴

İkinci Balkan Savaşı'nın ardından, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki siyasi varlığı tamamen sona ermiştir. Bu gelişme, Balkanlar'ı büyük bir gerilim ve çatışma merkezi haline getirmiş, bölgedeki gerilimler I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesine zemin hazırlamıştır. Bu nedenle, Balkanlar I. Dünya Savaşı'nın başlangıcındaki rolüyle "barut fıçısı" olarak nitelendirilmiştir, zira bölgedeki etnik ve siyasi çatışmalar uluslararası bir savaş tetiklemiştir.¹⁵

Araştırmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde Atatürk dönemi Türkiye'nin Balkan devletleriyle ilişkileri ve Balkan Paktının kurulma süreci ele alınmıştır. Bu çerçevede II. Dünya Savaşı'nın Balkanlar'a sıçraması ve Türkiye'nin tarafsızlık politikasını sürdürme çabası incelenmiştir.

İkinci Bölümde, Adnan Menderes'in çok partili hayata geçiş süreci ve bu süreçte dış politikasını şekillendiren uluslararası sistemin koşulları değerlendirilmiştir. Bu bölümde, Adnan Menderes döneminde Türkiye'nin Yunanistan, Yugoslavya, Bulgaristan, Arnavutluk ve Romanya ile olan ikili ilişkileri ve bu ilişkileri etkileyen faktörler ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir.

Üçüncü Bölümde: Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan arasında imzalanan Balkan Paktı'nın süreci ele alınmış, paktın kısa ömürlü olmasının nedenleri üzerinde

¹³ Bilal N. Şimşir, **Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri 1821-1913**, Birinci Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2017, s.105-106.

¹⁴Savaş "Türk Siyasal Tarihinde Makedonya Sorunu", s.20.

¹⁵Yusuf Sarıay, "İki Savaş Arası Dönemde Türkiye'nin Balkan Ülkeleri ile Münsabetleri (1919-1939)" **On dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt.2, Sayı. 2, 2014, s.232-233.

durulmuş ve Balkanlar'daki birliğin yeniden sağlanmasının önündeki engeller tartışılmıştır. Balkan Paktının Kıbrıs Sorununa etkisi ve Stalin'in ölümünün ardından değişen Yugoslavya'nın dış politikasının Balkanlar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Adnan Menderes'in Balkan Devletleri ile ilişkilerinin Ortadoğu politikası üzerindeki etkisi değerlendirilerek, dönemin dış politika stratejilerinin bölge dinamiklerini nasıl etkilediği ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır.

Tüm bu süreçler sonucunda tezin amacı 1950-1960 yılları arasında Adnan Menderes döneminin dış politika stratejilerini ve Balkan devletleriyle ilişkilerini analiz etmektir. Bu çerçevede, Türkiye'nin batı eksenli dış politikasının, NATO üyeliği ve batı bloğuna dahil olma süreci, SSCB'nin politikalarından uzaklaşarak Balkan devletleri ile ilişkilerinin güçlendirilmesine değinilmiştir. Bu kapsamda Balkan Paktı'nın bölgesel ve uluslararası etkilerini ve Kıbrıs Sorunu ile Yugoslavya'nın dış politika değişikliklerinin bu ilişkiler üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemek hedeflenmektedir. Kıbrıs Sorununun ortaya çıkmasıyla birlikte Batı Trakya Türkleri de etkilenmiştir. Yunanistan'ın bu dönemde Batı Trakya Türklerine karşı baskısı artmıştır.

Bu tezde kaynak kullanımı, bilimsel araştırma ve yazım etiğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada hem birincil hem de ikincil kaynaklar titizlikle incelenmiştir. Bu bağlamda birincil kaynak olarak Türkiye Cumhuriyeti devlet arşivindeki belgeler, Meclis Tutanakları, Demokrat Parti Zabıt Tutanakları ve dönemin gazete arşivleri tetkik edilmiştir. İkincil kaynak olarak da Balkanlar, Soğuk Savaş, Türkiye'nin Dış Politikası ve Adnan Menderes dönemi üzerine yapılmış akademik kitaplar, tezler ve makaleler kullanılmış; bu kaynaklar tezde ele alınan konulara teorik bir çerçeve sunulmuştur. Bununla birlikte, Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde sorunlu bölge olan Batı Trakya'da yaşayan Batı Trakya Türkleri ile sözlü tarih görüşmeleri gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sürecinde, bu konu üzerine birçok çalışma yapıldığı gözlemlenmiştir. Ancak mevcut çalışmalarda, genellikle Türkiye'nin Balkan Paktı'nı imzaladığı ülkeler olan Yunanistan ve Yugoslavya derinlemesine incelenmiş; SSCB'nin etkisindeki Bulgaristan ise daha yüzeysel bir şekilde ele alınmıştır. Bu çalışmada ise, Türkiye'nin beş Balkan ülkesi Yunanistan, Yugoslavya, Bulgaristan, Arnavutluk ve Romanya ile olan ikili ilişkileri ve bu ilişkileri etkileyen faktörler kapsamlı bir şekilde incelenmiştir.

Bununla birlikte önceki araştırmalardan farklı olarak, Balkan Türklerinin sosyo-politik konumları ve Adnan Menderes'in Balkan Türklerine yönelik izlediği politikalar kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin ABD ile batı ile benzer bir dış politika izlemesinin Balkan devletleriyle ilişkileri üzerindeki etkileri ve Balkan Paktı'nın bölgesel politikaları üzerindeki yansımaları da detaylı olarak ele alınmış ve literatüre katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak, Adnan Menderes, SSCB'nin yayılmacı etkisinden korunmak için bu dönemde Batı ile ilişkilerin geliştirilmesine önem vermiştir. Bu kapsamda batı bloğu içerisinde yer alan Yunanistan ile ilişkilerini geliştirmiştir. Daha sonra doğu bloğundan çıkartılan Yugoslavya ile ilişkilerinin gelişmesini sağlamıştır. Komünist blokta yer alan Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk ile de ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Ancak SSCB'nin uydusu haline geldikleri için gerçekleşememiştir. Bunun zerine Adnan Menderes döneminde Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan ile SSCB'nin ve peyki devletlerinin saldırgan ve tehditkâr politikalarına karşı Balkan Paktı'nın kurulmasında nc olmuştur. Balkan Paktı uzun ömürlü olmamasına rağmen Adnan Menderes döneminde Türkiye batı bloğu içinde önemli bir aktör olarak yerini almıştır. Bölgesel güvenlik ittifakların kurulmasında etkin bir rol oynamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN BALKAN DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ

(1923 -1950)

1. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRKİYE’NİN BALKAN DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ (1923-1938)

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra “Dört Büyükler” adı verilen galip devletler Paris’te toplanmıştır. Bu toplantının amacı galip devletlerin; mağlup olan devletler ile yapacakları antlaşmanın şartlarını belirlemektir. Kendi aralarında müzakere ve pazarlık sürecini tamamlayan galip devletler imzalanacak antlaşmaları hazırlamışlardır. Bu antlaşmalar imzacı devletler tarafından eleştirilmiş olsa da eleştiriler dikkate alınmamıştır. Bunun sonucunda Avusturya ile Saint Germain Antlaşması 10 Eylül 1919; Bulgaristan ile Neuilly Antlaşması 27 Kasım 1919; Macaristan ile Trianon Antlaşması da 4 Haziran 1920’de imzalanmıştır.¹ Savaş sonrasında Balkan coğrafyasının haritası değişmiştir. Savaştan en zararlı çıkan Balkan devleti Bulgaristan olmuştur. Savaş sonra imzalanan Neuilly Antlaşması ile topraklarının bir kısmını Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya’ya bırakmak zorunda kalmıştır. ² Romanya savaş sonrası topraklarını büyük ölçüde genişletmiştir. ³ Avusturya – Macaristan İmparatorluğunun yıkılması sonucu Sırp, Hırvat ve Sloven krallıklarını oluşturan Yugoslavya devleti 1 Aralık 1918 yılında kurulmuştur.⁴ Savaş sonrası Osmanlı’nın toprakları savaşı kazanan emperyalist ülkeler (İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan) tarafından işgale uğramıştır. Savaş sonrası imzalanan Mondros Mütarekesinin 7. maddesinin ihlaline dayandırılan bu işgal 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir’de Yunanlılar tarafından başlatılmıştır. Uzun süren savaşlardan

¹ Kamuran Gürün, **Savaşın Dünya ve Türkiye**, Bilgi Yayınları, 1986, s.87-93.

² Serap Toprak, “Atatürk Dönemi Balkan Politikası ve Balkan Devletleri ile İlişkiler”, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası**, Ed. Ersin Müezzinoğlu, Latif Pınar, İsmail Şahin, İstanbul, İdeal Kültür Yayıncılık, 2019, s.384.

³Türel Yılmaz, “Balkanlar ile İlişkiler”, **Türk Dış Politikası 1919 – 2008**, Ed. Haydar Çakmak 1.bs, Ankara, Barış Platin,2008.

⁴Caner Sancaktar, **Yugoslavya’da Sosyalist Özyönetim Deneyimi**, Doruk Yayıncılık, 2018, s.54.

dolayı yorgun olmasına rağmen Türk halkı silahlanarak işgale karşı birlik oluşturmuştur.⁵ İzmir'in işgalinden sonra Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, Türk Kurtuluş Savaşı'nı başlatmıştır. Emperyalist devletleri bozguna uğratarak ülkenin bağımsızlığını ilan etmiştir. 1912 yılında bağımsızlığını kazanan Arnavutluk ise savaştan sonra Yugoslavya tarafından işgale uğramıştır.⁶

1923 – 1932 yılları arasında Türk dış politikasının temel dinamiği Millî Mücadele dönemi ve sonrasında imzalanan Lozan Antlaşması'na dayanıyordu.⁷ Türkiye'nin 1932-1938 yılları arasındaki dış politikası ise Lozan Antlaşması'ndan sonra var olan sınırların korunmasını yani statükonun korunmasını sağlamak olmuştur. Bu yüzden Balkan topraklarında hiçbir hak iddia etmemiştir. Balkan devletleriyle ikili antlaşmalar imzalayarak dostluk ilişkilerini kuvvetlendirmeyi amaçlamıştır.⁸

1.1 Türkiye – Yunanistan İlişkileri

20 Kasım 1922 yılında başlayan Lozan Konferansı imzacı devletler arasında yaşanan sorunlardan dolayı 4 Şubat 1923 yılında dağılmıştır. Ancak Yunanistan ile Türkiye Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşmeyi imzalayabilmiştir. 23 Nisan'da yeniden başlayan görüşmeler 24 Temmuz 1923 yılında Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması ile neticelenmiştir. 30 Ocak 1923 yılında Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol imzalanmıştır. Karşılıklı karma komisyonların oluşturulmasına ve bu komisyonlarında mübadeleyi koordine etmesine karar verilmiştir. Mübadeleden de İstanbul'da yaşayan Rumlar ile Batı Trakya'da yaşayan Müslümanlar muaf sayılmıştır. İlk zamanlar karma komisyonlar başarılı bir şekilde göçü planlamışlardır. Ancak karma komisyonların çalışmaları sırasında Yunanistan'ın ekonomisi ve toplumsal yapısının buna hazır olmamasından kaynaklanan bir sorun ortaya çıkmıştır: Etabli (Yerleşik) Sorunu. Nüfus mübadelesine bağlı olarak ortaya çıkan bu sorun, Türk – Yunan ilişkilerini olumsuz şekilde etkilemiştir.⁹ Mübadele Sözleşmesinin 2. maddesinde geçen etablis

⁵ Nikolay Georgiyeviç Korsun, **Türk – Yunan Savaşı 1919 – 1922**, Çeviren: Celal Pekşen, 1.bs., İstanbul, Kronik Kitap, 2020, s.18-22.

⁶ Ali Özkan, **Enver Hoca Dönemi Arnavutluk (1945 – 1985)**, Ankara, Nobel Bilimsel Eserler, 2017, s.220.

⁷ Arzu Al, **Türk Dış Politikası**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2014, s.76.

⁸ Hazırlayanlar: Mehmet Gönlübol, Cem Sar, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, 10.bs., Ankara, Siyasal Kitabevi, 2014, s.99.

⁹ Şükrü Sina Gürel, **Türk -Yunan İlişkileri 1821 – 1993**, 1.bs., Ankara, İmge Kitabevi, 2018, s.59-61.

kelimesinin anlamını Türkiye ve Yunanistan'ın farklı yorumlamaları üzerine sorun ortaya çıkmıştır. İkinci maddeye göre 30 Ekim 1918'den önce İstanbul'a yerleşen Rumlar ile 1913 yılında imzalanan Bükreş Antlaşması gereği batı sınırında yaşayan Batı Trakya Türkleri mübadele edilmeyecekti. Taraflar arasında çözilemeyen sorun Milletler Cemiyeti ve Adalet Divanına taşınmış ancak sorunun çözümünde etkili olmamıştır. Batı Trakya'da Müslüman Türklerin Yunanistan tarafından mallarına el konulması üzerine Türkiye İstanbul'da yaşayan Rumların mallarına el koymuştur. Gerginleşen ikili ilişkiler sonrasında 1925 yılında Ankara Antlaşması imzalanmış ve mal varlıklarına el konulması sorunu giderilmeye çalışılmıştır.

Etabli Sorunu ile bağlantılı ve Türkiye – Yunanistan arasında en büyük krize neden olan bir başka sorun da Patrikhane Sorunu olmuştur. İstanbul Rum'u olmayan Konstantin Arapoğlu'nun Yunanistan tarafından patrik seçilmesi konusundaki ısrarı üzerine ortaya çıkan sorunda Türkiye¹⁰ Arapoğlu'nu sınır dışı ederek İstanbul'dan Yunanistan'a göndermiştir. Konstantin'in istifası ile de yeni patrik için oylamayı Vasilios kazanmıştır. Patrik seçiminden sonra ikili ilişkilerin gelişmeye başlamasıyla birlikte karşılıklı elçilikler açılmıştır. ¹¹ Ağustos 1928'de yapılan seçimin sonucunda Yunanistan'da Venizelos iktidara gelmesiyle Türk -Yunan ilişkilerindeki pürüzler de ortadan kalktığından ilişkilerde iyileşme sürecine girilmiştir. Böylece 1930 yılında imzalanan Ankara Antlaşması Türkiye ve Yunanistan arasında mübadeleye ait olan tüm sorunlar çözüme kavuşmuştur. ¹² Bu antlaşmaya göre Batı Trakya Türkleri ve İstanbul Rumlarının Etabli sayılmasına karar verilmiştir. Yunanistan Başbakanı Venizelos'un 26 Ekim 1930 yılında ilk olarak İstanbul'a daha sonra da 27 Ekim 1930 tarihinde Ankara'ya ziyaret etmesi iyileşme sürecinin en belirgin göstergesi olmuştur. Venizelos ziyareti adına Ankara Palas'ta bir ziyafet verilmiştir. Ziyafet sonrası İsmet İnönü ve Venizelos'un konuşmalarında Türk – Yunan dostluğunun Balkanlarda birlikteliğe gidebileceğinden ve barışın korunmasına katkı yapılabileceğinden söz etmişlerdir. Balkanlarda ve Doğu Akdeniz'de ortak çıkarlarının olması iki devletin iş birliğine giden sürecin başlamasında

¹⁰ Hikmet Öksüz, **Batı Trakya Türkleri (Makaleler)**, Çorum, Karam Yayınları, 2006, s.33-34.

¹¹ İbrahim Erdal, "Türk Basınına Göre Patrikhane Konusu ve Patrik Arapoğlu'nun İhracı Meselesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt 9, Sayı 33-34, 2004, s.44-45.

¹² Damla Demiröz, **Savaşın Barışa Giden Yol Atatürk – Venizelos Dönemi Türkiye – Yunanistan İlişkileri**, 2.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s.75-80.

etkili olmuştur. Görüşmelerin ardından iki ülke arasında Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşmaları imzalanmıştır.¹³ Ayrıca Yunanistan, 6 Temmuz 1932 yılında Milletler Cemiyetinin toplantısında Türkiye'nin üyeliği konusunda destek vermiştir. Statükonun korunmasından yana olmasına rağmen Milletler Cemiyetine bizzat üyelik başvurusu yapmayan Türkiye davet üzerine cemiyete katılmıştır.¹⁴ Venizelos'un ziyaretinden bir yıl sonra İsmet İnönü'nün Atina ziyareti iki devletin kurduğu dostça ilişkileri kuvvetlendirmiştir. 1933 yılında Türk – Yunan Samimi Antlaşma Misakı imzalanmıştır.

Trakya'daki ortak sınırın güvence altına alınmasını içeren bu antlaşma misakının imzalanmasıyla Bulgaristan'ın Trakya'dan Ege'ye inebilme şansı azalmış ve Türk – Bulgar ilişkileri buna bağlı olarak olumsuz etkilenmiştir.¹⁵ 1933 yılında Yunanistan'da bir iktidar değişikliği yaşanmış ancak Türkiye ve Yunanistan ilişkilerinde hiçbir değişiklik yaşanmamıştır. 1933 yılında imzalanan antlaşma ile Balkanlarda barışın sağlanmasında ve korunmasında önemli bir adım atılmıştır. Atatürk, Balkanlarda birlik düşüncesi çerçevesinde Balkan devletleri ile görüşmelere de ağırlık vermiştir. İktidarda olmamasına rağmen Venizelos'un Balkan Paktı ile ilgili fikrini almak isteyen Atatürk İstanbul'da bir görüşme gerçekleştirmiştir. Venizelos, görüşme sırasında Atatürk'e “*Bu pakt, sizin eserinizdir*” diyerek Balkan Paktını desteklediğini yeniden göstermiştir. Ayrıca Balkan Paktının imzalanmasından kısa bir süre önce Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne aday göstererek Türkiye ile Yunanistan ilişkilerini daha da geliştirmeyi arzu etmiştir.¹⁶

1.2. Türkiye – Arnavutluk İlişkileri

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan mütarekeler sonucu Türkiye ve Arnavutluk'un toprakları işgale uğramıştır. İşgalcilerden kurtulmak için iki ülke de mücadeleye girişmişlerdir. TBMM, Mustafa Kemal'in önderliğinde 23 Nisan 1920'de

¹³ Ahmet Eyicil, “Atatürk Devrinde Türkiye'nin Balkan Politikası”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 20, Sayı 59, 2004, s.344 – 346.

¹⁴ Cengiz Çetintaş, **Cumhuriyetin Dokuzuncu Yılı 1932**, 1.bs., TBMM Tutanak Yıllığı, 2022, s.199-201.

¹⁵ Mustafa Türkeş, “The Balkan Pact and Its Immediate Implications for the Balkan States 1930 -1934”, **Middle Eastern Studies**, Cilt 30, Sayı 1, 1994, s.130 – 131.

¹⁶ Zafer Çakmak, “Venizelos'un Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne Aday Göstermesi”, **Erdem**, Sayı 52, 2008, s.98-99.

açılırken; Arnavutluk'ta düzenlenen milli kongre sonucunda Arnavutluk Hükümetini ortaya çıkarmıştır.¹⁷ Mustafa Kemal Paşa, Kurmay Albay Selahattin Saip ve Hamdi Bey idaresindeki 25 kişilik askeri bir heyeti Arnavutluk'a göndermiştir. Yeni kurulan Arnavutluk ordusunu düzenlemek için giden bu heyete batılı devletler büyük tepki göstermişlerdir. Arnavutluk'un Türkiye'ye bağlanacağını iddialarını çıkartmışlardır.¹⁸

Cumhuriyetin ilanı ve Lozan Antlaşması'ndaki Türk ve Rum ahalinin mübadelesinin sıkıntılı olduğu bir dönemde Arnavutluk'tan 200 kadar aile Bulgaristan üzerinden sınıra gelerek Sofya'da bulunan Türk elçiliğine sığınmıştır. Bulgar polisinin baskısına maruz kalan insanlar Türkiye içinde dağıtılmak koşuluyla yerleştirilmelerine müsaade edilmiştir. Ortak geçmişe sahip olan iki ülke arasında 15 Aralık 1923 yılında Ankara Dostluk Antlaşması, İkamet ve Tabiiyet sözleşmesi yapılmıştır.¹⁹ 1925 yılında Arnavutluk'ta cumhuriyetin ilan edilmesiyle ilişkiler daha çok gelişmeye başlamıştır. 1926 yılında iki ülkede de elçilikler açılmış; Türkiye'den Tiran elçiliği görevine Tahir Lütü Tokay getirilirken, Arnavutluk Ankara elçiliğine de Rauf Fisto getirilmiştir. Tiran elçisi Tahir Lütü Tokay Atatürk'ten aldığı güven mektubunu Arnavut Cumhuriyeti başkanı Ahmet Zogo'ya iletmiştir. Böylece diplomatik ilişkiler kapsamında dostluk birliği kurulmaya çalışılmıştır.²⁰ Türkiye – Arnavutluk ilişkilerinin olumlu bir şekilde seyrettiği bu dönemden sonra hiç beklenmedik bir gelişme yaşanmıştır. İtalya ile siyasi anlaşmalar yapan Arnavutluk, İtalya'nın etkisi altında kalmış ve 1 Eylül 1928 yılında Ahmet Zogo krallığını ilan etmiştir.²¹

Cumhuriyeti yeni kuran ve yerleşmesi için çaba sarf eden Atatürk bu olaya büyük bir tepki göstermiştir. Ahmet Zogo'nun kendini kral ilan etmesini tanımamıştır. Bu durum olumlu seyreden ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur.²² Arnavutluk hükümeti, Ankara'da bulunan elçiliği bütçenin yetersiz olduğunu öne sürerek feshetmiştir.

¹⁷ Selma Yel, "Atatürk ve İnkılaplarının Arnavutluk'taki Tesirleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 19, Sayı 55, 2003, s.108

¹⁸ Hikmet Öksüz, "Atatürk Dönemi Türk – Arnavut İlişkileri", **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Sayı 12, 1998, s.211.

¹⁹ A.e., s.212.

²⁰ Bilal N. Şimşir, **Bizim Diplomatlar**, 1.bs., Ankara, Bilgi Yayınevi, 1996, s. 358 – 360.

²¹ Kevin Dogo, "İtalyan İşgalinde Arnavutluk", Yüksek Lisans Tezi, **Trakya Üniversitesi, S.B.E.**, Edirne, 2020, s.20 – 21.

²² Ercan Haytaoğlu, "Balkan Paktı Oluşum Sürecinde Arnavutluk Dış Politikası ve Türkiye ile İlişkiler" (1930 – 1954), **Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi**, 2015, s.197.

Arnavutluk'ta görev yapan Türk elçisi Tahir Lütfü Tokay ise Ahmet Zogo'nun krallığını ilan etmesinin ardından görevinden ayrılarak Bağdat elçiliğine atanmıştır.²³ İkinci Balkan Konferansı ile ilişkiler yeniden düzelmeye başlamıştır. Atatürk, İkinci Balkan Konferansı münasebetiyle Ahmet Zogo'yu mektupla davet ederek krallığını tanımıştır. Ahmet Zogo da bu olaydan sonra 1933 yılında Cavit Lesloviki'yi Ankara'ya elçi olarak atamıştır. Ruşen Eşref Ünaydın da 1934 yılında Tiran'a Büyükelçi olarak atanmıştır.²⁴

1.3. Türkiye – Romanya İlişkileri

Birinci Dünya Savaşı sonucunda topraklarını genişleten Romanya statükonun korunmasına dayalı bir dış politika izlemiştir. Bu bağlamda Küçük Antantı imzalamış ve bazı ittifaklar içine dâhil olmuştur.²⁵ Lozan görüşmelerinde Romanya ile Türkiye arasında bazı görüş ayrılıkları meydana gelmiştir. Bunun nedeni Romanya'nın Boğazlara tek hâkim devletin Türkiye olmasını istememesidir. Ancak Yunanistan'dan alınacak tazminat ve kapitülasyonların kaldırılması konusunda ise görüş birliği içerisindeydiler.²⁶ İki ülke arasında elçiliklerin açılması Lozan Antlaşması'ndan sonra gerçekleşmiştir. Romanya Kralı I. Ferdinand, Atatürk'ün de onayını aldıktan sonra Georges Filality'i elçi olarak atamıştır. Böylece Romanya ile diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Georges Filality 1924 yılından 1929 yılına kadar elçilik faaliyetlerini sürdürmüştür.²⁷ Türkiye'de Bükreş Büyükelçiliğine Hüseyin Ragıp Baydur'u atamıştır. TBMM'de 1 Kasım 1926 yılında yaptığı konuşmada Atatürk, Türkiye ve Romanya'nın sadece diplomatik ilişkiler de değil aynı zamanda ekonomik ilişkilerinde de dostane bir şekilde sürdüğünü söylemiştir. İki ülkede birbirlerinde eksik olan ürünlerinin ticaretini yaparak ekonomik anlamda da ilişkilerini geliştirmiştir.²⁸

²³ **Akşam** "Türk – Arnavut Münasebatı", 06.10.1929 s.1

²⁴ Nuri Köstüklü, "Türk Elçilik Raporlarına Göre Atatürk Dönemi Arnavutluk – Türkiye İlişkilerine Dair Bazı Tespitler", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt 31, Sayı 1, 2016, s.237.

²⁵ Pınar Yürür, "Atatürk Dönemi Türkiye'nin Balkan Politikası (1923 – 1938)", **Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını**, 1998, s.8.

²⁶ Mustafa Sıtkı Bilgin, "Montrö Boğazlar Konferansı Esnasında Romanya'nın Tutumu ve Türkiye – Romanya İlişkileri", **Türkiye – Romanya İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu Cilt 1**, (Yay. Haz.) Duygu Türker Çelik, AKDITYK, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2019, s.504.

²⁷ Ayşegül Çatakçı, "Atatürk Döneminde Türkiye – Romanya İlişkileri (1923 – 1938)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Karadeniz Teknik Üniversitesi, S.B.E.**, Trabzon, 2018, s.11-12.

²⁸ Mihail Guboğlu, "K. Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı Döneminden II. Dünya Savaşına Kadar Türk – Romen İlişkileri (1923 – 1944)", **Belleten**, Cilt 47, Sayı 188, 1983, s.1047- 1048.

Türkiye – Romanya arasında 11 Haziran 1929 yılında Ticaret, İkamet ve Seyri Sefain Sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşmenin süresi iki yıl olarak belirlenmiştir.²⁹ Hamdullah Suphi Tanrıöver 1931 yılında Romanya'ya ilk olarak birinci sınıf elçi olarak daha sonra 1939 yılında görevinde yükselerek büyükelçi olarak atanmıştır. Hamdullah Suphi Tanrıöver'in elçiliği sırasında Türkiye – Romanya ilişkileri oldukça iyimser bir tablo çizmiştir.³⁰ 17 Ekim 1933 yılında Romanya Hariciye Bakanı M. Titulescu ve Türkiye Hariciye Bakanı tarafından Dostluk, Âdem-i Tecavüz ve Uzlaşma antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren 10 yıl geçerli olmasına karar verilmiştir.³¹

1934'te Balkan Antantının imzalanmasıyla gelişen dostluk ilişkileri Tevfik Rüştü Aras'ın Romanya ziyaretinden sonra daha belirgin şekilde artmıştır.³² Bu durumun bir sonucu olarak 1935 yılında Köstence Limanından geçiş sağlamak için bir protokol imzalanmıştır. Ayrıca 1936 yılında Dobruca Türklerinin göçlerini düzenleyen bir sözleşme de yapılmıştır.³³ Aynı yıl elçi olarak görev yapan Hamdullah Suphi Tanrıöver'in çabalarıyla Bükreş'te Balkan Savaşlarında ve I. Dünya Savaşı'nda şehit olan Türkler için bir mezarlık oluşturulmuştur. 2744 şehidi barındıran mezarlığın yapımı bittiğinde 1 Haziran 1935 yılında bir de tören yapılmıştır.³⁴ 1936 yılında yapılan göçmen sözleşmesi ile 5000 göçmenin Türkiye'ye gönderilmesine karar verilmiştir. 2510 sayılı kanun çıkarılarak göçmenlerin yerleştirileceği yerler tespit edilmiştir. Buna göre Konya, Niğde, Kayseri, Çorum, Yozgat, Tokat, Bolu ve Bilecik'te göçmenlerin belirlenen köy ve kasabalara yerleştirilmelerine karar verilmiştir.³⁵

1.4. Türkiye – Bulgaristan İlişkileri

Birinci Dünya Savaşı'nda yenilen devletler bloğunda olan Bulgaristan, savaşı kazanan devletler ile 27 Kasım 1919 tarihinde Neuilly Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Antlaşma ile Bulgaristan'dan ayrılan topraklar Romanya'ya, Yunanistan'a ve

²⁹ **Milliyet**, “Türkiye – Romanya Ticaret Muahedesi Dün İmza Edildi”, 12.06.1929, s.2.

³⁰ Adil Dağıstan, “Hamdullah Suphi'nin Romanya Büyükelçiliği ve Gagauz Türkleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 18, Sayı 54, 2002, s.819-820.

³¹ **Akşam**, “Türk – Romen Münasebatı”, 18.10.1933, s.1-2.

³² Eyicil, “Atatürk Devrinde Türkiye'nin Balkan Politikası”, s.349-350.

³³ Toprak, “Balkan Politikası ve Balkan Devletleri ile İlişkiler”, s.410-411.

³⁴ Guboğlu, “K. Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı Döneminden II. Dünya Savaşına Kadar Türk – Romen İlişkileri (1923 – 1944)”, s.1057.

³⁵ **Ulus**, “D.R. Refik Saydam'ın Söyledikleri”, 17.04.1936, s.1-6.

Yugoslavya'ya verilmiştir. Bunlara ek olarak tamirat borcu ödemesi de gerekmiştir. Bu dönemde Bulgaristan'da yönetime Çiftçi Partisi lideri Alesandr Stamboliyski geçmiş ve dört sene yönetimde kalmıştır. Stamboliyski döneminde kurtuluş mücadelesi veren Türk halkına Bulgaristan'dan destek de gelmiştir. Böylece Kurtuluş Savaşı bittikten sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile iyi komşuluk ilişkileri de kurulmuştur.³⁶

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Balkanlardaki toprak dağılımı sonrası iki farklı grup ortaya çıkmıştır. Bir tarafta savaşta kaybettiği topraklara ulaşma arzusu içerisinde olan Bulgaristan varken diğer tarafta kendi toprak bütünlüğünü korumak isteyen Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Türkiye Cumhuriyeti yer almıştır. 29 Ekim 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ana hedefi toprak bütünlüğünü, bağımsızlığını ve Lozan Antlaşması ile ortaya çıkan statükoya bağlı kalmaktı. Bu yüzden Türkiye Cumhuriyeti komşuları ile iyi geçinme çabasında olmuştur. 1925 yılında Bulgaristan, diğer Balkan devletleri ile Dostluk ve İş birliği Antlaşması imzalamıştır.³⁷ Yapılan bu antlaşma ile iki devletinde ülkelerindeki azınlıkların göç şartları belirlenmiştir. On dört yıl devam eden antlaşma sonucunda Bulgaristan'da yaşayan 200 bin Türk azınlığı anavatana göç etmiştir.³⁸ 1926 yılında Bulgaristan Dışişleri Bakanı'nın İtalya'ya ziyareti sonrasında Türkiye ve diğer Balkan ülkeleri telaşlanmıştır. Türkiye bu dönemde Bulgaristan ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Şubat 1928 yılında Türkiye – Bulgaristan arasında ticari antlaşma imzalanmıştır.³⁹ 1929 yılında Bulgaristan ile Türkiye arasında “Tarafsızlık, Uzlaşma, Adli Tasviye ve Hakemlik Antlaşması” imzalanmıştır.⁴⁰ Bu yıllarda Avrupa'da Almanya ve İtalya'nın revizyonist tavırlar sergilerken Balkanlarda da Bulgaristan'ın revizyonist tavırlar sergilemesi Türkiye ve Yunanistan öncülüğünde Balkan Antantının oluşturulmasında önemli bir etken olmuştur.

41

³⁶ Serdar Cem Sedirolu, **Türk Dış Politikasında Balkanlar (1923 – 1939)**, 1.bs., Ankara, Berikan Yayınevi, 2023, s.169-170.

³⁷ Birgül Demirtaş Coşkun, **Bulgaristan'la Yeni Dönem Soğuk Savaş Sonrası Ankara – Sofya İlişkileri**, Ankara, ASAM Yayınları, 2001, s.9-10.

³⁸ Yüksel Kaştan, “Atatürk Dönemi Türkiye – Bulgaristan İlişkileri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 24, Sayı 72, 2008, s. 674.

³⁹ Ahmet Özgiray, “Türk -Bulgar Siyasi İlişkileri (1920 -1938)”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt 10, Sayı 1, 1995, s.59.

⁴⁰ Mithat Atabay, **İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar**, 5.bs., İstanbul, Paradigma Akademi, 2017, s.187

⁴¹ Kader Özlem, **Türkiye – Bulgaristan İlişkileri ve Türk Azınlık**, 1.bs., Bursa, Dora Yayınları, 2019, s. 66- 67.

1930 yılına gelindiğinde Bulgar Kralı Boris'in İtalyan Kralının kızı ile evlenmesi Bulgar – İtalyan ilişkilerinin gelişiminde etkili olmuştur. Bu yakınlaşma Bulgaristan ve Balkan devletlerinin ilişkilerinin zedelenmesine sebep olurken, Bulgaristan'ın Balkan Antantına katılmama sebeplerinin arasında yer almıştır. ⁴² Aralık 1931 yılında Bulgaristan Başbakanı Muşanov, Ankara'yı ziyaret etmiştir. Atatürk ile buluşan Muşanov, iki devletin imzaladığı antlaşmaya ve gelişen komşuluk ilişkilerine dair konuşmalar yapmıştır. Bulgaristan Başbakanı Muşanov'un Ankara ziyareti Sırp'ları kuşkulandırmıştır.⁴³ İki devlet arasındaki bu dostane tavır değişmeye başlamıştır. Bulgaristan'daki Trakya Cemiyeti, Bulgar Hükümeti'nin 1925 yılında Türkiye ile yaptığı Dostluk Antlaşmasını feshetmesini istemiştir. Ancak Bulgar Hükümeti bunu kabul etmemiştir. Bununla birlikte Razgrad'ta Türk mezarlarına haince saldırılar düzenlenmiştir. Bu olaya tepki vermek isteyen Türkiye'deki üniversite öğrencileri miting düzenlemişlerdir.⁴⁴ Talebe Birliği'nin izinsiz olarak düzenlediği mitingde öğrenciler Bulgar mezarlığına giderek *“Bulgarlar bizden insanlık ve medeniyet dersi almalıdır. Biz ölümlere hakaret değil, böylece hürmet ederiz”* şeklinde söylemlerde bulunarak yapılan zulmü eleştirmişlerdir.⁴⁵ Aynı yıl Türk – Yunan Samimi Antlaşması'nın imzalanmasından da Türk – Bulgar ilişkileri etkilenmiştir. Ancak Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras Sofya'yı ziyaret ederek ilişkilerin normale dönmesini sağlamıştır. ⁴⁶ Ziyaretin ardından 1929 yılında yapılan Türk – Bulgar Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakemlik Antlaşması 5 yıl uzatılmıştır. 1934 yılına gelindiğinde Trakya Komitesi adında Sofya'da Trakya davasını sürdürme gayreti içinde bir komite kurulmuştur. Trakya üzerindeki emellerinden vazgeçilmeyeceğini belirten bu komite Türk – Bulgar ilişkilerine zarar vermiştir. ⁴⁷ Bulgaristan'da 1935 yılında monarşi ilan edilmiştir. Kral Boris monarşinin ardından dış politikadaki SSCB yanlısı tavrından vazgeçerek Alman yanlısı bir tavır sergilemiştir. Türkiye ile olan iyi ilişkileri de

⁴² Kaştan, Atatürk Dönemi Türkiye – Bulgaristan İlişkileri, s.680.

⁴³ **Son Posta**, “Gazi Hz. M. Muşanof'u Kabul Ettiler”, 03.12.1931, s.1-3.

⁴⁴ Bayram Akça, “1923-1952 Arası Türk-Bulgar İlişkileri ve 1950-1951 Yıllarında Muğla Vilayetine İskân Edilen Bulgaristan Muhacirleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi**, Cilt 18, Sayı 52, 2002, s.255.

⁴⁵ **Vakit**, “Gençlerin Dünkü Heyecanlı Nümayişi”, 21.04.1933, s.1.

⁴⁶ **Vakit**, “Heyetimiz Yavuzla Yarın Geliyor” 24.09.1933, s.1-2.

⁴⁷ Barış Ertem, “Atatürk'ün Balkan Politikası ve Atatürk Döneminde Türkiye – Balkan Devletleri İlişkileri”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 21, 2010, s. 10-11.

bozulmuştur. Trakya Komitesinin yayılmasında basın aracılığıyla destek vermiş, Türkiye aleyhtarlığı yapmaya başlamıştır. ⁴⁸

1.5. Türkiye – Yugoslavya İlişkileri

Tarihte Yugoslavya devleti diye bir devlet hiçbir zaman yaşamamıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Versay Antlaşması'ndan sonra Sırp-Hırvat-Slovenlerden oluşan bir krallık kurulmuştur. Krallığı oluşturan etnik grup içerisinde uzun yıllar bir mücadele yaşanmıştır. ⁴⁹ Lozan görüşmelerinde yer alan Sırp – Hırvat – Sloven Krallığı 24 Temmuz 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması'na imza atmamıştır. Bunun nedeni Osmanlı'dan kalan borçlarını krallığın ödemek istememesiydi. Ancak antlaşmadan bir yıl sonrasında krallık borçların %5.25'ini kabul edince Türk ve Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının arasındaki sorun çözülmüştür. 1925 yılında iki ülke arasında Ankara'da bir barış antlaşması imzalanmıştır. Böylece iki ülke arasındaki diplomatik faaliyetler de başlamıştır. ⁵⁰ Ancak gerçek manada dostluk ilişkisi iki ülke içinde 1928 yılına kadar kurulamamıştır. Bu sırada Türkiye'nin İtalya ile imzalamış olduğu antlaşma ile Türk – Yugoslav ilişkilerinde soğukluk meydana gelmiştir. Sırp Hükümeti'nin Yugoslavya'daki Türklerin mallarına el koyduğu için aradaki soğukluk artmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin ardından Ankara'daki Yugoslavya Büyükelçisi görevinden istifa etmiştir. Bir yıl kadar sonra bu göreve gelen M. Lubja Nesthitch iki ülke arasındaki anlaşmazlıkları çözerek ilişkilerin gelişmesinde etkili olmuştur. 1929 yılında diktatörlüğünü ilan eden Kral Aleksander ülkesinin adını Yugoslavya Krallığı olarak değiştirmiştir. ⁵¹

Balkan devletlerinin bir birlik olma yolunda ilerlediği dönem olan 1932 yılında Yugoslavya Kraliçesi Marija'nın İstanbul'a ziyareti siyasi olmasa da Türk – Yugoslav yakınlaşmasına neden olmuştur. 1933 yılında da Kral Aleksander Atatürk ile görüşmek için İstanbul'a gelmiştir. Balkanlarda barışın sağlanması konusunda yapılan görüşmede iki ülke de anlaşmaya varmış, birbirlerinin barışın korunmasında yönündeki çabalarını

⁴⁸ Kaşan, Atatürk Dönemi Türkiye – Bulgaristan İlişkileri, s.672.

⁴⁹ Mark Mazower, Bizans'ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar, 2.bs., İstanbul, Alfa Yayınları s.156.

⁵⁰ Sediroğlu, Türk Dış Politikasında Balkanlar (1923 – 1939), s.200-203.

⁵¹ Ahmet Özgiray, "Türkiye – Yugoslavya İlişkileri (1920 – 1938)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, 1999, s. 11-17.

destekleyici konuşmalar yapmışlardır.⁵² 1933 yılında Belgrat'ta Türk – Yugoslav Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın bazı maddeleri Briand – Kellog Paktının bazı hükümleri ile benzer özellik taşımaktadır. Briand Kellog Paktı uluslararası barışın korunması amacı taşımaktaydı. Türk – Yugoslav Dostluk Antlaşması da Balkanlarda barışın sağlanması ve korunması amacı taşımaktadır. Yunanistan ile Yugoslavya aralarında anlaşmışlardır. Balkanlardaki huzur, barış ve güven ortamının korunması ve devamı için Balkan devletlerinin aralarındaki ikili antlaşmalar büyük önem taşımaktadır.⁵³ Bu olumlu görüşmelerin ardından Balkan devletleri Balkan Antantını imzalamışlardır. Ama aynı yıl 9 Ekim'de beklenmedik bir olay olmuştur. Marsilya'da Yugoslavya Kralı Aleksander suikasta uğramıştır.⁵⁴ 1936 yılında Yugoslavya Devlet Konseyinin Başkanı Stoyadinoviç Ankara'yı ziyarete gelmiştir.⁵⁵ Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna denk gelen Stoyadinoviç'in ziyareti büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Ve bu ziyaret sonucunda yapılan görüşmeler sonrasında iki devlet arasında ticaret ve iskân antlaşmaları yapılmıştır.⁵⁶ İki ülke arasında kurulan dostluk birliği 1937 yılında Bulgar – Yugoslav Paktının imzalanması ve 25 Mart 1937 yılında İtalya ile imzaladığı Dostluk Antlaşması yüzünden bozulmuştur. Bu gelişmeler üzerine Balkanlarda kurulan birlik derinden sarsılmıştır.⁵⁷

1.6. Balkan Paktının İmzalanması

Bükreş'te elçilik görevini yapan Hüseyin Ragıp Baydur, Romanya Dışişleri Bakanı Duca'ya Balkanlarda bir birlik oluşturma fikrinden bahsetmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın "Balkanlar, Balkan halkları içindir" sözünden yola çıkarak Balkanlarda bulunan devletlerin birlik olması gerektiğini beyan etmiştir. Böylece Balkan devletlerinin hazırladığı ilk toplantı Atina'da gerçekleşmiştir. Toplantıya Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan katılmıştır.⁵⁸ Balkan

⁵² Gülşah Kurt Güveloğlu, **Sırp Hırvat Sloven Krallığı'ndan Yugoslavya'ya Yugoslavya'nın Siyasi Hayatı ve Türkiye ile Diplomatik İlişkileri (1918-1941)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2019, s.143-148.

⁵³ Ahmet Şükrü, "Türkiye, Yugoslavya ve Balkanlar", **Milliyet**, 30.11.1933, s.1.

⁵⁴ Gülşah Kurt Güveloğlu, "Marsilya Suikastı (Yugoslavya Kralı Aleksander'in öldürülmesi) ve Türkiye'deki Yankıları-9 Ekim 1934", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 34, Sayı 57, 2015, s.251.

⁵⁵ **Yeni Asır**, "Sevgili Büyük Misafirimiz", 27.10.1936, s.1-3.

⁵⁶ **Yeni Asır**, "Türkiye – Yugoslavya Arasında Yeni Anlaşmalar", 30.10.1936, s.3.

⁵⁷ Sedirolu, Türk Dış Politikasında Balkanlar (1923-1939), s.211.

⁵⁸ Atabay, İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar,, s.194-195.

Paktı'nın imzasına giden süreç içerisinde dört tane Balkan Konferansı gerçekleştirilmiştir. Bulgaristan konferanslarda azınlık meselesinden dolayı sorun çıkarmıştır. Zira Bulgaristan Balkanlarda huzur ortamının sağlanabilmesi için değil, menfaatlerine göre hareket etmek istemiştir. Türkiye ve Yunanistan, Bulgaristan'ı pakta dahil etmek için yoğun çaba sarfetseler de başarılı olamamışlardır.⁵⁹

Balkan Paktı, Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya Dışişleri Bakanları tarafından Atina toplantısının ardından 9 Şubat 1934 imzalanmıştır. Antlaşmanın imzasının ardından Balkan birliğinin barış yolunda ne kadar önemli olduğuna dair beyanlar verilmiştir.⁶⁰ Türkiye ve Yunanistan'ın yoğun çabalarına rağmen Bulgaristan pakta dahil olmamıştır. Bu Türkiye'nin hedeflediği Balkan birliğinin tam anlamıyla gerçekleşemediği anlamına gelmekteydi. Bulgaristan'ın pakta dahil olmamasında revizyonist İtalya'nın büyük bir etkisi vardır.⁶¹

İtalya'nın etkisinde olduğu için antlaşma metnini imzalamayan bir diğer Balkan devleti de Arnavutluk olmuştur.⁶² İmzacı olmayan devletler için antlaşma metnine bir cihet konarak sonradan antlaşmaya dahil olmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Balkan Antlaşma misakı, Türkiye – Yunanistan Samimi Anlaşması, Türkiye-Yugoslavya, Türkiye-Romanya dostluk, ademi tecavüz, hakem ve uzlaşma muahedelerinin ve Türkiye – Macaristan arasında münakit bitarafılık, uzlaşma ve hakem muahedesi hükmünün uzatılmasına ilişkin anlaşmalar TBMM'de müzakere edildikten sonra onaylanmıştır.⁶³ Balkan Paktı misakının kararları: (EK 1)

Antlaşma maddeleri daha sonra yapılan ek protokol ile açıklanmıştır. Türkiye bunu gizli olarak tutmuş olsa da pakt ve ek protokol metni Milletler Cemiyeti tarafından yayımlanmıştır.⁶⁴

⁵⁹ Sedirolu, Türk Dış Politikasında Balkanlar (1923-1939), s.253-259.

⁶⁰ **Akşam**, "Balkan Misakı İmza Edildi", 10.02.1934, s.2.

⁶¹ Mevlüt Çelebi, "Türk – Rumen İlişkilerinin Balkan Antantına Gidiş Sürecinde Üçüncü Göz: İtalya", **Türkiye – Romanya İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu Cilt 1**, (Yay. Haz.) Duygu Türker Çelik, AKDITYK, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2019, s.737.

⁶² Ertem, "Atatürk'ün Balkan Politikası ve Atatürk Döneminde Türkiye – Balkan Devletleri İlişkileri", s.16.

⁶³ **Milliyet**, "Beş Muahede Tasdik Edildi", 07.03.1934, s. 1-7.

⁶⁴ İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920 -1945)**, 3.bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000, s.455.

Dört Balkan devleti, bir başka balkan devletinin saldırısına uğrarsa diğer Balkan devletleri o devlete yardım edeceklerdir. Antlaşma bu bakımdan aslında Bulgaristan'ın revizyonist hareketlerinin önüne geçmeyi ve Balkanlarda statükonun devamını hedefliyordu. Antlaşma Bulgaristan'ın toprak taleplerinin olduğu Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya topraklarını herhangi bir saldırıya karşı garanti altına almıştır. Faşist İtalya ve Nazizmi benimseyen Almanya antantın kabul edilmesinden memnun olmamıştır. Bulgaristan'ın toprak taleplerini kendi çıkarları doğrultusunda desteklemişlerdir.⁶⁵ Paktın imzalanmasından memnun olmayan bir diğer devlet de Rusya olmuştur. Özellikle İtalya ile imzaladığı saldırmazlık antlaşmasından sonra Türkiye'ye karşı politikalar izlemiştir. Antanta sonradan üye olunmasına imkân veren 3. maddenin kaldırılmasını istemektedir. Bu madde ile pakta başta imza atmayan Balkan devletleri de sonradan dahil olabilecekti. Bu madde Bulgaristan'ın sonradan pakta dahil olmasının yolunu açmaktaydı. Ancak maddeden asıl rahatsız olan devlet İtalya idi. Sovyet Rusya saldırmazlık antlaşmasından sonra adeta İtalya'nın Türkiye'ye karşı sözcüsü olmuştur.⁶⁶

İngiltere ve Fransa ise statükonun korunması çabalarını desteklemiştir. Balkan Paktının kurulması yönündeki girişimlerde Türkiye'nin İngiltere'nin fikrini alması Türk – İngiliz ilişkilerinin gelişmesine neden olmuştur.⁶⁷ Balkan Antantının imzalanmasından Venizelos memnun olmamıştır. Paktın İtalya ile Yunanistan ilişkilerinde olumsuz bir etki yaratacağından endişelenmiştir. Bu düşüncesini İtalya ile paylaşmıştır. Hatta İsmet İnönü'ye de durumu mektup yazarak belirtmiştir. Ancak İsmet İnönü, antantın İtalya'ya karşı yapılmadığı cevabını vermiştir.⁶⁸

Balkan Paktını imzalayan dört devletlerin nazırları Cenevre'de bir araya gelmişlerdir. Atina'da imzalanan Balkan antantını, Milletler Cemiyetine onaylatmaya ve anlaşma konseyinin yılda iki kere toplanılmasına karar verilmiştir. Bir sonraki görüşmenin 27 Kasım 1934 tarihinde Ankara'da yapılması planlanmıştır.⁶⁹ Yugoslavya Kralı Aleksander'a 1934 yılında Makedonların terörist örgütü olan İç Makedon Devrimci

⁶⁵ Johannan Glosneck, **Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye Tarihi**, Çeviren: Arif Gelen, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 1998, s.91.

⁶⁶ Mehmet Saltık, **'38 '48 Son Büyük Savaş**, 1.bs., İstanbul, Tarihçi Kitabevi Yayınları, 2020, s.34-35.

⁶⁷ Mustafa Edip Çelik, "İngiliz Belgelerine Göre Türk – İngiliz İlişkileri ve Balkan Paktı'nın Gelişimi (1934)", **History Studies**, Cilt 12, Sayı 3, 2020, s.856.

⁶⁸ Ertem, "Atatürk'ün Balkan Politikası...", s.17.

⁶⁹ **Son Posta**, "Dört Nazır", 02.06.1934, s.3.

Örgütü tarafından bir suikast düzenlenmiştir. Suikast sonucunda Yugoslavya Kralı Aleksander hayatını kaybetmiştir.⁷⁰ Marsilya’da meydana gelen bu suikastı Yugoslavya toprakları üzerinde emelleri olan faşist rejimi benimseyen İtalya yapmıştır. Daha önce de Aralık 1933 yılında bir suikast girişimi yapılmış ancak başarısız olunmuştur. İtalya’nın iç Makedon devrimci örgütünü destekleyen tavrına karşı Yugoslavya kralı Aleksander Balkan Paktının kurulmasında yoğun çaba harcamıştır. Paktın imzalanmasından sonra gerçekleştirilen bu suikast antanta darbe niteliği taşımaktadır.⁷¹ Balkan Paktını imzalayan devletler İktisadi Balkan Danışma Meclisinin kurulmasına karar vermişlerdir.⁷²

10 Mayıs Romanya’nın bağımsızlığın ve krallığın kuruluş yıl dönümü olması nedeniyle Balkan Antantının 1935 yılı konsey toplantısının Bükreş’te yapılması planlanmıştır.⁷³ Balkan Anlaşma Konseyi Başkanlığını dört imzacı balkan dış işleri Bakanlığı birer sene arayla yapmaya karar vermişlerdir. 1935 yılının Balkan Anlaşma Konseyinin başkanı M. Titulescu olmuştur.⁷⁴ 10 – 13 Mayıs tarihleri arasında Balkan Antantı Konseyi tarafından yapılan toplantılarda posta anlaşması çerçevesinde posta, telgraf ve telefon gibi haberleşme araçlarının tesisini kurmak için karar vermişlerdir. Ayrıca Balkan Bankasının kurulmasına ve bankaların müdürlerinin senede bir toplantı yapılmasına karar verilmiştir.⁷⁵

Statükonun korunması için çabalayan dört devlet de Avrupa’da yaşanan gelişmeler karşısında ortak bir politika izlemiştir. 1935 yılında İtalya’nın Habeşistan’ı işgal etmesi üzerine Milletler Cemiyetinin uyguladığı yaptırım politikasına katılmışlardır.⁷⁶ Balkan devletlerinin Milletler Cemiyeti’nin İtalya’ya karşı uyguladığı yaptırıma katılmaları ile ekonomik sıkıntıları artmıştır. İngiltere ve Fransa’nın borçlandırma siyaseti adı verilen uygulamaları sonucunda bağımlı hale gelmişlerdir. Almanya bu fırsattan

⁷⁰ Andrew B. Watchell, **Balkanlar Tarihi**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2022, s.109.

⁷¹ Aydın Belen, “Kral I. Aleksender Suikastı ve Türkiye – Yugoslavya İlişkilerine Etkisi”, **Mediterranean Journal of Humanites**, Volume 8,2018, s.141.

⁷² Şayan Ulusan, “Arşiv Belgelerine Göre Yabancı Basının 1934 Balkan Antantı İzlenimleri”, **Türk Tarihinde Balkanlar Cilt II**, Editör: Z. İskefiyeli, M.B. Çelik, S. Yazıcı, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2013, s.1266.

⁷³ **Tan**, “Bükreş Toplantısı”, 10.05.1935, s.3.

⁷⁴ **Haber**, “M. Titulesku”, 10.02.1935, s.2.

⁷⁵ **Tan**, “Balkan Antantının Tebliği”, 14.05.1935, s.5.

⁷⁶ Soysal, Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920 – 1945), s.459.

yararlanarak takas sistemiyle birlikte Balkanları önce ekonomik sonra siyasi nüfuzu altına almayı hedeflemiştir.⁷⁷

İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi ve Ege adalarında silahlanmaya yönelik faaliyetleri İngiltere ve Fransa'nın Türkiye ile ilişkilerinin gelişmesine neden olmuştur. Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye İtalyan tehdidi karşısında kalınca İngiltere ile karşılıklı garanti sözü vermişlerdir. Fakat İngiltere bu üç devletin garantisinden ayrılmıştır. Türkiye de tek taraflı olan garantisini bitirmiştir.⁷⁸ Garantilerin verilmesi sistemine Akdeniz paktı ya da ittifakı denilmiştir. Uzun ömürlü olmayan bu sistemin kurulmasının ardından Türk – İtalyan ilişkileri bozulmuştur. İtalya, Türkiye'ye karşı politikalar izlemeye başlamıştır.⁷⁹

Yugoslavya, Yunanistan, Türkiye ve Romanya temsilcileri Bükreş'te 11 Haziran 1936 yılında toplanarak Balkan Matbuatı Konferansını gerçekleştirmiştir. Konferansın açılış konuşmasını Romanya'nın Dışişleri Bakanı M. Titulescu yapmıştır. Titulescu, konuşmasında olası bir savaş durumunun Balkanlarda olamayacağını, barış ve barışın korunmasında Balkan devletlerinin hem fikir olduğuna değinmiştir. Bükreş'te gerçekleştirilen konferansın sonucunda Balkan Antantı Basın Birliğinin kurulmasına karar verilmiştir. Titulescu konuşmasında Balkanlardaki birliğin basın yoluyla da desteklenmesinin önemini vurgulamıştır.⁸⁰

1936 yılında Belgrat'ta gerçekleştirilen Balkan Antantı Konseyine Tevfik Rüştü Aras başkanlık etmiştir.⁸¹ Milletler Cemiyeti toplantısının öncesinde görüşen Balkan devletlerinin gündemi Almanya'nın Ren bölgesini işgali ve İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi ile ilgili olmuştur. Bu hususta dünya barışının korunmasında ortak fikir etrafında birleşmişlerdir.⁸² Ayrıca İtalya ile Arnavutluk arasında yapılan antlaşmanın Balkanlara etkisi üzerinde durulmuştur.⁸³ Bulgaristan I. Dünya Savaşı sonunda imzaladığı Neuilly Antlaşmasını ihlal ederek silahlanmaya ve ordusunu yenilemek için faaliyetlere

⁷⁷ Öksüz, a.e., s.62-64.

⁷⁸ Mustafa Bıyıklı, "Türkiye'nin İttifak Politikası ve Katıldığı Uluslararası Güvenlik İttifakları (1928 – 1938)", **Yeni Fikir Dergisi**, Cilt 4, Sayı 9, 01.07.2012, s.156.

⁷⁹ Ersin Müezzinoğlu, "İtalya ile İlişkiler", **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası**, Editör: E. Müezzinoğlu, L. Pınar, İ. Şahin, İdeal Kültür Yayınları, 2019, s.325.

⁸⁰ **Son Posta**, "Balkanlarda Harp Olmaz, Avrupa'dan Endişe Ediyoruz", 12.06.1936, s.1-8.

⁸¹ **Yeni Asır**, "Balkan Konseyi Dün 17'de Toplandı", 05.05.1936, s.1.

⁸² **Akşam**, "Balkan Antantının Kuvveti", 07.05.1936, s.1.

⁸³ Ali Naci Karacan, "Balkan Paktı Konseyinde", **Tan**, 06.05.1936, s.1.

başlamıştır.⁸⁴ 1935 Mart ayında da Almanya Versay Antlaşması'nı ihlal ederek; askerliği yeniden zorunlu hale getirmiş ve ülkedeki asker sayılarını arttırmıştır. Bunun üzerine İngiltere, Fransa ve İtalya sorunu Milletler Cemiyetine taşımışlardır. Ancak Milletler Cemiyetinden Almanya'ya karşı caydırıcı bir önlem alınmamıştır.⁸⁵ Bu durumu fırsat bilen Almanya, Versay Antlaşması ile askersizleştirilen Ren bölgesini işgal etmiştir. Gerek İtalya'nın Habeşistan'ı işgali gerekse Almanya'nın silahsızlanma ile antlaşma maddelerinin ihlali sonucunda caydırıcı önlemlerin alınmaması Bulgaristan'ın bu devletleri örnek almasına neden olmuştur. Balkan Antantı üye devletleri 1936 yılında gerçekleştirilen Montrö Boğazlar Konferansında Türkiye'nin tezlerini destekleyerek, Lozan Antlaşması'nda imzalanan Boğazlar statüsünün değiştirilmesinde rol oynamışlardır.⁸⁶

Bulgaristan revizyonist politikalarını uygulayabilmek için bazı Balkan devletlerini kendi tarafına çekmek istemiştir. Yugoslavya'nın desteğini alabilmek umuduyla bu ülkeye yaklaşmıştır.⁸⁷ Yugoslavya önce 24 Ocak 1937 yılında Bulgaristan ile Dostluk Paktı imzalamış daha sonra da 25 Mart 1937'de İtalya ile beş yıl süreli bir anlaşmaya imza atmıştır. Böylece revizyonist politika izleyen devletler ile bir yakınlaşma durumu söz konusu olmuştur.⁸⁸ İngiltere de İtalya ile Akdeniz'deki statükonun korunmasına yönelik centilmenlik antlaşması imzalamıştır. Ocak 1937'de imzalanan bu antlaşmayı Türkiye de desteklemiştir.⁸⁹

1937 yılı Balkan Antantı Konseyi toplantısı Atina'da Yugoslavya Başbakanı Stoyadinaviç'in konuşmasıyla başlamıştır.⁹⁰ Balkan Antantı Konsey toplantısı ile Balkan Antantı Matbuat Kongresi aynı tarihlerde toplanmıştır. Matbuat Kongresinde antanta bağlı devletlerin birbirleri aleyhine haber yapmamalarına ek olarak posta, telgraf ve telefon ücretlerinde indirim yapılmasına karar verilmiştir.⁹¹ Antant Konseyinde

⁸⁴ **Yeni Asır**, "Bulgaristan'da Askeri Hazırlık", 07.05.1936, s.1.

⁸⁵ A. Şükrü Esmer, "Almanya Versay Andını Yırttı", **Milliyet**, 19.03.1935, s.1.

⁸⁶ Soysal, a.y., s.459

⁸⁷ Yürür, "Atatürk Dönemi Türkiye'nin Balkan Politikası (1923 – 1938)", s.14.

⁸⁸ Faruk Sönmezoglu, **İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası**, İstanbul, Der Yayınları, 2015, s.361.

⁸⁹ İlhan Uzel, "Batı Avrupa'yla İlişkiler", **Türk Dış Politikası Cilt 1: 1919-1980**, Ed: Baskın Oran, 24.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, s.297.

⁹⁰ Şekib Gündüz, "Balkan Antantı Konsey Toplantısı", **Haber**, 15.02.1937, s.2.

⁹¹ **Haber**, "Balkan Konseyi", 19.02.1937, s.2.

görüŖülen konular; Avrupa'nın genel durumu içerisinde Milletler Cemiyetine sadık olunacağı, HabeŖistan'ın iŖgali sonrasında Akdeniz'de düzenin sağlanması için İngiltere ile İtalya antlaşmasının önemi, Bulgaristan – Yugoslav dostluk paktının imzalanması olmuŖtur. Balkan devletleri Balkanlarda barışın sağlanması için oluŖturulan Bulgar – Yugoslav dostluk paktını olumlu bir Ŗekilde karŖılamıŖtır. YaŖanan bu geliŖmeyi Balkan birliği çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Ayrıca Balkan Matbuat Kongresinin 1938 yılında Ankara'da toplanmasına karar vermişlerdir.⁹²

12 Nisan 1937'de Başbakan İsmet İnönü ve DıŖıŖleri Bakanı Tefvik RüŖtü Aras, Belgrad'ı ziyaret ederek Avrupa'daki ve Balkanlardaki geliŖmeler ile ilgili olarak görüŖmüŖtür. Bu görüŖme Atatürk'ün temel dıŖ politika prensibi “*Yurtta sulh, cihanda sulh*” ilkesiyle bağdaŖmaktadır.⁹³ Yugoslavya'nın revizyonist iki devlet (İtalya ve Bulgaristan) ile yakınlaŖmaya baŖlaması Balkan Antantının ruhuna aykırıydı. Zira antant revizyonist devletlere karŖı Balkanlarda statükonun korunmasını amaçlıyordu. Antantın yeniden canlanması için Tefvik RüŖtü Aras ile İsmet İnönü 1937 yılında Balkan devletlerinin baŖkentlerine ziyaretlerde bulunmuşlardır.⁹⁴ Antantın kuruluşunda büyük bir etkisi olan Türkiye antantın canlanması içinde birçok çaba harcamıştır. Ancak diğer Balkan devletleri Almanya ve İtalya ile yakınlaŖmaya baŖlamıştır.⁹⁵ Almanya – İtalya, oluŖturdukları Berlin – Roma mihverine Türkiye'nin de katılmasını istiyorlardı. Bu isteğin temeli İtalya ile Türkiye'nin 2-3 Ŗubat 1937'de Milano görüŖmeleri sonucunda hazırlanan ortak bildirisine dayanıyordu. İliŖkilerin geliŖmesi ve Lozan'dan beri süregelen Fransa ile Türkiye arasındaki Hatay Sorununun devam etmesi de etkili olmuŖtur.⁹⁶

1936 – 1937 yılları arasında Akdeniz'de dengeler sürekli olarak deđiŖmiştir. HabeŖistan'ın iŖgali, İspanya'nın iç savaŖı, Boğazlar meselesi gibi olaylar dengelerin deđiŖmesine sebebiyet vermiştir. Bu olayların üzerine Berlin – Roma mihverinin de oluŖturulmasıyla birlikte Akdeniz'de önemli üsleri bulunan İngiltere endiŖelenmeye baŖlamıştır. İtalya ile 1937 yılında Akdeniz'de statükonun korunması için Centilmenlik

⁹² **Son Posta**, “Balkan Antantı Devletleri Arasında Tam Bir GörüŖ Birliği Var”, 19.02.1937, s.11.

⁹³ Hikmet Öksüz, **Yirminci Yüzyılda Türkiye ve Balkanlar**, 1.bs., Trabzon, Serander Yayınları,2016, s.153.

⁹⁴ A.e, s.173.

⁹⁵ Al, Türk DıŖ Politikası, s.82.

⁹⁶ A.e., s.84.

Antlaşması yapılmasına rağmen İtalyan'ın sınırsız istekleri ve saldırgan dış politikası bu endişesini körüklüyordu.⁹⁷ İspanya'nın iç savaşı ile ilgili olduğu düşünülen korsanlık faaliyetleri Akdeniz ülkelerini tehdit ediyordu. Eylül 1937'de İsviçre'de korsanlık saldırılarının önlenmesi için Nyon kentinde İngiltere ve Fransa öncülüğünde bir konferans düzenlenmiştir.⁹⁸ Rusya, Romanya, Bulgaristan, Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya, İtalya, Mısır ve Almanya davet edilmiştir. Ancak İtalya ve Almanya konferansa katılmamışlardır.⁹⁹ Konferansa katılan dokuz devlet antlaşmayı imzalamıştır. 14 Eylül 1937'de imzalanan tarihi antlaşma 18 Eylül 1937 yılında TBMM'den geçerek 3266 numaralı kanun olarak Resmî Gazete'de yayınlanmıştır.¹⁰⁰ Antlaşma metnini imzalanması hususunda Atatürk ve İsmet İnönü fikir ayrılığına düşmüştür. Antlaşmada Türkiye'nin gerektiğinde İngiltere ve Fransa'ya yardım etmesi şartı bu iki büyük devlet adamının görüş ayrılığına sebebiyet vermiştir. İnönü böyle bir yardımın tehlikeli olabileceğini savunmaktaydı.¹⁰¹ Yardım maddesinin varlığı bile İtalya lideri Mussolini'yi kızdırabilirdi. Antlaşma maddelerinde bazı koşulların eklenmesini savunmaktaydı. Bu anlaşmazlığın sonucu Atatürk, Tevfik Rüştü Aras'a direktif vererek antlaşmanın imzalanmasını sağlamıştır.¹⁰² Nyon Konferansında da Balkan devletleri Akdeniz'de statükonun korunması yönünde ortak karar vermişlerdir.

Yunanistan Başbakanı Metaksas Ekim 1937'de Türkiye'yi ziyaret ederek Atatürk ile görüşmüştür. Görüşmelerde dünyadaki ve Balkanlardaki genel konjonktür hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.¹⁰³

1938 yılı Balkan Antantı Konseyi toplantısı Ankara'da Yunanistan Başbakanı Metaksas tarafından açılmıştır. Konsey toplantısı için Ankara'ya tren ile gelen Yunanistan Başbakanı Metaksas, Yugoslavya Başbakanı Stoyadinoviç, Romanya Hariciye Nazırı Tatarasko adına Commen'i Türkiye'den Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü

⁹⁷ Aptülâhat Akşin, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 230-231.

⁹⁸ Vamık Volkan, Norman Itzkowitz, **Atatürk Atatürk**, 1.bs., İstanbul, Alfa Yayınları, 2011, s.527.

⁹⁹ Saltık, '38 '48 Son Büyük Savaş., s.69.

¹⁰⁰ Akşin, Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi, s.232 – 233.

¹⁰¹ Saltık, '38 '48 Son Büyük Savaş, s.69.

¹⁰² Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi 3. Kitap**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1996, s.203.

¹⁰³ Sarımay, "İki Savaş Arası Dönemde Türkiye'nin Balkan Ülkeleri ile Münasebetleri (1919-1939)", s.251.

Aras, Başbakan Celal Bayar tarafından karşılanmıştır. Karşılanma esnasında dört devletin milli marşları çalınmıştır. Bütün Ankara dört dost devletin bayrakları ile süslenmiştir. ¹⁰⁴

Balkan Antantı Konsey toplantısında Akdeniz’de huzur ortamının sağlanabilmesi için Akdeniz’e kıyısı olan devletler İtalya, Fransa ve İngiltere ile iş birliği içerisinde olmayı hedeflemişlerdir. Yugoslav – İtalya Anlaşması bu niyetle yapılmıştır. Ayrıca Milletler Cemiyeti’nin uyguladığı veya uygulayacağı politikaların dört Balkan devleti tarafından uygulanmasına karar verilmiştir. Diğer devletlerin iç gelişmelerine veya kendi devletlerinin iç işlerine yabancı bir devletin karışmaması hususunda hem fikir olmuşlardır. ¹⁰⁵ Konseyin Eylül 1938’de Cenevre’de, 1939 yılının şubat ayında da Bükreş’te yapılmasına karar verilmiştir. ¹⁰⁶

31 Temmuz 1938 yılında Balkan Antantı devletleri ile Bulgaristan arasında Selanik Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre Bulgaristan’ın Neuilly ve sonrasında imzaladığı Lozan Antlaşması’ndaki silahsızlandırmaya yönelik maddeleri ortadan kalkacaktı. Bulgaristan’da buna karşılık balkan devletlerine saldırmayacaktı. Bulgaristan ile yapılan bu anlaşma sayesinde Balkanlarda statükonun korunmasında önemli bir adım attıklarını düşünmekteydiler. ¹⁰⁷ İtalyan’ın faşist politikaları karşısında Türkiye önce İngiltere’ye daha sonra da Fransa ile yakınlaşmıştır. ¹⁰⁸

2.MİLLİ ŞEF İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ (1938 – 1950)

2.1.İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanı Olması ve Türk Dış Politikasına Etkileri

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk 10 Kasım 1938 yılında hayata gözlerini yummuştur. Ölümünden sonra yerine kimin geçeceğine dair bir vasiyeti olmamıştır. TBMM Başkanı olarak görev yapan Mustafa Abdülhalik Renda, Atatürk’ün vefatından sonra bir günlük cumhurbaşkanlığı yapmıştır. ¹⁰⁹ TBMM

¹⁰⁴ **Türk Sözü**, “Balkan Antantı Konseyi Altıncı Toplantısı”, 26.02.1938, s.1.

¹⁰⁵ **Cumhuriyet**, “Konseyin Tebliği”, 28.02.1938, s. 1-7.

¹⁰⁶ **Son Posta**, “Resmi Tebliğ”, 28.02.1938, s.1-5.

¹⁰⁷ **Ulus**, “Balkan Antantı ile Bulgaristan Arasında Bir Anlaşma İmza Edildi”, 01.08.1938, s.1.

¹⁰⁸ Akşin, Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi, s.268.

¹⁰⁹ Gönül Türkan Demir, **Mustafa Abdülhalik Renda (1881 – 1857)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2015, s.120.

Abdülhalik Renda başkanlığında 11 Kasım 1938 günü toplanarak cumhurbaşkanlığı seçimini gerçekleştirmiştir. Seçim, Teşkilatı Esasiye Kanununun 34. Maddesinde yer aldığı üzere mebusların oy birliği ile yapılmıştır. Buna göre 348 oyun tamamını alan İsmet İnönü cumhurbaşkanı ilan edilmiştir. Toplantıya katılmayan İnönü sonrasında TBMM’ye gelerek mecliste yemin etmiştir.¹¹⁰ Kanunlar gereği Celal Bayar istifasını vermiş olsa da İsmet İnönü yeniden başbakanlığa getirerek hükümeti kurma görevini vermiştir.¹¹¹

İsmet İnönü, kurulan yeni hükümet içerisinde Atatürk ile arası bozulunca kendisine tavrı aldıklarını düşündüğü kişileri tasfiye etmiştir. Bu yüzden de İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras’ın yerine İçişleri Bakanı olarak Refik Saydam’ı ve Dışişleri Bakanı olarak da Şükrü Saraçoğlu’nu getirmiştir. Aynı zamanda Atatürk’ün hayatta olduğu dönemde siyasi zıtlıklar yaşanan kişilerle uzlaşma sağlama yoluna da gitmiştir.¹¹² 26 Aralık 1938 yılında CHP’nin Büyük Kurultay toplantısı gerçekleştirilerek İsmet İnönü, Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan unvanını alırken, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk de “ebedi şef” unvanını almıştır.¹¹³ Milli şef unvanı almasının Cemil Koçak’a göre iç ve dış politikaya yönelik olarak iki nedeni bulunmaktadır. Dış politikada bu unvanın alınmasındaki en büyük etken uluslararası konjonktürde şef sistemlerinin yaygın olarak kullanılması olmuştur. İtalya’da Mussolini – Duçe, Almanya’da Hitler – Führer ve İspanya’da ise Franco – Caudillo gibi başarılı tek parti şeflerinin bulunmasıydı. İç politik nedeni ise Atatürk’ün vefatı ile başlayan otorite boşluğunun doldurulmasına yöneliktir. Tasfiye edilen kişilerin ve benzerlerinin muhalefetinden çekindiği için CHP içerisinde de otoritesinin tam manada gerçekleşmesi gerekiyordu. Milli şef unvanı ile bu adım da sağlanmış olmuştur.¹¹⁴ Celal Bayar’ın desteğiyle birlikte cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü, istifasının ardından tekrar Celal Bayar’a başbakanlık görevini vermişti. Bu dostane

¹¹⁰ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, Devre 5, İçtima 4, Cilt 27, s.16-17.

¹¹¹ Gürbüz Arslan, **Şükrü Saraçoğlu Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1886 – 1953)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2017, s.99.

¹¹² Yeter Menges, **İkinci Dünya Savaşı Dönemi ve Türk – İtalyan İlişkileri**, 1.bs., Libra Yayıncılık, 2018, s.312-313.

¹¹³ Sabiha Zekeriya Sertel, “Parti Kurultayının Kararı”, **Tan**, 27.12.1938, s.1-9.

¹¹⁴ Cemil Koçak, “Siyasal Tarih (1923 – 1950)”, **Çağdaş Türkiye 1908 -1980**, Ed: Sina Akşin, 6.bs., İstanbul, Cem Yayınevi, s.164

birliktelik 1939 yılında bozulmuştur. 25 Ocak 1939 yılında başbakanlıktan istifa etmiştir. Yerine Refik Saydam başbakanlık görevine getirilmiştir. ¹¹⁵

1939 – 1945 yılları arasında milli şef olarak cumhurbaşkanlığı yapmış olan İsmet İnönü, yönetici kadrolarına güvendiği kişileri getirmiştir. Bu sayede özellikle dış politikada tek karar verici mercii kendisi olmuştur. Dışişleri Bakanlığı da kendisinin belirlemiş olduğu politikalar çerçevesinde ilerlemiştir. Bunun en bariz örneği olarak savaşı müttefik devletlerinin kazanacağını anladığında Almanya tarafına yatkın olan Numan Menemencioglu’nu görevden almasıdır. ¹¹⁶ İsmet İnönü’nün milli şef olarak tanımlandığı dönemi İkinci Dünya Savaşı’na denk gelmiştir. Savaş sırasında denge politikası ile Türkiye’nin savaş dışı kalmasında büyük bir payı olan İnönü, İngiliz yanlısı Rauf Orbay’ı Londra’ya, Almanya ve Hitler yanlısı olan Hüsrev Gerede’yi de Berlin’e atamıştır. İnönü’nün denge politikası kimi zaman bazı kesimlerce eleştiri konusu haline gelmiştir. ¹¹⁷ Ancak takip ettiği denge politikası gereği büyük bir başarıya imza atan İsmet İnönü, savaşın yarattığı olumsuz koşulların önüne de geçememiştir. İsmet İnönü, II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Atatürk’ün dış politika ilkelerini benimsemiş, bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumayı hedeflemiştir. ¹¹⁸

2.2. İkinci Dünya Savaşında Balkanlar ve Türkiye

Çekoslovakya’nın Alman işgalinden sonra İtalya da Arnavutluk’u 7 Nisan 1939 günü işgal etmiştir. Arnavut çetelerinin Arnavutluk’ta yaşamakta olan İtalyanların hayatını tehlikeye soktukları gerekçesi ile İtalyanlar asker göndermelerini ve düzenin sağlanmasını teklif etmişler ancak Arnavutluk bu teklifi reddedince işgal gerçekleşmiştir. ¹¹⁹ Arnavutluk işgali sonrasında sıranın kendisine geleceğini düşünen Yugoslavya ve Yunanistan endişelenmiştir. Akdeniz’deki statükonun korunmasında bir engel taşıyan bu işgal Avrupa’yı da endişelendirmiştir. ¹²⁰ İşgal sonrası İngiltere ve Fransa Balkanlardaki huzurun bozulmaması ve Akdeniz statükosunun devamını sağlamak için Romanya ve Yunanistan’a garanti vereceklerini açıklamıştır. Aynı zamanda Türkiye’nin de garanti

¹¹⁵ **Yeni Sabah**, “Başbakan Celal Bayar İstifa Etti Dr. Refik Saydam Başvekil Oldu”, 26.01.1939, s.1.

¹¹⁶ Ali Balcı, **Türkiye Dış Politikası**, 2.bs., İstanbul, Alfa Yayınları, 2017, s.77-78.

¹¹⁷ Mengeş, **İkinci Dünya Savaşında Türk – İtalyan İlişkileri**, s. 317 – 318.

¹¹⁸ Hüner Tuncer, **Türk Dış Politikası 2.Cilt**, 1.bs., Ankara, Kaynak Yayınları, 2017, s. 170 – 171.

¹¹⁹ Hüseyin Cahid Yalçın, “Arnavutluk Faciası”, **Yeni Sabah**, 08.04.1939, s.1.

¹²⁰ Şevket Bilgin, “Tasallut Sahası”, **Yeni Asır**, 08.04.1939, s.1-2

altına alınma için bir teklifte bulunmuşlardır.¹²¹ Teklif sonrası Türkiye ve İngiltere arasında görüşmeler başlamıştır. Ancak Türkiye tek taraflı garanti antlaşması yerine karşılıklı yardım antlaşması imzalamak istemiştir. Böylece kuruluşundan beri tarafsızlık politikasını takip eden Türkiye batı ile iş birliği sürecine girmiştir.¹²² Arnavutluk'un işgali sonrası Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile birleşip İtalya'ya savaş açabileceğini düşünen Hitler, Von Papen'i Ankara'ya büyükelçi olarak görevlendirmiştir. Von Papen'in amacı Türkiye'yi yatıştırarak İngiltere ve Fransa ile iş birliği yapmasını önlemek ve Türkiye'nin tarafsız kalmasını sağlamaktır. Ayrıca Von Papen, Almanya ile ilişkilerinin iyi olduğu sürece Türkiye'nin endişelenmesine gerek olmayacağını beyan etmiştir.¹²³ İngiltere ve Türkiye görüşmesi olumlu neticelenmiştir. İngiltere ve Türkiye görüşmesi sonucunda 12 Mayıs 1939 tarihli deklarasyon yayınlanmıştır. Bu deklarasyon Akdeniz'de ve Avrupa'da barışın korunması ve güvenlik açısından iki devleti ortak bir payda da birleştirmiştir. Fransa ile de görüşmeler devam etmiş ancak Hatay Sorunu çözülmediği için bir antlaşma yapılamamıştır.¹²⁴ 23 Haziran 1939 günü yapılan bir antlaşma ile Hatay Türkiye topraklarına katılmıştır. Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıyla Türkiye-Fransa arasında herhangi bir sorun kalmadığından deklarasyon aynı gün ilan edilmiştir.¹²⁵

Almanya 1 Eylül 1939 günü Polonya'yı işgal etmiştir. İngiltere ve Fransa da 1. Dünya Savaşı'ndan sonra uygulamaya başladıkları yatıştırma politikasından vazgeçerek Almanya'ya karşı savaş açmıştır. İtalya savaş dışı kalmayı tercih etmiştir. Sekiz ay süren çatışmasız yapılan bu savaşa tuhaf savaş adı verilmiştir.¹²⁶ Polonya'ya güvence veren İngiltere ve Fransa aslında yardım edemeyeceklerini kendileri de tahmin etmiş ve Polonya'nın teslim olmasını beklemişlerdir. Uluslararası arenada itibar kaybetmelerine neden olan Çekoslovakya Krizi sonrasında Polonya tavizini de vermek istememişlerdir.

¹²¹ **Son Posta**, "İngiltere ve Fransa, Romanya ve Yunanistan'a Saldıracak Devletlerle Harb Edecekler", 14.04.1939, s.1-11.

¹²² Rıfıkı Salim Burçak, **Moskova Görüşmeleri ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri**, Ankara, Gazi Üniversitesi Basımevi, 1983, s.30 – 31.

¹²³ Rıfıkı Salim Burçak, **Siyasi Tarih Ders Notları**, Adana İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, s.284 -285

¹²⁴ **Yeni Sabah**, "İngilizlerle Birleştik", 13.04.1939, s.1-3.

¹²⁵ **Son Telgraf**, "Hatay'ın Sevinci", 24.06.1939, s.6.

¹²⁶ Yeter Mengeş, **Türkiye – İtalya İlişkileri (1928 – 1940)**, 1.bs., Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2023, s.575 – 576.

Daha fazla direnemeyen Polonya'nın doğusunu SSCB işgal etti. Almanya da Polonya'dan 1918'den önce kendine ait olan toprakların tamamını aldı.¹²⁷

27 Eylül 1940 yılında Berlin'de Almanya, Japonya ve İtalya arasında bir ittifak antlaşması imzalanmıştır. Bu ittifak antlaşması ile İtalya ve Almanya Avrupa topraklarını aralarında bölüşmüşlerdir. Japonya ise Asya topraklarında egemen olma amacındadır. İttifak antlaşmasına göre henüz savaşa girmemiş bir devletin savaşa girmesi durumunda birbirlerine yardımcı olacaklardır. Burada kastedilen devlet Amerika idi. Amerika ve İngiltere'ye karşı yapılmış olan bu ittifak ile savaş Avrupa savaşından dünya savaşına dönüşmüştür.¹²⁸

İtalya, Yunanistan'a verdiği bir ultimatoda Korfu, Girit Adaları, Epir ve Pire Limanlarının kendilerine teslim edilmesini istedi. Yunanistan bu teklifi kabul etmeyince işgale başlamıştır. Savaş çıktığı zaman savaş dışı kalacağını beyan etmesine rağmen İtalya Fransa'nın yenilgisinin ardından Almanya'dan daha önce Balkanları işgal edip sınırlarını genişletmek amacıyla Yunanistan'a saldırmıştır. Arnavutluk topraklarını elinde bulunduran İtalya Yunanistan'a karşıdan doğrudan bir saldırıya geçmiştir.¹²⁹ Ancak seferberlik ilan eden Yunanistan İtalya'ya karşı saldırıya geçince İtalyan ordusu geri çekilmeye başlamıştır. Yunanistan'ın işgali ile Batı Trakya Türkleri de kendilerini savaşta bulmuşlardır. Aynı gün Batı Trakya bölgesinde de seferberlik başlamış ve cepheye savaşmaya gitmişlerdir. Arnavut cephesinde İskeçe ve Gümölcineli askeri birlikler İtalyanlara karşı son derece başarı kazanmışlardır.¹³⁰ İtalyanların işgali Türkiye'yi endişelendirmiş olsa da savaş dışı pozisyonunu korumuştur. Balkan Paketi imza edilirken Yunanistan antlaşmaya İtalya ile ilgili bir çekince koydurmuştu. Bu durumda Yugoslavya ve Türkiye'nin savaşa girme sorumluluğu da yoktu. Ancak Türkiye Bulgaristan'a işgale dahil olması durumunda Türkiye'nin de karşı saldırıya geçeceğini beyan etmiştir.¹³¹ Türkiye Yunanistan'a dolaylı da olsa yardım etmiştir. Türkiye'nin Bulgaristan'a vermiş olduğu ultimatoma sayesinde Yunanistan Bulgar sınırındaki

¹²⁷ Oral Sander, **Siyasi Tarih (1918 – 1994)**, 28.bs., Ankara, İmge Kitabevi, 2018, s. 125.

¹²⁸ Abidin Daner, "Yeni İttifak Karşısında", **İkdam**, 28.09.1940, s.1-4.

¹²⁹ Hatipoğlu, **Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954**, s.223-224.

¹³⁰ Melih Akdeniz, **Batı Trakya'da Türk Varlığı (1930 – 1981)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2018, s.112-118.

¹³¹ Sarımay, "İki Savaş Arası Dönemde Türkiye'nin Balkan Ülkeleri ile Münasebetleri (1919-1939)", s.253.

askerlerini geri çekmiştir. Böylece İtalyan işgalini geri püskürtmüş hatta karşı saldırıya geçerek Arnavutluk'a kadar girmişlerdir.¹³²

1940 yılının Kasım ayında SSCB Dışişleri Bakanı Berlin'e giderek Hitler ve Ribbentrop ile görüşme yapmıştır. Her iki devlet de kendilerine özgü çıkar alanlarını belirlemek için bir araya gelmiştir. Bu görüşmede Almanya'nın bir diğer amacı da SSCB'nin Mihver devletlerine katılmasını sağlamaktır. Molotov sadece yakın ve sınır komşularını nüfuzuna altına almak istiyordu. Almanya, SSCB'nin Montrö Antlaşmasına yönelik değişiklik taleplerini Mihver devletlerinin onayladıklarını bildirdi. Türkiye'nin haberi olmaksızın yapılan bu pazarlıkta Boğazlar rejimi için İtalya, Almanya, Türkiye ve SSCB arasında yapılan bir sözleşmenin yeterli olacağını düşünmüşlerdir. Boğazların rejim değişikliği konusunda ise yeni bir sözleşme ile imzalamak istememiştir. Su yollarının yan teminatı olarak Ege Denizi'ne çıkış yeri olması için Bulgaristan'a bir garantinin verilmesini planlamışlardır.¹³³ Ancak görüşme sonrasında Almanya ve SSCB aralarında anlaşamayınca Almanya Sovyetlere savaş ilan etmeye karar vermiştir. Ancak Sovyetler ile savaşa başlamadan önce Balkanlardan gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı önlem almak istiyordu. Bu niyetle ilk önce Romanya ile ittifak yapmak istemiştir. Romanya Besarabya ve Bukovina'yı SSCB'ye kaptırdığından geri almak niyetindeydi. Bu konuda da Almanya'ya güveniyordu. Ancak Almanya Romanya ile hemen ittifak yapmak yerine çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir. Macaristan'a Transilvanya'nın bir kısmını ve Bulgaristan'a da Dobruca'yı bırakılmasından sonra ittifaka yönelmiştir. Bu durumda SSCB'nden kaybettiği toprakları geri almak isteyen Romanya savaşmadan toprak kaybederek Almanya ile ittifak yapmıştır.¹³⁴ Alman etkisiyle Romanya'nın Bulgaristan'a Dobruca'yı vermesi Alman – Bulgar ilişkilerini olumlu yönde etkilemiştir. Türkiye bu olayları endişe ile takip etmiş ve birtakım önlemler almak durumunda kalmıştır.¹³⁵

Balkanlardaki gelişmelerin ardından Türkiye, Teşkilatı Esasinin 86. maddesi gereğince İstanbul, Edirne, İzmit, Çanakkale, Kırklareli, Tekirdağ sınırları içinde

¹³² Sander, Siyasi Tarih (1914 – 1994), s.144.

¹³³ Feridun Cemal Erkin, **Türk – Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Ankara, Başnur Matbaası, 1968, s.165-167.

¹³⁴ Yılmaz, Savaş ve Uluslararası Sistem, s.109-110.

¹³⁵ Eycil, "Atatürk Devrinde Türkiye'nin Balkan Politikası", s.357.

sıkıyönetim kararı alınmıştır.¹³⁶ Altı ilde ilan edilen sıkıyönetim komutanı olarak görev verilen Korgeneral Ali Rıza Artunkal İstanbul'a gelerek halkı bu karar hakkında bilgilendirmiştir. Halk da bu kararı gerekli gördüğü için memnuniyetle karşılamıştır.¹³⁷ Bulgaristan bu alınan önlemlerin kendisine karşı yapıldığını düşünerek Türkiye ile Ankara'da bir araya gelmiştir. Görüşme sonunda da Türk – Bulgar Ortak Demecini oluşturmuşlardır. Bu demecin ardından iki devlet de birbirilerine olan güven duygusunu tazelemişlerdir.¹³⁸ İngiltere bu demeci doğru bulmayarak eleştirmiştir. Çünkü İngiltere'ye göre Türkiye konusunda korkusu kalmayan Bulgaristan'ın kapılarını Almanya'ya açmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca İngiltere Balkanlarda Almanya'nın yayılmasından duyduğu rahatsızlıkla birlikte Balkan¹³⁹ bloğu kurulması yönünde bir teklif sundu. Balkan bloğunu oluşturan ülkeler Yugoslavya, Yunanistan, Türkiye ve Bulgaristan'ın da olduğu Balkan bloğu fikrine Yugoslavya sıcak bakmamıştır.

Yugoslavya Almanya'dan çekindiği için bu teklife sıcak bakmamıştır. Türkiye ise oluşturulacak blokta SSCB'nin de yer alması gerektiğini ve bunu ABD'nin desteklemesi gerektiğini söylemiştir. ABD, Türkiye'nin bu teklifine olumlu bir şekilde yaklaştı.¹⁴⁰ ABD Başbakanı Roosevelt, Albay William J. Donovan'ı Ortadoğu ve Balkanlarda gözlem yapması için görevlendirdi. Kahire, Atina, Sofya ve Belgrad'ı ziyaret ederek gözlemledikten sonra Türkiye'nin Balkan bloğu için yeterince istekli olmadığını fark etti. Bunun nedeni savaş koşulları içerisinde değişen dengelerdi.¹⁴¹ İki hafta önce Türkiye ile ortak demeç yayınlayarak güven tazeleyen Bulgaristan 1 Mart 1941 yılında Mihver devletlerinin arasına katılmıştır. Almanya'nın birliklerinin Bulgaristan'a konuşlandırılmasından SSCB ve İngiltere rahatsız olduklarını dile getirmişler ve Bulgaristan ile ilişkilerini kesmişlerdir. Sovyetler Birliği bu durum karşısında Türkiye ile iş birliği sürecine başlamıştır. SSCB'nin 1925 yılında imzaladıkları Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşmasına bağlı olduklarını açıklamalarından sonra Türkiye'nin önerisiyle 25 Mart 1941 yılında Türk – Sovyet Deklarasyonu basına duyuruldu.¹⁴²

¹³⁶ **Yeni Asır**, “Örfi İdare İlanına Karar Verildi”, 23.11.1940, s.1.

¹³⁷ Ahmet Emin Yalman, “Örfi İdare Tatbiki Geçerken”, **Vatan**, 26.11.1940, s.1-4.

¹³⁸ Soysal, Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920 – 1945), s.639.

¹³⁹ Hazırlayanlar: Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, 10.bs., Ankara, Siyasal Kitabevi, 2014, s.152.

¹⁴⁰ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914 – 1995)**, 26.bs., Kronik Kitap, 2019, s.311-312.

¹⁴¹ Tuncer, Türk Dış Politikası 2. Cilt (1920 – 2002), s.211.

¹⁴² Oran, Türk Dış Politikası Cilt I, s.436-437.

Bulgaristan'ın Mihver grubuna katılmasıyla birlikte Alman ordularının bir kısmı Bulgaristan'a gelmişti. Yugoslavya'yı çevreleyen Almanya kan dökmeden Romanya ve Bulgaristan'da da olduğu gibi Yugoslavya'yı da 25 Mart 1941 yılında Mihver devletleri ile antlaşma yapmaya razı etmişlerdir. Ancak Yugoslavya'da ertesi gün Alman karşıtları bir darbe yaparak hükümeti ele geçirdiler. Ve SSCB ile bir saldırmazlık antlaşması imzalandı. Antlaşmaya göre SSCB, Yugoslavya'nın saldırıya uğraması durumunda ona karşı tarafsız olacağını onaylıyordu. Hitler ise bu olaylardan sonra yeni bir Balkan cephesinin açılabilceği korkusu içine girmiştir. Yunanistan ve Yugoslavya'ya aynı gün saldırıya geçmiştir. Macaristan, İtalya ve Alman saldırılarına on yedi gün dayanabilen Yugoslavya 17 Nisan günü teslim olma mecburiyetinde kalmıştır.¹⁴³ Hitler henüz Arnavutluk'un işgal sürecinde 20. Direktif kod adı altında Marita Planı adlı saldırı yöntemini tasarlamıştır. Bu plan doğrultusunda da Yunanistan'a nasıl saldırılacağı belirlenmiştir.¹⁴⁴ İtalyanlar 1940 yılından 1941 yılına kadar Yunanistan'a saldırmışlar ancak başarısız olmuşlardır. Bunun üzerine Marita planını faaliyete sokan Hitler Yunanistan'ı işgal etmiştir. İtalyanlara karşı direnç gösteren Yunanistan İngilizlerin vaat ettikleri yardıma ulaşamadıkları için Almanlara yenilmişlerdir. İngilizler, Almanların hava saldırısı sonucunda Yunanistan'ı tamamen terk etmek zorunda kalmışlardır. Nisan ve mayıs aylarında Yunanistan'a bağlı bütün adaları işgal etmiş ve başarılı olmuştur. Girit adası işgalinde de Merkür Harekâtı denen planı uygulamaya koyarak adanın hâkimi olmuştur.¹⁴⁵ Yunanistan'ın işgal süreçleri ile ekonomisi giderek kötüleşmiştir. Ekim 1942 yılında ülkede karaborsa faaliyetleri artmış ve yetersiz beslenme, kıtlık ve açlık gibi sorunlarla mücadele edilmeye başlanmıştır.¹⁴⁶ Yunanistan'da 1941 yılı sonlarına doğru büyük açlık dönemi başlamıştır. Bu dönemde birçok insan hayatını kaybetmiştir. Yunanistan'a yerleşen işgal güçleri ülkenin bütün tarım ve sanayi faaliyetlerine el koyarak ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır. Halkın ve Yunanistan'ın ekonomisini olumsuz etkileyen bu durum karşısında EAM olarak adlandırılan bir grup Yunanistan'daki

¹⁴³ Burçak, Siyasi Tarih Ders Notları, s.346-348.

¹⁴⁴ Operation Marita, 1949, "Çevrimiçi", <https://www.raf.mod.uk/our-organisation/units/air-historical-branch/ahb-translations-from-captured-german-documents/operation-marita-balkans-1941-part-1/>, Erişim Tarihi: 29/12/2023.

¹⁴⁵ Çağla Derya Tağmat, "Yunanistan'da Büyük Açlık ve Ege'de Yardım Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları (1941 – 1942)", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 46, 2010, s.461 – 464.

¹⁴⁶ Mark Mazower, **Hitler's Empire**, Penguin Books, 2008, s.273 – 289.

üreticilerin işgal güçlerine satış yapmamaları konusunda uyarı yapmışlardır. Ancak üreticinin ürünlerini saklaması ve satış yapmaması ülkedeki karaborsa faaliyetlerini de arttırmıştır. Atina, Yunanistan'ın düştüğü bu kötü tablo sonrasında yardım toplanması için destek arayışına girişmiştir.¹⁴⁷ Yunanistan elçisi Dışişleri Bakanlığına başvuru yaparak Türkiye'deki Yunan vatandaşlarının Yunanistan'a yardım malzemesi göndermesi konusunda bir talepte bulunmuş ve kabul edilmiştir. Böylece Yunanistan'a yiyecek ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için 1000 koli hazırlanarak gönderilmesi kararı alınmıştır.¹⁴⁸ Kurtuluş Vapuru aracılığıyla Kızılay tarafından götürülen yardım kolilerine ilave olarak Yunan vatandaşlarının hazırlamış olduğu koliler ile İngiliz ve Amerikan Kızılhaç'ı tarafından hazırlanan yardım kolileri de aynı gün Yunanistan'a ulaştırılmıştır.¹⁴⁹ Kurtuluş Vapuru, Yunanistan'a yardım malzemesi götürmek için altı sefer düzenlemiştir ancak altıncı seferi sırasında vapur karaya vurarak batmış yardım malzemeleri Yunanistan'a ulaşamamıştır. Bu olayın ardından İngiltere aracılığıyla yardım malzemeleri götürme işlemi Dumlupınar vapuru ile devam etmiştir.¹⁵⁰

Almanya ile Yunanistan'a saldıran Bulgaristan Yunan yenilgisinden sonra Batı Trakya'nın idaresini ele almıştır. Batı Trakya'nın kendi idaresine geçmesiyle tarihsel hedefine yaklaştığını düşünen Bulgaristan bölgede oldukça sert uygulamalara başlamıştır. Halkın Bulgarca konuşması ve Bulgar kimliğini ön planda tutmaya yönelik birtakım çabalar içine girişmiştir. Örneğin; tabela, mektup veya gazetelerde Bulgarca yazılmaya başlanmıştır. Balkan savaşlarında kaybettiği ve Büyük Bulgaristan hayalini gerçekleştirmeye yönelik bu işgal yıllarında Bulgar nüfusunu da arttırmayı hedeflemiştir.¹⁵¹ Balkanların neredeyse tamamını ele geçiren Hitler'in bundan sonraki en büyük hedefi SSCB'ye saldırmaktır. Ancak SSCB saldırısını geciktiren bir olay yaşanmıştır. Irak'ta Almanya yanlısı Raşit Ali Geylani liderliğinde bir isyan gerçekleşerek darbe yapılmıştır. Ancak bu darbenin başarılı olması için Geylani ve taraftarları Almanya'dan yardım istemiştir. Ancak Irak'a yardım götürebilmesinin tek

¹⁴⁷ Ulvi Keser, **Kızılay Belgeleri Işığında Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal 1939 – 1949**, 1.bs., Ankara, Türk Kızılay Derneği, 2010, s.93-105.

¹⁴⁸ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer No: 179-235-30, Belge Tarihi: 22.09.1941.

¹⁴⁹ **Ulus**, “Yiyecek Götmek Üzere”, 14.11.1941, s.1.

¹⁵⁰ Suat Sertel, “Türk Kızılay'ının Yunanistan'a Yaptığı Yardımlar (1939 – 1945)”, **Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi S.B.E.**, Hatay, 2019, s.45 – 54.

¹⁵¹ Akdeniz, Batı Trakya'da Türk Varlığı (1930-1981), s.121-126.

yolu Türkiye topraklarından yararlanmaktı. Türkiye'ye yapılan baskılar bir sonuç vermemiş; Türkiye savaş dışı kalma siyasetinden ödün vermemiştir. Almanya Irak'taki isyancıları destekleyememiştir.¹⁵² Türkiye'yi bütün ısrarlarına rağmen siyasetinden ödün vermeye ikna edemeyen Almanya politikasını değiştirerek 18 Haziran 1941 yılında Türk-Alman Saldırmazlık Paktını imzalamıştır. İki ülkenin tarihindeki dostluk savaşın çıkmasıyla bozulmuş olsa da yeniden sağlanması için bir adım da atılmıştır.

Balkanlara kadar gelmiş olan Almanya'nın Türkiye'ye saldırma niyetinin olmadığı bu pakt ile anlaşılmıştır.¹⁵³ Paktın imzalanmasına en büyük tepkiyi ABD vermiştir. Hatta tepkisini Ödünç Verme ve Kiralama Antlaşması gereği Türkiye'ye İngiltere üzerinden yaptığı yardımı keserek uygulamıştır. Almanya'nın takip ettiği savaş politikası İngiltere ve Sovyetlerin yakınlaşmasına neden olmuştur. İngiliz Dışişleri Bakanı Eden, Moskova'yı ziyaret ederek Stalin ile görüşmüştür.¹⁵⁴ Almanya'ya karşı Sovyet – İngiliz İttifakı oluşturulmuştur. İngiltere, Almanya'nın karşısında olacak bir büyük devletin daha savaşa girmesini istiyordu. Bu büyük devlet ABD idi. Pearl Harbor Saldırısı ile savaşa dahil olarak dengeleri bir anda değiştirmiştir. Bunun üzerine Almanya Sovyetlerin görüşmelerinde pazarlık konusu ettiği Türk Boğazları konusunu Türkiye'nin politikacılara açıklamıştır. Almanya'nın amacı Türkiye'yi savaşta yanına çekmek olsa da bunu başaramamıştır. İngiltere de Türkiye'yi savaşta kendisinin de bulunduğu müttefik gruba çekmeye çalışmışsa da başarılı olamamıştır. Türkiye, savaş dışı politikasından vazgeçmemiştir.¹⁵⁵

1942 yılında Almanya'nın Stalingrad yenilgisinin ardından Müttefikler Türkiye'yi de savaşın içine sokmaya daha fazla gayret sarfetmişlerdir. Türkiye'nin jeopolitik konumu sayesinde savaşın ikinci cephe açılması kısmında Türkiye üzerinde yoğunlaşan Müttefik kuvvetleri (Stalin – Churchill ve Roosevelt) kendi aralarında görüş birliği içerisindeydiler. Müttefik kuvvetleri ikinci cephenin Balkanlarda açılarak Türkiye'nin jeopolitik koşullarından yararlanmak istemekteydiler. Bunun bir sonucu olarak savaş sırasında bir dizi konferanslar yaparak Türkiye'yi savaşa sokabilmek ve

¹⁵² Al, Türk Dış Politikası 1918 – 1980, s.106.

¹⁵³ M. Zekeriya Sertel, "Türk – Alman Paktı", *Tan*, 20.06.1941, s.1-4.

¹⁵⁴ Haluk Gürsel, *Tarih Boyunca Türk – Rus İlişkileri*, 2.bs., İstanbul, 2023, s.219.

¹⁵⁵ Nuri Karakaş, *Türk – Amerikan Siyasi İlişkileri (1939 – 1952)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2013, s.40-41.

Balkanlarda ikinci cephenin açılmasını sağlamak istemişlerdir.¹⁵⁶ 1942 yılında Alman yenilgisi ardından müttefik devletlerin üstünlük dönemi başlamıştır. Müttefik saldırılarının artması sonucu İtalya 1943 yılında savaştan çekilerek Almanya'ya savaş açmıştır.¹⁵⁷

1944 yılında SSCB, Alman işgali altında bulunan Ukrayna ve Kırım'ı kurtarabilmek için Leningrad'ta ve Novgorod'ta saldırılar düzenledi ve başarılı oldu. Kazanmış olduğu bu başarılar sayesinde müttefik devletlerin takdirini kazanmıştır.¹⁵⁸ 1943 – 44 yılları arasında SSCB saldırıları sonucu Almanya savunma durumuna geçmiştir. Sovyet ordusu bir yandan Almanya ile savaşırken diğer yandan da Balkanlarda savaş halinde olması üzerine İngiltere durumdan rahatsız olmuştur. Sovyetlerin Balkanlarda komünizmi yayma amacıyla savaş açtığını düşündüğünden Churchill, Balkanları çıkar alanlarına bölme konusunda bir fikir ortaya atmıştır.¹⁵⁹ SSCB'nin durdurulamayacağı anlaşılınca Churchill ve Stalin arasında 9 Ekim 1944 yılında Yüzdeler Antlaşması imzalanmıştır. Böylece iki devlet balkanları çıkar alanlarına bölmüşlerdir.

“Romanya %90 SSCB, diğer devletler %10, Yunanistan %90 İngiltere, diğer devletler %10, Yugoslavya % 50 İngiltere, SSCB %50, Macaristan % 50 İngiltere, SSCB %50, Bulgaristan % 75 SSCB, İngiltere %25”¹⁶⁰

Sovyetlerin Balkanlarda yayılmasının sonucu olarak Yunanistan hariç diğer Balkan devletlerinde komünist rejimlerin kurulması yönünde etki yapmıştır.¹⁶¹ İngiltere ve ABD'nin Normandiya Çıkarmasında başarılı olması ve ABD'nin Japonya'ya atom bombası atmasıyla, mihver devletlerinin yenilgisi üzerine II. Dünya Savaşı sona ermiştir.

162

¹⁵⁶ İzzet Öztoprak, “İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Askeri Yönü”, **Belleten**, Cilt 63, Sayı 237, 1999, s.597.

¹⁵⁷ Atabay, İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar, s.225.

¹⁵⁸ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si Birinci Cilt**, 3.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, s.312-317.

¹⁵⁹ Saltık, '38 '48 Son Büyük Savaş., s.469.

¹⁶⁰ Sander, Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945 – 1965), s.34.

¹⁶¹ Erik Goldstein, **Wars and Peace Treaties 1816 – 1991**, London and New York, 1992, s.60-61.

¹⁶² Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, İstanbul, Boyut Yayıncılık, 2011, s.50.

2.3. İki Kutuplu Sistemin Ortaya Çıkması ve Türkiye'nin Batıya Yöneliş Süreci

Yalta Konferansında ABD ve SSCB savaş sonrası yeni dünya düzenini belirlemek için bir görüşme yapmışlardır. Görüşmede iki farklı ideolojiye sahip olan ABD ve SSCB yeni bir savaşın önüne geçme düşüncesiyle dünyayı nüfuz alanlarına ayırmışlardır. ABD kapitalist, SSCB ise sosyalist düşünce ile yönetilmekteydi. Savaş sonrası iki süper güç olarak çıkan devletler ideolojik anlamda dünyaya yayılma politikasına girmişlerdir. Birbirlerini tehdit unsuru olarak gördükleri ancak savaşa karşı oldukları için literatüre Soğuk Savaş olarak geçen bir dünya sistemini benimsemişlerdir.¹⁶³ Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla uluslararası sistem ikiye ayrılmıştır. Bu tarihten itibaren artık dünya iki süper gücün ideolojisi doğrultusunda şekillenmeye başlayacaktır.

Savaş sonrası Sovyetler Orta ve Doğu Avrupa'yı nüfuzu altına alarak, Almanya'nın bir bölümünü de işgal ederek Avrupa'ya kadar ilerleyişini sürdürmüştür. Sovyetler nüfuzu altındaki ülkelerde komünizmi yayma çabalarına girişmiştir.¹⁶⁴ Ancak SSCB yalnızca komünizmi yaymakla kalmamıştır. Tarihsel amacı olan sıcak denizlere inerek Ortadoğu bölgesini de nüfuzu altına alabilmek için İran, Türkiye ve Yunanistan'a baskı uygulamaya başlamıştır. Sovyetlerin Ortadoğu'yu da nüfuzu altına almak istemesinden endişelenen İngiltere, eski gücünün yerinde olmadığını farkındaydı. Bu yüzden de ABD'den yardım isteyerek bölgedeki güç boşluğunun doldurulmasından yanaydı.¹⁶⁵ Amerika ziyaretinde Winston Churchill "demir perde" ifadesini kullanmıştır. Bu konuşmasından ABD rahatsız olmuştu. O zamana kadar savaş sonrası Sovyetler Birliği ile ılımlı ilişkilerini sürdürmek istiyorlar ve iyi niyetli olduklarını düşünüyorlardı.¹⁶⁶ Ama SSCB Türkiye'ye 1925 yılında imzalanan Türk – Sovyet Saldırmazlık ve Tarafsızlık Antlaşmasını savaş sonrası değişen koşulları bahane ederek feshedeceğini bildirmiştir. Bu gelişmelerin ardından Türk dışişleri temsilcileri durumu İngiltere'ye bildirerek görüşlerine başvurmuşlardır. Görüşmelerin ardından Türkiye,

¹⁶³ Gökçen Alpkaya, Faruk Alpkaya, **20.Yüzyıl Dünya ve Türk Tarihi**, 1bs., İstanbul, Tarih Vakfı, 2004, s.163.

¹⁶⁴ Alparslan Eker, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk Dış Politikasındaki Gelişmeler ve Türkiye'nin NATO'ya Giriş Süreci", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Kırıkkale Üniversitesi, S.B.E.**, Kırıkkale, 2017, s.15-17.

¹⁶⁵ Hatice Alanoğlu, **The Times Gazetesi'ne Göre Demokrat Parti Dış Politikası**, 1.bs., İstanbul, Urzeni Yayınevi, 2020, s.20-21.

¹⁶⁶ J.M. Roberts, **Avrupa Tarihi**, Çeviren: Fethi Aytuna, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2017, s. 685-686.

SSCB'ye bir nota göndermiştir. Notada Türk – Sovyet ilişkilerinin uzun zamandan beri kuvvetli olduğunu, 1925 Antlaşması ile perçinlenerek güçlendiğini, fesih yerine antlaşma şartlarının iki taraf için de iyileştirme yapılarak değiştirilmesi teklifini sunmuşlardır. ¹⁶⁷

Türk notasının ardından SSCB Dışişleri Bakanı Molotov ve Türk Büyükelçi Sarper bir araya gelerek imzalanabilecek yeni bir antlaşma için görüşme yapmışlardır. Doğu Anadolu Bölgesinden Kars ve Ardahan'ı almak, Boğazlarda üs elde etmek ve Montrö Antlaşmasının Türk – Sovyet tarafından yeniden gözden geçirilmesi gibi taleplerde bulunmuştur. Ancak Türkiye bu tekliflerin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını tehlikeye attığını düşünerek kesin bir şekilde reddetmiştir. Böylece yeni bir antlaşmanın imzalanamayacağı kesinleşmiştir. ¹⁶⁸ SSCB bu taleplerini Potsdam Konferansında da yinelemiştir. Ancak İngiltere, Türkiye'nin yanında olarak Sovyet taleplerini anlamsız bulmuştur. Montrö Antlaşmasının da SSCB'nin istediği gibi iki taraflı değil antlaşmaya taraf devletlerin gerçekleştireceği görüşmeler sonrasında gözden geçirilmesini doğru bulmuştur. ¹⁶⁹ Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nda savaş dışı kalmayı başaran Türkiye güvenlik tehditleri karşısında savunmasına büyük önem vermiştir. Türk ordusu olası savaşa uygun olarak silahlandırılmıştır. Bu da savaş koşullarından etkilenen Türkiye'nin savunma giderlerinin artmasına ekonominin bozulmasına giden süreci başlatmıştır. Savaş zamanı uygulanamayan II. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda bunda etkisi büyük olmuştur. ¹⁷⁰ Bu yüzden savaş öncesi ve sonrasında Türkiye İngiltere'den yardım almıştır. Ancak İngiltere savaş sonrasında ekonomik açıdan eski gücüne sahip olmadığından yardımlara son vereceğini açıklamıştır. Artan Sovyet baskısı nedeniyle güvenlik endişesi yaşayan Türkiye yalnız kalmıştır. İngiltere aynı zamanda Yunanistan'a da verdiği yardımı bırakmak zorunda kalmıştı. Ancak bu dönemde Yunanistan'da iç savaş bulunmaktadır. Ve Balkanların büyük bir kısmı Sovyet etki alanına girmiştir. (Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavutluk) Balkanların tamamını Sovyet etkisine girmesinden endişelenen ABD dış politikasında yaptığı değişiklik sonucu Truman Doktrinini ilan etmiştir. İngiltere gönderdiği iki nota ile Türkiye ve Yunanistan'ın önemine vurgu yapmış ve kendisinin

¹⁶⁷Kamuran Gürün, **Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983, s.138-140.

¹⁶⁸ Erel Tellal, **SSCB- Türkiye İlişkileri 1953 – 1964**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2020, s.22.

¹⁶⁹ **Akşam**, "Londra'daki Kanaat", 08.08.1945, s.1.

¹⁷⁰ Sait Dinç, "Atatürk Sonrası Türkiye'de İç ve Dış Politikada Gelişmelere Genel Bir Bakış (1938 – 1965)", **Adana Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi Yayını**, 2008, s.7.

yaratacağı boşluğu ABD'nin doldurmasını istemiştir.¹⁷¹ Sovyetlerin yayılma politikası ortaya çıkınca ABD yöneticileri geleneksel olarak süregelen izolasyon (yalnızlık) siyasetinden ayrılmaya karar vermiştir.¹⁷²

12 Mart 1947'de ABD Senatosu Kararıyla Türkiye'ye 100 Milyon dolar, Yunanistan'a da 300 milyon dolar yardım yapılmasına karar verilmiştir. Bu kararın verilmesinde öne çıkan husus Sovyet yayılmacılığının önüne geçerek ABD'nin demokratik değerlere sahip çıkan bir ülke olarak dünyaya tanıtılmasıdır. ABD bu doktrin ile Monroe Doktrininden de ayrılmıştır. Doktrinin ilan edilmesinin ardından Sovyet basını ABD'nin Türkiye'ye yardım yapmasını sert bir şekilde eleştirmiştir.¹⁷³ 23 Mayıs 1947'de Amerika'dan yardımların nerelerde kullanacağını belirlemek için bir heyet Türkiye'ye gelmiştir. Heyetin başında görevli general Türk ordusunun uluslararası karşılaştırma yapıldığında yetersiz olduğunu görmüştür. Truman Doktrininin uygulanabilmesi için Türkiye – ABD arasında 12 Temmuz 1947'de askeri yardımlara ve kapsamına ilişkin ikili bir antlaşma imzalandı.¹⁷⁴ 1 Eylül 1947'de TBMM'de oylanan ve kabul edilen Truman Doktrinini hükümet kadar muhalefet de desteklemiştir. Sovyetler Birliği ise bu olayı savaş kışkırtmacılığı olarak nitelendirmiş ve BM'e şikâyet ederek eleştirmiştir.¹⁷⁵

Truman Doktrini süreci ile Türkiye'de batı ittifakı içinde yerini almaya başlamıştır. Ayrıca bu doktrin Türk – Amerikan ilişkilerinin gelişmesinde etkili olmuştur.

176

Sovyetlerin Doğu Avrupa'da komünist rejimlerin kurulmasını sağlaması, sıcak denizlere inme ve Boğazlar 'da hak iddia etmesi üzerine endişelenen ABD, SSCB'ye karşı iyi niyet politikasını değiştirmiştir. Kennan'ın çevreleme stratejisi Soğuk Savaş boyunca ABD'nin birincil politikası haline gelmiştir. Ayrıca Kennan, Avrupa'nın savaş

¹⁷¹ Yavuz Güler, "II. Dünya Harbi Sonrası Türk – Amerikan İlişkileri (1945 – 1950)", **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, 2004, s.214 – 215.

¹⁷² J.M. Roberts, **Avrupa Tarihi**, s. 685-686.

¹⁷³ Melih Aktaş, **1950 -1960 Demokrat Parti Dönemi Türk – Sovyet İlişkilerinde Amerikan Faktörü**, 1.bs., İstanbul, Şema Yayınevi, 2006, s.24-26

¹⁷⁴ Dilek Deniz, **T.C. Ordusunun Tarihsel Gelişimi Rejim İçindeki Konumu**, Nisan Yayıncılık, İstanbul, Nisan Yayıncılık, 2017, s. 167-168.

¹⁷⁵ Saltık, '38 '48 Son Büyük Savaş, s.585-586.

¹⁷⁶ Caner Sancaktar, "Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Marksist Yaklaşım", **Bilge Strateji**, Cilt 3, Sayı 5, 2011, s.30-32.

sonrası ekonomik sıkıntılarının giderilmesi gerektiğinin önemini de vurgulamıştır. Bu yüzden George Kennan ve ABD Dışışleri Bakanı Marshall, savaştan ekonomileri dibe vurmuş olarak çıkan devletlere bir yardım hazırlanması gerekliliği üzerinde durmuşlardır. ¹⁷⁷1947’de Marshall Planı çerçevesinde SSCB ve Doğu Avrupalı komünist rejimlere yardım yapılabileceği çağrısı yapılmıştır. Ancak SSCB lideri Stalin, komünizme ile yönetilen devletlere yardım talebini reddetmeleri yönünde baskı yapmıştır. Çekoslovakya yardımı kabul edebileceğine dair sinyaller verince, Çekoslovakya’daki idareyi tamamen komünizm yanlıların eline geçmesini sağlamıştır. ¹⁷⁸ ABD’nin ilk teklifini SSCB’ye ve Doğu Avrupa ülkelerine vermesinin sebebi aslında bambaşkaydı. Eğer planı direkt olarak Batı ülkelerine uygulama yoluna gitseydi Soğuk Savaşın başlamasındaki asıl etken kendisi olacaktı. Ancak SSCB’nin teklifi reddedeceği bilindiğinden böyle bir teklifte bulunulmuştur. Marshall Planını kabul eden devletler birkaç yıl içerisinde ekonomisini düzeltmişlerdir. Savaştan önceki durumlarının çok ilerisinde ekonomik güce sahip olmuşlardır. Marshall Planı, Avrupa’nın ekonomik anlamda güçlenmesi ile sonuçlanmıştır. Churchill bu plana “*Tarihteki en cömert olay*” demiştir. ¹⁷⁹ Türkiye’nin de içinde bulunduğu 16 Avrupa ülkesi 12 Temmuz 1947’de Paris’te toplanarak Avrupa Ekonomik İş birliği Teşkilatını oluşturmuşlardır. ¹⁸⁰ Türkiye ile ABD arasında 4 Temmuz 1948 tarihinde Ekonomik İş birliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma meclisin oylamasından geçtikten sonra yardımlara başlanmıştır. ¹⁸¹ Marshall Yardımları 1948 yılından 1952 yılına kadar devam etmiştir. ¹⁸² Marshall Planı sonrasında SSCB, ABD’yi emperyalizm politikası ile dünyayı etki alanına almak istemesi yönünde suçlamalarda bulunmuştur. Ayrıca Marshall Planının Doğu Avrupa ülkelerinde yayılması endişesiyle birlikte Comecon oluşturulmuştur. Böylece Sovyet ekonomisine dayalı bir ekonomi programı hazırlanarak Doğu Avrupa ülkelerinde etkisini kaybetmemeyi amaçlamıştır. ¹⁸³

¹⁷⁷ Engin Yüksel, “Soğuk Savaş’ın Kuramsal Doğuşu: George Kennan”, **Batı’da Jeopolitik Düşünce**, Ed. Mustafa Serdar Palabıyık, Ankara, Orion Kitabevi, 2009, s.145-161.

¹⁷⁸ Joseph S. Nye, Jr – David A. Welch, **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, Çeviren: Renan Akman, 1.bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2010, s.216.

¹⁷⁹ Steven W. Hook – John Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, Çeviren: Özge Zihnioğlu, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2016, s.54-55.

¹⁸⁰ Ertem, “Türkiye – ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”, s.390 – 392.

¹⁸¹ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt:12, Toplantı:2, Seksen Beşinci Birleşim, 08.08.1948, s.1000-1003.

¹⁸² Cihat Göktepe, Seydi Göktepe, “Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası”, **Bilig**, Sayı 72, s.204-205.

¹⁸³ J. M. Roberts, Avrupa Tarihi, s.686-687.

1948 yılında Sovyetlerin komünizmi genişletme arzusu ile Polonya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Çekoslovakya ve Doğu Almanya'ya da komünist yönetime geçmiştir. Ayrıca SSCB komünizm ile yönetilen ülkeleri bir merkezde toplamak amacıyla bir konferans düzenlemiştir. Konferansın sonucunda Kominform'un kurulmasını sağlamıştır.¹⁸⁴ Sovyet Rusya lideri Stalin konferans sonrasında yaptığı konuşmada uluslararası sistemin değiştiğini vurgulayarak, iki kutuplu sistemin doğuşunu ilan etmiştir.¹⁸⁵

2.4. Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişinin Balkan Devletleri ile İlişkisine Etkisi

Truman Doktrini ve Marshall Planı uluslararası sistemin iki kutuplu hale dönüşmesinde etkili olmuştur. Türkiye ve Yunanistan batı bloğu içerisinde yer almıştır. Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk ve Yugoslavya ise doğu bloğunda yer almış ve böylece Balkan bölgesi de Avrupa'da olduğu gibi bölünme yaşamıştır. Doğu bloğunda yer alan komünist devletler bir araya gelerek hem Türkiye'ye hem de Yunanistan'a karşı siyaset izlemiştir. Bu dönemde aynı kutupta yer alan Türkiye ve Yunanistan ilişkileri ise gelişme göstermiştir.¹⁸⁶

Yugoslavya lideri Tito Birleşmiş Milletlerin barışı sağlayacağı umudunu taşıdığını ancak Truman'ın Doktrinin Balkanlar'daki dengeleri bozacağını belirtmiştir.¹⁸⁷ Yugoslavya kısa bir süre sonra Kominformdan çıkarılmıştır. Bunun üzerine ABD Marshall Planı kapsamına Yugoslavya'yı da dahil etmek istemiştir. Ancak Tito ABD'nin önderi olduğu batı bloğu içerisinde yer almak istememesinden dolayı teklifi reddetmiştir. IMF yoluyla 9 milyon dolar kredi almıştır. SSCB'nin Doğu bloğu ülkeleri ile Yugoslavya'yı hem siyasi hem ekonomik yalnızlığa itmesinden dolayı isteksiz olmasına rağmen ABD ve İngiltere'den yardım almak zorunda kalmıştır.¹⁸⁸

1947 yılından itibaren Romanya, Sovyetler Birliği'nin etkisi altına girmiştir. Bu dönemde Romanya, Doğu Blok'unun bir parçası haline gelmiş ve ekonomik faaliyetlerini

¹⁸⁴ Alparslan Eker

¹⁸⁵ Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi, **Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti**, Çeviren: Ayşe Özbay Erozan, 5.bs., Ankara, Nobel Yayıncılık, 2014, s.82.

¹⁸⁶ Oral Sander, Siyasi Tarih 2,

¹⁸⁷ **Cumhuriyet**, "Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan", 27.04.1947,

¹⁸⁸ Caner Sancaktar, Yugoslavya'da Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Özyönetim Uygulaması, **İstanbul Üniversitesi S.B.E.**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2009, s.106.

Sovyetler Birliği ile diğer sosyalist ülkelerle sınırlı tutmuştur.¹⁸⁹ Romanya, SSCB'nin politikası gereği batı bloğu ile olan ekonomik ilişkilerini koparma noktasına gelmiştir. Bu kapsamda ilk olarak Romanya'da bulunan petrol şirketlerinde çalışan İngiliz-Amerikan memur ve mühendisleri işten çıkartarak sınır dışı etmiştir.¹⁹⁰ Daha sonra da Romanya Türkiye'den ithal edeceği tüfekleri almamış ve Türkiye'yi zarara uğratmıştır. Tüfek satışının başarısız olması üzerine Türkiye, ekonomik zararını karşılamak için Romanya'dan petrol almayı tercih etmiştir. – dipnoot Romanya'da çıkan Romana Libro gazetesinin bir makalesinde Truman Doktrinin, Birleşmiş Milletler'in ruhuna aykırı bir yardım paketi olduğu ve bağımsız bir milletin gelişim sürecine ekonomik anlamda müdahale ederek onu yabancı bir boyunduruğa sokma tehlikesi taşıdığı düşüncesine yer verilmiştir. Truman Doktrini'ni SSCB ve Romanya'daki komünist yönetime muhalif kişiler ise memnuniyetle karşılamıştır. SSCB'nin etkisinden kurtuluş umudu olarak değerlendirmişlerdir.¹⁹¹

Romanya'da çıkan Universul Gazetesi de ABD'nin Truman Doktrini ve Marshall Planları kapsamında yardım ettiği Türkiye'de sanayiciliğin gelişmesinde kontrol mekanizması haline gelebileceğinden bahsetmiştir. ABD'nin ekonomik yatırımlar ile Türk sanayisinden ekonomik haklar ve ayrıcalıklar kazanacağını ve Türk sanayi endüstrisinin bağımsız olarak hareket edemeyeceğini ifade etmiştir. ABD yönetimini hem de ekonomik yardım alan Türkiye'nin politikasını eleştirmiştir.¹⁹² Romanya basınında çıkan bir başka haberde de Türkiye'ye yapılan yardımların ABD'nin dünya görüşü hakkındaki planlara hizmet etmek için yapıldığı iddia edilmiştir.¹⁹³

Bulgar Başbakanı Dimitrov, Başbakan Yardımcısı Traitkho Kostov ve Dışişleri Bakanı Kimon Georgiyev Türkiye ve Yunanistan'ın ABD yardımlarından yararlanmalarını sert bir şekilde eleştirmiştir. Türkiye'nin ve Yunanistan'ın sınır bölgelerinde yaşanan gerilimleri ve olası savaş riskini arttırmakla suçlamışlardır.¹⁹⁴ 1948 yılında iki Türk uçağı Bulgaristan tarafından düşürülmüştür. Türkiye Bulgaristan'dan uçak masraflarının karşılanması ve şehit pilotlarının ailesi için tazminat talep etmiş, ancak

¹⁸⁹ **Yeni Sabah**, "Romanya'da Hayat", 15.04.1949, s.5.

¹⁹⁰ **Akşam Gazetesi**, "Romanya'nın Mühim Bir Kararı", 11.07.1947, s.2.

¹⁹¹ TDA, Fon Kodu:568, Yer Bilgisi:88302-321089-31, Belge Tarihi:14.03.1947.

¹⁹² TDA, Fon Kodu:568, Yer Bilgisi:39285-158981-27, Belge Tarihi:25.05.1949.

¹⁹³ TDA, Fon Kodu:568, Yer Bilgisi:88302-321089-88, Belge Tarihi:07.02.1947.

¹⁹⁴ Hüseyin Avni Bıçaklı, s.188-189.

Bulgaristan olaya Türk uçaklarının Bulgaristan topraklarına girdiği gerekçesiyle talebi reddetmiştir.¹⁹⁵ Bu olayun ardından diplomatik ilişkileri de kopma noktasına getirecek iki olay yaşanmıştır. Bunlardan ilki Sofya’da bulunan Türk Askeri Ataşesinin İstenmeyen Adam ilan edilmesi olmuştur. Türkiye’de bu duruma karşılık vermiştir. Böylece Türkiye ve Bulgaristan’da askeri ataşelikler kapatılmıştır.¹⁹⁶ Diğer olayda Filibe Başkonsolosluğu’nun bombalanması olmuştur. Türk Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak ve Bakanlık tarafından incelenen olay sonrasında Türkiye Bulgaristan’ı uluslararası kurallar çerçevesinde diplomatların hayatlarını garanti etmemekle suçlamıştır. Bulgaristan’da İstanbul Bulgar Konsolosluğu’na iki mültecinin tecavüz ettiği gerekçesiyle Türkiye’yi suçlamıştır.¹⁹⁷ Türkiye olayı inceledikten sonra bomba olayının aynı gün içerisinde birkaç saat arayla bomba konulduğunu tespit etmiştir. Bunun üzerine Bulgaristan’a bir nota göndermiştir.¹⁹⁸ Bulgar resmi basını Filibe Olayı’nın suçlularını yakaladıklarını ve Bulgar Hükümeti’ni kötülemek için yapıldığını iddia etmiştir. Olayın sanıklarından biri idam cezası alırken diğerleri de hapis cezasıyla yargılanmıştır.¹⁹⁹

Bulgaristan, Türkiye’nin Batı Blok’una girmesine en sert şekilde tepki veren Balkan ülkesi olmuştur. Uluslararası sistem içerisindeki blok siyaseti Balkanları da etkilemiştir. Bu dönemden sonra Balkanlar’daki ikili ilişkiler, büyük ölçüde bloklar arasındaki rekabetin yansıması olarak şekillenmiştir.

¹⁹⁵ **Yeni Sabah**, “Düşürülen Uçaklara Aid Bulgaristana 2’inci Notamız”, 07.03.1948, s.1-3.

¹⁹⁶ Hüseyin Avni Bıçaklı, s.190.

¹⁹⁷ **Son Posta**, “Bulgaristandaki Konsolosluklarımızın Kapatılması Mümkün Görülüyor”, 14.12.1949, s.1-7.

¹⁹⁸ **Ulus**, “Hükümetimiz Bulgaristan’a Sert Bir Nota Verdi”, 15.09.1949, s.1.

¹⁹⁹ Hüseyin Avni Bıçaklı, s.190-191.

İKİNCİ BÖLÜM

ADNAN MENDERES DÖNEMİ TÜRKİYE’NİN BALKAN DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ

1.ADNAN MENDERES’İN İKTİDARA GELİŞİ VE DIŞ POLİTİKA YAKLAŞIMI

1.1. Çok Partili Hayata Geçiş Süreci (1945 – 1950)

Atatürk’ün vefatıyla cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü, çok partili hayata geçiş konusunda bazı faaliyetler içerisine girmiş ancak İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte bu süreç sekteye uğramıştır. İsmet İnönü, 1939 yılında düzenlediği kanunla hükümete muhalif bir gözle yaklaşılması adına Müstakil Grup adı verilen bir grubu oluşturmuştur. Bu grup TBMM toplantılarına katılarak kendi içlerinde görüşleri tartışılarak görüş birliği içerisinde karar ve oylarını kullanmışlardır. Hükümete öneri ve eleştirilerini sunarak demokratik bir ortamın kurulması hedeflenmiştir. Müstakil Grubun oluşturulmasında İkinci Dünya Savaşı’nın başlangıcında 1939 Türk – Fransız – İngiliz Deklarasyonunun imzalanması da etkili olduğu söylenebilir. Savaşın hemen başlangıcında batılı devletler ile ilişkilerini geliştirmek ve sağlamlaştırmak isteyen İsmet İnönü, batının demokratik anlayışı çerçevesinde Türkiye’nin de batı demokrasisi yönünde çalışmalar yaptığını göstermek istemiş olabilir. ¹

Savaş koşulları içerisinde Türkiye, ordusunu sürekli hazır konumda bulundurmıştır. Bu durum Türkiye’nin ekonomik açıdan sorun yaşamasına neden olmuştur. Genç nüfusun büyük bölümünün askerde olması ve savaş koşulları yüzünden ithalat ve ihracatın gelişmemesi, Türkiye’de ekonomik anlamda bazı tedbirlerin alınmasına neden olmuştur. 1939 – 1942 yılları arasında başbakanlık yapan Refik Saydam döneminde Milli Korunma Kanunu çıkarılmıştır. ² 18 Ocak 1940 yılında çıkarılan 72 maddelik Milli Korunma Kanunu içerisinde yapılan değişiklikler ve düzenlemeler ile 16 Eylül 1960 yılına kadar devam etmiştir. ³ İthalat alanının daralması, stokların azalması,

¹ Cemil Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi Cilt 2(1938 – 1945)*, 7.bs., İstanbul, 2017, s.21-82.

² Osman Akandere, *Milli Şef Dönemi*, İstanbul, İz Yayıncılık, 1998, s.146 – 148.

³ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.3780.pdf> Erişim Tarihi: 25/12/2023.

halkın yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını karşılayamaması gibi durumlar hükümetin bu kanunu çıkarmasında etkili olmuştur. ⁴

1942 yılında Milli Korunma Kanunu ile uygulanan piyasadaki ürünlerin fiyatlarını belirleme konusunda sıkıntılar görülmeye başlanmıştır. Refik Saydam'ın vefatının ardından Şükrü Saraçoğlu başbakanlık görevine gelmiştir. Saraçoğlu döneminde fiyat politikasında değişikliğe gidilerek fiyat serbestliğinin önü açılmıştır. Bu durum karaborsanın yaygınlaşmasına sebebiyet vermiştir. Savaş ekonomisi şartları altında zengin sınıfın daha fazla zenginleşmesine neden olmuştur. Halk gibi haksız kazançtan rahatsız olan CHP yönetimi Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi gibi vergileri çıkartarak haksız kazanç sağlayarak zenginleşen sınıfa karşı tedbirler almaya çalışmıştır. Ancak bu alınan tedbirler zengin sınıf tarafından eleştirilmiş ve iktidar partisinden uzaklaşmalarına neden olmuştur.⁵

Savaş sırasında ve sonrasında yeni dünya düzenini belirlemek için yapılan konferanslar sonucunda Birleşmiş Milletler sisteminin oluşturulmasına karar verilmiştir. Dumbarton Oaks Konferansı ile ortaya çıkan bu anayasa San Francisco Konferansı ile uygulamaya geçecekti. Ancak San Francisco Konferansı ve dolayısıyla BM katılma şartı demokratik bir rejim ile yönetilmektir. ABD'ye göre Türkiye'nin tek partili sistemi bu şarta uymuyordu. İngiltere'nin aracılığıyla birlikte Türkiye konferansa katılmış ve BM'e üye olmuştur. Ancak ABD basını anti demokratik buldukları Türkiye'yi eleştirmiştir.⁶ 19 Mayıs 1945'te Gençlik ve Spor Bayramı kutlamaları günü tören öncesi İsmet İnönü bir hitabe yapmıştır. Türkiye'nin siyaset alanında yeni çalışmalar dönemine gireceğini ve demokratikleşme sürecinin hızlanacağını belirtmiştir. ⁷

1945 yılında Türk çiftçisinin toprak sahibi olmasını amaçlayan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunun amacı toprağı işleyen köylünün/çiftçinin tarımın gelişmesinde etkili olacağı inancıydı.⁸ Ancak bu kanun ile çok partili hayata geçiş süreci bir ivme kazanmıştır. Kanun görüşmelerinin yapıldığı

⁴ Kemal Turan, "Milli Korunma Kanunu'nda Bazı Tadiller", **Ulus**, 25.12.1940, s. 1-5.

⁵ Taner Timur, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, 4.bs., Ankara, İmge Kitabevi, 2020, s.24-26.

⁶ Necdet Ekinci, **II. Dünya Savaşından Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**, 1.bs., İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1997, s. 274-275.

⁷ **Tanin**, "Cumhurbaşkanımızın Hitabesi", 19.05.1945, s.1-6.

⁸ Şevket Raşit Hatipoğlu, "Türk Çiftçisini Topraklandırma Kanunu", **Vakit**, 19.06.1945, s.2.

TBMM’de 17. ve 21. Maddeler üzerine tartışmalar yaşanmıştır. Tartışmalar sonucunda kanun kabul edilmiş olsa da 1945 yılında Bütçe Kanun Tasarıları görüşmeleri sırasında Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuad Köprülü, Emin Sazak, Hikmet Bayur ve Recep Peker red oyu vermişlerdir. Daha sonra Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuad Köprülü meclise Dörtlü Takrir adı verilen imzaladıkları önergeyi sunmuşlar ancak yapılan yoğun görüşmeler sonrasında CHP Genel Kurulunda reddedilmiştir.⁹ Türk siyasal hayatında dönüm noktası 1945 yılında gerçekleşmiştir. Nuri Demirağ’ın kurduğu Milli Kalkınma Partisi çok partili hayata geçiş sürecinin ilk adımı olmuştur. Ancak muhalefet yönünden zayıf kalmıştır.¹⁰

22 Eylül 1945 yılında Adnan Menderes ve Fuad Köprülü partilerine karşı görüşlü oldukları tespit edilerek CHP’den çıkarılmıştır.¹¹ Arkadaşlarının partiden çıkarılması üzerine Vatan gazetesinde eleştiri yazıları yazan Refik Koraltan’da partiden çıkarılmıştır. Celal Bayar’da milletvekilliğinden ve CHP’den istifa ederek ayrılmıştır. İsmet İnönü daha önce Celal Bayar’a parti kurması yönünde teklifler sunsa da Bayar, bunu kabul etmemiştir. 1946 yılında ise bu durum değişmişti.¹² 7 Ocak 1946’da Celal Bayar’ın önderliğinde Demokrat Parti kurulmuş ve Türkiye’nin siyasal yaşamında yeni bir dönüm noktası başlamıştır. Partinin ismi dönemin uluslararası siyasetinden etkilenerek verilmiştir. Amerikan’ın İkinci Dünya savaşı sonucunda uluslararası sistemde önemli bir aktör haline gelmesi Amerikan yaşam tarzının dünyaya yayılmasını sağlamıştır. ABD siyasetinde etkin olan cumhuriyetçiler ve demokratlar çekişmesinden etkilenen parti liderleri Demokrat Parti ismini seçmişlerdir.¹³ DP, İsmet İnönü’nün hem cumhurbaşkanı hem de CHP Genel Başkanı olmasını eleştirmişlerdir. İsmet İnönü Milli Şefliği ve Değişmez Genel Başkan unvanlarını kaldırmıştır. Ancak partisinin önderi konumundan ayrılmak istememiştir. Bu durum da DP’li grubun eleştirilerine neden olmuştur.¹⁴

Demokrat Parti programını düzenlediği toplantıda basın ile paylaşmıştır. Parti programları hakkında detaylı bilgiyi veren Celal Bayar, DP’nin anayasal değerlere ve

⁹ Bülent Akkaya, “İç ve Dış Gelişmeler Çerçevesinde Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş ve 1946 Seçimleri”, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2011, s.50-52.

¹⁰ Yusuf Tekin, M. Çağatay Okutan, **Türk Siyasal Hayatı**, 2.bs., Ankara, Orion Kitabevi, 2012, s.128.

¹¹ **Vatan**, “Adnan Menderes ve Fuad Köprülü Halk Partisinden Çıkarıldılar”, 22.09.1945, s.1.

¹² Turan Akıncı, **Demokrat Parti**, 2.bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2021, s.32-34.

¹³ Hazırlayan: Mete Kaynar, **Türkiye’nin 1950’li Yılları**, 3.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2019, s.15-16.

¹⁴ Öymen, Bir Dönem Bir Çocuk, s.528-529.

demokrasiye sahip çıkan bir parti olduğunu söylemiştir. Ayrıca basın toplantısında bir gazetecinin “Siz Halk Partisine nazaran sağ mısınız, sol musunuz” sorusuna cevabı “Halk Partisine nazaran iki parmak daha soldayız. Bazı hallerde iki parmak daha sağ!” diyerek Adnan Menderes vermiştir. ¹⁵ Ocak 1946’da kurulan DP henüz örgütlenmesini tamamlayamadan belediye seçimleri gerçekleştirilmiştir.

Türk siyasi tarihinde ilk kez çok partili seçim olan belediye seçimlerini CHP erken bir tarihe alması yüzünden DP’liler bu seçime katılmamıştır. Ancak CHP’nin bu tavrı ekonomik ve siyasi sebeplerden dolayı iktidardan soğuyan halk tarafından itibarsızlaşma etkisi yaratmıştır. Bunun sonucunda eğer seçime katılmazlarsa DP’nin kapatılacağını öne sürseler de sonucu değiştirmemiştir. Ve DP bu seçime katılmamıştır. Ancak CHP grubu genel seçimleri de 4918 sayılı kanun ile 45 gün öncesine almıştır. Seçimlerde açık oy, gizli sayım yöntemi uygulanırken tek dereceli seçim sistemine gidilmiştir. ¹⁶ 21 Temmuz 1946 yılında yapılan genel seçimi CHP kazanmıştır. DP’liler ve diğer yeni kurulan partiler şaibeli bulmuştur. Ancak bu seçim ile TBMM’de ilk kez iktidara muhalefet edecek partiler mecliste yerini almıştır. Çok partili hayata geçiş süreci bu seçim ile tamamlanmış bulunuyordu. ¹⁷

İkinci Dünya Savaşından sonra alınan ekonomik önlemlerden birisi de devalüasyon kararı olmuştur. İthalatı arttırmak ve ihracatı kolaylaştırmak için yapılan kur sistemi sonucunda zaten düzensiz şekilde artan fiyatların daha fazla artmasını sağlamıştır. Recep Peker hükümetinin bu uygulaması Türk parasının değer kaybetmesine neden olmuştur. ¹⁸ Recep Peker’in asıl amacı Bretton Woods sistemi içerisinde yer alma koşullarını sağlayarak, ABD’den de ekonomik olarak yardım almak istenmesinden kaynaklanıyordu. Büyük tartışmalara yol açan 7 Eylül 1946 yılında yapılan bu devalüasyon kararı beklenildiği gibi dış çevrelerce desteklenmemiştir. ¹⁹

¹⁵ **Vakit**, “Demokrat Parti Faaliyete Geçti”, 08.01.1946, s.1.

¹⁶ Akıncı, Demokrat Parti, s.43-49.

¹⁷ Ömer İnanc Koçak, “Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Süreci”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi, S.B.E.**, Ankara, 2005, s.88 – 89.

¹⁸ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi IV. Kitap 1.Bölüm**, 1.bs., Ankara, Bilgi Yayınevi, 1999, s.175-176.

¹⁹ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Planı**, 1.bs., İstanbul, Bilge Yayıncılık, 2009, s.6-7.

1947 yılına gelindiğinde TBMM’de Bütçe görüşmeleri sırasında Recep Peker’in ağzından Adnan Menderes’e “psikopat” sözü tartışmalara neden olmuştur. Buna müteakip DP’nin ilk büyük kongresi toplanmıştır. Hürriyet Misakı adını verdikleri bildiri ile kongre sona ermiştir. Hürriyet Misakı bildirisinde özgür ve insan haklarına saygılı bir hukuk devleti kurulmasına ilişkin kararlar alınmıştır.²⁰ DP’nin Hürriyet Misakı bildirisi 1920’de kabul edilen Misak-ı Milli kararlarının kopyası gibiydi. DP, Atatürk’ün çizgisinde demokrasiden yana tamamlayıcı bir parça olarak görüyordu. Atatürk’ün de istediği çok partili sistemin uygulayıcısı olacaktı. DP’nin oluşturduğu hürriyet Misakı TBMM’ni terk etme imkânı sağlıyordu. Ancak CHP’nin demokrasi karşıtı gibi gözükmesinden rahatsızlık duyan İsmet İnönü olaya müdahale ederek 12 Temmuz Beyannamesi adı verilen bildiriye yayınladı. Beyanname muhalefetin varlığını demokrasinin bir gereği görmüştür. Recep Peker’in istifası ile yerine geçen Hasan Saka döneminde CHP – DP ilişkileri de yumuşamıştır.²¹ DP’nin CHP ile ilişkilerini yumuşatmasından rahatsız olan bir grup DP’den ayrılarak yeni bir parti kurdular. Mareşal Fevzi Çakmak önderliğinde kurulan bu partinin adı Millet Partisi olmuştur. Millet Partisi kuruluşundan sonra iktidara ve DP’ne karşı tavır almıştır. Demokrat Partisi, CHP ile iyi ilişkilerinden dolayı içlerinde doğan muhalefetin yayılmasını önlemek amacıyla daha sert ilişkiler kurmaya özen göstermiş ve sık sık birtakım sorunlar çıkarmaya başlamışlardır. İçlerinden en önemlisi ise, seçim kanunun düzenlenip yargıç denetimine tabii tutulmasındaki ısrarlı tutumuydu. Hasan Saka’nın yönetiminin bocalamaya başlaması ile başlayan süreç 14 Ocak 1949 yılında istifa etmesiyle sonuçlanmıştır. Hasan Saka’nın istifasının ardından yeni hükümeti kurma görevi Şemsettin Günaltay’a verilmiştir.²² CHP’liler DP’nin seçim hakkındaki düzenleme fikirlerini kabul ettiler. Böylece yapılan seçim yargıç denetiminden geçecekti. 1950 yılı ile seçim kanununda yapılacak değişiklikler için Başbakan yardımcısı Nihat Erim’e görev verildi. Seçimin demokrasiye karşı olan açık oy kapalı sayım yerine iki partinin de kabul ettiği üzere kapalı oy herkese açık sayım yapılmasına karar verilmiştir. Ancak seçim sistemi konusunda iki parti de anlaşamamıştır. DP nispi seçim sistemini desteklerken, CHP ise çoğunluğa dayalı seçim

²⁰ Emin Karakuş, **40 Yıllık Bir Gazeteci Gözüyle İşte Ankara**, 1.bs., Ankara, Hürriyet Yayınları, 1977, s.129 – 130.

²¹ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, 7.bs. İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s.310-311.

²² Cem Eroğul, **Demokrat Parti İdeolojisi**, 2.bs., Ankara, İmge Kitabevi, 1990, s.35 – 38.

sistemini desteklemekteydi. Seçimlerde de CHP'nin istediği gibi çoğunluk sistemiyle gidildi.

1.2. Adnan Menderes'in İktidara Gelişi ve Türk Dış Politikasına Etkileri

14 Mayıs 1950 yılında yapılan seçim sonucunda Türkiye'deki 27 yıllık tek parti iktidarı kaybederek muhalefet partisi olan Demokrat Parti yönetime geçmiştir. Türk siyasi tarihinin dönüm noktası olan bu olaya "beyaz – ak devrim" denilmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren ilk defa demokratik bir biçimde uygulanan bu seçim sonrası iktidara gelen Demokrat Parti 1950 – 1960 yılları arasında Türkiye'nin iç ve dış politikasının şekillenmesinde etkili olmuştur.²³ Mecliste milletvekili çoğunluğunu sağlayan Demokrat Parti cumhurbaşkanlığına Celal Bayar'ı, Meclis başkanlığına da Refik Koraltan'ı getirmiştir. Cumhurbaşkanı olarak göreve başlayan Celal Bayar'ın parti yöneticiliğinden ayrılması Türk siyasi tarihi açısından ayrı bir önem arz etmektedir.²⁴ Celal Bayar'ın istifasının ardından DP genel başkanı Adnan Menderes aynı zamanda da başbakan olmuştur. Fuat Köprülü ise dış işleri bakanlığına getirilmiştir.²⁵

Adnan Menderes döneminde dış politikanın ana hedefi Sovyet yayılcılığını önleyerek Batı ile askeri ve ekonomik iş birliği içerisinde yer almaktı. İlk dış politika hedefine ulaşarak NATO'ya üye olduktan sonra Menderes,²⁶ 1952 yılında imzaladığı NATO Kuvvetler Antlaşmasına bağlı olarak Türkiye'nin topraklarında ABD üssü oluşturulmasını ve 1954 yılında imzalamış olduğu Askeri Kolaylıklar Anlaşması ile üs ve tesislerin kurulmasına izin verilmiştir. Tesis ve üslerde görev alacak personelin hakları konusunda da ayrı bir anlaşma yapılmıştır. Görev esnasında suça karışan personele ABD hukuk normlarına göre yargılanması şartı getirilmiş ve ileriki yıllarda bu madde birçok suistimali de doğurmuştur. ABD'nin Türkiye topraklarında üs ve tesisleri kurma amacı SSCB'ne karşı yapılan çevreleme stratejisinin bir parçasıydı.²⁷ Adnan Menderes'in

²³Recep Büyüktolu, **Milletvekili Genel Seçimlerinde DP'nin Seçim Propagandaları (1946-1957)**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2021, s.228-229.

²⁴Olca Özkaya Duman, Haktan Bırsel, "Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler", **Journal Akademi**, Cilt 1, Sayı 1, 2016, s.303.

²⁵ Dinç, Atatürk Sonrası Türkiye'de İç ve Dış Politikada Gelişmelere Genel Bir Bakış (1938 – 1965)", s.12-13.

²⁶Hüseyin Bağcı, **Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası**, 1.bs., Ankara, İmge Kitabevi, 1990, s. 71-72.

²⁷Sinan Kıyanç, "Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye'deki ABD Üs ve Tesisleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 36, Sayı 101, 2020, s.208 – 213.

NATO'ya katılmak istemesindeki en temel amacı Amerikan yardımlarından daha fazla yararlanacağına dair inancıydı.²⁸ 1948'de başlayan Marshall Yardımları 1952'ye kadar devam etmiştir. Ancak asıl yardım NATO üyeliğinden sonra gerçekleşmiştir.²⁹

1.2.1. Türkiye'nin NATO'ya Giriş Süreci ve Kore Savaşı

Soğuk Savaş ile ortaya çıkan Batı Avrupa ülkelerinin güvenlik algısını oluşturan Kuzey Atlantik Paktı (NATO), Sovyetlere karşı caydırıcı bir güç konumundaydı. Sovyetlerin yayılcı politikası karşısında etkilenen Türkiye'de kuruluşundan itibaren NATO'ya dahil olmak istemiştir.³⁰ Celal Bayar'ın da cumhurbaşkanı olarak seçilmesinin ardından İsmet İnönü tarafından ziyaret edilmiştir. Ziyaret esnasında hem iç politika hem dış politikadaki konular görüşülmüştür. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, İsmet İnönü'ye *"NATO'ya niçin girmediniz?"* diye sormuştur. İsmet İnönü de *"Onlar istediler de biz mi girmedik Celal Bey"* diye tepki göstermiştir. Böylece eski iktidarında yeni iktidar gibi NATO'ya girmek istediğini anlayan Celal Bayar, görüşmenin ardından Adnan Menderes ile de bir görüşme yapmış ve Bakanlar Kurulu'nun hemen toplanmasını istemiştir. Bakanlar Kurulunda NATO'ya dahil olmanın önemi vurgulanmıştır. Türkiye Büyükelçilerinin Ankara'da toplanması kararlaştırılmıştır. Büyükelçilerle yapılan toplantıda yeni iktidarın dış politika hedefleri belirlenmiştir.³¹ Böylece İsmet İnönü döneminde gerçekleşemeyen bu istek 1950 yılında iktidarı devralan Adnan Menderes'in birincil dış politika hedefi haline gelmiştir.³²

Stratejik öneme sahip olan Kore, İkinci Dünya Savaşı Sonrasında SSCB- ABD ve Çin'in rekabet alanı içerisinde yer almıştır. Savaş sonu düzenini kurmak için toplanılan Yalta ve Potsdam Konferanslarının sonucunda İngiltere, Çin, SSCB ve ABD'nin vesayeti altında yönetimine karar verilmiştir. Ancak daha sonra bu plandan vazgeçilerek 38.enlem esas alınarak ikiye ayrılır. Kuzey Kore SSCB'nin, Güney Kore'de ABD'nin yönetimine geçmiştir. Çin ve İngiltere saf dışı kalmıştır.³³ Kuzeyde kurulan komünizm yanlısı Kore Halk Cumhuriyeti, komünist olmayan Güney Kore'yi işgal etmiştir. Bu durum BM

²⁸TDA, Fon Kodu:534, Yer No:37450-150511-11, Belge Tarihi:10.01.1951.

²⁹BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer No:125-801-5, Belge Tarihi:04.01.1952.

³⁰ Onur Öymen, *Silahsız Savaş*, 1.bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2002, s.103.

³¹Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, 1.baskı, İstanbul, s.127-131.

³² Onur Öymen, *Silahsız Savaş*, s.103.

³³ Bahtiyar Yalta, *Kunu-ri Muharebeleri ve Geri Çekilmeler (26.XI. 1950 – 24.11.1951)*, Ankara, AKDTYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005, s.7-8.

Örgütünün Güvenlik Konseyi tarafından eleştirilmiş ve barışın sağlanması yolunda Güney Kore'ye destek gönderilmesine karar verilmiştir.³⁴ Bu durumu fırsat olarak değerlendiren Adnan Menderes, BM Güvenlik Konseyinin aldığı karar gereğince ABD'den sonra Kore'ye asker gönderen ikinci devlet olmuştur. 4500 kişilik askeri bir birlik ile savaşa katılan Türkiye, Kore'de Türk askerinin üstün gücünü batılı devletlere bir kez daha göstermiştir.³⁵ Muhalefet Kore'ye asker gönderilme kararının meclisin onayı olmaksızın verilmiş olmasından dolayı bu olaya büyük bir tepki göstermiştir. Ulus gazetesi de muhalefet partisini destekleyici yazılar yazmıştır.³⁶ Zafer gazetesinde ise karar olumlu bir şekilde karşılanmış ve desteklenmiştir. Türkiye Milli Talebe Federasyonu öğrencileri de kararı destekleyenler arasında yer almıştır.³⁷

5 Aralık 1950 günü DP Meclis Grubu toplantısında muhalefetin tepkisine karşılık söz alan Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, bu kararın bir savaş kararı olmadığı için meclisten geçirilmesine gerek olmadığını aksine bu kararın barışı koruma kararı olduğunu savunmuştur. BM'in 43.maddesi gereği Türkiye'nin yardım amaçlı Kore'ye asker gönderdiğini savunmuştur.³⁸ Adnan Menderes, Kore Savaşı'na asker gönderme kararını, ABD'nin "Marshall Planı'ndan yararlanmak isteyen devletler Kore'ye yardım etmelidir" şeklindeki açıklamasından önce alınmış olduğunu ve bu kararın alınmasının Türk dış politikasının lehine olduğunu beyan etmiştir.³⁹

Kore Savaşına katılım sağladıktan sonra Adnan Menderes bir kez daha NATO'ya başvurursa da istediği sonucu alamamış ve başvurusu reddedilmiştir. İtiraz eden ülkelerin birçok nedeni vardı: Bunlardan ilki Türkiye'nin katılımının NATO'nun görev ve sorumluluk alanının genişlemesine dair verdiği endişeydi.⁴⁰ İkincisi Norveç, Danimarka, Hollanda ve Belçika SSCB'nin Türkiye'ye katılmasına tepki olarak yeni bir savaşa girilmesinden korkmuştur. Üçüncü olarak İngiltere de itiraz eden ülkeler arasında yer almaktaydı. Ancak İngiltere'nin Türkiye'nin NATO'ya girmesini istememesinin altında

³⁴ Goldstein, Wars and Peace Treaties 1816 – 1991, s.111-112.

³⁵ Nasuh Uslu, **Türk Amerikan İlişkileri**, 1.bs., Ankara, 21 Yüzyıl Yayınları, 2000, s.98-99.

³⁶ Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-73; DP'nin Altın Yılları 1950-54**, İstanbul, Bilgi Yayınları, 1990, s. 77.

³⁷ Bülent Akkaya, "Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Kore Savaşı", **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 28, s.8.

³⁸ Hazırlayanlar: Emine Gürsoy Naskali; Yılmaz Yıldırım, **Demokrat Parti Grup Tutanakları (1950)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2021, s.634-636.

³⁹ A.e, s.675.

⁴⁰ Dilek Deniz, Türkiye Cumhuriyeti Ordusunun Tarihsel Gelişimi Rejim İçindeki Konumu, s.187.

yatan neden Ortadoğu’da bıraktığı güç boşluğunu Türkiye’nin doldurmasını istemesiydi. Ortadoğu’ya yeniden hâkim olabilmek için Müslüman bir devlet ile ittifak kurmak istemekteydi. Orta Doğu Komutanlığı adı verilen ittifak sisteminde Amerika, İngiltere, Türkiye ve Mısır’ı içine alan bir yapılanma planladı. Mısır bu olaya karşı gelince İngiltere’nin 1951 yılından itibaren itiraza sebebiyet verecek gerekçesi de kalmamıştır. ⁴¹ ABD, 1951 yılında NATO’nun güvenlik çemberi alanını Doğu Akdeniz’e kadar taşımak istemiştir. Bu amaçla Türkiye’den bir üs talebinde bulunmuş ancak bu talebi Türkiye “*önce NATO, sonra üs*” diyerek diplomatik bir manevra ile reddetmiştir. Bu manevra sonuç vermiş ve ABD müttefiki devletlere Türkiye’nin NATO üyeliğini tavsiye etmiştir. Türkiye’nin NATO’ya alınmasının bir diğer nedeni de SSCB, Balkanlar ve Ortadoğu’ya coğrafi yakınlığıydı. ⁴² NATO İkinci Komutanı Mareşal Montgomery Türkiye’ye gelmiş ve Türkiye’nin NATO üyeliği hakkında Celal Bayar ile bir görüşme yapmıştır. Görüşme esnasında Mareşal Montgomery’nin NATO’ya Türkiye’nin girdiği takdirde Yunanlıların ne olacağını sormuştur. Celal Bayar da Doğu Akdeniz’in tam güvenliğinin sağlanabilmesi için Yunanistan’ın da NATO’ya girmesi gerektiğini ifade etmiştir. ⁴³ Celal Bayar, Atatürk dönemindeki Balkan Antantının yeniden canlandırılması gerektiğini savunmuştur. SSCB’nin etkisinde olan Bulgaristan’ın oluşacak yeni pakta da dahil olmayacağını fakat Yugoslavya ve Yunanistan ile ilişkilerin geliştirilerek Balkan bölgesinin güvenliğinin sağlanabileceği düşüncesindeydi ⁴⁴

NATO konseyi Ottawa’da Amerikan’ın tavsiyesi üzerine Türkiye ve Yunanistan’ın pakta dahil olmasına karar vermiştir. ⁴⁵ 1952 yılındaki Lizbon Konferansında Türkiye ve Yunanistan’ın üye olma süreçleri tamamlandı. Böylece Adnan Menderes, ilk dış politika sınavını başarılı bir şekilde vermiş oldu. ⁴⁶ Kore Savaşı ile ABD’nin dış politikasında bir kırılma meydana gelmiş ve Sovyet karşıtı dış politikasını genişleterek komünizm karşıtı dış politika benimsemesine yol açmıştır. ⁴⁷

⁴¹ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 188-189.

⁴² Şerif Demir, Yunus Özduygün, “Demokrat Parti İktidarında Türkiye’nin Bölgesel Sorunlara Yaklaşımı”, **Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 9, Sayı 2, 2021, s.379.

⁴³ Bayar, Başvekilim Adnan Menderes, 134-135.

⁴⁴ İsmet Bozdağ, Celal Bayar, s.100.

⁴⁵ **Akşam**, “Atlantik Konseyi Pakta Girmemizi Tasvip Etti”, 21.09.1951, s.1.

⁴⁶ Cemal Acar, **Soğuk Savaş Süper Güçlerin Hakimiyet Kavgası**, 1.bs., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1991, s.165.

⁴⁷ Steven W. Hook, John Spainer, **Amerikan Dış Politikası**, s.68-69.

2.TÜRKİYE – BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ (1950 -1960)

2.1.İkinci Dünya Savaşından Sonra Bulgaristan'ın Genel Durumu

Bulgaristan, İkinci Dünya Savaşı ve öncesinde Nazi Almanya'sı bağlantılı politikalar izlemiştir. Bulgaristan, Sovyetlerin komünizmi Balkanlarda yayma tehlikesine karşı Nazi Almanya'sını bir güç odağı olarak görmüştü. Ancak komünizme destek veren bazı Bulgar vatandaşları iç karışıklıkların çıkmasına neden olmuştur.⁴⁸ Savaş sırasında Alman üstünlüğü sona ermeye ve Müttefik Devletlerin üstünlüğü dönemi başlayınca Bulgaristan taraf değiştirmesinde yardımcı olması için Türkiye'den yardım istemiştir. Ancak Sovyetlerin Kızıl Ordusu buna fırsat vermeyerek Bulgaristan'a savaş açmıştır. Ülkede Sovyet yanlısı bir rejim kurulmasını sağlamıştır. Krallık yönetimi sona ermiş ve 15 Ekim 1944 yılında da Bulgaristan Halk Cumhuriyetini kurmuştur.⁴⁹

Mihver devletlerinin yenilgisinin ardından Müttefik devletler barışın yeniden sağlanması ve savaştan sonra kurulacak yeni düzenin uygulanması için konferanslar düzenlemişlerdi. Yalta Konferansı sırasında Balkanlar bölgesi Churchill ve Stalin arasında nüfuz bölgelerine ayrılmıştı. Bulgaristan bu paylaşımına göre Sovyetler Birliği'nin nüfuz bölgesinde yer almaktaydı.⁵⁰ Ancak Sovyetler Birliği ve ABD – İngiltere arasındaki görüş ayrılıklarının yaşanması üzerine savaştan sonra yapılan konferanslarda aksama yaşanmıştır. 29 Temmuz 1946 yılına gelindiğinde toplanan Paris Barış Konferansı'na davet edilen ülkeler arasında yer alan Bulgaristan ile, antlaşma şartlarının belirlenmesinin ardından 10 Şubat 1947 yılında Paris Barış Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmaya göre *“Bulgaristan'ın 1941 yılındaki sınırına geri dönecekti, kara ordusu 35000'i hava ordusu 5000 kişiden ibaret olacaktı ve Yugoslavya'ya 25 Milyon, Yunanistan'a ise 5 milyon savaş tazminatı ödeyecekti.”*⁵¹

⁴⁸ Şafıqullah Muhammadi, “Soğuk Savaş Döneminde Sovyetler Birliğinin Balkanlar Politikası”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Trakya Üniversitesi S.B.E.**, Edirne, 2020, s.s.76.

⁴⁹ Tarihte Türk Bulgar İlişkileri, 1976, s.94-95.

⁵⁰ Yusuf Küpeli, **Tarihin izinde Balkanlar ve ABD**, 1.bs., Ankara, 2000, s.58.

⁵¹ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih 1914-2014**, 11.bs., İstanbul, Der Yayınları, 2019, s.353-356.

2.2. Güney Slavları Birliğini Kurma Çabaları ve Türkiye

Bulgaristan, rejim değişikliğinin ardından 1946 yılında Balkanların Slavlara ait olduğunu ve Türkiye'nin Slav kökenli olmadığı için Balkanlarda yeri olmadığına dair söylemler içerisine girmiştir. Komünist yönetim şekline sahip Yugoslavya lideri Tito ile savaş sonrası Balkanlarda Güney Slavları Birliği fikrinde anlaşmışlardır.⁵² Bulgaristan komünist partisinin lideri Dimitrov “*Balkanlar’da Osmanlı Devleti ve Bizans İmparatorluğu kalıntıları aleyhine mücadele etmek gereklidir*” konuşmasının ardından Türkiye’de Bulgarların yeni bir savaş başlatmak amacıyla olabilecekleri düşüncesine kapılmasına neden olmuştur.⁵³ Dimitrov bir başka konuda Bulgaristan’ın haksız yere kaybettiğine inandıkları Batı Trakya’yı geri almak ve Ege Denizinde mahreç elde etmekten bahsetmiştir.

Esasında bu fikrin doğmasında asıl etkili olan Sovyetler Birliği olmuştur. Balkanlarda komünizm hareketini güçlendirmek isteyen SSCB lideri Stalin önce Güney Slavları Birliği’nin oluşmasını sağlamak istemiş ardından Yugoslavya, Bulgaristan ve Yunanistan’ın da dahil olduğu bir Balkan Birliği’nin temelini atmayı düşünmüştür. Ancak savaş sırasında Mihver devletlerinin yanında yer alan Bulgaristan’ın Makedonya’yı işgal etmesi ve Makedonya Sorununun devam etmesi Balkan Birliğine engel taşıyordu. Bu durumu çözüme kavuşturmak için SSCB, 1947 yılında Bulgaristan’ı ve Yugoslavya’yı bir araya getirdi ve iki devlet arasında Bled Antlaşması ve ardından dostluk antlaşması imzalamalarını sağlamıştır. Bu olaylar karşısında Türkiye’nin Sovyetlere karşı güvenlik endişeleri daha da artmıştır.⁵⁴

Ancak Sovyetler Birliği ile arası bozulan ve Kominformdan atılan Yugoslavya’nın batı ile yakınlaşması, Yunanistan’daki iç savaşın bitmesi ve batı ile ilişkilerinin hızlanması ve ardından Avrupa’da Sovyet tehlikesine karşı kurulan NATO’ya Türkiye’nin ve Yunanistan’ın dahil olması Güney Slavları Birliğinin gerçekleşmemesine neden olan etkenlerdendir.⁵⁵ Bulgaristan, Yugoslavya’nın değişen dış politikasına en sert tepkiyi veren devletler arasında yer almıştır. Yugoslavya ile yapılan antlaşmaları Sovyetler gibi feshederek, Güney Slavları Birliği’nin gerçekleşmesi

⁵² Hüseyin Avni Bıçaklı, **Türkiye – Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)**, 1.bs., Ankara, 2016, s.180.

⁵³ Asım Us, “Balkanlarda Sulhu Kim Tehdit Ediyor?”, **Vakit**, 24.02.1946, s.1

⁵⁴ Tarihte Türk Bulgar İlişkileri, 1976, s.97-98.

⁵⁵ Sander, Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945 – 1965, s.99-100.

yönündeki engel olarak da Yugoslav dış politikasını hedef göstermişlerdir. Bu olaylar Bulgar – Yugoslav ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur.⁵⁶

2.3.Bulgaristan Türklerinin Azınlık Sorunları

Sovyetlerin ülkeyi işgalinin ardından 1944 yılında Bulgaristan’da komünist fikir akımını destekleyen Vatan Cephesi hükümet kurarak monarşiyi devirmiştir. Komünistlerin ülkeyi tamamen ele geçirmesi ise 1946 yılından sonra Bulgaristan Komünist Partisinin iktidara gelmesiyle başlamıştır.⁵⁷ Bulgaristan Komünist Partisinin yönetime geçmesini Türk ve Müslüman azınlıkta desteklemiştir. Bunun nedeni iktidara geldiğinde azınlık haklarını sağlayarak; açılacak yeni okullarda Türkçe eğitimin verileceğini ve yasaklanan Türkçe basının tekrardan serbest bırakacağını vaat etmesidir. Ancak vaat edilen gerçekleşmemiş okullar Sovyet ideolojinin bir parçası olarak devletleştirilmiş ve Türk azınlığa devletin bastırıldığı kitaplar ile eğitim verilmeye başlanmıştır.⁵⁸ Sovyet etkisi eğitim ile sınırları kalmamış aynı yıl Bulgaristan tarım arazileri devletleştirilmiştir. Uzun yüzyıllardır çiftçilik ile hayatını devam ettiren Türk – Müslüman nüfusunun büyük bir bölümü işsiz kalmıştır. Ekonomik açıdan da büyük bir hayal kırıklığına uğrayan Türk – Müslüman azınlığının rejim öncesinde olduğu gibi kendi içlerinde dışa dönük yaşamasına da izin verilmemiş Bulgarlar ile çalışma ve özel yaşamlarında bir arada olmaya zorlanmıştır. Ülke içi sürgün olayları başlamış birçok aile yaşadığı yerden sürgün edilerek Bulgar nüfusun yoğun olduğu Dobruca, Troyan, Razgrad ve Şumnu köylerinde yaşamlarını sürdürmelerine karar verilmiştir. Türklerin Bulgarlaşarak asimile olmasını ve kendi içlerinde bir birlik oluşturulmasına engel olmaya çalışılmıştır.⁵⁹ Bu dönemde Sofya’da komünizm yanlısı olan Hüseyin Çeşmeci’nin çıkarmış olduğu Işık adlı gazetede Bulgaristan Türklerine komünizmi ve Bulgaristan Komünist Partisinin faaliyetlerine övgü dolu yazılar yazılmıştır.⁶⁰

⁵⁶ Bıçaklı, Türkiye-Bulgaristan İlişkileri, s.185-186.

⁵⁷ Özdal-Karaca, Diplomasi Tarihi – II, s.304-305.

⁵⁸ Fevziye Maral, “Bulgaristan’dan Türkiye’ye 1989 Göçü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi A.İ.İ.T.E.**, İstanbul, 2010, s.11-12.

⁵⁹ Bilal N. Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, 3.bs., Ankara, Bilgi Yayınevi, 2012,29-31.

⁶⁰ Necmettin Deliorman, “Bulgaristan Türkleri”, **Vakit**,26.01.1946, s.3.

2.3.1. Bulgaristan Türklerinin Anavatana Göçü (1950-1951)

Komünist politikalarından rahatsız olan birçok Bulgaristan Türk'ü Türkiye'ye ve Bulgaristan hükümetine göç ettirilmeleri için başvurmaya başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü'ye dilekçeler yazarak Bulgarların Türklere yaşattıkları zulmü ve baskıyı gözler önüne sermek istemişlerdir.⁶¹ CHP'nin iktidarda olduğu bu süreçte yaşananlar için Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak göçmen nüfusunun Türkiye'ye getirilmesinin ülkenin ekonomisi bakımından uygun olmadığına dair açıklamalarda bulunmuştur.⁶²

Bulgaristan'da yaşayan Türklere baskı uygulandığına dair Türk basınında çıkan haberler Türk – Bulgar ilişkilerinin kötüye gitmesine neden olmuştur. 1940-1949 yılından beri Türklerin göç etmesine izin vermeyen Bulgaristan büyük bir karar değişikliği ile 250.000 Türk azınlığının Türkiye'ye göç ettireceğini ve üç ay gibi bir süre tanıdığını Türkiye'ye bildirmiştir. Üç ay gibi kısa bir süreyi kapsayan bu göç kararı sonucunda Türkiye, Bulgaristan'a 1925 yılında imzalamış oldukları Göç Sözleşmesinin aleyhinde tavır takındığını beyan etmiştir.⁶³ 10 Ağustos 1950 tarihinde verilen Bulgaristan notası Kore savaşına Türkiye'nin dahil olması sonucu Türkiye'yi zor durumda bırakmak için aldığı bu göç kararı Türkiye'nin batılı devletler ile yakınlaşmasında etkili olurken; Türk – Bulgar ilişkilerinin giderek gerginleşmesine ve iki ülkenin arasında başlayan bir nota savaşına sebebiyet vermiştir.⁶⁴ Bulgaristan'ın ilk notasından sonra Başbakan Adnan Menderes, Bulgaristan'dan gelecek olan muhacirlerden bir kısmının İstanbul'a yerleştirilmesi için çalışmalar yapmıştır. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ile İstanbul'da basının Bulgaristan Göçlerine olan ilgisi sebebiyle yapılan görüşmede Adnan Menderes *“Bulgarların vermiş olduğu notayı Ankara'ya gittiğimizde tetkik edecek ve tabii ona göre icaben cevabı vereceğiz. Bulgarların notası o kadar haizi ehemmiyet bir şey değildir. Bu hususta Bulgarlarla karşılıklı görüşmeler yapılması icabedecektir. Bu arada gerekli hazırlıklarımızı yapacağız. Bu iş için üç aydan fazla uzayabilir. Bu takdirde Türklerin*

⁶¹ Bilal N. Şimşir, **“Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu”**, Bulgaristan'da Türk Varlığı Bildiriler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992, s.58.

⁶² Ayın Tarihi, Ağustos 1950, s.41.

⁶³ Behçet Kemal Yeşilbursa, “A General Review of Turkey's Foreign Affairs During The Democrat Party Era (1950 – 1960)”, **Alternative Politics**, Cilt1, Sayı 2, 2009, s.146.

⁶⁴ Sander, Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945 – 1965, s.100-108.

*Bulgaristan'dan zorla atılmaları gibi bir şey mevzuu bahsolamaz. Zira ortada beynelmilel ahitler mevcuttur.”*⁶⁵

Türkiye, Bulgaristan'ın Türk azınlığına göç kararını Avrupa Konseyine taşımıştır. Avrupa Konseyi Bulgaristan'ın bu hareketini İnsan Haklarına aykırı bulmuş ve Türkiye'yi desteklemiştir.⁶⁶

10 Ağustos 1950'de Bulgaristan notasına cevaben Türkiye de 28 Ağustos 1950 bir nota göndermiştir. Ancak Bulgaristan 22 Eylül'de yeniden bir nota vermiş, Türkiye'de 16 Ekim 1950 yılında yeniden cevaben bir nota vermiştir.⁶⁷ 1950 – 1951 yılları arasında yaşanan göçler azınlık haklarının ihlali, azınlığa baskı uygulanması ve ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bulgaristan Türklerinin geçim kaynağı olan hayvancılığın sürdürülmesine engel olmak için uygulanan politikalar. Bulgar yönetimi, Türklerin otlak alanlarını ormanlaştırma, ağaçlandırma yapılarak ekonomik baskı yoluyla Türklerin göç etmesine neden oldu.⁶⁸ Nota savaşının ardından 1 Ocak 1950 yılından 1951 yılına uzanan bir göçmen akını Türkiye'ye gelmiştir. Ancak Türkiye ülkeye girişte vize uygulamasını getirmiştir.⁶⁹ Bulgaristan'daki komünist rejim anadilinin Bulgarca dininin Hristiyan olmayan Bulgar vatandaşlarını ülkeden göndermek istemiştir. Başka milletlere mensup unsurları kendi isteği dışında Türk sınırına gitmesi yönünde baskı yapmıştır.⁷⁰ Bu sebepten dolayı da vize uygulamasına rağmen Türkiye'ye vizesiz olarak çingeneleri sokmak istemiştir. Ancak durumun anlaşılması üzerine vizesiz çingeneler Türk sınırından geçememişlerdir. Bu durum karşısında önlem almak isteyen Türkiye, Türk -Bulgar sınırını kapatmıştır.⁷¹ Türkiye, Bulgaristan'ın Türkiye'ye gizlice soktuğu Çingeneleri Yunanistan'ın desteğiyle tren yolculuğu ile geri iade etmek için sınırın 45 gün kapatılması kararına varmıştır.⁷²

8 Kasım 1950 tarihinde Bakanlar Kurulu toplantısı yapılmıştır. Toplantıda Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin yerleştirilmesi ve barındırılması konusunda ilişkin

⁶⁵ **Milliyet**, “Bulgaristan'daki Türkler”, ... , s.1-5.

⁶⁶ **Milliyet**, “Türk-Bulgar İhtilafı Avrupa Konseyine Verildi”, 04.11.1950, s.1.

⁶⁷ Şimşir, Bulgaristan Türkleri, s.241

⁶⁸ Ahmet Tacemen, **Bulgaristan Türkleri 1878-1990**, Adana, Adana Türk Ocağı Yayınları, 1991, s.134.

⁶⁹ Şimşir, Bulgaristan Türkleri, s.242.

⁷⁰ Karolina Wanda Olszowska, “He Protection Provided By International Refugee Organizations In Turkey In The Immediate Post-War Period”, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellonskiego....* , s.615

⁷¹ **Yeni İstanbul**, “Hükümet Dün Bulgar Hududunu Dün Kapatı”, 08.10.1950, s.1.

⁷² **Son Posta**, “Türk Bulgar Hududu Kapatıldı”, 20.09.1950, s.3.

kararlar alınmıştır. Bu kararlar kapsamında göçmenlerin illere ilgilendikleri sanat, meslek ve ziraate elverişli olan illere paylaştırılarak yerleştirilmesine karar verilmiştir. Göçmenlerin yerleşeceği illerdeki valilerin iskana hazırlık süreçlerini göç akınından önce başlatılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca göçmenlerin ekonomik durumları yeterli seviyeye ulaşınca kadar il merkezlerinde, ilçe bucak ve köylerde Göçmen Komisyonu oluşturularak Yardım Komitesinin kurulmasına karar verilmiştir. Yardım komitelerinin başkanlığı içinde valiler görevlendirilmiştir.⁷³ Adnan Menderes Bulgaristan'ın Türkleri zorla göç ettirmesiyle ilişkin olarak iş gücünün kaybıyla ekonomik zarara uğrayacaklarını, Türkiye'yi zora sokma maksadıyla ortaya çıkan bu göç hareketinin ise Türkiye'nin yararına olacağını her fırsatta beyan etmiştir. Adnan Menderes *"Göçmenlerin gelişi memleketimiz için rahmettir."* Tarım ülkesi olan Türkiye'nin Bulgaristan'da göçe tabii tutulan Türk azınlığın çoğunun çiftçilik ile uğraşması Türkiye'ye geldiklerinde de Türk topraklarında geçimlerini sağlayarak Türkiye'yi kalkındıracaklarına dair inancını beyan etmiştir.⁷⁴

İki ülke arasında yapılan karşılıklı görüşmelerin ardından Türkiye, Bulgaristan'ın vizesiz göçmenleri ve Çingeneleri göç ettirmeyeceğine dair sözü üzerine Türk sınırı yeniden açıldı.⁷⁵ Antlaşmanın sağlanmasıyla sınırda bekleyen binlerce göçmen yeniden Türkiye'ye gelmeye başlamıştır. Sınırdan geçirilen göçmenler ilk olarak sağlık kontrollerine tabii tutulmuştur. Daha sonradan önceden belirlenen illerdeki göçmen evlerine nakledilmişlerdir. Bulgaristan'ın zulümlerinden kaçarak Türkiye'ye sığınan göçmenlerden biri olan Ömer Süleyman *"Ben Darıdere kazasındanım ticaretle uğraşırdım. Halim vaktim yerindeydi büyük bir mağazam vardı. Fakat Komünistler iktidara ele aldıktan sonra insanda mal emniyet mi kalır nitekim benim mağazamda az sonra Bulgarlar tarafından zapt edildi. 1949 senesinde yapılan umumi seçimde muhalefet Partisi tarafından namzet gösterildim. Muhitimde sevilirdim seçimlerde yapılan bütün hilelere rağmen kazandım fakat hiç komiser mecliste kendilerine muhalif isterler mi? Oy pullarını yaktılar ve tabiatı ile seçilemedim buna itiraz etmek istedim komiser beni vatana ihanet ve seçimlere itiraz suçuyla mahkemeye verdiler ve 1949 yılının Temmuz'unda 1,5 yıl sürgüne mahkûm ettiler. Bu meyanda hiçbir kabahati olmayan ailem de sürgün*

⁷³ BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:124-83-7, Belge Tarihi:08.11.1950.

⁷⁴ Ali Naci Karacan, "Başbakan Menderes Mühim Nutkunu Söylüyor", **Milliyet**, 04.10.1950, s.1-5.

⁷⁵ Bilal N. Şimşir, "Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu", s.61.

cezasına çarptırıldı. Beni apar topar Tuna üzerindeki Persino adasına götürdüler. Burası siyasi mahkumların tutulduğu bir yerdir ve orada dünyanın en feci hayat şartları hakimdir ada günahsız mahkumlarla doluydu bunların arasında benim gibi pek çok Türk'te bulunuyordu. Bütün günlük yiyeceğimiz 300 gramlık kara bir ekmekle sudan ibaretti. Orada çok acı günler geçirdim ve 88 kg olarak girdiğim adadan ancak 63 kg çıkabildim bu şartlara dayanamayan pek çok mahkûm bugün o arada açılan çukurlarda yatıyor. Elen'e sürülmüş olan ailem de kurtulmuştu. Derhal Türkiye'ye gelebilmek için müracaat ettim uzun süren uğraşmalardan sonra nihayet vatana kavuşabildim bundan duyduğum sevinç sonsuzdur” 25 yaşında bir Bulgar Türk'ü olan Emir Süleyman ise “Bulgarlar beni askere aldılar ve katiyen askerlik yaptırmadılar. Biz Türkleri işçi taburlarında çalıştırıyorlardı işimiz kanal açmak, yol temizlemektir. Çok fena bakılıyordu mütemadi diğer çalışıyor pek az yiyecek kalıyorduk Türkiye'ye gelebilmek için müracaat ettim, bana bunun ancak 50.000 leva mukabil mümkün olacağını söylediler bütün varımı yoğun mu satarak bu parayı temin ettim bizi Svilingrada gönderdiler ve günlerce orada kaldım. Orada bize hiç yiyecek vermiyorlardı. Günlerce aç kaldım. Nihayet altı yaşında çocuğumun karnını doyurabilmek için yakın köylerden dilenmek mecburiyetinde dahi kaldım. Uzun beklemler sonra vatanıma kavuşmanın huzur ve sükunu içindeyim bu bana çektiğim bütün acılarımı unutturdu.”⁷⁶ Göçmenlerden öğrenildiğine göre Bulgar komünist yönetimi göç sürecinde bile Türklerin ellerinde kalan son parayı da almışlar ve 10 gün içerisinde Bulgaristan'ı terk etme zorunluluğu vermişlerdir.⁷⁷

Türkiye'ye gelen göçmenler çocuk, genç ve yaşlı yaşa bakılmaksızın aşılanmış ve sağlık kontrolleri yapıldıktan sonra da vize memurları tarafından göçmenlerin evrakları incelenmektedir. Göçmen eşyaları da dezenfekte edildikten sonra hazırlanan misafirhanelere yerleştirilmeleri sağlanmıştır. Kızılay göçmenlerin sağlıklı yiyecek tüketebilmelerini sağlanmıştır.⁷⁸ Başbakan Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar Edirne'yi ziyaret ederek göçmenlerin iâşe ve iskân durumları hakkında bilgi almışlardır. Göçmenlerin sorunlarını bizzat kendilerinden dinlemişlerdir. Celal Bayar göçmenlere hitaben “İnsanlar kurmuş oldukları yuvalarından mal ve mülklerinden ayrılınca müteessir olurlar. Fakat burada gene kendi evinize geldiniz. Sizler bu vatanın

⁷⁶ **Milliyet**, “Bulgaristan'da Hayat Şartları”, 21.12.1950, s.4.

⁷⁷ **Son Posta**, “Bulgarlar, Türk ve Yunan Hudutlarına Asker Yığıyor”, 11.09.1950, s.1-7.

⁷⁸ <https://filmmirasim.ktb.gov.tr/tr/film/bulgaristan-gocmenlerinin-yurda-gelisi>

esas çocuklarısınız. Burada iyi bir hayata kavuşacaksınız. Burada sizleri daha bir hayat daha iyi bir istikbal beklemektedir. Hükümet dertlerinizi muhakkak halletmek azmindedir. Bu hususta yalnız manevi değil maddi cihetleri de temin etmiş bulunuyor. Artık kendi bayrağınız altında huzur ve saadetle yaşayacaksınız” diyerek göçmenlerin gönlünü kazanmıştır. Sınırın bir kez daha açılışıyla birlikte 2 Aralık 1950 tarihinden 5 Ocak 1951 tarihine kadar geçen sürede Bulgaristan’dan 18847 göçmen Türkiye’ye gelmiştir.⁷⁹ Konya Milletvekili Saffet Gürol’un Göçmenlere hasılatı yardım amacıyla verilmek üzere bir Milli Piyango çekilişi yapılması hakkındaki kanun teklifi⁸⁰ TBMM’de gündem maddeleri içinde yer almış ve oybirliği ile kabul edilmiştir. Bir defaya özgü yapılan bu uygulamanın Maliye Bakanlığı tarafından yürütülmesine karar verilmiştir.⁸¹ Adnan Menderes İzmir’deki gezisinde göçmenlere yardım için 30 milyon lira ayrıldığını ancak bu yardımın yetersiz kalması durumunda aynı meblağı yeniden tahsis edebileceklerini beyan etmiştir. Ayrıca halkın zengin zümrelerinde yer alan kişilerin göçmenlere yardım etmesi talebinde de bulunmuştur.⁸² Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın eşi Reşide Bayar’da Ankara Radyosunda göçmenlere yardım yapılması için Türk kadınlarına hitaben bir konuşma yapmıştır.⁸³

1951 yılında Çingeneleri yeniden Türkiye’ye sokmaya çalışan Bulgaristan Türk sınırının ikinci defa kapatılmasına yol açtı. 20 Şubat 1953 yılında Türk sınırı açılmasına rağmen Bulgaristan Türk azınlığın göç etmesine karşı çıkmıştır.⁸⁴ 1950-1951 arası Bulgaristan’dan gelen göçmenler konusunda Adnan Menderes’in politikası CHP tarafından eleştirilmiştir.⁸⁵ Göçmen sıfatıyla Türkiye’ye gelen bazı kişilerin komünist propagandası ve casusluk faaliyetlerinde bulunması CHP iktidarının Adnan Menderes’i ve DP iktidarının eleştirilmesine neden olmuştur.⁸⁶ 14 Mayıs 1950 yılında iktidara gelen Adnan Menderes göçmen politikası konusunda CHP iktidarlığı döneminden farklı bir siyaset izlemiştir. Adnan Menderes Bulgar zulmünden kaçan göçmenleri rahat

⁷⁹TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C.4, Toplantı:1, 05.01.1951, s.54-56.

⁸⁰<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c003/tbmm09003023ss0024.pdf>

⁸¹TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C.4, Toplantı:1, 10.01.1951, s.131.

⁸²**Milliyet**, “Başbakan Adnan Menderes’in İzmir’deki Mühim Nutku”03.02.1951, s.1-7.

⁸³**Milliyet**, “Bayan Reşide Bayar Bu Akşam Radyoda Konuştu”, 03.02.1951, s.1-5.

⁸⁴Bilal N. Şimşir, “Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu”, s.61.

⁸⁵ Mehmet Pınar, “1950-1951 Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler ve Demokrat Parti’nin Göçmen Politikası”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 30, Sayı 89, 2014, s.73.

⁸⁶A.e., s.86.

ettirebilmek için göçmen evleri, yardımlaşma derneklerinin kuruluşunda ve meslek sahibi ederek Türkiye'nin de kalkınmasını sağlayacak politikasıyla göçmen politikasında başarılı olmuştur.

Tablo 1. 1950-1951 Yılları Arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç Hareketi

Aylar	1950 yılı		1951 yılı	
	Aile	Nüfus	Aile	Nüfus
Ocak	224	816	5071	21352
Şubat	285	1212	5538	20237
Mart	463	2186	2240	9553
Nisan	588	2387	3812	16250
Mayıs	296	1274	1868	8008
Haziran	804	3930	2098	8646
Temmuz	898	3065	1220	5243
Ağustos	1330	6028	1394	5489
Eylül	1499	7408	723	2861
Ekim	867	2572	886	3455
Kasım	-	-	268	1114
Aralık	4979	21407	-	-
Toplam	12233	52185	25118	102208

Kaynak: Bilal N. ŞİMŞİR, *Bulgaristan Türkleri*, 3. Baskı, Ankara, Bilgi Yayınevi, s.246.

2.3.2. 1950-1951 Bulgaristan Türklerinin Anavatana Göçü Sonrasında Bulgaristan'da Kalan Türklerin Genel Durumu

Bulgaristan'ın göçe karşı çıkmasının nedeni Sovyet lideri Stalin'in sosyalist bir ülkeden Müslüman ülkeye göç fikrinden hoşnutsuzluğu idi. Stalin'in talimatları sonrası ülkedeki komünizmi Müslüman – Türk nüfusu arasında yayabilmek amacıyla Türk okullarının yeniden açılmasına ve verilecek eğitimin yeniden Türkçe olarak yapılmasına karar verildi. Ancak 1950-1951 göçü ile birçok eğitimci de Türkiye'ye göç etmiştir. Bulgaristan'daki Türk öğretmen ihtiyacı Azerbaycan'dan birçok eğitimcinin Bulgaristan'a gelmesi ile sağlanmıştır. Ancak Stalin ve Bulgar Komünist Partisi'nin beklentisi doğrultusunda bir gelişme yaşanmamıştır. Hatta getirilen Azeri eğitimciler ile Türkler arasında sosyalizm değil Türk milliyetçiliği daha da alevlendirilmiştir. Stalin'in 1953 yılından ölmesinin ardından Türklerin arasında sosyalizmin yayılmadığını

gözlemleyen Bulgaristan yeniden Bulgar eğitim sistemine geri dönmüştür. Azınlıkların haklarının çoğu ellerinden alınmıştır.⁸⁷

Ülkedeki İslam dinine mensup olan Romanlar, Tatarlar ve Pomakların kendilerini Türk olarak anmasından rahatsız olan Bulgaristan Komünist Parti (BKP) Merkez Komitesi bir toplantı düzenleyerek ülkede homojen bir ulus yaratma düşüncesi etrafında birleştiler. İlk olarak Bulgaristan'ın Pirin bölgesinde yaşayan Makedon ulusu üzerinde bunu gerçekleştirmek istediler.⁸⁸ BKP'nin bu politikasında etkili olan kişi Todor Jivkov'un kızı Lyudmila Jivkov olmuştur. Bulgaristan kültürünün özü olan Marksizizm ve Leninizm'i öne çıkararak Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığı Bulgarlaştırma politikaları⁸⁹

1958 yılında Ekim ve haziran ayındaki toplantılardan sonra Bulgaristan hükümeti, Türk azınlığın milliyetçilik ve dini inanışlarına karşı bir mücadele başlatmıştır. Türklerin milli bilincini kaybetmeleri için aralarına nifak tohumu ekecek kişileri sokmak istemiştir. Türk dilinin kullanılması ve dini inançların yerine getirilmesine bu kapsamda sınırlamalar getirmiştir. Türkçe gazete ve derginin çıkarılmasında da kısıtlamalar uygulanmıştır. Türk ve Bulgar okulları birleştirilerek eğitimin Bulgarca yapılması sağlanmıştır. Türkçe ise sadece seçmeli ders olarak okul müfredatlarında yer almıştır. 1959-1960 yılları arasında camiler kapatılarak din adamlarının sayısı azaltılmıştır. Türk azınlığın dini duygularını zayıflatmayı amaçlayan Bulgaristan Komünist Yönetimi atanmış olan cami imamlarının yerine kendi seçtikleri imamları görevlendirmiştir. Dini yayınlara el konularak okunması yasaklanmıştır. Böylece Türk azınlığın İslam dinine olan bağlılığı azaltılmaya çalışılmıştır.⁹⁰

Türk geleneklerine uygun olarak giyinmek yasaklanmıştır. Resmî kurumlarda Türkçe kullanılması yasaklanmıştır. Türkçe köy ve şahıs isimleri de değiştirilmiş dilde

⁸⁷ Meşkure Yılmaz Börklü, "Tarihi Seyir İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları", **Bilig**, 1999, s.68-69.

⁸⁸ Hasan Demirhan, "Bulgaristan Türklerine Uygulanan Zorla İsim Değiştirme Kampanyası ve Türk Basını (Aralık 1984-Mart 1985)", **Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 17, 2019, s.255-256.

⁸⁹ Nevin Türker Yıldız, "Bulgar Komünist Partisi İktidarı Döneminde Uygulanan Politikalara Karşı Türk Azınlığın Gündelik Direnişi", **İstanbul Üniversitesi S.B.E.**, Doktora Tezi, İstanbul, 2021, s.95-96.

⁹⁰ Ivo Kiritov Ivanov, Murat Önsöy, "From Integration to Assimilation and Forced Migration: An Evaluation of the Bulgarian Communist Party's Turkish Minority Policy", **Bilig**, Sayı 103, s.43.

ikiliğin ortadan kalkması hedeflenmiştir. Türk azınlığın dini duyguları gibi milli bilincini de ortadan kaldırmak için çalışmalar yapılmıştır.⁹¹

2.4. Türkiye – Bulgaristan Arasındaki Casusluk, Sınır ve İltica Hadiseleri

1950-1960 dönemi arasında Türkiye Bulgaristan ilişkilerini etkileyen tek sorun göç konusu değildi. Bulgar komünistlerinin zulmüne ve baskılara dayanamayan yedi Bulgar genci Edirne ve Kırklareli'yle iltica etmiştir. Soruşturmalar yapıldıktan sonra bu gençler mülteci olarak kabul edilmiştir. Komünistlerin zulmünden kaçarak iltica edenler yalnızca Türkiye'ye değil Yunanistan'a da sığınmışlardır.⁹² Filibe Türkiye Konsolosluğu önüne bomba atılmıştır. Bu durum ile alakalı Bulgar Hükümeti Sofya'da bulunan Türk elçiliğine iletilen bir nota ile olayın suçluların yargılanacağını bildirmiştir. Olayda suçlu olarak görünenlerden biri hapis diğeri de idam cezası ile cezalandırılmıştır.⁹³

Bulgar Hükümeti, Türk – Bulgar sınırını geçtiği bahanesiyle bir Türk aracına kurşun yağdırmışlardır. Araçta bulunan 3 kişiden biri açılan ateş sonucu vefat etmiş, diğer ikisi kaçarak hayatlarını kurtarmıştır. Türkiye de Bulgaristan'ın bu hareketini protesto etmişlerdir.⁹⁴ Öldürülen kişinin Cumhuriyet gazetesi Edirne muhabiri Arif Necip Kaskatı tespit edilmiştir. Arif Necip ve arkadaşı Kırkpınar güreşlerinin ardından sınır yakınlarından geçerken Bulgarların pususuna düşürülmüştür.⁹⁵

Türk-Bulgar sınırına 100 metre uzaklıkta iki Türk askerlerini sınıra yaklaştırdıkları gerekçesine sığınarak yaralanmalarına neden olmuşlardır.⁹⁶ Bulgar askerleri, Kırklareli'ne bağlı Kule köyünde iki Türk askerine ateş açmıştır. Türk askerlerinden biri yaralanmış, diğerini de Bulgaristan'a kaçırmışlardır.⁹⁷ Ayrıca Bulgaristan Yunan, Türk ve Yugoslav sınırlarına 2 km kadar yaklaşan sivillerin kurşuna dizilmesi yönünde karar vermiş, sınır boylarını otomatik silahlarla donatmıştır.⁹⁸

⁹¹Turhan Çetin, "Bulgaristan'daki Soydaşlarımızın Türkiye'ye Göç Etme Süreçlerini Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt VIII, Sayı 1, 2008, s.57.

⁹²*Son Posta*, "Bulgaristan'da Komünist İstibdadı", 30.03.1949, s.1-7.

⁹³*Milliyet*, "Filibe Hadisesine Dair Bulgar Notası", 15.03.1950, s.1.

⁹⁴*Yeni İstanbul*, "Bulgarlar, Türkiye'ye Sert Bir Nota Verdiler", 16.06.1950, s.1.

⁹⁵*Son Posta*, "Hududda Bir Cinayet Daha", 13.06.1950, s.1-7.

⁹⁶*Son Posta*, "Bulgarlar Çıban Başı Koparmaya Çalışıyorlar", 26.10.1950, s.1.

⁹⁷*Vatan*, "Bulgar Hududunda Yeni Bir Tecavüz", s.1.

⁹⁸*Milliyet*, "Bulgarlar Hudutta Tedbirler Aldılar, 25.02.1952, s1.

Sınırdaki bu olaylar yaşanırken Bulgaristan'dan gelen göçmenlerle birlikte Türkiye'ye birçok casus girmiştir. Nikolo Yuonof ve Yorgo Kroftof adında iki casus yakalandıktan sonra verdikleri ifade de Türkiye'yi dolaşarak Türklerin Bulgarlar hakkındaki görüşlerini öğrenmekle görevlendirildiklerini itiraf etmişlerdir.⁹⁹ Doğu Sınırlarından Türkiye'ye girerek casusluk yaptığı öğrenilen üç casus yakalanmıştır. Bu casuslarından biri Rus diğeri de Bulgar kökenlidir. İran sınırından giren bu casuslar Türkiye hakkında topladıkları istihbaratı ülkelere ulaştırdıkları öğrenilmiştir.¹⁰⁰ Bulgaristan Komünist teşkilatı ile anlaşılan Ali Aktuna adlı şahıs Türkiye'de komünist propagandası yapmak için görevlendirilmiştir. Ali Aktuna göçmen olarak Türkiye'ye göç ettikten sonra fabrikada çalışmaya başlamış, daha sonra işçileri komünizm öven söylemler içerisine girince dikkat çekerek Türk askeri tarafından yakalanmıştır. Aktuna, sorgusunda her şeyi itiraf ederek, ayrıca Bulgaristan'a Türkiye haritası üzerinden işaretlemiş olduğu askeri birlikleri, gaz ve akaryakıt depolarını buna benzer birçok bilgiyi şifre yoluyla ilettiğini açıklamıştır. Sorgusunun ardından müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır.¹⁰¹ 1953 yılında da Bulgaristan adına casusluk yapan Kemal Kuvvetli ve SSCB adına casusluk yapan Hayati Karaşahin tutuklanmıştır. Yapılan soruşturmalarda casusların 1950'de Türkiye'ye gelen göçmenlerin içerisinde yer aldıkları tespit edilmiştir.¹⁰² İstanbul'da görevli Salahattin adlı subayın Bulgaristan tarafından komünist propagandayı yaymakla görevlendirildiği ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine subaylık görevini yapan Salahattin askeri mahkemede yargılanmıştır.¹⁰³ Recep Lozan adında şüpheli bulunan bir şahıs Bulgar sınırından kaçarken yakalanarak Kastamonu Mülteci Kampına sevk edilmiştir. Soruşturmalar sırasında Recep Lozan'ın Yugoslavya halkına mensup olduğunu anlaşılmıştır. Recep Lozan'ın ülkeleri dolaşarak casusluk yaptığı tespit edilmiştir.¹⁰⁴

İstanbul Bulgar Konsoloslukunda konsolos muavini olarak çalışan Georgi Varbanni Çolakof'un konsolosluk görevi ait işleri yürütüyormuş gibi yaparak Türk siyasetine ait bazı bilgileri ülkesine aktardığı tespit edilmiştir. Çolakof'un casus şebekesine bağlı

⁹⁹**Akşam**, "İki Bulgar Casusu Yakalandı", 10.09.1951

¹⁰⁰**Akşam**, "Bir Rus 2 Bulgar Casusu Yakalandı", 31.10.1952, s.1-2.

¹⁰¹**Vatan**, "Bir Casus İdama Mahkûm Oldu", 11.12.1952, s.1-7.

¹⁰²**Vatan**, "2 Casus İdama Mahkûm Edildi", 09.01.1953, s.1.

¹⁰³**Yeni İstanbul**, "Bulgarlara Casusluktan, Sanık Subay", 20.01.1953, s.1.

¹⁰⁴**Vatan**, "Bulgar Hududunda Şüpheli Bir Şahıs", 07.03.1953, s.3.

olduğu tespit edilmiştir. Şebekelerin diğer üyelerinin göç sırasında Türkiye'ye girerek faaliyet sürdürdükleri ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda bu şebekenin Taksim'de kendileri gibi casusluk görevini yapan şebekeye de üye olan Spridon Atanas'ı öldürdükleri ortaya çıkmıştır. ¹⁰⁵ Bulgaristan, casusluk yaparken yakalanan Bulgar konsolos muavinin tahliyesine dair bir nota vermiştir. Türkiye'de Bulgar muavinin suçlu görüldüğünü ve mahkeme tarafından yargılandığına dair cevaben bir nota vermiştir. ¹⁰⁶

2.5. Türkiye – Bulgaristan Arasındaki Ticari İlişkiler

1955 yılında Bulgar ticaret heyeti Türkiye ve Bulgaristan arasındaki ticaret antlaşmasını düzenlemek için Türkiye'ye gelmiştir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar Hariciye, Maliye, İktisat ve Ticaret Vekaletleri ve T.C. Cumhuriyet Merkez Bankası temsilcilerinden oluşan bir heyet kurulmasının talimatını vermiştir. ¹⁰⁷ İki ülkenin heyetlerinin görüşmesinin ardından 1942 yılında imzalanan takasa dayanan Ticaret Antlaşmasının günün koşullarına göre yenilenmesi kararlaştırılmıştır. Türkiye'ye gelen Bulgar Ticaret Heyeti ile yapılan görüşmelerden sonra 23 Şubat 1955 yılında Ticaret ve Ödeme Antlaşması yapılmıştır. ¹⁰⁸

2.6. Türkiye – Bulgaristan Arasındaki İlişkilerin Gerginleşmesine Neden Olan Diğer Gelişmeler

Sovyet-Bulgar ortaklığında yapılan “Hürriyet Kahramanları” filminde Osmanlı Devleti'ni ve Türkiye'yi kötüleyen bazı sahnelerin yer alması ve Bulgaristan'ın filmi Arap ülkelerine göndererek izlenmesini sağlaması Türk-Bulgar ilişkilerinde olumsuz etki yaratmıştır. ¹⁰⁹

Türkiye'den doğan Rezve Deresi Türkiye ve Bulgaristan arasında 50 km sınır oluşturarak akmaktadır. Türkiye ve Bulgaristan arasında sorun teşkil eden Rezve Deresi ile ilgili sorunlar bir türlü çözülememiştir. Ancak Bulgaristan 1935-1959 yılları arasında derenin yakınlarında bulunan kayalıklara zarar vererek sınırını kaybettirmeye çalışmış ve

¹⁰⁵ Akşam, “Bulgar Casusları Nasıl Yakalandı?”, 05.07.1955, s.1-2.

¹⁰⁶ Akşam, “Bulgar Notasına Cevabımız”, 08.07.1955, s.1.

¹⁰⁷ BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:138-110-19, Belge Tarihi:24.01.1955.

¹⁰⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Devre: X, İçtima:2,26.04.1955, s.1-2.

¹⁰⁹ Hüseyin Avni Bıçaklı, Türkiye-Bulgaristan İlişkileri, s.207.

bu sayede toprak kazanmayı amaçlamıştır.¹¹⁰ Rezve Deresi yakınlarında Türk ve Bulgar sınırında ayak seslerinin duyulması üzerine Türk askerinin açtığı ateşe Bulgaristan'da karşılık vermiştir. Ancak daha sonra ayak seslerinin hayvanlara ait olduğu belirtilmiştir. Türk basınında çıkan bazı haberlere göre Bulgaristan'ın Türk sınırına yapmış olduğu bir tecavüz olayı olarak yayınlanması üzerine Birinci Ordu Temsil Bürosu olayın doğrusunu basına beyanat vererek açıklamıştır. Böylece zaten gergin olan ilişkilerin daha da şiddetini arttırmasına engel olunmaya çalışılmıştır.¹¹¹ 1953 yılında Bulgaristan Türkiye'de bulunan Amerikan İstihbarat Merkezi tarafından ülkelerine casus sokulduğu iddiasını ortaya atmıştır. Suçlu görülen 10 kişinin yakalanarak yargılanmasına karar vermiştir.¹¹²

1957'de SSCB ve ABD arasında füze kullanımı yeni bir rekabete neden olmuştur. 1957'de SSCB'nin kıtalararası balistik füze ve Sputnik'i kullanması ABD'nin teknolojik gelişmeler açısından SSCB'den geri kaldığı algısına kapılmasına neden olmuştur. SSCB'ne caydırıcı bir güç oluşturmak için de¹¹³ NATO müttefiki olan Türkiye'nin topraklarında 1957 yılında füze yerleştirilmesine dair bir anlaşma imzalandı. Adnan Menderes bu durumu Anadolu Ajansı aracılığıyla duyurmuştur. 1957-1959 yıllarını kapsayan bu gelişmeler sonrasında¹¹⁴ önce SSCB tarafından sonra da Bulgaristan tarafından Türkiye'ye tepki gösterilmiştir. Barışın tehdidine hizmet ettiği söylemlerinde bulunan Bulgaristan Türkiye'ye bununla ilgili bir nota vermiştir. Ancak Türkiye'nin notayı kabul etmemesinin ardından Bulgar Hükümeti büyük bir tepki göstermiştir.¹¹⁵

SSCB'nin politikalarına paralel bir siyaset izlediği görülen Bulgaristan ile bu dönemde Türkiye arasındaki ilişkiler Soğuk Savaş'ın seyri doğrultusunda gergin gelişmelere sahne olmuştur.

¹¹⁰Muzaffer Tepekaya, "Değişen Dünya Konjonktüründe Türkiye'nin Sınır Aşan Suları", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Sayı 1, 1996, s.153.

¹¹¹**Milliyet**, "Türk-Bulgar Hududundaki Tecavüz Hadisesi Asılsızdır", 05.11.1952, s.1-7.

¹¹²**Yeni İstanbul**, "Bulgarların Bir Manevrası Daha", 20.01.1953, s1

¹¹³V. Selman Gemuhluoğlu, Türk Dış Politikası Açısından Küba Füze Krizi Bağlamında Türkiye'deki Jüpiter Füzelelerinin Sökülmesi, **İstanbul Üniversitesi S.B.E.**, İstanbul, 2003, s.6-9.

¹¹⁴Erel Tellal, SSCB- Türkiye İlişkileri 1953 – 1964, s.118.

¹¹⁵

3.TÜRKİYE – ROMANYA İLİŞKİLERİ

3.1. İkinci Dünya Savaşından Sonra Romanya'nın Genel Dış Politika Durumu ve Türkiye ile İlişkileri

İkinci Dünya Savaşında Romanya kralını deviren Mareşal Ion Antenescu yerine oğlu Michael'i getirerek Mihver grubuna dahil olarak savaşa katılmıştır. Ancak 1944 yılında Mareşal Ion Antenescu'nun saf dışı kalmasından sonra Romanya taraf değiştirerek müttefik devletlerin yanında yer almıştır.¹¹⁶ Aynı yıl ağustos ayında Romanya'da Sovyet etkisinde yeni bir hükümet kurulmuştur. Romanya ve Sovyetler Birliği arasındaki düşmanlıklara son veren yeni Romanya hükümeti İngiltere, SSCB ve ABD ile anlaşma imzalamıştır.¹¹⁷

9 – 20 Ekim 1944 tarihinde Churchill ve Stalin arasında imzalanan Yüzdeler Antlaşması ile Sovyet nüfuzuna bırakılan Romanya'da savaş sonrası krallığın sona ermesine ve komünist rejimin oluşturulmasına zemin hazırlanmıştır. ¹¹⁸ 10 Şubat 1947 yılında imzalanan Paris Antlaşması ile Transilvanya'yı Macaristan'dan geri alan Romanya Sovyetlere Besarabya ve Bukonivayı, Bulgaristan'a ise Dobruca'yı bırakmak zorunda kalmıştır. Romanya'da Bulgaristan ile aynı kaderi yaşamıştır. 13 Nisan 1948 yılında krallık tamamen ortadan kaldırılarak Romanya Halk Cumhuriyeti ilan edilmiştir.

119

İki kutuplu sistem içerisinde farklı bloklara dahil olan Türkiye ve Romanya arasındaki ilişkiler bu dönemden sonra iki savaş arası ve İkinci Dünya Savaşı yıllarına nazaran bir gelişme gösterememiştir. ¹²⁰ Türkiye'nin Kore Savaşına asker göndermesi ve ardından Romanya basınında Türk askerlerini küçümser nitelikte yazıların çıkması ilişkilerin gelişmesini engelleyen bir unsur olmuştur. ¹²¹ Bu olayın ardından komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle hapis cezasına mahkûm edilen ancak daha sonra

¹¹⁶Toktamış Ateş, "Geçmişte ve Günümüzde Balkanlar", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt 44, Sayı 1 -4, s.88.

¹¹⁷**Vakit**, "İkinci Dünya Harbinde Mühim Bir Gün", 24.08.1944, s.1.

¹¹⁸Selçuk Ural, "Türkiye – Romanya ilişkileri (1923-1950)", **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 6. Sayı 11, 2015, s.188.

¹¹⁹Gürün, Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası, s.219.

¹²⁰Ömer Metin, Liliana Boscan Altın, "Turkey and Romania at the Crossroads The Balkans Divided (1944 – 1947)", **History Studies**, Volume 5, Issue 6, 2013, s.68.

¹²¹TDA, Fon Kodu:547, Yer Bilgisi: 44874-216231-15, Belge Tarihi:18.12.1950.

Adnan Menderes'in iktidara geldikten sonra çıkarttığı "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun" kapsamında tahliye edilen Nazım Hikmet, Türkiye'de can güvenliğinin olmadığı gerekçesiyle ¹²² pasaportsuz bir şekilde Romanya'ya kaçmıştır. Bükreş radyosunda Rumen Sanat Enstitüsü rektörü Marsel Breslau'nun Nazım Hikmet'i komünizmin kahramanı olarak nitelendirmesi ve övgü dolu sözleriyle Romanya'nın Nazım Hikmet'e kucak açtığını belirtmesi Türkiye Romanya ilişkilerinin gelişiminde olumsuz etkenlerden birini oluşturmuştur.¹²³ Romanya'nın ardından Moskova'ya kaçarak Türkiye aleyhinde söylevlerde bulunan Nazım Hikmet vatandaşlıktan çıkarılmıştır. ¹²⁴ İlişkilerin gerginleşmesine neden olan bu gelişmelerin ardından 20 Aralık 1951 yılında Romanya'da komünizm propagandası yapan bazı yayınların Türkiye'ye girişini yasaklayan bir kanun çıkarılmıştır.¹²⁵

Türkiye'nin NATO'ya katılmasının ardından Sovyet Rusya bir nota yayınlamıştır. Türk basınında çıkan haberlere göre Sovyet peyki Romanya'da Türkiye'ye bir nota göndermiştir. Ancak bu durumun dışişleri bakanı tarafından doğruluğunun olmadığı belirtilmiştir. ¹²⁶ 1952 yılında Romanya'da Türk vatandaşlarına Türkiye'de de Roman vatandaşların ülkesine seyahat kısıtlamaları getirilmiştir. ¹²⁷

Komünist blokta yer alan Romanya aynı blokta yer aldıkları için önce Bulgaristan ile daha sonra da Stalin'in ölümünden sonra Kominformdan çıkartılan Yugoslavya ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır.¹²⁸ 1952 yılında Sovyetlere benzer bir anayasa ilan eden Romanya'nın başkanı Gheorghiv Dej olmuştur. 1948'den Stalin'in ölümüne kadar Sovyet etkisinde iç ve dış politika izlemiş ancak 1953 yılında Stalin'in vefatıyla birlikte SSCB'den bağımsız bir iç ve dış politika izlemiştir. ¹²⁹ Bu bağlamda Romanya 1955 yılında Birleşmiş Milletlere kabul edilmiştir.¹³⁰

¹²²Ufuk Erdem, Nilüfer Erdem, "Nazım Hikmet'in Biyografisine Katkılar", **Gaziantep University Journal Of Social Sciences**, Cilt 22, Sayı 1, s.166-167.

¹²³**Akşam**, "Nazım Hikmet", 21.06.1951, s.2.; **Akşam**, "Nazım Hikmet", 24.06.1951, s.2.

¹²⁴**RG**, 15.08.1951, S.7885, Karar Sayısı:13401.

¹²⁵BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:127-91-13, Belge Tarihi:20.12.1951.

¹²⁶**Milliyet**, "Dışişleri Bakanının Tezkibi", 08.11.1951, s.1.

¹²⁷TDA, Fon Kodu:571, Yer Bilgisi:35796-141086-52, Belge Tarihi:13.07.1952.

¹²⁸Özdal – Karaca, Diplomasi Tarihi II, s.306.

¹²⁹Giray Saynur Bozkurt, "Geçmişten Günümüze Romanya'da Türk Varlığı", **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt 5, Sayı 17, 2008, s.4.

¹³⁰**Milliyet**, "B. Milletler'de Beklenilmeyen Bir Hadise", 16.12.1955, s.1-5.

Sovyetler Birliği ile Romanya arasında Sovrom adı verilen ekonomik antlaşmalar imzalanmıştır. Romanya'nın yer altı ve yer üstü kaynaklarını kendilerine çıkar alanı sağlamak için kullanan SSCB özellikle siyasi suç işleyenleri madenlerde uranyum çıkartmaları için kullanmışlar ve radyasyona bağlı olarak ölmelerine neden olmuşlardır. Çıkartılan uranyumu nükleer silahlarını geliştirmek için SSCB'ye göndermişlerdir. Sovyetler Romanya'nın herhangi bir batı devleti ile ilişkilerinin gelişmemesi için çaba sarf etmiş ve Romanya basınına da kendileri yöneltmişlerdir. Böylece halkın uranyum çıkartılmasından ve sebep olduğu ölümlerden haber alma durumunun önüne geçmişlerdir.¹³¹ Stalin'in ölümünün ardından Sovyet baskısı azalmasına rağmen ekonomide yaşanan bu durum 1958 yılına kadar devam etmiştir.¹³²

3.2.Komünizm Döneminde Romanya Türkleri

Türkiye Gagavuzlardan ilk olarak 14 Ekim 1930 yılında Köstence Konsolosluluğı'nun hazırlamış olduğu 1228/189 numaralı rapor ile haberdar olmuştur. 1932 yılında Bükreş Büyükelçiliği yapan Hamdullah Suphi Tanrıöver, Gagavuzların kökenini araştırmış ve Hristiyan Türkü olduklarına dair bir rapor hazırlamıştır.¹³³ Hamdullah Suphi Tanrıöver Gagavuzların Romanya'da yaşadıkları yerleri gezerek karşılaştıkları sorunlara çözüm arayışında içerisinde olmuştur. 1934 yılında Gagavuzların Türkçe eğitim alabilmeleri için Romanya Milli Eğitim Bakanının da onayıyla Türkiye'den öğretmen ve Türkçe kitaplar getirtmiştir.¹³⁴ 1934 yılında yapılan çalışmalar sonrasında Mecidiye Medresesi Öğretmen Okulu haline gelmiştir. Türkiye'den gelen öğretmenlerde Mecidiye Medresesinde görev yapmıştır. Gagavuzların diğer azınlık Müslüman Türklerinde olduğu gibi Türkiye'ye Göçü meselesi gündeme gelmiş ancak 1936 yılında Romanya ile yapılan göç antlaşmasında Gagavuzlara yer verilmemiştir.¹³⁵ Bununla birlikte Hamdullah Suphi Tanrıöver Gagavuz Türk öğrencilerinin Türkiye'de orta ve yüksekokullarda eğitim alması ile ilgili olarak Atatürk ile görüşmüştür. Bunun sonucunda 1930'lu yıllarda 200 Gagavuz öğrenci İzmir, İstanbul ve Ankara'da eğitim

¹³¹Muhammadı, Soğuk Savaş Döneminde Sovyetler Birliğinin Balkanlar Politikası, s.61-63.

¹³²Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi 2**, Çeviren: Zehra Savan & Hatice Uğur, 5.bs., İstanbul, Küre Yayınları, 2017, s.400.

¹³³BCA, Fon Kodu:30-10-0-0, Yer Bilgisi:246-666-30, Belge Tarihi:14.04.1932.

¹³⁴Selcen Özyurt Ulutaş, Gagavuzlar, 1.Baskı, İstanbul, Küre Yayınları, s.51.

¹³⁵Serap Toprak, "Balkanlarda Hristiyan Türkler: Gagavuzlar", **Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, Sayı 465, 2016, s.17-18.

görmek için Türkiye'ye gelmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Romanya'ya dönemeyen birçok Gagavuz öğrenciler Türkiye'de Türk vatandaşlığına geçerek hayatlarına Türkiye'de devam etmişlerdir.¹³⁶ İkinci Dünya Savaşı sonrasında Gagavuzlar SSCB'nin hakimiyetine girmişlerdir. SSCB hakimiyetinde giren Gagavuzlar 1944'ten başlayarak 1991'e kadar geçen sürede Sovyetlerin Ruslaştırma politikalarına maruz kalmıştır. 1950-1960 yıllarına gelindiğinde SSCB'nin politikaları Gagavuzların arasında Rus dilinin yaygınlaşmasında etkili olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Türkiye ile bağlantıları kesilen Gagavuz Türkleri 1991 yılına kadar Sovyet idaresinde yaşadıkdan sonra bağımsızlıklarını kazanmışlardır.¹³⁷

Romanya'da yerleşen komünist rejim özellikle Türk ve Müslüman azınlık grubunu etkilemiştir. O döneme kadar dışa kapalı yaşayan Türkler ve Müslümanlar komünizmin getirmiş olduğu kolektif sistem ve devletleştirme ile dışarıya açılma mecburiyetinde kalmışlardır. Dobruca bölgesinde kendine has yaşayan Türkler ekonomik alanda olduğu kadar sosyal yaşamlarında da değişmeler yaşamıştır. Kadınların erkekler ile iş hayatına atılması Romen kültürüyle tanışmalarına neden olmuştur. Gönüllü olarak toprak sahiplerinin ellerinden arazileri alınmıştır. Topraklarının ellerinden alınmasına karşı çıkanlar da cezalandırılmıştır. Birçok camide restorasyon vaadiyle tahrip edilmiştir.¹³⁸ Türk azınlığın ellerinden sadece topraklar değil evleri, mal varlıkları, hayvanları ellerinden alınmıştır. Alınan evler Romen vatandaşlarına verilmiştir.¹³⁹ Komünist rejime karşı faaliyet gösterebileceğini düşünülen Türk milliyetçileri cezalandırılarak hapsedilmiştir. Böylece komünist sistemin yarattığı koşullara karşı oluşabilecek tepkilerin önüne geçilmiştir. Türk ve Müslüman halk şiddet ve zulüm ile susturulmaya çalışılmıştır.¹⁴⁰ Adnan Menderes 1951 yılında İzmir'de yaptığı bir konuşmada *"Romanya'daki ırkdaşlarımızın da Bulgaristan'da yapıldığı gibi tehcire tabi tutulmak üzere olduğu şayiasının dolaştığına dair sözler sarfedildi. Romanya ve Bulgaristan demir perde arkasındaki memleketlerdendir. Romanya'da da bir tehcir hareketine teşebbüs*

¹³⁶Nesibe Ayşe Sağlam, "Türkiye'deki Gagavuz Göçmen Profili", **Kesit Akademi Dergisi**, Sayı 25, 2020, s.297.

¹³⁷Metin Erendor, **Gagauz Türkleri "Gök-Oğuzlar"**, İstanbul, Bilge Oğuz, 2021, s.166-170.

¹³⁸Mehmet Naci Önal, "Romanya Türklerine Bakış", **Türk Dünyası Araştırmaları**, S.93, 1994, s.182.

¹³⁹Hazırlayan: Sadiye Tutsak, M. Önder Duran, **Acıyı Bal Eylemek**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2019, s.67.

¹⁴⁰Enver Mahmut, "Romanya'da Türk Milliyetçiliği ve Türklük Araştırmaları Tarihi", **Türkiye'nin Dışındaki Türk Milliyetçiliği (Tebliğler)**, Ankara, 1994, s.109.

edildiği veya edileceği hakkında malumatını yoktur. Şayet bu memleket de böyle bir harekete tevessül edecek olursa oradan da gelmek isteyen ırkdaşlarımızın hepsini kabul edeceğiz. Hatta icap ederse milli sınırlarımız dışındaki bütün ırkdaşlarımızı ana yurda biz kendimiz davet edeceğiz.”¹⁴¹

Ayrıca bu dönemde Romanya komünist yönetimi Türk azınlığın birbirleriyle ilişkilerini azaltmak için çaba sarfetmişlerdir. Zengin Türk azınlığın malları ve evleri ellerinden alınarak fakir Türk azınlığa verilmiştir. Komünist yönetim işçilerin sömürüldüğünü anlatarak fakir Türk azınlığın zengin Türk azınlığa kinlenmesine yol açmıştır. Böylece Türkler arasında husumet tohumu ekmişlerdir.¹⁴² Kemal Karpat ABD’de eğitim gördüğü yıllarda Romanya’da kalan ailesi ile komünizmin baskın olduğu 1951-1953 arası mektuplaşmadığını, Stalin’in vefatı sonrasında 1953-1956 yılları arasında mektuplaşmanın nispeten serbest kaldığını beyan etmiştir.¹⁴³

Komünizm öncesi Türkler de diğer azınlıklar gibi kendi dillerinde eğitim görmüşlerdir. Ancak komünist sisteme geçilmesiyle Türk okulları kapatılmış ve Türkçe eğitim görmeleri yasaklanmıştır. Dobruca’da yaşayan Müslümanları ayrıştırmak için Türk okulu ve Tatar okulu olarak iki farklı okul açılarak eğitim dillerinin Tatarca yapılmasına karar verilmiştir. Müslümanların arasına nifak tohumu sokmaya çalışmışlardır. 1957 yılından itibaren ise bütün Türk okullarının kapatılmasına ve Türk lehçelerinin yasaklanmasına karar vermişlerdir. Romence eğitimin zorunlu tutulması ve yasakların ağırlaşmasından dolayı birçok Tatar ve Anadolu Türkünün asimile olacağını düşünmüşlerdir.¹⁴⁴ İlahiyat ve imam okullarının kapatılması, imamlara devlet memurlarından daha az maaş verilmesi ile Müslümanların dini öğretilerden yoksun bırakılarak asimile olmasını kolaylaştırmayı hedefleyen politikalar da gütmüşlerdir.¹⁴⁵ Bu dönemde müftülük makamına Yakup Mehmet adlı kişi atanmıştır. Müftü olma kuralının

¹⁴¹Milliyet, “Adnan Menderes’in İzmir’deki Konuşması”, 03.02.1951, s.5.

¹⁴²Müstecib Ülküsal, **Dobruca ve Türkler**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1966, s.236-238.

¹⁴³Tutsak-Duran, Acıyı Bal Eylemek, s.123-125.

¹⁴⁴Ali Aksu, “Romanya Müslüman Türklerinin Dini Eğitiminde Mecidiye Medresesinin Rolü”, **Türkiye – Romanya İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu Cilt 2**, 2017, s.1076-1077.

¹⁴⁵H. Yıldırım Ağanoğlu, **Osmanlı’dan Cumhuriyete Balkanların Makus Tarihi: Göç**, 9.bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2017, s405.

ilk başında Romen vatandaşı olma şartı eklenmiştir. Yakup Mehmet de komünist partinin müftüsü olarak Müslüman halkın aleyhine faaliyetlerde bulunmuştur.¹⁴⁶

3.3.Romanya'dan Türkiye'ye Göç ve İltica Olayları

Komünist sistemin getirdiği baskı ve uygulamalar bunlar ile sınırlı kalmamıştır. Bulgaristan'da da olduğu gibi Romanya'da da iltica olayları gerçekleşmiştir.1949 yılında Romanya'dan Türkiye'ye kaçan iki genç kızın anlattıklarına göre komünistler 15-45 yaşlarında olan bütün kadınları askere çağırıyorlardı. İki genç kız ilk önce Nil adındaki Türk vapuruna gizlice binerek kaçmaya çalışmışlar ancak yakalanarak işkence görmüşler daha sonrasında da yargılanarak 20 gün mahkûm edilmişlerdi. Daha sonra Turgud adlı Türk motoruna erkek kılığında binerek Türkiye'ye ulaşmışlardır.¹⁴⁷ Bu dönemde Türkiye'ye göç oldukça azdır. Ancak Dobruca'da yaşayan Türklere tehcir uygulanarak Romen nüfusun fazla olduğu yerlerde yaşamaya böylece asimile olmaya zorlanmıştır.¹⁴⁸

Romanya'da komünist hükümetin uygulamalarına dayanamayan subaylar uçuş denemesi bahanesiyle havalandırarak Türkiye'ye iltica etmiştir. Türkiye bunun üzerine bir soruşturma başlatmıştır.¹⁴⁹ Türkiye'ye iltica eden subayların kullandığı uçak Türk askeri makamları aracılığıyla Romanya elçilik görevlilerine teslim edilmiştir. Türkiye'ye iltica eden subaylar önce Yozgat kampına daha sonra Amerika'ya gönderilmiştir.¹⁵⁰

3.4. Türkiye – Romanya Ekonomik İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber orantısız devam eden Türkiye – Romanya arasındaki ticari ilişkiler iki kutuplu sistem içerisinde tamamen değişime uğramıştır. 1950 yılına kadar aralarında yapılan antlaşmalar her yıl yenilenmiş ve takas yöntemi ile ticaretin devam etmesi sağlanmıştır.¹⁵¹ 1944 yılında imzalanan Ticaret ve Tediye Anlaşması, Türk – Romen Muhtelit Komisyonu oluşturularak takas yönteminin

¹⁴⁶Ali Aksu, "Romanya'da Müslüman Olmak: Romanya Müslümanlarının Dini, Kültürel ve Eğitim Durumları" **Balkanlarda İslam Miadı Dolmayan Umut 5.Cilt**, Ed.: Muhammet Savaş Kafkasyalı, Ankara, Tika Yayınları, 2016, s.175-177.

¹⁴⁷**Cumhuriyet**, "Romanya'dan Kaçan İki Türk Kızı Şehrimizde", 28.04.1949, s.1-4.

¹⁴⁸Burçin Petre, Avrupa Birliğinin Azınlık Haklarına Yaklaşımı: Romanya'daki Türk – Müslümanlar Örneği, **Sakarya Üniversitesi S.B.E.**, Sakarya, 2019, s.51.

¹⁴⁹**Milliyet**, "Mülteci Rumenler Şehrimize Geldi", 08.05.1955, s.1-7.

¹⁵⁰**Milliyet**, "Kefkene İniş Yapan Uçak Romenlere Teslim Edildi", 12.11.1955, s.2.

¹⁵¹Meltem Keskin Köylü, "Türkiye ve Romanya Karşılaştırmalı Dış Ticareti: 1923 – 2017", **Türkiye – Romanya İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu Cilt I**, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker Çelik, 2017, s.1497.

denetlenmesini sağlamıştır. Takas yöntemiyle Romanya Türkiye'ye petrol ve demiryolu malzemeleri temin ederken, Türkiye'de Romanya'ya tarım ürünleri vermekteydi. Ancak iki ülke arasındaki ticari ilişkilerde 1950'lerden sonra bir düşüş yaşanmıştır.¹⁵² 1954 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Romanya Ticaret heyeti ile Dışişleri Vekaleti Ticaret ve ticari anlaşmalar dairesi başkanlığındaki Turgut Menemencioğlu'nun görüşmelerinin ardından Romanya ile ticaret ve ödeme anlaşması yapılmasına karar verilmiştir.¹⁵³ Bu antlaşma ile iki ülke arasındaki ticaretin yeniden gelişmesi ve Romanya'nın Türkiye'ye eskiden kalma borcunu ödemesine ilişkin ek bir protokol de yapılmıştır.¹⁵⁴ Yapılan antlaşma sonucu ödemelerin kolaylaştırılması adına her iki devletin de kendi milli paraları yerine ABD doları ile ödeme yapılmasına karar verilmiştir.¹⁵⁵

Avrupa İktisadi İş birliği Teşkilatının yapmış olduğu istatistiklerde Türkiye 1952-1955 arasında balıkçılığı %10 geliştirmiştir. Buna bağlı olarak Türkiye'nin balık ihracatı da bu süreler içerisinde beş kat artmıştır. 1953 yılından itibaren Türkiye'den balık alan Romanya'da en çok balık alan devletler arasında yer almıştır.¹⁵⁶

3.5. Türkiye – Romanya Arasındaki Kültürel İlişkiler

1953 yılında Stalin'in ölümünün ardından Romanya'da Sovyetlerden bağımsız bir siyaset izlenmeye başlamıştır. Stalin sonrası Romanya ve Türkiye arasındaki gergin hava yumuşamıştır. Bu dönemde diplomatik ilişkilerin yeniden kurulduğu gözlemlenmiştir. 1954 yılında Türkiye'den Kurmay Binbaşı Sadi Koçaş Romanya Ataşemirliğine atanmıştır.¹⁵⁷

1956 yılında Romanya Maslahatgüzarı Barbu Zaharescu Romanya'nın Ankara büyükelçiliği görevi için Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'ye başvurmuştur. Başvurusunun onaylanmasının ardından¹⁵⁸ bir yıl sonra Büyükelçi Barbu Zaharescu Adnan Menderes ve eşini Romanya halk topluluğu olan Giulesti Operasına davet

¹⁵²Selçuk Ural, "Türkiye-Romanya İlişkileri (1923-1950)", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 11, 2015, s.194-200.

¹⁵³BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer No:134-116-6, Belge Tarihi:27.01.1954.

¹⁵⁴*Milliyet*, "Romanya'dan Alacaklarımız", 23.05.1954, s.1-2.

¹⁵⁵https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc037/kanuntbmmc037/kanuntbmmc03706464.pdf Erişim Tarihi: 30.07.2024.

¹⁵⁶*Milliyet*, "Dün Limanımızdan Yapılan İhracat", 08.03.1953; *Milliyet*, "Türk Balıkçılığı Hakkında Rapor", 06.01.1958, s.5.

¹⁵⁷*Vatan*, "Bükreş Ataşemirlerimiz Gitti", 21.05.1954, s.2.

¹⁵⁸BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:127-817-9, Belge Tarihi:24.02.1956.

etmiştir.¹⁵⁹ Diplomatik ilişkilerin gelişmesiyle iki ülke arasındaki kültürel etkileşimde artmıştır.

1956 yılında Türkiye ve Romanya arasında spor ilişkilerinin güçlendirilmesi amacıyla bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmanın ilk adımı, İstanbul Konsolosluğu'nun girişimleriyle Türkiye'ye iletilen bir talep üzerine voleybol ve kürek branşlarında gerçekleştirilmiştir.¹⁶⁰ Bu kapsamda 1957 yılında kurulan Türkiye Kadın Milli Voleybol Takımı ilk maçını Romanya ile oynamıştır.¹⁶¹ Aynı yıl içerisinde Türkiye ve Romanya arasında basketbol maçı da oynanmıştır. Maçın galibi Türkiye olmuştur.¹⁶² Romanya'nın isteği doğrultusunda gerçekleştirilen spor müsabakaları farklı branşlarda her yıl devam etmiştir.

4. TÜRKİYE – ARNAVUTLUK İLİŞKİLERİ

4.1. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Arnavutluk'un Genel Durumu

1939 yılında Arnavutluk İtalyan işgaline uğramıştır. Arnavut topraklarından Yunanistan'ı işgale başlayan İtalyanlar geri püskürtülmüşlerdir. Karşı taarruza geçen Yunanistan'da Güney Arnavutluk'u işgal etmeye başlamıştır. Zor durumda kalan İtalyanlara Almanya destek vermiş Arnavutluk'u tamamen işgal etmişlerdir.¹⁶³

Bu dönemde Arnavutluk'ta bir de iç savaş yaşanmıştır. Büyük Arnavutluk projesini gerçekleştirmek isteyen milliyetçi grup lideri Mithad Frasheri tarafından kurulan Ulusal Cephe Alman işgalini desteklemiştir. Ancak Almanların yenilgisinin ardından geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Komünizm yanlıları ve milliyetçi cephe arasında yaşanan iç savaşın galibi komünistler olmuştur.¹⁶⁴

Arnavutluk'un kurtulmasında Sovyetler Birliği değil Yugoslavya etkili olmuştur. Savaş sonrası Arnavutluk'un genel dış politikası Yugoslavya benzeri şekillenmiştir.

¹⁵⁹BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:6-34-20, Belge Tarihi:24.06.1957.

¹⁶⁰**Milliyet**, “Romanya ile Yapılacak Kürek ve Voleybol Temasları”, 04.04.1956, s.6.

¹⁶¹Doğan Akbeyaz, “Demokrat Parti Dönemi Türk Spor (1950-1960)”, **Adnan Menderes Üniversitesi, S.B.E.**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2018, s.102.

¹⁶²Samim Göreç, “Romenleri Nasıl Yendik”, **Milliyet**, 19.09.1957, s.6.

¹⁶³Halil Akman, **Paylaşılamayan Balkanlar**, 1.bs., İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık,2006, s.159.

¹⁶⁴Nurcan Özgür, “Sosyalizm Döneminde Arnavutluk”, **Balkanlar El Kitabı Cilt II: Çağdaş Balkanlar**, Derleyenler: Osman Karatay & Bilgehan A. Gökdağ, Çorum-Ankara, Karam Araştırma ve Yayıncılık, 2007, s.337-338.

¹⁶⁵Yugoslavya desteğiyle Arnavutluk'ta Enver Hoca önderliğinde komünist bir rejim kurulmuştur. Yugoslavya lideri Tito ile Arnavutluk lideri Enver Hoca arasında 1944'ten 1948 yılına kadar Kosova Sorunu* hariç iyi bir şekilde gelişmiştir. ¹⁶⁶ 1946 yılında Yugoslavya ve Arnavutluk arasında Dostluk, İş birliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması imzalanmıştır. Daha sonra Bulgaristan'ın da katılması ile üç balkan ülkesi arasında federasyonun oluşması yönünde adımlar atılmış ancak gerçekleşmemiştir. 1946 yılında Yugoslav anayasasına benzeyen bir Arnavutluk anayasası ilan edilmiştir. Yugoslavya'dan Arnavutluk'a uzmanlar gelmiş ve ekonomiyi şekillendirmek için iki devlet arasında yardım antlaşmaları imzalanmıştır. Ancak bu durum bir süre sonra İtalya'nın Arnavutluk topraklarında nasıl nüfuz kurduğunu hatırlatmıştır. Yugoslavya'nın Arnavut topraklarındaki etkisini kırarak gelişme 1948 yılında yaşanmıştır. Sovyetler Birliği, Yugoslavya'yı Kominformdan çıkararak Yugoslav lideri Tito'ya karşı tavır almıştı. Bu durum ülkesindeki Yugoslav etkisinden kurtulmak için bir fırsattı. Enver Hoca ile Stalin arasındaki görüşmelerden sonra Kominform yanlısı üye ülkeler ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirmiştir. Yugoslavya ile olan ilişkilerini de bitirerek ülkesini yabancı saldırısına karşı koruyan bir lider olarak öne çıkmıştır. ¹⁶⁷

1948 yılında gelişme gösteren Arnavutluk – SSCB ilişkileri Stalin'in ölümünden sonra da devam etmiştir. 1955 yılında Varşova Paktını kuran devletler arasında yer almıştır. Ancak Stalin sonrası SSCB ve Yugoslavya arasındaki sorunlar çözülmeye ve yakınlaşmaya başladıktan sonra Arnavutlar kendilerine bir başka komünist ülke olan Çin'i yakın görmeye başlamıştır. ¹⁶⁸

4.2. Türkiye – Arnavutluk İlişkileri

Enver Hoca, Türkiye'nin Osmanlı Devleti'nden beri siyasi yönünün batı ideolojisi içerisinde şekillendiğine ve Balkanları köleleştirdiğine dair yaptığı açıklamalarda bulunmuştur. Arnavut Emek Partisi de iki kutuplu sistemin ortaya çıkmasında etkili olan Truman Doktrinin ve Marshall Planını ABD'nin emperyalist gayelerine ulaşmasında bir

¹⁶⁵Gürün, Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası, s.223-224.

¹⁶⁶Blendi Fevziu, "The Yugoslavs: A Matter of Love and Hate", Editör: Robert Elsie, **Enver Hoxha**, I. B. Touris, 2016, London, s.127-129.

¹⁶⁷Barbara Jelavich, Balkan Tarihi 2, s.353-355.

¹⁶⁸Barbara Jelavich, Balkan Tarihi 2, s.409-410.

stratejik hamle olarak yorumlamıştır. ABD'nin yardımlarından yararlanan Türkiye ile Arnavutluk arasındaki ilişkiler günden güne bozulmuştur.¹⁶⁹

İkinci Dünya Savaşında İtalyanların Arnavutluk'u işgali ile kapanan Tirana elçiliği yerine Türkiye Konsoloslugu açılmıştır. Savaş boyunca Muzaffer Kâmil Bayur Tirana Konsoloslugunda görev yapmıştır. Ancak savaş sonrası Enver Hoca'nın oluşturduğu yeni düzende Tiran'daki Türk Konsoloslugu kapatılarak Muzaffer Kâmil Bayur'u, Türkiye'nin Arnavutluk'taki yeni rejimi tanımaması bahanesiyle ülkesinden çıkarttı. Böylece 1945 yılında Türkiye – Arnavutluk arasındaki ilişkilerde kesilmiş oldu. Soğuk Savaş döneminde iki zıt kutupta yer alan Türkiye ve Arnavutluk ilişkilerinin yeniden başlaması 1955 yılında Arnavutluk'un BM'e alınmasını takip eden süreçte yaşanmıştır. 1955 yılından itibaren Arnavutluk, Türkiye'ye yakınlaşma gayreti içerisinde olmuş ikili ilişkilerin yeniden sağlanması için çaba sarfetmiştir. Arnavut Elçisi Kothko Tachkonu Türk Elçisi Kemal Kavur'a *“Türkiye ile münasebetler tesis etmeyi çok arzu ediyoruz. Türkiye ile hiçbir ihtilafımız yoktur...Bizim Türkiye ile beş asırlık müşterek hayatımızda bizi birbirimize yakıştıran ve bağlayan ictimai ve tarihi olaylar sayısızdır. Bu itibarla sizinle tesisi münasebet etmek istiyoruz. Bunun ayrıca sulhe de hizmeti olacaktır.”* demiştir. Türkiye Tirana'daki olayı unutmuyarak; ikili ilişkilerin tekrardan sağlanması yönünde olumlu bir yanıt vermemiştir.¹⁷⁰ Ancak Türkiye, Arnavutluğun BM'e girebilmesi için Genel Kurulda oy kullanmıştır.¹⁷¹ Bu durum Türkiye'nin Arnavutluk'a karşı ilişkilerinde bir yumuşamanın olduğunu göstermektedir.

1958 yılında Paris'teki Arnavutluk Elçisi ile Türk Elçisi Feridun Erkin arasında yapılan görüşme sonrasında diplomatik faaliyetlerin yeniden başlayarak ilişkilerin gelişimi için adım atılmaya karar verilmiştir.¹⁷² Bu bağlamda ilk olarak Tiran'da bir Orta Elçilik kurulmasında Dışişleri Bakanlığının 1/4/1959 tarihli ve 662.005.DI/3-129 sayılı

¹⁶⁹Melih Duman, “Türkiye-Arnavutluk İlişkileri”, **Geçmişten Günümüze Türkiye-Balkan Ülkeleri İlişkileri**, Editör: Ayşegül Can & Melih Duman, Konya, Eğitim Yayınevi, 2022, s.

¹⁷⁰Bilal N. Şimşir, **Türkiye – Arnavutluk İlişkileri Büyükelçilik Anıları 1985-1988**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001, s.32-39.

¹⁷¹Gürkan Akyol, “Balkan Politikasında Arnavutluk (1912 Sonrası)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Süleyman Demirel Üniversitesi S.B.E.**, Isparta, 2007, s.71.

¹⁷²

yazısıyla kararlaştırılmıştır. Diplomatik ilişkilerin yeniden başlamasının ardından¹⁷³ 1959 yılında Hasan Nurelgin'in Tirana elçi olarak atanmıştır.¹⁷⁴

4.3. Komünist Dönemde Arnavut Türkleri ve Göç

İkinci Dünya Savaşı'nda Makedonya'nın batısı İtalya işgal etmiştir. Bu bölgenin yönetimi İtalyanlar tarafından Arnavutluk'a verilmiştir. Arnavutlar da bu bölgede yaşayan Türk halkına karşı Arnavutlaştırma siyaseti uygulamışlardır. Savaş sonrası Makedonya Cumhuriyeti kurularak Yugoslavya'ya bağlanmıştır. Fakat Arnavutluk ile ilişkilerinin iyi olduğu bu dönemde Yugoslav hükümeti Arnavutların izlediği siyasete karışmamış hatta desteklemişlerdir. Batı Makedonya'da yaşayan Türkleri yok sayarak, komünist rejimin yayılmasına yardımcı olabilmek için bazı faaliyetlerde bulunmuşlardır. Komünist rejime karşı çıkan Türkleri katletmişlerdir. Nüfusa Türkleri Arnavut olarak kaydetmişlerdir.¹⁷⁵ Ancak Arnavutluk-Yugoslavya arasındaki ilişkilerin bozulmasıyla birlikte Yugoslavya'nın zorunlu göç politikaları sonucunda Kosovalı Arnavutlar Türkiye'ye göç etmiştir. 1948 yılında 1.315 kişi 1953 yılında da 34.583 Kosovalı Arnavut¹⁷⁶ 1953 yılındaki nüfus sayımında Türk olarak kaydedilerek göç ettirilmiştir. Bu dönemde Türkiye'ye göç edemeyen Arnavutlar ise Makedonya'da yaşamaya devam etmiştir. Arnavut halkın kendi vatanları olan Arnavutluk'a dönmelerini istememe nedeni Enver Hoca'nın kendine has komünist uygulamaları olmuştur.¹⁷⁷

Enver Hoca komünist sistem gereği tarımda alanında değişiklikler uygulamıştır. Arazilerin ve toprakların kamulaştırılmıştır. Ancak 1948 yılında çıkarılan vergi kanunuyla birlikte dini kurumların ekonomik güç kaynağı olan tarım arazileri ve toprakların halka dağıtılması, dini kurumların ekonomisine büyük bir ket vurmuştur. 1949 yılında çıkarılan bir yasa ile dini kurumlar yönetime daha bağımlı hale geldi. Komünizm gelişmesinde dini kurumları bir tehdit olarak gören Enver Hoca dinsiz bir toplum yaratmak amacıyla dini kurumların etkisini azaltmak istemiştir.¹⁷⁸ Enver Hoca hem

¹⁷³BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer No:148-22-13, Belge Tarihi:24/04/1958.

¹⁷⁴Şimşir, Türkiye – Arnavutluk İlişkileri Büyükelçilik Anıları (1985-1988), s. 40.

¹⁷⁵Ağanoğlu, Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makus Tarihi: Göç, s.377-378.

¹⁷⁶Özkan, Enver Hoca Dönemi Arnavutluk (1945-1985), s.407.

¹⁷⁷Nurcan Özgür Baklacioğlu, **Dış Politika ve Göç Balkanlar'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar (1920-1990)**, İstanbul, Derin Yayınları, 2010, s.492-495.

¹⁷⁸Mehdi Gura, "Arnavutluk'ta Enver Hoca ve Komünizmin Dine Karşı Savaşı ve Günümüze Yansımaları", **Emek ve Toplum**, Cilt 9, Sayı 25, 2020, s.513-515.

Müslümanlara hem de Hristiyanlara karşı din düşmanlığı siyasetini uygulamış, kendisine ve komünist sisteme karşı çıkan Müslüman ve Hristiyan din adamlarını katletmişlerdir.¹⁷⁹ Kendine has komünist rejimi baskı ve zulüm çerçevesinde uygulayan Enver Hoca döneminde Arnavutluk'tan kaçarak Türkiye'ye sığınanlar haricinde bu dönemde ne Türkiye'ye ne de başka ülkelere göç yaşanmamıştır.

1952 yılında Enver Hoca'nın baskıcı rejiminden kaçarak Türkiye'ye sığınan Balli Kombetar Mücahitleri tarafından günümüzde de varlığını sürdüren Türk-Arnavut Kardeşliği Kültür ve Dayanışma Derneği İstanbul'da kurulmuştur. Bu derneğin kurucuları Arnavutluk vatandaşı olan Balli Kombetar Komutanı Tümgeneral Cemal Araniti ve eşi, Arnavutluk'ta ticaret ile uğraşan Cevat Fişta ve Hasan Kaloşi'dir. Bu kişiler Enver Hoca'nın baskıcı rejiminden kaçarak Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye vatandaşı olan Vardar Gazetesinin müdürü Şemsettin Davutoğlu, Debreli Musa Şen ve Tahsin Strazimiri tarafından İstanbul'da kurulmuştur.¹⁸⁰ Dernek başkanı Cemal Araniti *"Birbirinden ayırt edilmek lazım gelen Türk ve Arnavut milletlerinin gerek kardeşliğini takviye gerekse Arnavut milletini Türk milletinin himayesine tevdi etmek başlıca maksadımızdır."* Sözüyle derneğin kuruluş amacının Türk-Arnavut kardeşliği ve Arnavutların Türkiye tarafından himaye edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁸¹

Enver Hoca'nın uyguladığı izolasyon politikası Türkiye-Arnavutluk ekonomik ilişkilerinin gelişmesinde büyük bir engel olmuştur.¹⁸² Aynı durum kültürel faaliyetlerin bu dönemde gelişmemesinde de etkili olmuştur. İki farklı kutup içerisinde farklı bloklar içerisinde yer alan Türkiye ve Arnavutluk diğer komünist Balkan ülkelerine göre daha az iletişim halinde olmuştur. Bu durum Enver Hoca'nın yönetim şeklinden kaynaklanmıştır.

5. TÜRKİYE – YUGOSLAVYA İLİŞKİLERİ

5.1. İkinci Dünya Savaşından Sonra Yugoslavya'nın Dış Politikası

İkinci dünya savaşı devam ederken Yugoslavya'daki iç karışıklıklara İtalyanların savaştan çekilmesinin ardından Almanlar da dahil olmuştur. Almanya'nın 1943 Tahran

¹⁷⁹Ali Özkan, "Enver Hoca Döneminde Arnavutluk'ta Din-Devlet İlişkisi", **History Studies**, Cilt 4, Sayı 4, 2012, s.297-303.

¹⁸⁰Baklacioğlu, Dış Politika ve Göç Balkanlar'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar (1920-1990), s.485.

¹⁸¹**Son Posta**, "Türk-Arnavut Kardeşliği Yardımlaşma Derneğinin Toplantısı", 28.04.1952, s.2.

¹⁸²Özkan, s.421.

Konferansı'nda faşist grupları desteklediği ortaya çıkmıştır. Bunu öğrenen İngiltere ve SSCB, komünizm yanlısı Tito'yu desteklemeye başlamıştır. Almanya Tito'nun bulunduğu bölgeye havadan indirme operasyonu yaparak imha etmek istemiştir. Ancak İngiltere duruma müdahale etmiş ve bir İngiliz uçağı ile Tito'yu Napoli'ye getirterek İngiltere ile pazarlık masasına oturmasını sağlamıştır. Bu görüşmenin ardından İngiltere öncülüğünde müttefikler Yugoslavya'ya askeri mühimmat, ilaç, yiyecek ve giyecek yardımı yapmayı kabul etmişlerdir.¹⁸³

1944 yılında Stalin ve Churchill'in arasında imzalanan Yüzdeleer Antlaşmasına göre Yugoslavya yarı yarıya bölünmüştür. Komünizm yanlısı Tito'nun önderliğindeki partizan grup İngiltere'ye karşı olmasına rağmen SSCB lideri Stalin'in direktifleriyle ılımlı bir tavır sergilemişlerdir. 1945 yılına gelindiğinde üç büyük devletin demokratik bir seçim yapılması isteğı kabul edildi ve böylece Yugoslavya Komünist Partisi iktidara geçti. İç savaşta yer alan muhalefet gruplar ya idam ile ya da kurşuna dizilerek cezalandırılmıştır. Seçim sonrası siyasi gücü elde eden komünist partisi Tito¹⁸⁴ başbakan ve dış işleri bakanı olmuştur. Ülkenin adı Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti olarak değişmiştir. İngiltere'de sürgünde olan Kral Peter iktidardan indirilmiş; monarşi sona ermiştir. Ülkenin rejiminin değişmesinin ardından 1946 anayasası hazırlanmıştır. Anayasaya göre ülke altı cumhuriyet ve iki özerk bölgeden (Voyvodina ve Kosova) oluşmuştur.¹⁸⁵ Yugoslavya diğer Balkan ülkelerinden farklı olarak savaş sonrası, ulusal bütünleşme siyaseti izlememiştir. Bulgaristan ve Romanya'da ulusal bütünleşme azınlıklara baskı ve zulüm uygulanarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Azınlık nüfusunun yoğun olmadığı Arnavutluk'ta ise ulusal bütünleşme süreci din inancı üzerinde şekillenmiş ve ülkede üç din inancı olmasına karşın dini yasaklama politikası izlenmiştir.¹⁸⁶

Siyaset alanında olduğu gibi ekonomi alanında da Sovyet tipi ekonomi planlanmasını benimseyen Yugoslavya'da 1946 yılından itibaren devletleştirme ve

¹⁸³Mustafa Kahramanyol, Fahriye Emgili, "Tito ve Balkan Siyaseti", **Avrasya Etütleri**, Cilt 50, Sayı 2, 2016, s.325-326.

¹⁸⁴Misha Glenny, **Balkanlar 1804 – 1999**, Çeviren: Mehmet Harmancı, İstanbul, Sabah Kitapları, 2000, s.426-428.

¹⁸⁵Kahramanyol & Emgili, Tito ve Balkan Siyaseti, s.327-328.

¹⁸⁶Andrew Baruch Wachtel, **Dünya Tarihinde Balkanlar**, Çeviren: Ali Cevat Akkoyunlu, İstanbul, 1.Baskı, İstanbul, 2009, s.128-129.

kooperatifleştirme faaliyetleri başladı. Devletçi sosyalizm uygulaması sayesinde ikinci dünya savaşının bırakmış olduğu ekonomik sıkıntılardan ülke bir nebze de olsun uzaklaşmış oldu.¹⁸⁷

Balkanları tamamen nüfuzu altına almak isteyen Sovyetler Birliği ile Balkanlarda komünist yönetimlerin en kuvvetlisi haline gelen Yugoslavya Güney Slavları Federasyonu adı verilen bir blok oluşturarak Slavları tek bir çatı altında toplamak istemişlerdir. Bu federasyonun önündeki en büyük engel olan Makedonya sorununa rağmen Bulgaristan komünist lideri Dimitrov ve Yugoslav komünist lideri Tito bir araya gelerek 2 Ağustos 1947 yılında Bled Antlaşmasını imzalamışlardır.¹⁸⁸ Akabinde Yugoslavya ve Romanya arasında 19 Aralık 1947 yılında dostluk, karşılıklı yardım ve iş birliği antlaşması imzalanmıştır.¹⁸⁹ Federasyon için atılan bu adımlardan sonra Yunanistan'da bir iç savaş meydana gelmiştir. İç savaş kominforma üye olan devletler desteklemiş ve çete takviyesi yapmıştır. BM bünyesinde ABD ve İngiltere yardımları sayesinde isyan bastırılmıştır.¹⁹⁰

Ancak oluşturulmak istenen Balkan Federasyonu hayata geçirilememiştir. 1948 yılına gelindiğinde Yugoslav lider Tito ve SSCB lider Stalin arasında anlaşmazlıkların çözülememesi Kominform üyeliğinden Yugoslavya'nın çıkarılması ile sonuçlanmıştır. Sovyetler Birliğine bağlı Balkan ülkeleri de Yugoslavya'ya karşı siyaset izlemeye başlamıştır. Yugoslavya lideri Tito için hayal kırıklığı yaratan bu süreç sonrası Sovyet sosyalizm modeli terk edilerek sosyalist özyönetim şeklini yani Yugoslav modelini ortaya çıkardılar.¹⁹¹ Bu dönemden sonra Stalin, Tito'yu desteklediğini düşünen diğer Balkan ülkelerinde birçok devlet adamını idam etmiştir. Kendisinden başka bir sosyalist ülke ve lider kabul etmeyen Stalin, 1948 – 1953 yılında Titoist avı başlatmıştır.¹⁹² Bu süreç boyunca Stalin, Tito'ya suikastlar düzenlemiş¹⁹³ ve hükümet darbesi girişimlerini desteklemiştir. Ancak bu girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹⁹⁴

¹⁸⁷Sancaktar, Yugoslavya'da Sosyalist Özyönetim Deneyimi, s.86-87.

¹⁸⁸Sander, Balkan Gelişmeleri ve Türkiye, s.49-56.

¹⁸⁹TDA, Fon Kodu:571, Yer No:68065-297625-83, Belge Tarihi:19.12.1947.

¹⁹⁰Ö.S. Coşar, "Belgrad ve Sofya Arasında", **Cumhuriyet**, 06.04.1946, s.

¹⁹¹Sancaktar, Yugoslavya'da Sosyalist Özyönetim Deneyimi, s.38-39.

¹⁹²Sancaktar, Yugoslavya'da Sosyalist Özyönetim Deneyimi, s.154-155.

¹⁹³Kahramanyol& Emgili, Tito ve Balkan Siyaseti, s.331.

¹⁹⁴**Son Posta**, "Yovanoviç'in Ölümünden Sonra", 21.08.1948, s.3.

İki kutuplu sistemin giderek belirginleştiği bu dönemde doğu bloğundaki bu krizin farkına varan batı bloğu Yugoslavya ile ilişkilerini geliştirmenin yollarını aradılar. Yugoslavya'nın SSCB ve peykleri tarafından siyasi ve ekonomi olarak yalnızlaştırılması da batı ile ilişkilerin geliştirilmesi yönünde etkili olmuştur. Sovyetlerin ve diğer Sovyet tipi Balkan ülkelerinin işgalinden endişelenen Yugoslavya¹⁹⁵ 14 Kasım 1951 yılında ABD ile Birleşmiş Milletler Antlaşmasının şartlarını içeren bir askeri yardım antlaşması imzalamıştır. ¹⁹⁶ Batı ile ilişkilerini geliştiren Yugoslavya, batılı devletler aracılığıyla uzun yıllardır önemli bir sorun haline gelen Trieste meselesini çözmüştür. Ayrıca batı bloğuna dahil olan Türkiye ve Yunanistan ile ilişkilerini geliştirerek; Sovyet tehlikesine karşı bir güvenlik önlemi olarak Balkan Paktını imzalamıştır. Ancak bütün bu gelişmeler sırasında Nato'ya dahil olmamış ve tarafsızlığını koruyarak komünist sistemden vazgeçmemiştir.¹⁹⁷

Stalin ölümünün ardından yeni Sovyet lideri ile Tito arasında görüşmeler yeniden başlamıştır. Kominformdan çıkarılmasından Stalin'in ölümüne kadar geçen sürede Yugoslavya, ABD'den ekonomik yardım alarak ayakta kalmıştır. 1955 yılında Sovyetler Birliği ile Yugoslavya arasında bir antlaşma imzalanmıştır. ¹⁹⁸ Ancak bu ılımlı hava uzun sürmemiş ikili ilişkiler yeniden bozulmuştur. Bloklar arası bir seçim yapmayan Yugoslavya tarafsızlık politikasını sürdürmeye devam etmiştir.¹⁹⁹

5.2. Türkiye-Yugoslavya Siyasi İlişkileri

Yugoslavya Cominform'dan çıkarılmasının ardından Balkanlarda SSCB peyki devletler (Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk) tarafından yalnızlaştırma politikası ile karşı karşıya kalmıştır. Bu yüzden barış taraftarı olan Yunanistan ve Türkiye ile temas içine girmiştir. ²⁰⁰

SSCB Macaristan ile askeri birliklerin mübadelesine dair bir antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşma vesilesiyle Yugoslav sınırında olan Szaged şehrinde Rus askerlerinin yer alması Yugoslavya'yı rahatsız etmiştir.²⁰¹ Milliyet gazetesi yazarı Deniz

¹⁹⁵Jelavich, Balkan Tarihi 2, s.349-350.

¹⁹⁶https://avalon.law.yale.edu/20th_century/yugo001.asp#art1 Erişim Tarihi: 23.04.2024.

¹⁹⁷Aydın Tarihi, 08.08.1955, s.258.

¹⁹⁸Aydın Tarihi 04.06.1955 s.187; Aydın Tarihi 19.06.1955, s.183.

¹⁹⁹Gürün, Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası, s.223.

²⁰⁰Milliyet, "Balkanlarda Huzursuzluk", 19.05.1950, s.3.

²⁰¹Milliyet, "Ruslar Yugoslavya Sınırına Asker Yığıyor", 24.11.1950, s.5.

Safi Dümer, Yugoslavya'nın da geleceğinin Kore gibi olabileceğinden bahsetmiştir. Kominformdan çıkarılan Yugoslavya'nın jeopolitik konumu ve SSCB peyki devletlerle olan sınır bağının bunda etkisi olduğunu düşünmektedir. Ayrıca Moskova basınının sıklıkla SSCB'ye ihanet edenlerin akibiyetinin iyi olmayacağını vurgulaması, Tito'nun yalnızlaştırılması Ancak Dümer'e göre Yugoslav lideri Tito'nun azimli duruşu ...²⁰² Romanya'da yaşayan Yugoslav azınlığa İnsan Hakları kurallarını çiğneyerek baskı ve şiddete varan uygulamalar yapılmıştır. SSCB'nin isteği üzerine Romanya'da Tamşvar bölgesinde yaşayan ve tarımla uğraşan Yugoslav halkın mahsüllerini sadece kooperatifler toplamıştır. Yugoslav azınlığın kimisi iltica ederek kimisi de tehcir edilerek Yugoslavya'ya gitmiştir.²⁰³ SSCB'nin Romanya ve Arnavutluk'a verdiği direktifler sonrasında Romanya-Yugoslavya ve Arnavutluk-Yugoslavya hudut bölgelerinde silahlı çatışmalar meydana gelmiştir.²⁰⁴ Sovyetler Birliği'nden gelebilecek tehdit ve tecavüzlere karşı güvenlik önlemi alabilmek için Türkiye'den askeri bir heyet Yugoslavya'ya gitmiş ve Yugoslav ordu birliklerini, askeri mühimmatları gözden geçirmiştir. Bu ziyaret sırasında Türk askeri heyeti Tito ile de görüşerek SSCB tehlikesine karşı ortak bir savunma planının hazırlanmasına karar vermişlerdir.²⁰⁵

Yugoslavya lideri Tito 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan ile bir pakta girmeye karşı olduğunu ancak bu iki devlet ile barışın sağlanması için iş birliğine olumlu baktığını ifade etmiştir. ²⁰⁶Ancak artan SSCB baskısı ve peyk devletlerin tutumu bu durumun değişmesinde etkili olmuştur. Yugoslavya lideri Tito, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün Yugoslavya ziyareti sırasında Türkiye ve Yunanistan ile üçlü bir antlaşmanın yapılması için çalışmaların hızlanması gerektiğini söylemiştir. Geç kalınırsa üç devlet içinde SSCB'nin tehditkâr tavrına karşı "*Tarihi bir hata olur*" demiştir.²⁰⁷

²⁰²Deniz Safi Dümer, "Üçüncü Dünya Harbi Dedikoduları Arasında", **Milliyet**, 21.02.1951, s.5.

²⁰³**Milliyet**, "Romanyada Yugoslav Azınlığı Tehcir Ediyor", 30.06.1951, s.3.

²⁰⁴**Milliyet**, "Balkanlar Kaynıyor", 08.09.1951, s.3.

²⁰⁵**Vatan**, "Türk Askeri Heyeti Yugoslavya'da", 25.12.1952.

²⁰⁶**Milliyet**, "Türk-Yunan Yugoslav Dostluğu", 24.04.1952, s.1.

²⁰⁷**Milliyet**, "Tito Üçlü İttifakın Derhal İmzalanmasını Talep Etti", 07.02.1953, s.1.

5.3. Türkiye-Yugoslavya Ticaret İlişkileri

SSCB tarafından Kominform üyeliğinden çıkarılarak Sovyet uydu devletler tarafından yalnızlığa itilen Tito ve Türkiye siyasetinde önemli bir dönüm noktası sağlayarak iktidara gelen Adnan Menderes arasında 1950'li yıllardan itibaren daha önce kesilen ilişkilerin yeniden sağlanması yolunda adımlar atılmıştır. 5 Ocak 1950 yılında Türkiye – Yugoslavya arasında Ticaret ve Ödeme Antlaşması imzalanmıştır.²⁰⁸

Ekonomi ve Ticaret Bakanı Enver Güreli Yugoslavya'nın daveti üzerine seyahat etmiştir. İki devlet arasında ticari ilişkilerin geliştirmesini hedefleyen bu ziyaret sırasında²⁰⁹ Türk heyeti Yugoslavya'da elektrik tesislerini ve fabrikaları gezerek inceleme yapmıştır. İncelemeler sonrasında Türkiye'nin elektrik alt yapısını geliştirilmesi yönünde kararlar alınmıştır. Bu bağlamda iki devlet arasında çeşitli anlaşmaların yapılması planlanmıştır.²¹⁰ Yugoslav ticaret heyeti de Türkiye'ye gelerek Türkiye – Yugoslavya arasında imzalanacak ticaret antlaşmasının esaslarını belirlemek istemiştir.²¹¹ Karşılıklı ziyaretler ile sağlanmaya çalışılan ticari ilişkilerin yanı sıra iki ülke arasında siyasi ilişkilerin de geliştirilmesine karar verilmiştir.²¹²

6 Ocak 1953 yılında Devlet Demiryollarının ihtiyacı olan 1000 vagon Yugoslavya'dan temin edilmiştir.²¹³ 26 Şubat 1953 yılında Ticaret ve Seyrüseferin Antlaşması imzalanmıştır.²¹⁴ Ticari ilişkilerin kolaylaştırılması adına demiryolları, deniz nakliyatı, hava trafiği, PTT trafiği ve turizm trafiği alanında mutabakata varılmıştır.²¹⁵ İmzalanan antlaşma ile karşılıklı ticaret hacminin 70 dolara çıkarılmasına karar verilmiştir. Yugoslavya'dan Türkiye'ye ihraç ürünleri kereste, kâğıt, pamuk ipliği, çimento, cam, her nevi demir, çelik, emaye eşya, alüminyum, kurşun, çinko, radyo aksanı, her nevi makine, pamuklu yünlü vs. Türkiye ise Yugoslavya'ya buğday, pamuk, yağlı tohumlar, kuru sebze, manganez, hurda, demir vs. diğer malzemeler ihraç edecektir.²¹⁶ Bu anlaşmayla Yugoslavya'nın 100 bin ton buğday yerine Türkiye'den 150 bin ton

²⁰⁸**Yeni Sabah**, “Yugoslavya ile Ticaret Antlaşması İmzalandı”, 06.01.1950, s.5.

²⁰⁹BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer No:130-85-15, Belge Tarihi:25.11.1952.

²¹⁰Aydın Tarihi, 18.03.1953.

²¹¹**Son Posta**, “Türk – Yugoslav Ticaret Müzakereleri Başladı”, 13.01.1953, s.3.

²¹²**Akşam**, “Yugoslav Ticaret Heyeti Geldi ve Ankara'ya Gitti”, 10.01.1953, s.1-7.

²¹³BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:131-1-1, Belge Tarihi:06.01.1953.

²¹⁴Resmî Gazete, 22 Mart 1954, Sayı: 8664, s.8759.

²¹⁵Resmî Gazete, 24 Temmuz 1953, s.6795-6799.

²¹⁶**Milliyet**, “Türk – Yugoslav Ticaret Anlaşması”, 27.02.1953, s.1-7.

buğday almasına karar verilmiştir.²¹⁷ İki devlet arasında ticari ilişkileri geliştirmek için mal değişimine dair antlaşmalar da yapılmıştır. 1 Nisan 1954 – 31 Mart 1955 yılında imzalanan mal mübadelesi antlaşması her yıl yenilenmiştir. ²¹⁸ Türkiye 1954 yılında Yugoslavya’dan 500 bin kilo kömür ithal etmiştir. ²¹⁹

İki devlet arasında siyasi, ekonomik, kültürel ilişkilerini geliştirmek ve dostluk bağlarını kuvvetlendirmek amacıyla ziyaretler gerçekleşmiştir. İlk olarak 12 Nisan 1954 tarihinde Yugoslav lideri Tito Ankara’ya gelerek Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile görüşmüştür. ²²⁰ Bu ziyaretin ardından Celal Bayar’da Yugoslavya’ya giderek Tito ile görüşmüştür. ²²¹ 1957 yılında Yugoslavya Büyükelçiliğinde görev yapan Dzap Vucinic bir mektup yazarak Adnan Menderes’in ve eşinin yeni yılını kutlamıştır. Adnan Menderes de mektuba cevap yazarak Dzap Vucinic ve eşinin iyi dileklerini dilemiştir. ²²²

5.4. Türkiye-Yugoslavya Kültürel İlişkiler

8 Haziran 1950 tarihinde Yugoslav vatandaşı olan Mehmet Okiç Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine Doğmatik Bilimler dersinin profesörlüğüne getirilmiştir.²²³ Yugoslavya Havacılık Birliği 1953 yılında Türk Hava Kurumu’na rekor planörü, talim paraşütü ve havacılık ile ilgili birtakım eşyalar hediye etmiştir. ²²⁴

Dünya Meteoroloji Teşkilatı 6.Rejyon Komitesi toplantısının Yugoslavya’nın Duvrovnik şehrinde yapılması nedeniyle bir haftalık süreyle Türkiye adına Devlet Meteoroloji İşleri Umum müdürü Dr. Fuad Adalı’nın ve Telekomünikasyon Şefi Saip Ansen’in görevlendirilmesine karar verilmiştir.²²⁵ 20-25 Haziran 1957 yılında Milletlerarası İdari İlimler Enstitüsünün Yugoslavya’nın Opatija şehrinde yapılması kararlaştırılmıştır. Türkiye’yi temsilen toplantıya Dışişleri Vekaleti Tetkik Kurulu Başkanı Hayri Orhon’un katılmıştır.²²⁶ Yugoslav halkından olan Belgrad Opera Sanatkarı

²¹⁷ **Son Posta**, “Yugoslavyaya Buğday İhracıtımız Arttırıldı”, 07.02.1953, s.7.

²¹⁸ Serdar Sakin, Mustafa Salep, **Balkanlarda Güvenlik Arzusu Türkiye – Yunanistan – Yugoslavya İlişkileri ve Balkan Paktı**, Ankara, Berikan Yayınevi, 2012, s.122-132.

²¹⁹ **Milliyet**, “Yugoslavyadan 500 Bin Mangal Kömürü Geldi”, 19.03.1954.

²²⁰ Ahmet Emin Yalman, “Barışa Doğru Adım”, **Vatan**, 12.04.1954, s.1.

²²¹ **Ayın Tarihi**, Eylül 1954, s.93-100.

²²² BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:126-813-9, Belge Tarihi:30.12.1957.

²²³ BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:122-47-20, Belge Tarihi:08.06.1950.

²²⁴ BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:134-91-8, Belge Tarihi:15.11.1953.

²²⁵ BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:142-20-15, Belge Tarihi:05.03.1956.

²²⁶ BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi: 146-30-9, Belge Tarihi: 11.06.1957.

Stanoje Jankoviç'in Devlet Tiyatrosu'nda Umum Müdürlüğü emrinde çalıştırılması kabul olmuştur.²²⁷

Türkiye ve Yugoslavya arasındaki sıkı ticaret ve siyasi faaliyetler kültürel alana yansımamıştır. İki ülke arasındaki kültürel faaliyet kısıtlı kalmıştır.

5.5. Yugoslavya'da Türk Azınlığın Durumu ve Göç

Yugoslavya komünist sisteme geçiş yaptıktan sonra Türk azınlığın dini inançları benimsemesine veya yaşamasına engel olmuştur. Komünist yönetim "İnanç kitlelerin afyonudur" düşüncesiyle hareket etmiştir. Bu dönemde camiler kapatılmış, din adamları tutuklanmış, kız çocuklarına özgü olan medreseler kapatılarak erkeklerle birlikte okuma zorunluluğu getirilmiştir. Ancak bu durum genellikle kız çocuklarının okullara gönderilmemesiyle sonuçlanmıştır. Kadınların ferace kullanılması da yasaklanmış yasaklara karşı gelenlere para cezası kesilmiştir. Müslüman halk komünist sistem üzerinde dini baskıdan kurtulmak için göç etmek istemiştir. 1944 yılında kurulan Yücel Teşkilatı Türklerin kimliklerini korumasın, Türklük bilincinin yayılmasında etkili olmuştur. Yücel Teşkilatı vasıtasıyla Türkiye'ye göç etme söylemlerini sıklaştıran Türk azınlığı, Türkiye'nin 1949 yılında göç meselesini gündeme getirmiş ancak²²⁸ 1950'ye kadar geçen dönemde Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçe izin verilmemiştir. 1950 sonrası batı ile ilişkilerini geliştiren, Türkiye ve Yunanistan ile Balkan Paktını imzalayan Yugoslavya göçe izin vermiştir. 1950 ve 1958 yılları arasında Yugoslavya'dan 104.372 kişi Türkiye'ye göç etmiştir.²²⁹

Bu dönemde Makedonya bölgesinde yaşayan Arnavutlar, Kominformdan çıkarılan ve batı bloğu ülkeleri ile iş birliği içerisinde olan Yugoslavya'dan tedirgin oldukları için kendilerini nüfusa Türk olarak kaydetmişlerdir. Bu durumda sayımlarda Türk nüfusunun artış miktarının dengesiz olmasına neden olmuştur. Karşılıklı ziyaretlerin ardından Türkiye ile Yugoslavya arasında Serbest Göç Anlaşması imzalanarak ekonomik, siyasi ve sosyal olarak baskı altında bulunan Türklerin anayurda göçü sağlanmıştır.²³⁰

²²⁷BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:146-34-9, Belge Tarihi:04.07.1957.

²²⁸Ağanoğlu, Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makus Tarihi: Göç, s.380-384.

²²⁹Yılmaz Altuğ, "Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçler", **Belleten**, Cilt 55, Sayı 212, 1991, s.115.

²³⁰Giray Saynur Bozkurt, "Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar", **Türk Dünya İncelemeleri Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2, 2010, s.60-61.

1955 yılında Belgrad Büyükelçisi Agah Aksel Yugoslavya’da yaşayan Türk azınlığın durumu hakkında Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a mektup yazmıştır. Mektubunda Yugoslavya’daki Türk azınlığın slavlaştırılma politikalarına maruz kaldığını özellikle Makedonya’da yaşayan Türk azınlığın durumunun kötü olduğunu yazmıştır. Niş bölgesindeki Türk azınlığın da Çingeneleştirildiğini beyan etmiştir. Büyükelçi, bu politikaların Türk ailelerini parçaladığını, bir kısım ailenin Türkiye’ye göç etmek zorunda kaldığını, diğer kısmının ise Yugoslavya’da kalmaya devam ettiğini belirtmiştir. Bu durum, birçok ailenin üyelerinin birbirinden kopmasına ve büyük bir acı yaşamasına neden olmuştur. Aksel, görevi süresince Türkiye’ye göç etmiş ailelerle Yugoslavya’da kalan aile üyelerini birleştirmek amacıyla Yugoslavya’daki Türklerin serbest göçmen olarak Türkiye’ye getirilmesi konusunda bir plan üzerinde çalışıldığını ancak bu planın henüz hayata geçirilemediğini ifade etmiştir. Eğer bu duruma Türkiye bir çözüm bulamazsa Türk azınlığın açlık, sefalet ve kimlik bunalımları içerisinde yaşamaya maruz kalacağından da yakınmıştır.²³¹ Yugoslavya’dan göç ederek Türkiye’ye gelmiş kimi aileler devlet kurumlarına başvurarak Yugoslavya’da kalan aile fertlerinin Türkiye’ye gelmesini talep etmişlerdir.²³² Agah Aksel 1955 yılında emekli olup görevinden ayrılmıştır yerine İbrahim Şadi Kavur Belgrad büyükelçiliğine görevlendirilmiştir.²³³

Balkan Paktının imzalanmasının ardından Türkiye – Yugoslavya arasında karşılıklı ziyaret dönemi başlamıştır. Celal Bayar’ın Yugoslavya gezisinde öncelik Balkan Pakti olsa da Müslüman ve Türk azınlığın durumlarını da gözlemleme imkânı elde etmiştir.²³⁴

6.TÜRKİYE – YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ

6.1. İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Yunanistan’ın Genel Dış Politikası

Yunanistan’da İkinci Dünya Savaşı yıllarında EAM ve ELAS sol görüşlü gerilla örgütleri kurdu ve işgal sürecinde bu örgütlerin başarısı arttı. Bu örgütleri Yunan Komünist Partisi destekliyordu. İşgalcilere karşı direnişlerde ön plana çıktılar. Böylece

²³¹BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:40-238-17, Belge Tarihi:11.11.1955.

²³²BCA, Fon Kodu:272-0-0-12, Yer Bilgisi:63-192-5, Belge Tarihi:15.06.1955; BCA, Fon Kodu: 272-0-0-12, Yer Bilgisi:63-192-4, Belge Tarihi:29.04.1955; BCA, Fon Kodu:272-0-0-11, Yer Bilgisi:25-137-26, Belge Tarihi:05.07.1955.

²³³<https://belgrad-be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory> Erişim Tarihi:30.08.2024.

²³⁴Ali Erken, “Demokrat Parti Dönemi Türkiye – Yugoslavya İlişkileri ve Serbest Göç” Mutabakatı”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, 2018, s.942.

halk desteğini de almış oldular. Durum karşısında tedirgin olan İngiltere EAM ve ELAS örgütlerine karşı EKKA ve EDES örgütlerini kurdu. İşgal yıllarında bütün örgütler birlikte direniş göstermiştir. Ancak İtalya'nın savaştan çekilmesiyle ve Almanların yenilgisinin ardından birbirleri ile mücadele etmeye başlamışlardı. Bu mücadele sonucu Yunanistan'da 1946 – 1949 yılları arasında kanlı bir iç savaş doğmuştur.²³⁵

Savaş sonrası Churchill ve Stalin arasında yapılan yüzdeler antlaşmasına göre Yunanistan, İngiltere nüfuzuna bırakılmıştır. Yunanistan'ı kontrolü altında tutmak isteyen İngiltere kuvvetleri ülkeye yerleştikleri anda komünistleri kızdıracak hamlelerde bulunmuşlardı. Bunun üzerine ELAS örgütü Yunanistan'da bulunan İngiliz Kuvvetlerine karşı saldırılar düzenledi. İngiltere, Yunanistan Başbakanını II. Georgios'u yeniden yönetime geçirmek istiyordu. İngiltere sol örgütlerinin saldırılarına karşılık vermiştir. Kısa bir süre sonra ELAM örgütü İngiltere'ye karşı silahlarını teslim etmek zorunda kalmıştır. Aralarında Varkiza Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın imzalanmasından sonra ülkede sağ görüşlü örgütler faaliyetlerini arttırdı. Halkın desteği de solculardan sağ görüşün kurduğu İDEA örgütüne geçmiştir. 1946 yılında İngiltere ve ABD tarafından Kral Georgios'un Yunanistan'a dönmesi halkın oylama yapmasıyla gerçekleşti.²³⁶ Bu olayın ardından ELAS örgütü yeniden bir araya gelerek Demokratik Ordu kurmuşlardır. Arnavutluk, Bulgaristan ve Yugoslavya destekli Demokratik Ordunun kurulmasıyla İngiltere Yunanistan'daki yetkilerini ABD'ye devretmiştir.²³⁷ İngiltere, Sovyet tehdidi ile karşı karşıya kalan Yunanistan ve Türkiye'ye savaş sonrası yaptığı yardımları bırakmak zorunda olduğunu bildirince²³⁸ ABD'de de Yunanistan ve Türkiye'yi kapsayan bir yardım planı oluşturma kararı aldı. ABD Truman Doktrinini ilan ederek Türkiye'ye 100, Yunanistan'a da 300 milyon dolarlık askeri yardımlarını başlattı.²³⁹

1948 yılında Yugoslavya'nın Kominformdan çıkarılmasıyla Sovyetler Birliği Yunanistan ile daha çok ilgilenmeye başlamıştır.²⁴⁰ Sovyetler Birliği Truman Doktrinini

²³⁵Gürel, Tarihsel Boyutları İçinde Türk – Yunan İlişkileri, s.82-83.

²³⁶Glenny, a.g.e., s.434-435.

²³⁷Richard Clogg, **Yunanistan'ın Kısa Tarihi**, Çeviren: Dilek Şendil, 2. Baskı, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, 2018, s.139-141.

²³⁸İsmail Soysal, "Türk – Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri", **Belleten**, Cilt XLI, Sayı 162, 1977, s.268.

²³⁹Gürel, Tarihsel Boyutları İçinde Türk – Yunan İlişkileri, s.84-85.

²⁴⁰Esra Dilek, "Reconciliation As Part Of Post Conflict Peace – Building And Democratization Process: Comparing Post War Greece And Bosnia – Herzegovina", **Koç Üniversitesi S.B.E.**, 2012, s.45-46.

planında Türkiye'nin yardım almasına sert bir tepki göstermiştir. Konuyu BM gündeminde masaya yatırmıştır. Yunanistan'ın aldığı yardımın BM'den olması gerektiğini dile getirmiştir. BM'de yapılan oylama sonucu Türkiye'nin yardım alması kabul edilmiştir. Truman Doktrini ile başlayan süreç uluslararası sistemin iki kutuplu hale dönmesine neden olmuştur.²⁴¹ Truman Doktrininden sonra ABD Dış İşleri Bakanı George Marshall tarafından Türkiye ve Yunanistan'ı da kapsayan savaştan etkilenen ülkelere ekonomik alanda yardım antlaşması hazırlanmıştır. Böylece ABD hem askeri hem de ekonomik olarak Türkiye ve Yunanistan'ın kalkınmasında yardımcı olmuştur.²⁴²

6.2. Fener Rum Patrikhanesi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında aynı saflarda yer alan Türkiye ve Yunanistan dış politikalarında ABD paraleli bir siyaset izlemiştir. Türkiye ve Yunanistan ABD öncülüğünde SSCB'nin komünizmi yayma çabalarına karşı birlikte hareket etmişlerdir. İki kutuplu sistemin belirlenmesiyle SSCB lideri Stalin'e karşı ABD, Ortodoks gücünü sağlamak için Fener Rum Patrikhanesindeki komünizm yanlısı Maksimos'un yerine Kuzey ve Güney Amerika'nın Başpsikoposu olan Athinagoras'ın getirilmesini istemiştir.²⁴³ Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nde kanunlara göre patriğin Türk vatandaşı olma şartı mevcuttu. Aday listelerini kontrol eden Türkiye seçimlerde en son kararı verme yetkisine de sahip olmuştur.²⁴⁴ Truman Doktrini ve Marshall yardımları ile ABD desteğini elde eden Türkiye, ABD'nin desteğini alan I. Athinagoras'u Türk vatandaşı ilan etmiştir. Ardından seçimleri kazanan I. Athinagoras²⁴⁵ 1949 yılında Türkiye'ye gelerek dönemin cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile görüşmüştür.²⁴⁶

1950'de Adnan Menderes'in iktidara gelmesiyle patrikhane ile Türkiye arasındaki ilişkilerde Kıbrıs Sorunu ortaya çıkana kadar bir balayı dönemi yaşanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin dini²⁴⁷ ve milli bayram²⁴⁸ kutlamalarında yer alan patrik zaman zaman

²⁴¹ Ali Rasizade Şamiloğlu, "Türkiye Açısından Truman Doktrini ve Stalin Diplomasisinin Hataları", **Belleten**, Cilt 55, Sayı 212, 1991, s.249-251.

²⁴² **Mansfield News Journal**, "Dewitt Mackenzie's Column", 26.04.1948, s.13.

²⁴³ Salih İnci, "Türk-Yunan Siyasi İlişkilerinde Azınlıkların Dini Kurumları Meselesi", **Balkan Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2010, s.88-89.

²⁴⁴ Hikmet Öksüz, **Amerikan Belgelerine Göre I.Athenagoras Dönemi (1949-1972)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2021, s.25.

²⁴⁵ İnci, "Türk-Yunan Siyasi İlişkilerinde Azınlıkların Dini Kurumları Meselesi", s.89.

²⁴⁶ **Yeni Sabah**, "Patrik Athenagoras Dün Uçakla Geldi", 27.01.1949, s.1.

²⁴⁷ BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:5-24-10, Belge Tarihi:03.11.1950.

²⁴⁸ BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi: 17-99-26, Belge Tarihi:03.11.1950.

da Türk halkına yardım faaliyetleri içerisinde yerini almıştır. ABD Hristiyan kiliseleri cemiyeti tarafından Patrik Athenagoras vasıtasıyla Kızılay'a 80 çuval toz şeker bağışlanmıştır.²⁴⁹

Athenagoras ve Türkiye arasında resmi yazışmaların yanı sıra görüşmelerde yapılmıştır. 1952 yılında Atatürk'ün geçici kabrini ziyaret ederek saygı duruşunda bulunmuş ve bir de çelenk bırakmıştır. Daha sonra TBMM'de müzakereleri dinlemiş ve Çankaya Köşkünde Celal Bayar ile görüşmüştür.²⁵⁰ Milli Talebe Birliği'nin İstanbul Üniversitesi'ne diktireceği Atatürk heykeli için bağışta da bulunmuştur.²⁵¹

Başbakan Adnan Menderes Patrikhane'yi ziyaret etmiştir. Adnan Menderes Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar patrikhaneyi ziyaret eden tek başbakan olacaktır. Adnan Menderes, Patrik'e *"Bugünkü ziyaretimde aynı zamanda Rum cemaatine selamlarımı ve sevgilerimi takdim etmiş oluyorum. Hepimizin temiz bir ruhla memleket hizmetine iştirake hazır bulunduğumuza kaniim. Patriklik makamını sizin gibi yüksek ve mütekmil bir şahsın işgal etmesinden dolayı büyük bir memnunluk duymaktayız. Yine derin duygularıyla sizleri ve sizin şahsınızda bütün cemaat ve kilise mensubini selamlarım."*²⁵²

Adnan Menderes'in ziyaretinin ardından Yunan Kralı ve Kraliçesi de Türkiye'ye gelerek patrikhaneyi ziyaret etmiştir. Türk-Yunan ilişkilerindeki ziyaretler dönemi böylece başlamıştır. Patrikhane ve Türkiye ilişkileri de bu ılımlı havadan etkilenmiştir.²⁵³

1954 yılında Adnan Menderes'in seçimleri kazanmasının ardından tebrik içerikli bir yazı yazmıştır.²⁵⁴ 1955 yılında Kıbrıs Sorununun ortaya çıkmasıyla Athenagoras için Türkiye aleyhine faaliyetlerde bulunduğu yazılarına basında yer verilmeye başlanmıştır.²⁵⁵

²⁴⁹BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi: 124-102-5, Belge Tarihi:31.05.1951.

²⁵⁰Milliyet, "Athenagoras Ankarada", 27.05.1952, s.1-7.

²⁵¹Milliyet, "Athenagoras Atatürk Heykeli İçin Bağışta Bulundu", 25.11.1952.

²⁵²Milliyet, "Başbakan Dün De Vilayette Şehir İşleri ile Meşgul Oldu", 07.06.1952, s.1-7.

²⁵³Elçin Macar, *İstanbul Rum Patrikhanesi*, 1.baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s.193-195.

²⁵⁴BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:133-867-4, Belge Tarihi:04.05.1954.

²⁵⁵Milliyet, "Athenagoras Kıbrıs İşİ ile Alakalanmıyormuş", 01.07.1956, s.1.

Kıbrıs Sorunu takiben gerçekleşen 6-7 Eylül olaylarında mağdur olan Ortodokslar adına Adnan Menderes'e 11 Eylül 1955 yılında bir yazı yazmıştır.²⁵⁶

Buna rağmen 1956 yılında yaşanan Bolu depremi sonrasında Athenagaros tarafından Adnan Menderes'e geçmiş olsun dileklerini içeren bir yazı yazılmıştır.²⁵⁷

6.3. Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Diğer Gelişmeler

NATO'da oluşacak komutanlık meselesinde İtalyan generalinin komutanlığında hareket edilmesine iki ülkenin de ortak karar alarak karşı çıkması, Ortadoğu'nun güvenliğine karşı Arap ülkeleriyle ilişkilerinin gelişimi, uluslararası ilişkilerde İtalya örneğinde olduğu gibi beraber hareket etme ve ikili ticaretin gelişimi hakkında ortak karara varılmıştır.²⁵⁸

Ayrıca Meriç Nehri'nin Türkiye ve Yunanistan sınırında yer alan kısmının ıslahı ve köprü yapılması konusunda bir karara varılmıştır. Bunun için Meriç Evros Daimî Komitesi oluşturulmuştur. Bayındırlık bakanlığı yüksek mühendisi Selahi Demirbilek Komiteye atanmıştır.²⁵⁹ 10 Mayıs 1952 yılında Meriç Nehrinin ıslahı konusunda görüşmeleri tamamlamak için Türk heyeti Atina'yı ziyaret etmiştir. Ardından Harza isimli firmaya yetki verilerek ıslah çalışmalarının başlamasına karar verilmiştir. Bu projenin uygulanması iki ülkeye verilen Marshall yardımları kapsamında sürdürülmüştür. Yunan Hükümeti yardımların devam etmemesi durumunda proje için mali imkanlarının olmadığını belirtmiştir. 160.000 dolarlık Marshall Planı dahilinde hazırlanan bu proje²⁶⁰ 1955 yılından itibaren uygulanmaya başlansa da tarafların birbirleri ile ilgili tutumların etkisiyle proje yarım kalmıştır.²⁶¹

Meriç Nehrine kıyıdaş olan Bulgaristan proje içerisinde yer almamıştır. Proje kapsamında Türkiye ve Yunanistan'ın tarım arazilerinin kontrollü bir biçimde sulanması amaçlanmıştır.²⁶²

²⁵⁶BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:133-869-5, Belge Tarihi:11.09.1955.

²⁵⁷BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:121-772-5, Belge Tarihi:26.05.1957.

²⁵⁸Bozkurt, "Görüşülen Meseleler Nelerdir?", 01.05.1952, s.1.

²⁵⁹BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:128-27-1, Belge Tarihi:03.04.1952.

²⁶⁰BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer No:61-375-3, Belge Tarihi:06.07.1952.

²⁶¹Yener Türkmenoğlu, "Meriç Nehri'nin Kapıkule – Enez Arasındaki Yatak Değişimlerinin Taşkınlar ile İlişkisi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi S.B.E., İstanbul, 2012, s.51.

²⁶²Abdullah Kıran, *Ortadoğu'da Su Bir Çatışma ya da Uzlaşma Alanı*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005, s.222-223.

Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün İngiliz Kraliçesinin taç giyme törenine katılmak için Londra'ya gitmesi ve Celal Bayar'ın İstanbul'un fethinin 500.yıl dönümü kutlamalara katılmaması²⁶³ karşısında Vatan gazetesi Ahmet Emin Yalman bu durumu *Böyle Mi Olacaktı* yazısında eleştirmiştir.²⁶⁴ İkili ilişkilerin bölgesel güvenlik için geliştiği bir ortamda Mayıs 1953 yılında İstanbul'un fethinin 500.yıl dönümü kutlamalarına Celal Bayar ve Adnan Menderes Türkiye ve Yunanistan dostluğunun zedelenmesini istemedikleri için katılmamışlardır. İktidara geldikleri ilk günden itibaren NATO'ya girmek için titizlikle çalıştıkları ve Balkanlarda iş birliği içerisinde oldukları Yunanistan ile ilişkilerinin gelişmesinde aktif rol oynadıkları için böyle bir taviz verilmişti.

6.4.Batı Trakya Sorunu

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından Batı Trakya Osmanlı Devleti'nden ayrıldı. Ancak Balkan Savaşlarının ortaya çıkmasını fırsat bilen Osmanlı Devleti Gümülcine, İskeçe ve Dedeağaç'ı geri aldı. 31 Ağustos 1913 yılında Batı Trakya Cumhuriyeti kuruldu. Batı Trakya Türk Cumhuriyeti Bulgar Başbakanı ve Yunanistan Başbakanı tarafından tanındı. Ancak tarihte kurulan ilk Türk Cumhuriyeti'nin ömrü kısa oldu. Balkan Savaşı sonrasında imzalanan İstanbul Antlaşması gereği Batı Trakya Bulgaristan'a bırakıldı. Bağımsızlık mücadelelerini Lozan Antlaşmasına kadar sürdüren Batı Trakya Türkleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün çabasına rağmen Yunanistan'a bırakılmıştır.²⁶⁵

Türkiye Cumhuriyeti ve Yunanistan arasında 30 Ocak 1923 yılında Nüfus Mübadelesi imzalanmıştır. Mübadele sözleşmesinin ikinci maddesinde, İstanbul (Dersaadet) Rumları ve Batı Trakya'daki Türk nüfus belirlenen şartlar altında mübadeleye tabi tutulmamıştır.²⁶⁶ Ancak bu maddenin kapsamı Türkiye ve Yunanistan tarafından yanlış algılandığı için nüfus mübadelesine ilişkin Etabli sorunu (yerleşik) yüzünden iki devlet zaman zaman karşı karşıya gelmiştir. 1923-1933 yılları arasında Türk-Yunan ilişkilerinde gerginliğe neden olmuştur. Sorun ancak Venizelos ve

²⁶³ **Milliyet**, "Başvekil Adnan Menderes Bugün Londra'ya Gidiyor", 30.01.1953, s.1.

²⁶⁴ Ahmet Emin Yalman, "Böyle Mi Olacaktı", **Vatan**, 31.05.1953, s.1.

²⁶⁵ Serap Toprak, "Türk-Yunan Siyasi İlişkileri Çerçevesinde Batı Trakya Sorunu", **BEU.SBE. Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 2014, s.44-45.

²⁶⁶ <https://diad.mfa.gov.tr/diad/50yil/50-yil-lozan-1922-1923.pdf> Erişim Tarihi:02.08.2024.

Atatürk'ün yoğun çabalarıyla imzalanan 10 Haziran 1930 tarihli Türk-Yunan Ahali Mübadele Sözleşmesi'nde çözüme kavuşturulmuştur.²⁶⁷ Türkiye ve Yunanistan arasındaki dostluk kapsamında Batı Trakya Türkleri İkinci Dünya Savaşı'na kadar rahat bir şekilde yaşamışlardır. Bu kapsamda Türk öğrencileri ve Türk askerleri Yunanistan'ı ziyaret etmiş ve Yunan halkı tarafından çok iyi karşılanmışlardır. Türkiye'de bu dönemde Yunanistan'ı rencide edecek resimleri kaldırarak ülkeye giriş ve çıkışını yasaklamıştır. Yunanistan bu dönemde Türk azınlığa bazı istisnalar dışında dostane bir politika izlemiştir. Yalnız Venizelos döneminde değil Metaksas döneminde de bu durum devam etmiş ve Türk Gençler Birlikleri, Türk Öğretmenler Birliği'nin kuruluşu da bu döneme tekabül etmiştir.²⁶⁸

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanların aracılığıyla Batı Trakya ve Makedonya'yı işgal eden Bulgarlar Türk azınlığa kötü davranmışlardır. Savaşın ekonomik koşullarından etkilenen ürünlerini değerinin altında satan Batı Trakya Türkleri Bulgaristan'dan gelen Bulgarlara ticarethanelerini ve dükkanlarını bırakmaya zorlanmışlardır. Açlık ve açlığın doğurduğu hastalıklar Yunanistan gibi Batı Trakya Türklerini de etkilemiştir. 1941 yılında Batı Trakya'da başlayan Bulgar işgali 1944 yılında bitmiştir. Batı Trakya Türkleri Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin ılımlı gidişatından etkilenerek 1930-1941 yılları arasında Bulgar işgal dönemine nazaran daha rahat bir hayat sürmüşlerdir. ²⁶⁹. Bulgar işgali sırasında Batı Trakya Türk azınlığın eğitim faaliyetleri duraksamıştır. İşgalden sonra eğitime devam eden Türk azınlık çocuklarını ziyarete giden Gümölcine Türk Konsolosu çocukların eğitime olan aşkı, Türklük bilinci ve Atatürk'e olan bağlılığı karşısında hissettiği duyguları beyan etmiştir. ²⁷⁰

II. Dünya Savaşında Almanlar ve İtalyanlar arasındaki savaşta Yunanlıların yanında yerini alan Batı Trakya Türkleri, savaş sonrası çıkan iç savaş sırasında Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmışlardır.²⁷¹ Yunan İç savaşında öldürülen Batı Trakya Türkleri için Türkiye Yunanistan'ı uyarmıştır. İç savaş sonrasında oluşan konjonktürde

²⁶⁷Toprak, Türk-Yunan Siyasi İlişkileri Çerçevesinde Batı Trakya Sorunu, s.47-48.

²⁶⁸Akdeniz, s.90-101.

²⁶⁹Akdeniz, a.g.e., s.126-136.

²⁷⁰BCA, Fon Kodu:30-10-0-0, Yer No: 256-725-13, Belge Tarihi:30.12.1944.

²⁷¹Mehmet Karayaman, "Basında Türk – Yunan Siyasi İlişkileri", Ege Üniversitesi S.B.E., İzmir, 1998, s.61-62.

Türkiye ve Yunanistan ilişkilerinin gelişmesiyle birlikte Batı Trakya’da yaşayan Türkler de bir nebze olsun rahatlamışlardır.²⁷²

1945-1951 yılları arasında Batı Trakya’dan Türkiye’ye göçlerde bir artış gözlemlenmiştir. Yunanistan’ın baskıcı siyasetinden kaçan Türkler ekonomik olarak çok zor duruma düşmüşlerdir. Akrabaları İstanbul’a daha önceden gelen Batı Trakyalı Türklerin bir kısmı burada daha rahat bir şekilde iş bulmuşlardır. 1946 yılında göçmenlerin barınma, iş bulma süreçlerini hızlandırmak adına “Batı Trakya Göçmenleri Yardım Cemiyeti” kurulmuştur. Ancak dernek 2-3 kere isim değiştirerek en son olarak Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği olmuştur. Dernek, sadece göçmenlerin barınma ve iş hayatına atılması gibi sorunları çözmekle kalmamış, azınlık haklarını koruyan kanun ve kararnamelerin ortaya çıkışında da rol oynamıştır.²⁷³ 1954 yılında Batı Trakyalı göçmenlerinin barınma ihtiyacını karşılamak için İstanbul merkezli Batı Trakya Göçmenleri Yapı Kooperatifi kurulmuştur.²⁷⁴ 15 Şubat 1959 yılında Batı Trakya Göçmenleri Yardımlaşma Derneği Genel Kongresi’nde hastalara yardım edilmesi, barınma ihtiyacının sağlanması, üniversite öğrencilerine burs verilmesi hakkında konuşulmuştur. Dernek başkan yardımcısı Mehmet Baydur, Başbakan Adnan Menderes’e kooperatifin yapacağı evler için kredi tutarının sağlanması amacıyla bilgi vermiştir. Ayrıca sadece Türkiye’ye göç eden Batı Trakya Türkleri hakkında konuşulmamış göç etmeyen Türklerin durumları da ele alınmıştır. Batı Trakya Türklerinin yaşamış olduğu sıkıntılardan en önemlisinin Türk doktor ve eczanelerin olmaması ve Rum doktorların Türk hastalarına bazen yanlış ilaç verdiğini bu durumda Lozan’ın azınlık haklarına karşı bir ihlal olduğunu vurgulamışlardır. Mehmet Baydur verdiği raporda Yunanistan’ın azınlık haklarına dair tutumunun değişmemesi halinde Batı Trakya Türkleri ile İstanbul Rumları arasında bir mübadele yapılmasını istediği yazmaktadır.²⁷⁵

Batı Trakya Türklerinin en önemli ekonomik kaynağı tarımdır. Lozan Antlaşmasının ihlal eden Yunanistan Batı Trakya Türklerine karşı topraklarını yok etme

²⁷²Mehmet Tomsu, “Batı Trakya Meselesinin Analizi”, Batı Trakya’nın Sesi”, 1988, Sayı 2, s.24, “Çevrimiçi”, <http://www.bttdd.org.tr/dosya/SAYI-2.pdf>, Erişim Tarihi 27.02.2024.

²⁷³Mehmet Özalper, “Batı Trakya Türkleri ve Batı Trakya Göçmenleri Yardımlaşma Derneği”, **İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi**, 2022, s.58.

²⁷⁴BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:136-71-1, Belge Tarihi:16.08.1954.

²⁷⁵BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:123-790-1, Belge Tarihi:17.02.1959.

politikası uygulamışlardır. Bu politikanın devamı olarak 1952 yılında 2185 sayılı kanun ile tarım sektörünün kamulaştırılmasını sağlamışlardır. Bu kanun genelde çiftlik sahibi Batı Trakya Türklerine uygulanmıştır.²⁷⁶ 1953 yılında sözde komünizm tehdidini önlemek için Batı Trakya’da Bulgaristan ve Türkiye sınırında *Kontrollü Bölge* adı verilen bir alan yaratılmıştır.²⁷⁷ Bu bölgenin oluşumunun gerekçesi olarak Yunanistan, Bulgaristan’da yerleşen komünizmin Yunanistan’a sızmasını önlemek, Giriş ve çıkışların askeri denetime tabii tutmuşlardır. Öyle ki Yasak bölgedeki Şahin İlkokulu müdürü Salih Sülko resmi bir törende Elence olarak yazdığı “Şahin Türk İlkokulu” yazısından dolayı öğretmenlikten atılmış ve kontrollü bölgeye giriş-çıkış için pasaportu da elinden alınmıştır.²⁷⁸

Ayrıca Türklerin elindeki toprakların Yunan çiftçileri tarafından düşük maliyetle alınmasını sağlanmıştır. Buna karşılık Türklerin birbirlerine karşı satış yapmasına engel olunmuştur. Geçim sıkıntısı çekmeye başlayan Batı Trakya Türklerinin göç etmekten başka şansı kalmamıştır.²⁷⁹ Bu dönemde Yunanistan,

Rum köylüler Batı Trakyalı Türk halkının ekili biçili tarlalarını gasp etmiştir. Jandarma olaya müdahil olmamış ve Türkleri suçlayıcı bir tavır takınmıştır. Hükümetin de olaylara gerektiği gibi tepki vermemesi sonucunda Rum halkı Türk halkına baskı, tecavüz ve şiddet olaylarını arttırmıştır. Bu durum Türk basınında eleştirilmiştir.²⁸⁰ Birçok Türk bu dönemde Türkiye’ye iltica etmiştir. Örneğin 7 Türk genci Meriç Nehrini yüzerek Türkiye’ye sığınmıştır. Aynı günün 15 Batı Trakyalı Türk hudutları geçmiş ve Türkiye’ye iltica etmiştir.²⁸¹ Gelenlerin anlattıklarına göre ise Papagos’un ılımlı tavrına karşılık, Türklere eziyeti yerli halk ve küçük memurların yaptığını beyan etmişlerdir.²⁸² İltica hareketlerinin artmasının ardından Papagos Türk Hükümeti’ne Batı Trakya’daki Türklerin şikayetleri ile bizzat alakadar olacağını beyan etmiştir.²⁸³

²⁷⁶Baskın Oran, **Türk – Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1986, s.122.

²⁷⁷İlker Alp, “Batı Trakya Türkleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt XI, Sayı 33, 1995, s.632.

²⁷⁸Oran, **Türk – Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, s71-74.

²⁷⁹Süleyman Kocabaş, **Tarihte ve Günümüzde Türk – Yunan Mücadelesi**, İstanbul, Bayrak Yayıncılık, 1984, s.240.

²⁸⁰Diplomat, “Garbi Trakya”, **Milliyet**, 15.01.1954, s.3.

²⁸¹**Milliyet**, “Batı Trakya’dan İlticalar Devam Ediyor”, 22.03.1954, s.1-7.

²⁸²**Milliyet**, “Batı Trakya’dan Yeni İlticalar”, 06.04.1954, s.1.

²⁸³**Milliyet**, “Batı Trakya Türkleri”, 24.03.1954, s.1-7.

1951 yılında imzalanan Türk-Yunan Kültür Antlaşması Batı Trakya Türklerinin eğitim sıkıntılarını çözmekte yetersiz kalmıştır. 1952 yılında Celal Bayar'ın Yunanistan gezisi programında Batı Trakya Türklerini ziyaret etmesi bölgede yaşayan Türk halkını bir nebze de olsun rahatlatmıştır.²⁸⁴ Kültür antlaşması gereği her yıl karşılıklı olarak kontenjanlı öğretmen sayısı 35 olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda Türkiye'den gelen öğretmenler müfredat konularını da belirlemişlerdir.²⁸⁵ Ancak Batı Trakya Türkleri eğitim alanında yetersiz bırakılmıştır. İlkokulda eğitim Türkçe olarak verilmiş, Türkçe ders saati kadar Yunanca da verilmiştir. Dini eğitim ise Arapça olarak verilmiştir. Öğretmenler Türkiye'den gönderilmiş, ders kitapları da Türkiye'den temin edilmiştir. Fakat tarih kitaplarında yer alan milliyetçilik, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı'nı içeren kısımlar koparıldıktan sonra okullarda ders kitabı olarak kullanılmasına müsaade edilmiştir. Batı Trakyalı Türk öğrenciler ancak büyüklerinden Türk Tarihinin detaylarını öğrenebilmiştir. Okullarda Türk marşları söylemek yasaklanmış öğretmenler ancak gizliden gizliye müzik derslerinde marş öğretmeye çalışmıştır.²⁸⁶ Konulan yasaklar Batı Trakya Türklerindeki milliyetçilik duygularını köreltmemiştir.

1954 yılında Yunanistan'da iktidara gelen Papagos'un çıkardığı yasa ile Türk azınlık haklarını sağlamaya çalışmıştır. 9 Ekim 1954 yılında 3065 sayılı kanun ile daha önce "Müslüman" olarak nitelendirilen Türk azınlığın "Türk" kelimesini kullanmasına müsaade etmiştir. Eğitim alanında Türk okullarına benzer müfredat ile Türkçe eğitimin başlaması yönünde bir adım atmıştır. Papagos'un bu faaliyetleri Atatürk – Venizelos dostluk ilişkileri dönemini hatırlatmıştır. Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin olumlu seyrettiği bu dönem Kıbrıs Sorununun ortaya çıkmasıyla değişmiştir. 1960'lı yıllara kadar devam eden bu yasa Kıbrıs Sorununun zirveye ulaştığı 1962 yılında kaldırılmıştır.²⁸⁷

Kıbrıs Sorunu çıktıktan sonra Batı Trakya'da Türk'üm diyene kötü gözle bakılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Türk çiftçisi zarara uğratılmış, ellerindeki araziler kamu malları yapılacağı bahanesiyle ellerinden alınmıştır. Halk yoksulluk içerisinde yaşam sürmüştür.²⁸⁸ Büyük çaplı istimlak projeleri dışında çiftçilerin tarlalarda da

²⁸⁴Toprak, Türk-Yunan Siyasi İlişkileri Çerçevesinde Batı Trakya Sorunu, s.49-50.

²⁸⁵Eren Alper Yılmaz, "Batı Trakya Türklerinin Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme", **Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 3, 2019, s.255-256.

²⁸⁶Hanife Aşan, 08.08.2024 Sözlü Görüşme.

²⁸⁷Akdeniz, a.g.e., s.168-170.

²⁸⁸Hanife Aşan, 08.08.2024 Sözlü Görüşme.

çalışmasına tarım aletlerinin kullanmasına yasaklar getirilmiştir. Halk bu dönemde traktör kullanımını bile gizli bir şekilde yapmak durumunda kalmıştır. Bu dönemde Batı Trakya'da geçinmeyen birçok aile Türkiye'ye göç etmek istemiştir.²⁸⁹ Kıbrıs Sorunu'nun başladığı ilk yıllar olan 1950'lerin başlangıcında Türk ve Yunan halkı arasındaki dostluk ve komşuluk ilişkileri olumlu geçmiştir. Ancak olayların çatışmaya dönmesiyle birlikte yönetimi destekleyen bazı Yunan vatandaşları Türk vatandaşlarına kötü davranmıştır. İkili siyasetin bozulması halkın gündelik yaşamında da bazı zorluklarla karşılaşmasına neden olmuştur.²⁹⁰

1956 yılında Batı Trakya Türklerine karşı uygulanan baskı ve şiddetin artmasıyla Türkiye'ye göç yaşanmıştır. Yunanistan Türklerin göç etmesine dair uyguladıkları politikada başarılı olmuş, Türk Hükümeti de serbest geçiş vizesini vermesiyle birlikte birçok Batı Trakyalı Türk Türkiye'ye göç etmiştir.²⁹¹

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ve Balkan Savaşları ile başlayan süreçte, Batı Trakya'daki Türk nüfus, çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Soğuk Savaş döneminde yaşanan ideolojik çatışmalar, Yunanistan'ın Batı Trakya politikalarını etkilemiş ve azınlık üzerindeki baskıları artırmıştır. Türkiye ve kurulan dernekler bu azınlığın haklarının korunması için çaba göstermişlerdir. Türk azınlığın durumunu Türk-Yunan ilişkilerinin gidişatı belirlemiştir.

6.5.Ege Denizi ile İlgili Sorunlar

6.5.1. Ege Adaları

Ege adaları Almanya ve SSCB tarafından İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'ye karşı koz olarak kullanılmıştır. İtalya'nın Yunanistan'a karşı saldırısı başarısız olunca Almanya Yunanistan'a saldırmıştır. Almanya'nın saldırısının ardından Bulgaristan'ın da Yunanistan'ı işgal etmesine müsaade etmiştir. Almanya Yunanistan'a bağlı adalarını işgal etmesine rağmen Türkiye'ye saldırmamıştır.²⁹² İngiltere'de Türkiye'nin Midilli ve Sakız adasını işgal etmesini istese de Almanya'yı kızdırmaktan

²⁸⁹Mustafa Retzeb, 08.08.2024.

²⁹⁰Nafiye Retzeb, 08.08.2024 Sözlü Görüşme.

²⁹¹Toprak, Türk-Yunan Siyasi İlişkileri Çerçevesinde Batı Trakya Sorunu, s.50.

²⁹²Necdet Hayta, **1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2020, s.159-165.

çekinen Türkiye bu teklifi de reddetmiştir. İngiltere 1943 yılında On İki Adaları işgal girişiminde bulundu ama başarısızlığa uğradı. İngiltere savaş sırasında toplanan Tahran Konferansında On İki Ada'nın işgalinin gerçekleşmesi gerektiğini vurguladı. Ancak İngiltere'ye bu işgal konusunda hem SSCB hem de ABD muhalefet gösteriyordu. Bunun nedeni On İki Adayı işgal hazırlığının uzun süreceği düşüncesi idi. Savaş sona ererken Almanlar adalardan çekilmeye başladığında İngiltere ve Yunanistan adalara saldırı düzenleseler de yine başarısız olunmuştur. Almanlar tamamen savaşı bıraktığında artık en önemli konu adaların egemenlik tartışmasıydı.²⁹³

Lozan Antlaşmasıyla İtalyanlara bırakan adalar savaş sonrasında 1947 yılında yapılan Paris Antlaşmasıyla Yunanistan'a geçmiştir. Türkiye savaşa katılmadığından Paris Antlaşmasında yer almamış ve adalar üzerinde hak iddia edememiştir. Adaların el değiştirmesinin ardından egemenlik ve adaların silahsızlandırılması konusu gündeme gelmiştir.²⁹⁴ Emekli Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'e göre Adaları kaybetmemize neden olan İngiltere'ydı. Adaların kaybedilmesinin ardından Yunanistan Megali İdeayı gerçekleştirme hayali ile Leros adasında turizm amaçlı bir havaalanı inşa etme bahanesiyle ege adalarını silahlandırmıştır.²⁹⁵ Türkiye adaların silahlandırılmasına karşı çıkmıştır. Yunanistan'a göre Türkiye'nin Paris Antlaşması'na katılmadığı için adalar hakkında itiraz yetkisi bulunmamaktadır. Ancak Türkiye, Lozan Antlaşması'nda yer alan adaların askersizleştirme maddesi Paris Antlaşması'nda da yer aldığından silahsızlandırma konusunda da söz sahibi olduğunu düşünmüştür.²⁹⁶ Yunanistan ise 1947 Paris Barış Antlaşması gereği adaların statüsünde değişim yaşandığını ve aynı değişimin Kıbrıs'ta da olması gerektiğini dile getirmiştir.²⁹⁷

²⁹³Hazal Pabuççular, **Türkiye ve Oniki Ada**, 2.Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, s.

²⁹⁴Sertaç Hami Başeren, **Ege Sorunları**, İstanbul, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları Yayın No:25, 2006, s.43-44.

²⁹⁵Kocabaş, a.g.e., s.230-231.

²⁹⁶Şafak Eren, "Ege Denizi Temelinde Türk-Yunan İlişkileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Kadir Has Üniversitesi S.B.E**, İstanbul, 2008, s.67-68.

²⁹⁷Mercan M. V. & Farımaç, H.E. "Ege'de Türk-Yunan Geriliminin Kavramsal Haritası ve Tarafların Tezleri", **İNSAMER Rapor**, 133, 2021, s.2.

6.5.2. Kıta Sahanlığı

Kıta Sahanlığı, deniz ile kara arasındaki uzantıya denir. Denizi olan her devletin kıta sahanlığı vardır. Bu terim ilk defa 1945 yılında Truman tarafından ortaya çıkarılmıştır.²⁹⁸

Türkiye ve Yunanistan arasındaki karasularının genişliği Lozan Antlaşması'yla 3 mil olarak belirlenmiştir. Ancak Yunanistan 1936 yılında çıkardığı bir yasayla karasularını 6 mile çıkartmıştır.²⁹⁹ 1950 yılında uluslararası hukukta yerini alan kıta sahanlığı konusuna ilişkin ilk sözleşme Cenevre'de imzalanmıştır. Türkiye bu antlaşmada yer alan taraf devletlerin arasında yer almamıştır.³⁰⁰ Sözleşmeye göre anakara veya adalarda 200 metre derinliğe uzanan bitişik deniz uzantısı kıyısı olan devletlere kıta sahanlığı hakkı tanınmıştır. Ancak Türkiye taraf olmadığı bu sözleşmenin tanıdığı hakları kabul etmemiştir. Ege'deki kıta sahanlığı sorununun Türkiye ve Yunanistan'ı ilgilendirdiğini öne sürmüştür. Yunanistan 1959 yılında kıta sahanlığı konusunda Cenevre'de imzalanan sözleşmeyi esas almış ve doğal kaynakların araştırılması, çıkarılması konularında izin vermiştir. Türkiye bu duruma önceleri itiraz etmemiş, Taşoz adası civarında petrolün çıkarılmasıyla müdahil olmaya başlamıştır. Ancak kıta sahanlığının asıl sorun olarak ortaya çıkması 1970'lerden sonra olmuştur.³⁰¹

6.5.3. Hava Sahası ve Fır Hattı

1944 yılında hava sahası ile ilgili Chicago Sözleşmesi imzalanmıştır. Hava sahası bir ülkenin karasuları üzerindeki alanı tanımlamıştır. Bu sözleşmede yer alan Uçuş Bilgisi Bölgesi (Flight Information Region) İngilizce kısaltmasıyla yaygın olarak kullanımı FIR Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlardan bir tanesidir. 1950 yılında İstanbul'da Ege'deki Fır çizgisini belirlemek için bir toplantı yapılmıştır.³⁰² Fır çizgisi Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'nün 1952'de yapılan toplantısının ardından belirlenmiştir. Buna göre Türkiye üzerinden kalkan uçaklar batı yönüne gidebilmek için Atina'ya, Yunanistan'dan kalkan uçaklar da doğu yönüne gidebilmek için İstanbul'a bilgi vermek

²⁹⁸Cihat Yaycı, **Yunanistan Talepleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020, s.137.

²⁹⁹Serhan Yücel, "Ege'de Bitmeyen Sorunun Bir unsuru Olarak Türk ve Yunan Karasuları ve Ulusal Hava Suları", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, C.6, S.12, 2010, s.90.

³⁰⁰Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, 13.baskı, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları, 2014, s.255.

³⁰¹Şafak Eren, "Ege Denizi Temelinde Türk-Yunan İlişkileri", s.78-79.

³⁰²Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, 303.

zorundadır.³⁰³ Atina Fır'ı olarak belirlenen alanın Ege'de açık denizlerin büyük bir kısmını kapsaması³⁰⁴ ve Yunanistan'ın Atina Fır Bölgesindeki sınırın egemenlik hakkı olarak görmesi Türkiye – Yunanistan arasındaki Fır Hattı Sorununu doğurmuştur.³⁰⁵

6.5.4. Balık Avı Sorunu

Yunanistan'da İkinci Dünya Savaşı öncesi 22,5 milyon kilo balık tutuluyordu. Savaş sonrası ve İç Savaşın sonrasında ise balık avı 36,3 milyon kiloya kadar çıkmıştır. Yunanistan'ın savaş öncesi ve savaş sonu geçirdiği iç savaşa rağmen bu sayıyı yükseltmesine neden olan etken Marshall yardımlarıdır. Marshall yardımları kapsamında Yunanistan'a on milyon doların verilmesi ile Yunanistan'da balıkçılık Türkiye'ye nazaran gelişim göstermiştir.³⁰⁶ Yunanistan'daki balıkçılığın gelişiminde Marshall yardımı kadar UNRRA ve F.A.O. gibi uluslararası kuruluşlarında etkisi olmuştur. Türkiye'de F.A.O'dan yardım istemiştir. Ancak beklemiş olduğu yardımı alamamıştır.³⁰⁷ Türkiye, DP'nin iktidara gelmesiyle demokratik cepheyi temsil eden ABD'den birçok yardım almışsa da bu yardımın miktarı Yunanistan'daki kadar olamamıştır. Türkiye Marshall Planından aldığı iki buçuk milyon ile gemi malzemesi alarak balıkçılığı geliştirmeye çalışmıştır.³⁰⁸

Türk denizinde fark edilen Yunan balıkçıları durdurulmuş ve yakalanmışlardır.³⁰⁹ Yunan balıkçılarının Türkiye'de balık avlanmalarına izin verilmesi için Yunanistan'dan bir heyet Türkiye'nin konuyla ilgili makamları ile görüşme yapmıştır.³¹⁰ 1952 yılında Türkiye Yunanistan arasında balık avına ilişkin bir antlaşma imzalanmıştır. Bu Akşam gazetesi köşe yazarı Necmettin Sadak tarafından eleştirilmiştir. Sadak köşe yazısında “*Türk balıkçılarının Yunan sularında avlanmalarına ne ihtiyaç ne de imkân olmadığına göre karşılıksız kalmaya mahkûm bu antlaşmanın meclis tatil edildikten hemen bir gün sonra ilan edilmesi bir kısım memleket efkarında hayretle*

³⁰³Faruk Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri & Büyük Güçler**, İstanbul, Der Yayınları, 2000, s.335-336.

³⁰⁴Mercan&Farımaç, Ege'de Türk-Yunan Geriliminin Kavramsal Haritası ve Tarafların Tezleri, s.18.

³⁰⁵Sönmezoğlu, Türkiye-Yunanistan İlişkileri & Büyük Güçler, s.335.

³⁰⁶Hakkı Sayın, “İktisadi Mevzular”, **Milliyet**, 01.09.1950, s.2.

³⁰⁷[https://www.esk.gov.tr/upload/Node/14394/files/Balik_ve_Balikcilik_Dergisi_Cilt_1_Sayi_16_IUHE-EBK_Yil_1953 .pdf](https://www.esk.gov.tr/upload/Node/14394/files/Balik_ve_Balikcilik_Dergisi_Cilt_1_Sayi_16_IUHE-EBK_Yil_1953.pdf) s.12.

³⁰⁸Hakkı Sayın, “İktisadi Meseleler”, **Milliyet**, 09.09.1950

³⁰⁹**Milliyet**, “Yunan Balıkçıları Balık Avlıyabilecekler”, 04.03.1951

³¹⁰**Bozkurt**, “Türkiye Sularında Balık Avcılığı”, 08.03.1952, s.3.

karışık bir hoşnutsuzluk doğurmuştur. Milletler arası hukukun sağladığı ve milli ekonomimizi yakından ilgilendiren böyle bir mühim davada, komşu ve dost memleket lehine bağışta bulunmamız için, her halde, bizim bilmediğimiz daha yüksek milli menfaatler gerekir” ³¹¹ Milliyet gazetesi ise aynı haberi Türk-Yunan Balıkçılık Antlaşması’nın Türk balıkçılığının garantisi olduğuna dair ³¹²

Muhalefet partisi daha antlaşma imzalanmadan bu antlaşmayı imzalamanın Yunanistan’ın Türkiye’deki tecavüzlerini meşrulaştıracağını savunmaktaydı. ³¹³ Ancak meclise danışılmadan imzalanan Balıkçılık Antlaşması’ndan sonra Yunan balıkçıları, Türk balıkçılarının balık yuvalarını imha etmiş ve antlaşmayı suistimal etmişlerdir. ³¹⁴

1953 yılının ocak ayında Yunan Başbakanı Papagos Ankara’yı ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerin ana gündem maddesi NATO’ya dair meseleler, Ortadoğu, Türk-Yunan ve Yugoslav ilişkileridir. Ayrıca bunlara ilaveten Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanacak olan Balıkçılık Antlaşması’nın şartları hakkında görüşme sağlanmıştır. ³¹⁵

1958 yılında Cenevre’de *Balıkçılık ve Açık Denizin Canlı Kaynaklarının Korunması* hakkında bir sözleşme imzalanmıştır. Ancak Türkiye ve Yunanistan aralarında bu konuda bir sorun yaşamalarına rağmen sözleşmeye taraf olmamışlardır. ³¹⁶

1959 yılında Türkiye’nin davetlisi olarak gelen Yunan Başvekili Karamanlis ve Dışişleri Bakanı Averof, Türkiye Dış İşleri Bakanı ile görüşmüştür. Gündem maddelerinin içinde yer alan balıkçılık konusunda ³¹⁷ bir Türk gazetecinin sorusu üzerine Türkiye Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu “İki tarafın yüksek bir memurunun icabında teknisyenlerinin de yardımı ile meydana getireceği bir komite diğer meseleler meyanında Balıkçılık işini de tetkike başlayacaktır” demiştir. Kıbrıs Sorununun çözüme kavuşturulduğu bu süreç içerisinde Türkiye, Yunanistan ile ikili ilişkilerini yeniden düzeltmek istemektedir. ³¹⁸ Ancak Türkiye ve Yunanistan’ın yeniden balıkçılık antlaşması

³¹¹Necmettin Sadak, “Dışarda ve İçerde”, **Akşam**, 26.06.1952, s.1-2.

³¹²**Milliyet**, Balıkçılarımızın İş Sahası Genişliyor”, 27.06.1952, s.1.

³¹³TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C.15, 16.05.1952, s.262-263.

³¹⁴**Milliyet**, “Yunanlılar Karasularımızda Balık Avlıyamayacaklar”, 11.10.1954,

³¹⁵**Milliyet**, “Ocak Ayı İçinde Papagos Ankara’ya Geliyor”, 03.12.1952,

³¹⁶Turgay Cin, Devletlerarası Hukukta Balıkçılık, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, s.26.

³¹⁷**Milliyet**, “Averof Bütün İşler Halledilecek Dedi”, 12.05.1959, s.1.

³¹⁸**Bozkurt**, “Türk ve Yunan Hariciye Vekillerinin Müsterek Basın Toplantısı”, 13.05.1959, s.1.

yapacağından çekinen İzmir Balık Avcıları Kooperatifi bir basın toplantısı yaparak açıklamalarda bulunmuşlardır. Yunanlıların gelişmiş aletlerle denizde Türk balıkçılarına göre daha elverişli olacağını düşündükleri için yapılacak herhangi bir antlaşmaya karşı olduklarını beyan etmişlerdir. Kooperatif İdarecileri “*Yunanlılar Türk balıklarından faydalanmak istiyorlarsa bunları bizden satın almalıdır.*”³¹⁹

6.6. Türkiye-Yunanistan Arasında Kültürel İlişkiler

Avrupa Konseyi’nin tavsiyesi üzerine bir araya gelen Türkiye ve Yunanistan 21 Nisan 1951 yılında bir kültür antlaşması imzalamıştır. Türkiye adına antlaşmayı Dışişleri Bakanlığı Umumi Kâtibi Büyükelçi Faik Zihni Akdur, Yunanistan adına da Ankara Büyükelçisi M.A. Alexandre Contoumas imzalamıştır. İmzalanan antlaşma ile iki ülke arasında öğrencilere burs imkânı, bilimsel ve mesleki alanlarda öğrenci değişim programları, gençlik spor faaliyetlerinin desteklenmesi gibi ³²⁰ maddeleri içeren antlaşma 12 Mayıs 1952’de TBMM tarafından kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.³²¹ Atina’da ve Ankara’da faaliyetleri koordine edecek bir komisyonun oluşturulması planlanmıştır. Patrik Athenagoras antlaşmanın imzalanmasının ardından Rum-Ortodoks topluluğu adına Aziz Andreas adlı gazeteyi çıkarmaya başlamıştır.³²² Böylece yeni kurulan dostluk ilişkileri kültürel ilişkilerin gelişimiyle sağlamlaştırılmaya çalışılmıştır. 1951 yılında iki ülke arasında imzalanan Kültür Antlaşmasının ardından Batı Trakya Türk okullarına Türkiye’den öğretmenler gönderilmiştir. İki ilişkilerin iyileşmesi Batı Trakya Türklerini de etkilemiştir. ³²³ Antlaşma kapsamında Yunanistan’dan gelen öğrencileri Türkiye sınavsız bir şekilde üniversitelerde okuma hakkı tanımıştır. Ancak Yunanistan hem Türkiye’deki öğrencilere böyle bir hak tanımamıştır hem de Batı Trakya Türk öğrencilerinin okuması için hak tanımamıştır.³²⁴

1 Şubat 1952 yılında İstanbul’da Türk-Elen Dostluk Cemiyetinin kurulmasına karar verilmiştir. Bu cemiyet sayesinde tarihi, kültürel ve ekonomik ilişkilerin

³¹⁹Milliyet, “İzmirli Balıkçılar Yunanistanla Anlaşma Yapılmasını İstemiyor”, 10.07.1959

³²⁰Akşam, “Türk-Yunan Kültür Antlaşması”, 21.04.1951, s.2.

³²¹<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8112.pdf>

³²²Derya Sevinç, Demokrat Parti Dönemi Türk-Yunan İlişkileri (1950-1960), **Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012, s.73.

³²³Oran, Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu, s147.

³²⁴Mehmet Karayaman, s.57-58.

geliştirilmesi ve NATO çatısı altında olan iki devletin kaynaşmasına yardımcı olacağına dair inanç³²⁵ 1955 yılında ortaya çıkan Kıbrıs Sorunu ve sonrasında siyasi olduğu kadar kültürel ilişkiler de etkilenmiştir.

6.7. Türkiye-Yunanistan Arasındaki Ticari İlişkiler

Türkiye ve Yunanistan NATO'ya üye olduktan sonra ikili ilişkilerinin geliştirmek amacıyla karşılıklı ziyaretler yapmışlardır. Yunanistan Başbakanı Sofokles Venizelos'un Türkiye'ye gelmesinin ardından iki devlet arasında *Daimî Türk-Yunan Karma Komisyonunun* kurulmasına karar verilmiştir. Karma komisyon ticaret, gümrük birliği, balıkçılık vb. gibi konularda iki devletin çıkarları doğrultusunda çalışmalarını yürütecekti.³²⁶ Komisyonun çalışmaları arasında Türk-Yunan tütünü ve kuru üzümünün ihracını kolaylaştırma, turizmin gelişmesini sağlamanın kararlar yer almıştır.³²⁷

7 Kasım 1953 yılında Ankara'da Türkiye adına Turgut Menemencioğlu ve Yunanistan adına Alexis S. Liatis arasında ticaret ve ödeme antlaşması imzalanmıştır. İthal edilecek ürünleri oluşturması için bir muhtelit komisyon oluşturulmuştur.³²⁸ Türkiye Yunanistan'a canlı hayvan, taze ve tuzlu balık, yumurta, bakliyat, yağlı tohumlar vs. ihraç edilmesi, Yunanistan'dan Türkiye'ye çimento, pamuklu mensucat, pamuk ipliği, kimyevi gübre ve diğer bazı sınai mamüller ithal edilmesine karar verilmiştir. Yunanistan'ın tütüne ihtiyacı tespit edilirse tütünü de Türkiye'den alacağı bildirilmiştir.³²⁹

³²⁵Milliyet, "Türk-Elen Dostluk Cemiyeti Kuruluyor", 01.02.1952, s.2.

³²⁶Hatipoğlu, s.291.

³²⁷Milliyet, "Dışişleri Bakanının Beyanatı", 27.05.1952, s.1-7.

³²⁸BCA, Fon Kodu:30-10-0-0, Yer Bilgisi:219-478-14, Belge Tarihi: 18.12.1953.

³²⁹Milliyet, "Türk-Yunan Ticareti", s.7.

Tablo2. 1950-1959 Yılları Aralığında Türkiye’den Yunanistan’a İhracat

Yıllar	Türkiye’nin Yunanistan’a İhracatı (1000TL)	Türkiye’nin Toplam İhracatı (1000TL)	Türkiye’nin İhracatında Yunanistan’ın payı (%)
1950	25.830	737.587	%3,5
1951	21.165	879.429	%2,4
1952	14.832	1.016.158	%1,4
1953	25.698	1.108.971	%2,3
1954	5.950	937.787	%0,6
1955	6.565	877.370	%0,7
1956	8.577	853.972	%1
1957	5.347	966.608	%0.5
1958	3.039	692.358	%0.4
1959	8.658	990.636	%0.8

Kaynak: Mehmet KARAYAMAN, Basında Türk-Yunan İlişkileri (1952-1959), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ege Üniversitesi S.B.E. İzmir,1998,s.60.

Tablo 3. 1950-1959 Yılları Aralığında Yunanistan’dan Türkiye’ye İhracat

Yıllar	Türkiye’nin Yunanistan’a İthalatı (1000TL)	Türkiye’nin Toplam İthalatı (1000TL)	Türkiye’nin İthalatında Yunanistan’ın payı (%)
1950	1.580	779.859	%0.1
1951	1.875	1.125.840	%0.1
1952	8.897	1.556.575	%0.5
1953	8.797	1.491.093	%0.5
1954	4.064	1.339.404	%0.3
1955	3.372	1.393.384	%0.2
1956	2.221	1.140.553	%0.1
1957	1.268	1.111.951	%0.1
1958	251	882.275	%0.02
1959	1.777	1.315.950	%0.1

Kaynak: Mehmet KARAYAMAN, Basında Türk-Yunan İlişkileri (1952-1959), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ege Üniversitesi S.B.E. İzmir,1998, s.61.

TBMM’de Türk-Yunan Ticaret ve Ödeme Antlaşması görüşmelerin ardından 282 oyun 282’sini alarak kabul edilmiştir.³³⁰

1959 yılında Türkiye Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Yunan Dışışleri Bakanı Averof bir araya gelmişlerdir. Avrupa’da kurulan ortak pazarın dışında kaldıkları için birbirleriyle ticaret ilişkilerinin sıkı iş birliğine dayanmasını temenni etmişlerdir.³³¹

³³⁰ **Akşam**, “Türk-Yunan Ticaret Antlaşması Tasdik Edildi”, 01.02.1955, s.2.

³³¹ **Milliyet**, “Averof, Türkiye ile İş birliği Şart”, 01.07.1959,

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADNAN MENDERES DÖNEMİ BALKANLARDA İŞ BİRLİĞİ ÇABALARI VE BALKAN PAKTI

1. BALKANLARDA İŞ BİRLİĞİ ARAYIŞININ NEDENLERİ

İkinci Dünya Savaşı henüz bitmemişken düzenlenen Yalta Konferansı ile Balkan bölgesi İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında Yüzdele Antlaşması gereği nüfuz alanlarına bölünmüştü. Bu bölünmenin ardından SSCB harekete geçerek kendi ideolojisini Balkan bölgesinde yayma çabalarına girişmiştir. Savaş sonrası ABD ve Sovyetler Birliği tarafından oluşturulan iki kutuplu sistem içerisinde kalan Balkan bölgesi soğuk savaşın en etkin yaşandığı bölgeler arasında yer almıştır. Türkiye ve Yunanistan¹ ABD'nin öncülük ettiği batı bloğunda yer alırken, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve Arnavutluk Sovyetler Birliğinin oluşturduğu doğu bloğunda yer almıştır. Böylece iki kutupluluk Balkanlar bölgesinde de yerleşmiştir. İngiltere, Sovyetlerin Balkanlarda etkin olma stratejisini henüz savaş sırasında fark etmiştir. Ancak ABD, savaş sonrası bölgede komünist devletlerin kurulmasıyla Balkanlar ile ilgilenmeye başlamıştır.²

Savaş sonrası Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında ciddi sorunlar ortaya çıkmıştır. Sovyetlerin Boğazlar konusundaki talepleri, Doğu Anadolu bölgesinden Kars ve Ardahan'ı istemesi ile Sovyetlerin komünizmi yayma çabaları sonucunda ikili ilişkiler gerginleşmeye başlamıştır.³ ABD' Soğuk Savaşın yani iki kutuplu sistemin ortaya çıkmasının ardından çevreleme stratejisi ile ilk olarak Truman Doktrini ve Marshall Planını hazırlayarak Türkiye ve Yunanistan'a ekonomik yardımda bulunmuştur. Daha sonra SSCB'nin komünizmi yayma faaliyetlerine karşı güvenlik önlemi almak için kurulan NATO'ya da üye kabul edilmişlerdir. Türkiye'nin NATO'ya üye olmasından sonra SSCB tepkisini Bulgaristan üzerinden göstermiştir. Bulgaristan'da yaşayan Türkler 1950 – 1951 yılları arasında zorunlu göçe tabii tutulmuştur. Türkiye, Sovyetlerin

¹Recep Murat Geçikli, *Menderes Hükümetleri Dönemi Türkiye – ABD İlişkileri*, 1.bs., İleri Yayınları, 2016, s.282.

²Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945 – 1965*, s.39-44.

³İlay İleri, “Türkiye'nin Dış Politikası”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 35-36, 2005, s.378.

Balkanlarda etkinliğini azaltmak amacıyla Balkan ülkeleri ile ilişkilerini geliştirerek, bölgesel güvenliğin sağlanması için ittifak arayışına sürüklenmiştir.⁴

Yugoslavya’da da komünist yönetim olmasına rağmen Stalin ile uyuşmayan sosyalist anlayışı ve bölgedeki SSCB’den sonra en aktif devlet olmasının bedelini Kominformdan çıkartılarak ödemiştir. Doğu bloğuna ait Sovyet güdümünde olan devletler Yugoslavya’nın Kominformdan çıkarılmasından sonra tavır almışlardır. Komünist blokta yalnız kalan Yugoslavya askeri ve ekonomik yardıma ihtiyaç duymuştur. ABD bu dönemde Yugoslavya’ya ekonomik yardımlarda bulunarak Sovyet bloğundaki bu kırılmayı kendi lehine çevirmek istemiştir.⁵ Kore Savaşı tecrübesinin ardından Yugoslavya, SSCB’nin kendisine bir bahane bularak saldıracağını düşünmüştür. ABD’de aynı düşünceye sahip olduğu için Yugoslavya’nın NATO’ya dahil olmasını ve askeri potansiyelinin NATO Operasyonel planlanmasına dahil edilmesi gerektiğini düşünüyordu.⁶

ABD’nin yardım yapmaktaki amacı Balkanlarda Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya’nın da dahil olduğu bir ittifak sisteminin oluşmasını istemesiydi. Ancak Yunanistan ittifakta Yugoslavya’nın da yer almasına karşıydı. Bunun nedeni 1946 – 1949 yılları arasında yaşanan Yunan İç Savaşı’nda Yugoslavya’nın isyancıları kışkırtarak iç savaşa destek vermesiydi. Bununla birlikte Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya gibi Sovyet yayılmacılığından endişeliydi. ⁷ Ayrıca Sovyet güdümündeki Bulgaristan ve Arnavutluk ile aralarında sorun vardı. Bulgaristan, Ege Denizinden mahreç istemekten vazgeçmiyordu. Bu durumları da göz önünde bulunduran Yunanistan kısa bir süre sonra ittifaka olumlu bakmaya başlamıştır. ⁸

⁴Uçarol, Siyasi Tarih 1914-2014, s.447.

⁵Öksüz, Yirminci Yüzyılda Türkiye ve Balkanlar, s.220.

⁶Mehmedin Tahirovic, “Relations Between Turkey and the Balkan Countries As in a Function of Improving the Regional Peace and Stability”, Cilt 4, Sayı 2, **Adam Akademi**, 2014,

⁷Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, “Yunanistan’da Monarşi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 58, 2016, s.114-115.

⁸Şerif Demir, Yunus Özdoğan, “Demokrat Parti İktidarında Türkiye’nin Bölgesel Sorunlara Yaklaşımı”, **Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 9, Sayı 2, 2021, s.381.

1.1.Balkanlarda Pakt Sürecine Giden Ziyaretler Dönemi

İlişkilerin geliştirilmesindeki ilk adım Yunan Dış İşleri Bakanı Sofokles Venizelos'un Türkiye ziyareti olmuştur. Ziyaretin ilk gününde Atatürk'ün kabrine çelenk koyarak Türk önderine karşı duyduğu saygıyı göstermiştir.⁹ Sofokles Venizelos, Atatürk ile 1930 yılında Türk – Yunan dostluğunun başlamasına vesile olan Venizelos'un oğludur. Yunan Dış İşleri Bakanı ile yapılan siyasi görüşmeler Türkiye Dışişleri Bakanlığında askeri görüşmelerde Genelkurmay Başkanlığında yapılmıştır. İki ülkenin ana gündem konusu NATO üyeliği olmuştur. Bunun dışında Ortadoğu'daki gelişmelerin Akdeniz üzerindeki etkileri hakkında münazara yapılmıştır. Ayrıca ikili ilişkilerin gelişmesinin sağlanması içinde gümrük ilişkilerinin geliştirilmesi, pasaportlu ya da vizesiz seyahatler ile ilgili de görüşmeler gerçekleşmiştir.¹⁰ Alman gazetesi Westdeutsche Neue Presse Venizelos'un bu ziyaretin altında yatan nedeni Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında pakt kurulma teklifinin Türkiye'ye sunulması hakkında yorumlamıştır.¹¹ Venizelos'un 29 Ocak'ta başlayan Türkiye ziyareti 5 Şubat günü sona ermiştir. Türkiye ziyaretinin son gününde yapılan basın toplantısında Kıbrıs ile ilgili soru gelmesi üzerine Venizelos, "*Kıbrıs Meselesi Türk – Yunan dostluğunu haleldar edemez*" ifadesiyle Türk – Yunan dostluğunun önemini vurgulamıştır. Ortadoğu güvenliği için Kıbrıs Adasının önemli bir konumda olması ve NATO'ya üye olmaları iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişiminde etkili olmuştur.¹²

Bu ziyaretin ardından Adnan Menderes 29 Nisan – 02 Mayıs 1952 yılında Yunanistan'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Adnan Menderes ile Venizelos'un görüşmelerine paralel olarak Türk Kara Kuvvetleri Komutanı Şükrü Kanatlı ve Yunan Genelkurmay Başkanı Trigopulos arasında askeri müzakereler konuşulmuştur. Görüşmeler sürerken Daily Telegraph ile Times gazetelerinde çıkan haberler iki devletin görüşmelerinin en önemli noktasının Trakya savunmaları ve Balkanların savunması olduğunu içeren yazılar yazmışlardır.¹³ Adnan Menderes, "*Ümit ederim ki bu anlaşmalar başka memleketlere örnek olacaktır. Yugoslavya'nın da bu zarureti anlayacağına*

⁹Akşam, "Yunan Başbakanı Bu Sabah Ankara'da Hararetle Karşılandı", 30.01.1952, s.1-2.

¹⁰Milliyet, "Venizelosun Ankara Ziyaretlerinin Tesirleri", 31.01.1952, s.1-7.

¹¹TDA, Fon Kodu:501, Yer Bilgisi:32020-125986-12, Belge Tarihi: 06.02.1952.

¹²Ahmet C. Gazioğlu, "Ortadoğu'nun Emniyet Kalesi", **Bozkurt**, 06.02.1952, s.1.

¹³Milliyet, "Menderes Bugün Selaniğe Gidiyor" 29.04.1952, s.1-7.

kaniim” demiştir. İki ülke arasında görüşülen diğer önemli konular ise Yugoslavya’nın Kominform üyeliğinden çıkarılması ve SSCB ile ilişkisini kesildiği için Balkanlarda yalnız kalmasıydı. Türkiye ve Yunanistan, Yugoslavya ile ilişkilerini geliştirerek Sovyetlere ve diğer Balkan komünist devletlerine karşı bir iş birliği oluşturacaktı.¹⁴ Sovyet basını, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ziyaretleri yakından takip etmiştir. SSCB’de yayımlanan Novoye Vremya gazetesinde çıkan haberde, Türkiye ve Yunanistan’ın aralarındaki sorunları askıya aldıkları ve Yugoslavya’yı da dahil ederek üç devletin bir askeri ittifak kuracağı ifade edilmiştir.¹⁵

8 Haziran 1952 yılında Yunan kralı ve kraliçesi Türkiye’yi ziyaret ederek; iki devlet arasında ortak sorun olan Sovyet tehlikesine karşı askeri ve siyasi politik görüşmeler yapmak için Türkiye’yi ziyaret etmişlerdir.¹⁶ Celal Bayar Yunan Kralı ve Kraliçesi için bir yemek vermiş ve konuşma yapmıştır: *“Bugün dünyanın bütün hür milletleri, türlü şekiller altında, fakat cesaretle vereceklerinden şüphe olmayan bir imtihanla karşı karşıya gelmek gibi büyük bir tehlikeye maruz bulunmaktadır. Sulhün ve umumi güvenliğin kaderi, hürriyetlerimizi ve ortak mirasımızı muhafaza uğrunda gösterilmesi gerekli fedakarlığı kabul etmekteki müşterek azmimize bağlıdır. Bundan dolayıdır ki, müşterek hudutlarından başlayarak, mukadderat ve ideal birliğine kadar, her şeyin birbirine bağlandığı iki memleketimiz arasında, günden güne daha faal bir dostluğun mevcudiyeti, hayati bir zaruret halini almıştır. Fıtratın ihsan ettiği sağduyuların kuvvetiyle, milletlerimizin şu hakikati benimsedikleri söylemek hakkımızdır. Türk-Yunan dostluğu bundan böyle her iki memleket için milli bir siyaset olmuştur. Türk ve Yunan milletleri modern zamanın mühim ve aynı zamanda içtimai, iktisadi ve kültürel kalkınma yollarında muhteşem bir iş birliğine de imkân sağlayan müşterek müdafaa teşkilatı içinde müttefik olmuşlardır. Böylece Türk-Yunan iş birliği, sınırlarımızın ötesine kol salarak, hür ve sulh davasına samimiyetle bağlı bir memleketler topluluğunun hayrına da büyük hizmetler ifa edecektir.”*¹⁷ Yunan Kralı Paul da Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın sözlerine karşılık olarak aynı düşüncede olduklarını şu sözlerle dile getirmiştir: *“Bu iş birliği bundan böyle iki memleketin milli politikası olacaktır.. Ege Denizinin iki kıyısında*

¹⁴Bozkurt, “Görüşülen Meseleler Nelerdir?”, 01.05.1952, s.1.

¹⁵BCA, Fon Kodu:30-01-0-0, Yer Bilgisi:102-634-9, 07.05.1952.

¹⁶Ali Naci Karacan, “Hoş Geldiniz!” **Milliyet**, 08.06.1952, s.1-7.

¹⁷Ayın Tarihi, Haziran 1952, s.60-70.

*bir kere daha kurulmakta olan faydalı ve heybetli eserden başka bir şey düşünmeyerek ilerliyeelim..”*¹⁸ 13 Haziran’da Kral ve Kraliçe Ankara’dan İstanbul’a geçmiştir. İstanbul’da tarihi cami, kilise ve saraylarının yanısıra Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü ile Adalar’da gezmişlerdir.¹⁹ Bir haftalık ziyaretin ardından 15 Haziran 1952 yılında Yunan kralı ve kraliçesi Türkiye’den ayrılmışlardır.²⁰

Yunan Kralı Paul’un daveti üzerine 25 Kasım 1952 yılında da Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Celal Bayar düzenlenen törenin ardından Yunanistan’ı ziyaret etmek için yola çıkmıştır.²¹ Yunanistan’da coşkuyla karşılanan ve ağırlanan Celal Bayar, 2 Aralık günü İskeçe ve Gümölcine’yi ziyaret etmiştir. Gümölcine’de Celal Bayar adı verilen lisenin açılışına katılmış ve kurdelesini kesmiştir. Açılış ardından Yunanistan ziyareti de tamamlanmıştır. İki devlet arasındaki dostluk ve iş birliği gelişmeleri yalnız siyasi ve askerî açıdan değil kültürel açıdan da gelişme göstermiştir.²²

1952 yılı Türk-Yunan karşılıklı ziyaret döneminin başlamasına ve Balkan Paktına giden sürecinde başlangıcı olmuştur. 1953 yılına gelindiğinde Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü önce Yugoslav Dışişleri Bakanı ile Belgrad’da görüşmüş daha sonra Brioni’ye giderek²³ Yugoslavya Cumhurbaşkanı Tito ile görüşmüştür. Yugoslav Dışişleri Bakanı da Türkiye’ye davet edilmiştir.²⁴ Görüşmenin ardından Fuat Köprülü’yü Türkiye’ye uğurlayan Yugoslavya Cumhurbaşkanı Tito, iki ülkeyi de tehdit eden unsurlara karşı bir görüş birliği içinde olduklarını beyan etmiştir.²⁵ Fuat Köprülü Belgrad’ı ve Brioni’yi ziyaret ettikten sonra Yunanistan’a da ziyaret düzenlemiştir. Bu ziyaret Balkan Paketi’nin gerçekleştirilmesi yolunda atılan ilk adım olmuştur.²⁶ Yugoslavya’yı ziyaret eden Yunan Dışişleri Bakanı Stefanopulos üç devlet arasında yapılan siyasi müzakerelere ek olarak askeri müzakerelerin yapılmasıyla Balkan paktı hazırlıklarının tamamlanacağını beyan etmiştir.²⁷ Bahsi geçen askeri müzakereleri gerçekleştirmek için Yunanistan ve

¹⁸Ayın Tarihi, Haziran 1952, s.70-72.

¹⁹**Milliyet**, “Memleketimizin Kıymetli Misafirleri”, 15.06.1952, s.1-7.

²⁰**Milliyet**, “Memleketimizin Büyük Misafirleri”, 16.06.1952, s.1.

²¹**Milliyet**, “Faruk Demirtaş Atina’dan Bildiriyor: Bütün Yunanistan Bayar’ı Karşılama Hazırlanıyor”, 25.11.1952, s.1.

²²**Akşam**, “Celal Bayar Bugün Saat 16’da Dönüyor”, 03.12.1952, s.1-2.

²³**Yeni İstanbul**, “F. Köprülü, Yugoslav Dışbakanıyla Görüştü”, 22.01.1952, s.1.

²⁴**Yeni İstanbul**, “Mareşal Tito, Köprülü ile Brioni’de Görüştü”, 23.01.1953, s.1.

²⁵**Yeni İstanbul**, “Türk – Yugoslav Müzakereleri”, 24.01.1953, s.1.

²⁶**Yeni İstanbul**, “Atina Muhabirimiz Marc Marceau Bildiriyor”, 23.01.1953, s.1.

²⁷**Yeni İstanbul**, “Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya Andlaşması Bu Ay İmzalanacak”, 08.02.1953, s.1.

Yugoslavya tarafından Türkiye'ye askeri heyetler gönderilmiştir. Olası bir tehlikeye karşın Balkan bölgesini savunmak için askeri planlamalar yapılmıştır.²⁸ Paris'te yayımlanan Le Monde gazetesinin yazarı Jean-Marie de Moreul'un makalesinde, Batılı devletlerin SSCB'ye karşı en önemli kozunun Türk askerleri olduğu, ancak olası bir savaş durumunda Türk ordusunun modernizasyonunun henüz tamamlanmadığı belirtilmiştir. Makalede ayrıca, ABD'nin Türk ordusuna yaptığı yardımların, Sovyetler Birliği'ni çevreleme siyasetinin bir parçası olduğu, Yunanistan'ın da bu nedenle askeri yetersizliklerini gidermeye çalıştığı ve Balkanların savunmasının ancak bu şekilde sağlanabileceği ifade edilmiştir.²⁹

Türkiye, Akdeniz bölgesinde güçlü bir devlet olan İtalya'nın da kurulacak ittifaka dahil olmasını istemekteydi. Ancak İtalya ve Yugoslavya arasında sorun olan Trieste konusunun çözüme kavuşmamasından dolayı İtalya bu fikre sıcak bakmıyordu.³⁰

2. BALKAN PAKTİNİN İMZALANMASI

2.1. 28 Şubat 1953 Dostluk ve İş birliği Antlaşması

Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan Krallığı ve Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti arasında 25 Şubat 1953 tarihinde antlaşma metni üzerine görüşülmüş, 28 Şubat 1953 yılında Ankara'da bir araya gelen üç devletin dış işleri bakanları tarafından Dostluk ve İş birliği Antlaşması olarak imzalanmıştır.³¹ EK-3.

Birleşmiş Milletlerin 51. Maddesini ilke edinerek imzalanan bu antlaşma 10 maddeden oluşmuştur. Madde 1 ve Madde 3'te ortak çıkarların korunmasını sağlamak için askeri ve siyasi toplantıların yapılmasına, Madde 4'te antlaşmacı devletlerin kültürel, ekonomik ve teknik alanlarda da ortaklaşa çalışmalar yapılmasına, Madde 5'te BM bağlı kalınarak huzur ve barış ortamının bozulmayacağına, Madde 6 tarafların birine ya da birbirlerine karşı yapılabilecek ittifaklar içerisinde yer almamasına, Madde 7'de antlaşma ruhuna aykırı olarak hiçbir uluslararası antlaşma yapılmaması gerektiğine, Madde 8'de Yunanistan ve Türkiye'nin Nato üyesi sorumluluklarına aykırı bir durum olmayacağına, Madde 9'da antlaşmaya daha sonradan imzacı devletlerin onayını alan başka devletlerin

²⁸Zafer, "Türk- Yunan-Yugoslav Sıkı İş birliği", 17.12.1953, s.1.

²⁹BCA, Fon Kodu:30-01-0-0, Yer Bilgisi:102-639-1, Belge Tarihi:02.12.1952.

³⁰Mümtaz Faik Fenik, "Balkanlar Müdafaası ve İtalya", Zafer, 07.01.1953, s.1-3.

³¹Son Posta, "Resmi Tebliğ, 01.03.1953, s.1-7.

de katılabileceğine, Madde 10'da Fransızca olarak yazılan bu antlaşma metninin üç devletinde onayından sonra Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığına teslim edilmesini kararlaştırmışlardır. 10. Madde de ayrıca beş yılın sonunda antlaşmadan ayrılmak isteyen devletin ya da devletlerin imzacı diğer devletlere bir yıl öncesinden haber verilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.³² 7 Kasım 1953 tarihinde, 28 Şubat'ta imzalanan Dostluk ve İşbirliğine ek olarak bir antlaşma daha imzalanmıştır. Antlaşmayı Yugoslavya adına Dışişleri Vekili Koca Popoviç, Türkiye adına Büyükelçi Agah Aksel ve Yunanistan adına da Büyükelçi Spiros Kaptonides imzalamıştır. Dördüncü maddesine göre Balkan Paktı üye devletleri arasında Daimî Sekreterliğin kurulmasına yer verilmiştir. Taraflar 4.maddesinde yer alan geçen teknik, kültürel ve ekonomik alanlarda iş birliğini geliştirmek için ek bir antlaşma gereği duymuşlardır.³³

İtalya Balkan Paktı'na dahil olmamıştır fakat pakta dair her türlü aşamadan haberdar olmak istemiştir. Balkan Paktı Türkiye ve Yunanistan'ın ısrarıyla, özellikle İtalya olmak üzere diğer devletlerin de katılımına açık olacak şekilde planlanmıştır.³⁴

2.2. 9 Ağustos 1954 Bled Antlaşması

Bu antlaşmanın bir ittifak antlaşmasına dönüşmesi için Yugoslavya Cumhurbaşkanı Tito yoğun bir çaba içerisine girmiştir. Tito'nun bu yoğun çabasının altında yatan etken İtalya ile Trieste sorunu çerçevesinde gerginleşen ilişkilerini kendi lehine çevirme düşüncesi idi. Yani böylesi bir ittifak antlaşması ile Trieste sorununu kendi lehine çözmek istiyordu. 1954 tarihinde Nisan ayında Tito Ankara'ya, haziran ayında da Yunanistan'a ziyarette giderek Balkan Paktının ittifak antlaşmasının dönüş esasları hakkında görüş birliğine varılmasını sağlamıştır.³⁵ Böylece 9 Ağustos 1954 tarihinde Bled Antlaşması olarak bilinen "*İttifak, Siyasal İş birliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması*" imzalanmıştır.³⁶ Bu antlaşmayla birlikte Balkan Paktı askeri-savunma ittifakına dönüştürüldü. Hem Türkiye hem de Yunanistan Yugoslavya'nın NATO'ya

³²Son Posta, "Üçlü Balkan Paktı Dün İmzalandı", 01.03.1953, s.1-7.

³³Milliyet, "Üçlü Paktın Ek Anlaşması dün Belgrad'ta İmzalandı", 08.11.1953, s.1-6.

³⁴Milliyet, "Balkan Dostluk Paktının Esasları Hazırlanıyor", 20.02.1953, s.1-7.

³⁵Sander, Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965), s.144-145.

³⁶Faruk Sönmezoglu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991*, Der Yayınları, 2016, s.109.

dahil olması için çaba göstermiş olsalar da bu gerçekleşmemiştir. Yugoslavya komünist bir devlet olarak NATO’da yer almak istememiştir.³⁷

1955 yılında Balkan Konseyi’nin toplantısının ardından Balkan İstişare Meclisinin kurulmasına dair bir antlaşma imzalanmıştır. Balkan İstişare Meclisi için üçlü bir komisyonun kurulması, imzacı devletlerin meclislerinden 20 üyenin katılımıyla bu komisyonların oluşturulmasına karar verilmiştir. Balkan İstişare Meclisi’nin Ankara ve Bled Antlaşmaları süresince de yürürlükte kalması hedeflenmiştir.³⁸

20 yıl için planlanan bu antlaşma imzalandıktan kısa bir süre sonra işlevsiz hale gelmiştir.³⁹

2.3. Balkan Paktı’nın Dış Basında Yansımaları

Balkan Paktı’nın imzalanmasından önce, Paris’te yayımlanan Le Monde gazetesinde çıkan bir haberde, Yugoslavya’nın İngiltere’deki sosyalistlerle yakınlaşmasının İngiltere Hükümeti tarafından hoş karşılanmadığı belirtilmiştir. Haberde ayrıca, Yunanistan ve Türkiye’nin de İngiltere’ye karşı duyarlılıklarını yitirdiği ve bu paktın bir ABD projesi olduğuna dair görüşlere yer verilmiştir.⁴⁰ Ancak bir başka Fransız gazetesi olan Paris-Presse’de “İngiltere Doğu Akdeniz’de Yerini Başkasına Kaptırmak İstemiyor” başlığı altında İngiltere’nin Türkiye-Yunanistan-Yugoslavya arasındaki ilişkileri yakından takip ettiğini ve Balkanlarda oluşacak yeni oluşumu desteklediğine dair bir makale yayınlanmıştır. Makaleye göre Sovyetler Birliği, Arnavutluk, Romanya ve Bulgaristan’da deniz üsleri inşa etmiş olup, Karadeniz’e kıyısı bulunmasına rağmen, Akdeniz’e erişimi Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye tarafından kısıtlanmıştır. Her üç devletle de sınır komşusu olan Sovyetler Birliği’nin Ortadoğu ve Doğu Akdeniz üzerindeki etkisinin sınırlanmasını isteyen İngiltere Türkiye ve Yunanistan’ın ardından Yugoslavya ile olan ilişkilerini de geliştirmek amacıyla Belgrad’ı ziyaret etmiştir.⁴¹

³⁷Tahirovic, “Relations Between Turkey and the Balkan Countries As in a Function of Improving the Regional Peace and Stability, s.63-64.

³⁸Milliyet, “Balkan Konseyi Toplantıları Anlaşma ile Sona Erdi”, 18.05.1955, s.1-7.

³⁹Hatipoğlu, Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954, s.308-309.

⁴⁰BCA, Fon Kodu:30-01-0-0, Yer Bilgisi:102-633-2, Belge Tarihi:08.02.1952.

⁴¹BCA, Fon Kodu:30-01-0-0, Yer Bilgisi:102-637-9, Belge Tarihi:01.10.1952.

Varşova’da yayınlanan *Slowo Powszechnie* gazetesine göre Balkan Paktı’nın kurulmasında ABD’nin batı bloku içerisinde yer alan Türkiye ve Yunanistan’a karşı yönlendirici bir etkisi bulunmaktadır. Türkiye ve Yunanistan, Balkan Paktı imzalandıktan sonra NATO görev ve sorumluluklarını ihlal etmeyeceklerini beyan etmiştir. Ancak, gazete, Yugoslavya’nın NATO’ya katılımı gerçekleşmezse, zıt ideolojilere sahip olmaları nedeniyle Balkan Paktı’nın zamanla geçersiz hale gelebileceğini yazmıştır.⁴² Amerikan gazetesi ABD, Balkan Paktını Doğu Akdeniz’de istikrarın korunmasında önemli bir unsur olarak görmüş ve imzalanmasını da memnuniyetle karşılamıştır.⁴³ Amerikan *Wall Street Journal* gazetesi, Balkan Paktı’nın Türkiye’nin çabalarıyla meydana getirildiğini ve SSCB’nin saldırgan politikalarına karşı oluşturulan savunma zincirinin yeni bir halkası olarak yorumlamıştır. ABD’nin de bu durumdan dolayı memnuniyet içerisinde olduğunu belirtmiştir.⁴⁴

New-York Times gazetesi, Balkan Paktı’nın yalnızca bölgesel değil uluslararası sistemin içerisindeki devletlere de örnek teşkil edebilecek nitelikte olduğunu yazmış ve Balkan aktı’ndan övgüyle bahsetmiştir.⁴⁵

Daily Telegraph gazetesinin Balkan Paktı’na yönelik görüşlerini ve Türkiye’nin bu paktın oluşturulmasındaki rolünü öne çıkarmaktadır. Daily Telegraph, Balkan Paktı’nı NATO’nun eksikliklerini giderme yolunda atılan önemli bir adım olarak görmektedir. Türkiye’nin bu paktın kurulmasındaki etkili rolü vurgulanmış ve bu, Türkiye’nin dış politikasının başarılı bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, Trieste Meselesi’nin çözülmemesi, NATO’nun tamamlanması önündeki bir diğer engel olarak belirtilmiş ve Balkan Paktı’nın bu sorunun çözülmesine katkı sağlayacağına inanıldığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda, gazetenin NATO’nun güçlenmesi ve eksik yönlerinin giderilmesi için Balkan Paktı’nı önemli bir araç olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Balkan Paktı’nı batı savunması için büyük bir başarı olarak değerlendiren Observer gazetesi de (İngiliz) Türkiye’nin Yugoslavya’nın NATO’ya katılmasını sağlamak için üzerine düşen görevleri yerine getirmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁶

⁴²TDA, Fon Kodu:566, Yer Bilgisi:314-2391-29, Belge Tarihi:13.02.1953.

⁴³**Milliyet**, “Balkan Paktı Meriyete Girdi”, 31.05.1953, s.7.

⁴⁴**Milliyet**, “Bir Amerikan Gazetesi Balkan Paktından Sitayişle Bahsediyor”, 22.05.1953, s.3.

⁴⁵**Milliyet**, “Balkan Paktının Ehemmiyeti”, 23.11.1953, s.7.

⁴⁶**Milliyet**, “Balkan İttifakının Yarattığı Akisler”, 13.08.1954, s.2.

Glornale de İtalia (İtalyan) gazetesine göre Adnan Menderes, Yunanistan ve Yugoslavya'nın Balkan Askeri İttifakını kurma yolundaki aceleci tavırları konusunda ABD'den tavsiye alarak, Türkiye'nin bu süreçteki tutumunu belirlemeye çalışmıştır. Türkiye, bu ittifakı desteklemekle birlikte diğer devletler kadar aceleci davranmamış, daha temkinli bir yaklaşım sergilemiştir. Bu temkinli yaklaşım, Türkiye'nin bölgesel güvenlik politikalarını Batı Balkan Askeri İttifakı'nın, Trieste Meselesinin çözüme kavuşturulmasının ardından imzalanmasını tercih etmiştir. ABD'de bu konuda Türkiye gibi düşünmektedir. ABD'nin Balkan Paktından en büyük beklentisi Adnan Menderes'in siyasi etkisini kullanarak Yugoslavya'nın NATO'ya dahil edilmesini sağlamasıydı. Yugoslavya'nın Batı Blok'u ile uyumunu sağlayacak kritik bir hamle olarak görülmüştür. Gazeteye göre ABD, Balkan Paketi'nin aceleyle getirilmesinden sağlanacak bir zemin üzerinde kurulmasını desteklemiştir.⁴⁷

Manchester Guardian, Yunanistan ve Yugoslavya'nın arasındaki düşmanlığın sona ermesinden akabinde de Balkan Paketi'nin imzalanmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Gazete, bu antlaşmanın askeri safhasının da tamamlanmasının ardından Balkan Paktının başarısını daha da artacağına inandığını ifade etmektedir.⁴⁸

Hollanda Basınında çıkan haberlerde Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'nın Balkan Paktının askeri ittifak anlaşması yapılmasına karar verdiği ancak Trieste Meselesinin çözüme kavuşmamış olması ittifakı bir ay kadar ertelemek zorunda bırakmıştır. İngiltere ve ABD, Trieste Meselesi hakkında çözüm önerisi sunsa da İtalya razı gelmediğinden sorun çözüme kavuşmamıştır. Bu durum da İtalya'nın uluslararası itibarının zedelenmesine yol açmıştır.⁴⁹

Batı Almanya basınında da Balkan Paketi'nin imzalanmasından duydukları memnuniyete yer verilmiştir. Balkan Paketi'nin SSCB ve Doğu Bloğu ülkelerinden gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı Batı müdafaa sisteminin bir parçası olduğunu belirtmişlerdir.

Paris Gazetelerinden Auore, Combat ve Frone-Tireur'da Balkan Paketi'nin askeri ittifakı tamamlandıktan sonra NATO ile müzakereler ve işbirliği yapılmasının öneminden

⁴⁷Milliyet, "Dünya Basınından Balkan Paketi ve Amerika", 10.07.1954, s.3.

⁴⁸Milliyet, "Balkan Paketi Karşısında Dünya Basını", 08.06.1954, s.3.

⁴⁹TDA, Fon Kodu:532, Yer Bilgisi:24419-106714-1, Belge Tarihi:14.06.1954.

bahsetmiştir. Komünist düşünceye sahip olan Humanite gazetesi ise, Yugoslav lider Tito'nun Balkan Paktı'nda yer almasını NATO sistemine girmesiyle aynı anlam taşıdığını ve sosyalist bir ülkenin bu türde bir pakta dahil olmasını eleştiren yazılar yazmıştır.⁵⁰

3.BALKAN PAKTININ SONA ERMESİNİN NEDENLERİ

3.1. Yugoslavya'nın Dış Politikasındaki Değişiklikler

5 Mart 1953 yılında SSCB lideri Stalin vefat etmiştir. Stalin 1924-1953 arası dönemde SSCB'de etkin görev almıştır. Sosyalist düşüncesinde Leninizm ve Marksizm'den etkilenen Stalin, diktatörlüğü ile yönetilen SSCB'de Stalinizm adı verilen bir kavram ortaya çıkmıştır. Kısa bir süre sonra SSCB'de iktidara gelme kavgaları başlamıştır. Vefatının ardından ilk önce Stalin daha vefat etmeden önce yerine gelmesi planlanan Malenkov başbakan olsa da 1955 yılına gelindiğinde kendi isteğiyle görevinden ayrılmıştır. Daha sonra başbakanlığa daha önce başbakanlık yardımcılığı yapan Bulganin gelmişse de onun da iktidarlığı kısa sürmüştür. Mart 1957'de başbakanlığa Kruşçev iktidara gelmiştir.⁵¹

Stalin, dönemi uygulanan baskıcı sosyalist yönetim aslında Marksizm-Leninizm çizgisinde değildi. Stalin, eleştirdiği batı rejiminin emperyalist düşüncesini SSCB içinde kendi diktatörlüğünü kurarak yaşatmıştı. Komünizm düşüncesini SSCB ile bütünleştirdiği için bu durum azınlıkları rahatsız etmişti. Ancak Kruşçev iktidara geldiğinde bu algıyı yıkmak için çaba sarfetmiştir.⁵²

Yeni Sovyet liderleri Stalin döneminde bozulan SSCB-Türkiye ilişkilerini düzeltmek için 30 Mayıs 1953 tarihinde Türkiye'ye bir nota göndererek; komşuluk ilişkilerinin yeniden sağlanabilmesi için⁵³ Stalin döneminde Kars ve Ardahan'dan talep edilen topraklardan ve boğazlar rejiminin değiştirilmesi konularından vazgeçtiklerini bildirmişlerdir.⁵⁴

Stalin'in ardından düzenlenen 20. Komünist Parti Kongresinde parti liderliği yapan Kruşçev SSCB'nin yeni dış politikasının *“barış içinde bir arada yaşama”*

⁵⁰Aydın Tarihi, Ağustos 1954, s.78-79.

⁵¹Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.352-356.

⁵²Mehmet Ali Ak, “Kimlik Bağlamında Rusya'nın Balkanlar Politikası”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi S.B.E., Bursa, 2019, s.58.

⁵³Sakin & Salep, a.g.e., s.221.

⁵⁴Aydın Tarihi, 03.08.1955, s.257.

stratejisine dayandırıldığını ilan etmiştir. Bu politika SSCB'nin ve Stalinist sosyalist yönetimle yönetilen devletlerin dönüm noktası olmuştur. Bu yeni Sovyet politikası Doğu bloğu içinde bazı sarsıntılara neden olsa da⁵⁵ Kominformdan 1948'de ihraç edilen Yugoslavya için oldukça ılımlı bir süreç başlıyordu. SSCB, Yugoslav lideri Tito'yu Moskova'ya davet etmiş ancak Tito bu daveti geri çevirmiştir. Bunun üzerine Kruşçev ve SSCB yöneticileri Yugoslavya'ya giderek Tito ile görüşmüşlerdir. Yugoslavya 1948 sonrası dönemde ABD'den yardım alarak Sovyetlere rağmen güçlü bir devlet konumuna gelmişti. Batı ile ilişkilerine önem verse de NATO'ya girmeyi asla düşünmemiş bölgesel güvenlik tehdidine karşı Balkan Paketi'ne üye olmayı seçmiştir.⁵⁶

Bu ziyaretin ardından Yugoslav lideri Tito da Moskova'ya gitmeye karar vermiştir. Bu kararın sonrasında daha önce Stalin ile Yugoslavya'nın Kominformdan ihraç edilmesi konusunda faaliyet gösteren SSCB Dışişleri Bakanı Molotof'un istifa etmiştir. İstifa kararı da Sovyetlerin Yugoslavya'ya ne kadar önem verdiğini göstermekteydi.⁵⁷ SSCB Yugoslavya ilişkilerin normalleşmeye başlaması ile diğer komünist devletler ile de ilişkileri normalleşme sürecine girmiştir. Bu dönemde Yugoslavya doğu bloğundan sosyalist ülkelerle ticari ilişkisini oldukça geliştirmiştir. Ancak bu süreç içerisinde doğu bloğu ile arasını düzelterken Yugoslavya'nın ABD'den aldığı yardım ve kredilerde azalma olmuştur.⁵⁸ İki blok arasında bir tarafta yer almak istemeyen Yugoslavya 1955 Bandung Konferansına katılarak bağlantısızlar akımının lider ülkelerinden biri olmuştur.⁵⁹ 1954 yılında Mısır'da Cemal Abdülnasır'ın iktidara gelmesiyle Yugoslavya lideri Tito arasındaki başlayan ilişkiler bağlantısızlar hareketinin oluşmasında büyük bir etken olmuştur.⁶⁰

Bandung Konferansına davet edilen Türkiye, Sovyet tehdidine karşı ABD'nin Batı bloğunun barışçıl olduğunu, NATO'yu da barışın güvencesi olarak gördüğünü

⁵⁵Özdal & Karaca, Diplomasi Tarihi II, s.354-355.

⁵⁶Aydın Tarihi, 03.08.1955, s.257.

⁵⁷Aydın Tarihi, Haziran 1956, s.300-301.

⁵⁸Sancaktar, Yugoslavya'da Sosyalist Özyönetim Deneyimi, s.120-121.

⁵⁹Bülent Kar, "Bağılantısızlık Bir Dış Politika Seçeneği Mi?", **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt IV, Sayı 2, 1983, s.225.

⁶⁰TDA, Fon Kodu: 538, Yer No: 2810-21299-1, Belge Tarihi:03.05.1955.

konferansta sıklıkla dile getirmesi ve tarafsızlık politikasını eleştirmesi Yugoslav lider Tito tarafından hoş karşılanmamıştır.⁶¹

3.2. Kıbrıs Sorununun Etkisiyle Türkiye – Yunanistan İlişkilerinin Bozulması

Kıbrıs Adası 1571 yılından 1878 yılına kadar Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. 1571 yılında fethedilen adaya Anadolu'dan Türkler yerleştirilmişti. Adanın Rum nüfusu da Osmanlı hakimiyetinde huzur içinde Türkler ile aralarında hiçbir sorun olmadan yaşamışlardı.⁶² Bu durum Osmanlı'nın zayıflamasına kadar devam etmişti. Ancak 1877-1878 (93 Harbi) Rusya ile savaşan Osmanlı İngiltere'den yardım istemek durumunda kalmış bu durumu fırsat bilen İngiltere'de Kıbrıs Adasını kiralamak koşuluyla Osmanlı'ya yardım etmiştir. Böylece 1878 yılında adanın yönetimi İngiltere'ye geçmişti.⁶³ Kıbrıs Adasının yönetimi İngiltere'ye geçmesinin ardından Rumlar enosis hayallerini gerçekleştirebilmek için çeşitli girişimlerde bulunmuşlar ama başarıya ulaşamamışlardı. İngiliz idaresinin ardından adada yaşayan Türklerin ellerinden alınan topraklar Rum nüfusuna verilmeye başlanmıştır. Bu durum adaya birçok Rum'un göç etmesine neden olmuştur. Böylece adanın demografik yapısı İngiliz yönetimi altındayken değişmeye başlamıştı. I. Dünya Savaşı'nı fırsat bilen İngiltere 5 Kasım 1914'te adayı ilhak ettiğini açıklamıştır. Bu ilhak Osmanlı tarafından tanınmamış olsa da İngiltere ada karşılığı verdiği kira geliri olan 92.000 sterlini ödemeyi bırakmıştı.⁶⁴ İngiltere, 1915 yılında Yunanistan'ın İtilaf devletlerinin safında yer alması karşılığında Kıbrıs Adası'nı Yunanistan'a vereceğini açıklamış olsa da Yunanistan bu teklifi kabul etmemiştir.⁶⁵ İngiltere, Yunanistan'ın savaşa dahil olması karşılığında Kıbrıs'ı gözden çıkarmıştı. Ancak bu teklif İngiltere'nin bazı bakanlıkların kararıyla ortaya çıkmıştı. Yunanistan'ın

⁶¹Gizem Bilgin Aytac, "Türkiye'nin Ulusal Çıkar Söylemi İçinde Batı Merkeziliğinin Yeniden İnşası: Bandung Konferansı Örneği", **Türkoloji Kültürü**, Cilt 4, 2011, s.74-77.

⁶²Abdülhaluk Çay, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel – 1963**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayın, Ankara, 1989, s.12.

⁶³Erol Mütercimler, **Satılık Ada Kıbrıs**, 10.bs., İstanbul, Alfa Yayınları, 2021, s. 94-98.

⁶⁴Metin Menekşe, "Berlin Konferansı Sonrasında Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde Kıbrıs Meselesi (1878-1923)", **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, Cilt 1, Kıbrıs Özel Sayısı, s.316-318.

⁶⁵Serdar Örnek, Giasemi Ververi, **Yunanistan Perspektifinden Kıbrıs Sorunu**, 1.bs., Ankara, 2016, s.28.

kabul etmemesi üzerine İngiliz devlet adamı Lord Curzon “Çok şükür ki Yunanistan’daki Zaimis Hükümeti bunu reddetti ve parlamentoya teklifin durdurulduğu bildirildi”⁶⁶

1917 yılında İngiltere iki yıl içerisinde Kıbrıs’ta yaşayan Türk halkının İngiliz vatandaşlığına geçmelerini emretti. Türk vatandaşlığından İngiliz vatandaşlığına geçmek istemeyen binlerce Türkler Anadolu’ya göç etmiştir. Bu sırada Kıbrıs’ın kendilerine vaat edilmesi üzerine Yunanistan İtilaf devletlerinin safında savaşa katılmıştır. Savaş sonrası düzeni sağlamak için toplanılan Paris Barış Konferansında bu isteklerini belirtmeler de Kıbrıs Adası Yunanistan’a verilmemiştir.⁶⁷

Türk Kurtuluş Savaşı sonrası imzalanan Lozan Antlaşması’nın 16., 20. ve 21. maddelerine göre Kıbrıs Adası tamamen İngiltere’ye bırakılmıştır. Bu tarihten itibaren İngiltere diğer sömürgesi olduğu bölgelerde olduğu gibi katı bir kolonizasyon yöntemiyle adada egemenlik sürmeye başlamıştır. 1930 yılına gelindiğinde enosis hayali ile Rumlarda ayaklanmalar görülmeye başlandı. Yunanistan’da ayaklanma çıkaran Rumlara destek verir hale gelmişti. Ancak bu durum uzun sürmedi İtalyan tehlikesi altında kalan Yunanistan bu dönemde Türkiye ve İngiltere ile bir yakınlaşma sürecine girdi.⁶⁸

İkinci Dünya Savaşı sonrası Ortadoğu’da yaşanan gelişmelere paralel olarak Kıbrıs Adası İngiltere için yeniden önemli hale gelmiştir. 1948 yılında İsrail Devleti’nin kurulması Ortadoğu’daki dengelerin değişiminde etkili olmuştur. İngiltere, Filistin’e konuşlandığı askerlerini Kıbrıs’a taşımıştır. Bu gelişmeler adanın İngiltere için ne kadar önemli olduğunu hatırlattırıştır.⁶⁹ II. Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle Yunan Parlamentosunu sunulup çoğunluğun onayını alan enosis fikri yeniden gündeme gelmiştir. 1949 yılında Rumlar sorunu Birleşmiş Milletlere taşımıştır. Bunun üzerine Kıbrıs Türkleri de adanın Türkiye egemenliğine geçmesini talep eden gösteriler düzenlemiştir.⁷⁰ Kıbrıs Türklerini Rumların enosis faaliyetlerine karşı korumayı hedefleyen Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Dr. Fazıl Küçük ve arkadaşları tarafından

⁶⁶Ali Satan, “Yeni İngiliz Belgeleri Işığında Kıbrıs ve Önemi”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 6, İstanbul, 2004, s.63.

⁶⁷Menekşe, a.e., s.319.

⁶⁸Hüner Tuncer, **Kıbrıs Sarmalı**, 2.bs., İstanbul, Kaynak Yayınları, 2012, s.38-43.

⁶⁹Göktepe, C.; T. Bilgiç, “İngiliz Güvenlik ve Dış Politikasında Kıbrıs (1945-1974)”, **Bilgi**, Sayı 68, 2014, s.143-144.

⁷⁰Yavuz Güler, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, **Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2004, s.104.

kurulmuştur. Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Türkiye ile irtibata geçerek Türk basınında Kıbrıs Türklerinin mücadelesinden haberdar olmasını sağlamaya çalışmıştır.⁷¹ Çünkü o döneme kadar Türkiye Kıbrıs sorununu kabul etmemiştir. Türk Dışişleri Necmettin Sadak “İngilizler adayı terk etmeyecekler, dolayısıyla böyle şeyler devletimize zararlı olabilir” demiştir. CHP’nin Kıbrıs politikasını iktidara gelen DP’nin ilk yıllarda sürdürüldüğü görülmektedir. Bu dönemde Dışişleri Bakanı olan Fuad Köprülü de “Türkiye’nin Kıbrıs davası gibi bir davası yoktur” demiştir.⁷² Bu dönemde ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından Feridun Cemal Erkin’e Kıbrıs Adası’nda statükonun korunmasına yönelik telkin vermiştir.⁷³ 1951 yılında Kıbrıs’ta toplanan üniversite öğrencileri Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanması için eylem düzenlemişlerdir. İngiliz yönetimi öğrencilere müdahale ederek eylemin büyümesine engel olmaya çalışmıştır.⁷⁴

18 Ocak 1950 yılında Kıbrıs’ta Makarios’u Başpiskopos olmasıyla Rumların enosis faaliyetleri artmıştır. Makarios Başpiskopos dini gücü elde ettikten sonra enosis gerçekleştirebilmek için 1950-1954 yılları arasında diplomasiyi kullanmıştır. Yunan lobisi oluşturmuş ve bu şekilde Yunanistan’ında Kıbrıslı Rumları desteklemesinde önemli bir etken olmuştur.⁷⁵ Balkan Paktının imzalanmasından hemen ardından Kıbrıs Sorunu için Yunanistan 14 Ağustos 1954 yılında Birleşmiş Milletlere başvurarak self determinasyon (kendi kaderini tayin etme) yapılmasını istemiştir. Birleşmiş Milletler başvurusu ile bu sorun uluslararası bir sorun haline gelmiştir.⁷⁶ Türkiye bu döneme kadar Kıbrıs Sorunun bir taraf olarak görülmezken sorunun Birleşmiş Milletlere taşınmasından sonra bir taraf olarak anılmaya başlanmıştır. Bu gelişmelerden sonra NATO üyesi olan Türkiye – Yunanistan’ın arasında sorun yaşamasını istemeyen ABD ve İngiltere Yunanistan’ın lehine bir karar vermekten çekinmişlerdir. Asya ve Afrika ülkeleri de Yunanistan ile birleşmesini karşı çıkmışlardır. BM, Yunanistan’ın self determinasyon teklifini reddetmişlerdir.⁷⁷ Bu olaydan sonra Yunan milliyetçisi başpiskopos Makarios

⁷¹Emrullah Yalçın, “Kıbrıs’ta Türk Mukavemet Teşkilatı ve Rauf Denktaş”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 58, 2016, s.281-282.

⁷²Şevket Çizmeci, **Menderes Demokrasi Yıldızı**, 2.Baskı, Arkadaş Yayınevi, 2007, s.700.

⁷³TDA, Fon Kodu:534, Yer Bilgisi:37479-149355-8, Belge Tarihi:31.12.1951.

⁷⁴TDA, Fon Kodu:534, Yer Bilgisi: 37479-149355-12, Belge Tarihi:23.11.1951.

⁷⁵İsmail Şahin, “Düşünceden Eyleme EOKA”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı 37, 2020, s.22.

⁷⁶Fahir Armaoğlu, **Türk- Amerikan İlişkileri (1919-1997)**, Kronik Yayın, 2019, İstanbul, s.173.

⁷⁷Örnek & Ververi, a.g.e., s.41-42.

siyasi kanatta, askeri kanatta da Yunan Milliyetçisi Grivas'ın önderliğinde Yunanistan'ın yardımlarıyla enosis hayalini gerçekleştirmek için EOKA adı verilen terör örgütü kuruldu. EOKA'nın kurulmasıyla Kıbrıs'ta kanlı bir iç savaş başlamış oldu. 1 Nisan 1955 tarihinde Lefkoşa'ya atılan bombanın haberini alan Ankara'da bulunan Kıbrıs Milli Türk Birliği Başkanı Dr. Fazıl Küçük olaylara tepki göstermiştir.⁷⁸

Adnan Menderes muhalefet partisi CHP'nin Kıbrıs konusunda yeteri kadar ilgili olmadığı konusunda DP'nin basın organı Zafer Gazetesi'nde İsmet İnönü'yü suçlayan yazılar yazdırmıştır.⁷⁹

İngiltere, Kıbrıs Adasında gerilimi azaltmak için Türkiye ve Yunanistan'ı Londra'da bir konferansa davet etmişti. Londra Konferansında Adnan Menderes'in talimatıyla Fatin Rüştü Zorlu Kıbrıs Adasında hakkındaki Türk politikasını ilk kez açıklamıştır. Türkiye, enosis fikrine kesinlikle karşı çıkmıştır. Kıbrıs Adasının İngiltere'ye ait olduğunu ancak İngiltere'nin Kıbrıs'ı egemenliğinden çıkarması durumunda adanın Türkiye'nin hakkı olduğunu beyan etmiştir. Londra Konferansı devam ederken⁸⁰ 6 Eylül 1955 yılında devlet radyosunda ve İstanbul Express gazetesinde çıkan habere göre Selanik'te Atatürk'ün doğduğu eve bombalı bir saldırı düzenlenmişti. Bomba haberinin ardından Kıbrıs Türk Cemiyeti öğrenci grubu tarafından Taksim'de toplanan öğrenci birlikleri gayrimüslim halkın ev ve işyerlerini yağmalamaya başlamıştı. İstanbul Express aynı gün ikinci defaya baskıya çıkmıştı. Amaç milli duyguları körükleyip ayaklanmaların ve yağmanın arttırılmasıydı. Galeyana gelen halk, öğrenci birlikleri, dernek ve kuruluşa mensup olan kişiler çoğunlukla İzmir ve İstanbul'da gösteriler düzenlemişlerdi.⁸¹ Olay ev ve iş yerleri ile sınırlı kalmamış İstanbul'da kiliselere, mezarlıklara İzmir'de de Yunan Konsoloslukuna, 6 NATO subayının evlerine de saldırılar düzenlenmiştir. Müslüman halkın büyük bir çoğunluğu yıllardır birlikte huzur ortamı içinde kardeşçe yaşadığı gayrimüslimlere zarar gelmemesi için evlerinde saklamışlardır. Güvenlik güçleri aldıkları emir doğrultusunda saldırganlara karşı pasif

⁷⁸Ulvi Keser, **Kıbrıs'ta Türk – Yunan Fırtınası (1940 – 1950 – 1960 – 1970)**, 1.bs., İstanbul, Boğaziçi Yayınları, s.167-179.

⁷⁹Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları DP Yokuş Aşağı 1954-1957**, 3.Baskı, Bilgi Yayınları, 1991, s.142.

⁸⁰Balcı, a.g.e., s.125.

⁸¹Dilek Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, 2.bs, Tarih Vakfı Yayınları, 2005, İstanbul, s.13.

davranmıştır.⁸² Ankara, Eskişehir, Samsun ve Bursa'da gayrimüslim nüfusun yoğun olmamasından dolayı İstanbul ve İzmir'deki kadar olaylar büyümemiş ve güvenlik güçleri çıkan olayları kısa sürede bastırmıştır. İstanbul, İzmir ve Ankara'da sıkı yönetim ilan edilmişti.⁸³ 6-7 Eylül olaylarının ardından TBMM 12 Eylül 1955 yılında toplanmıştır. Fuat Köprülü olayların Türk-Yunan dostluğunu bozmak için düzenlenmiş komünistler tarafından planlı bir kışkırtma olduğu⁸⁴ DP, ABD'den bir uzman getirterek olayların arkasındaki kişilerin komünistler olduğunu ispatlamaya çalışmış ancak gelen uzman buna ihtimal bile vermemiştir.⁸⁵ Olay sonrası kurulan örfi idare mahkemelerinde yağma, haneye ve iş yerlerine tecavüz, yabancı devlet aleyhine kindar hareketler, milli menfaatlere aykırılık, komünizm propagandası, suç işlemeye teşvik, yangın çıkarma, zabıtaya zorluk çıkarma, yasaya-devlete aykırılık gibi suçlardan yargılamalar yapılmıştır.⁸⁶ Saldırılarda ve yağmalarda zarara uğrayan gayrimüslimlerin zararlarını Türk hükümeti karşılamaya çalışmıştır. Bu dönemde Rumlar Türkiye'den göç etmeye başlamışlardır. Adnan Menderes ve Celal Bayar çıkan olaylardan sonra özür dilemişlerdir. 6 – 7 Eylül failleri olarak görülen Selanik'te öğrencilik yapan Oktay Engin ve Selanik Türk konsolosluğunda bekçilik yapan Hasan Uçar hapis yatmıştır. Ancak 1960 sonrası Milli Emniyet Hizmetleri üyesi olan Oktay Engin'in Adnan Menderes'in talimatıyla olayları gerçekleştirdiği ortaya çıkmıştır. Yaşanan olayların ardından Adnan Menderes Londra Konferansına giden Türk temsilcilerini Türkiye'ye çağırması ve Yunanistan'ı olayları bu noktaya getirdiği için suçlamıştır.⁸⁷

6-7 Eylül olaylarıyla ilgili gelen mektuplardan birinde, zabıtalara görevlerini yerine getirmediği gibi, göstericilere "Burası yeter, ileri gidin" şeklinde yönlendirmelerde bulunmalarının, olayların devamını teşvik ettiği belirtilmektedir. Amerikalı gazeteci George Sokosky ABD'nin iki önem verdiği devlet olan Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan Kıbrıs Sorunundan dolayı memnun olmadıklarını ve eğer aralarında bu sorun yüzünden bir savaş çıkacak olursa ABD'nin Türkiye'yi desteklemek

⁸²A.e. 60.

⁸³Güven

⁸⁴TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:X, C.7, İçtima:1, 12.09.1955, s.671-673.

⁸⁵Cem Eroğul, DP Tarihi ve İdeolojisi, s.110.

⁸⁶TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: X, C.9, İçtima:2, Belge Tarihi:20.01.1956, s.206

⁸⁷ Güven, Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları, s.71-72

zorunda kalacağını yazmıştır.⁸⁸ 13 Ocak 1956 yılında CHP'nin Kars Milletvekili Mehmet Hazer tarafından 6-7 Eylül olaylarını Başbakan Adnan Menderes ve Namık Gedik hakkında bir soruşturma açılması istenmiştir. Bunun üzerine Başbakan Adnan Menderes ve CHP milletvekilleri arasında tartışmalar yaşanmıştır. CHP 6-7 Eylül olaylarından Adnan Menderes'in haberdar olduğunu iddia etmişlerdir. Soruşturma açılması yönünde mecliste bir oylama yapılmıştır fakat oylama reddedilmiştir.⁸⁹ CHP'nin iktidara karşı soruşturma açma isteği doğrultusunda İçişleri Namık Gedik istifa etmek zorunda kalmıştır. Adnan Menderes, dış ülkeler nezdinde muhalefet partisi CHP'nin yapmış olduğu kadar eleştirilmemiştir. Batılı devletlerin tepki göstermemesinin nedeni de Türk-Irak yakınlaşmasından doğan Bağdat Paktına Pakistan ve İran'ın da dahil olmasından kaynaklanıyordu.⁹⁰ Türkiye'nin Ortadoğu devletleriyle ilişkilerini geliştirmesi uluslararası arenada da itibarını arttırmış ve böylece batılı devletler Kıbrıs olaylarında Türkiye'yi desteklemiştir.

1956 yılına gelindiğinde Kıbrıs'taki olaylarda adeta çığırından çıkmıştır. Rumların enosis iddiaları EOKA tarafından yapılan terör saldırıları ile gündeme yeniden gelmiştir. Kıbrıs Türkleri artan Rum saldırılarına karşı Volkan ve Kara adlı çete örgütleri kurarak taksim tezini savunmuşlardır.⁹¹ İngiltere, Kıbrıs'taki EOKA saldırılarından sorumlu tuttuğu başpiskopos Makarios'u Şeysell adalarına sürgüne göndermiştir.⁹² 1956 yılında İngiltere Sömürgeler Bakanı Lennox Bod, Lord Radcliffe'yi görevlendirerek bir anayasa hazırlamasını istemiştir. Bu anayasa gereği dışişleri, kamu güvenliği, savunma İngiltere'nin atayacağı bir valinin kontrolüne bırakılmasını öngörüyordu. İngiltere, Türkiye'ye taksim tezini ve Yunanistan'a self determinasyonu vaat ederek adanın özerk bir statüye kavuşabileceğini belirtmiştir. Ancak bu teklifi Yunanistan ve Türkiye kabul etmemiştir. Kıbrıs'ta bu gelişmeler sürerken Ortadoğu'da olaylar karışmaya başlamıştır. 1956 yılında Mısır Süveyş'i millileştirdiğini ilan etmiştir. Bunun üzerine İngiltere Ortadoğu bölgesinde kendisi gibi çıkarı olan Fransa ve İsrail birlikleri ile Mısır'a saldırmıştır. İngiltere, Ortadoğu'daki varlığını ABD'ye teslim etmiştir. İngiltere için bu

⁸⁸BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:37-226-3, Belge Tarihi:00.00.1955.

⁸⁹TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: X, C.9, İçtima:2, 13.01.1956, s.65-93.

⁹⁰Cem Eroğul, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, s.111.

⁹¹Erdal Açıkses, Ayhan Cankut, "Kıbrıs Meselesinin Tarihsel Gelişimi ve Uluslararası Hale Gelme Sebepleri", *Turkish Studies*, Cilt 9, Sayı 4, 2014, s.1249.

⁹²Aydın Olgun, *Kıbrıs Gerçeği 1931- 1990*, Demircioğlu Matbaacılık Yayın, Ankara, 1991, s.11.

tarihten sonra Kıbrıs ayrı bir önem taşımıştır. ABD'nin Ortadoğu'ya ve dolaylı olarak da Kıbrıs'a müdahale etmesi Eisenhower Doktrini ile gerçekleşmiştir. Ayrıca bu tarihten sonra ABD stratejik öneme sahip olan Kıbrıs Sorununa ağırlık vermiştir.⁹³ Bu dönemde Yunanistan konuyu üçüncü defa Birleşmiş Milletlere taşımıştır. Yunan devlet adamları Mısır ve Suriye'nin yardımlarını alabilmek için Ortadoğu'ya bir gezi düzenlemişlerdir.⁹⁴

1956'da Mısır ile yaşadığı sorun sonrasında adanın egemenliğinden vazgeçerek üs sahibi olmaya karar veren İngiltere'de başkanlık görevine yeni gelen Macmillan bir plan hazırlayarak Türkiye ve Yunanistan'a sunmuştur. Plana göre ada yönetimi üç devlet için paylaşılmaktaydı. Bu plan 7 sene uygulanacak 7 sene sonrasında İngiltere'ye verilecek üs karşılığında ada yönetimi Yunanistan ve Türkiye'ye bırakılacaktı. Ancak bu öneri de kabul edilmedi. Ayrıca Macmillan Şeysell adalarında sürgünde olan Makarios'u serbest bırakmıştır. Dr. Fazıl Küçük İngiltere'nin bu hareketi karşısında tepki verirken⁹⁵ Adnan Menderes TBMM'de bir konuşmasında *“Adanın iki toplum arasında bölüşülmesi göz ardı edilemez. Türk hükümeti, adanın iki toplum arasında bölüşülmesini gerçekçi ve olumlu bir öneri olarak karşılamaktadır...Ada'nın paylaşılması oradaki soydaşlarımızın Türk bayrağı altında yaşamalarını sağlayacak ve Kıbrıs, Türkiye için herhangi bir tehdit bölgesi olmaktan çıkacaktır. Büyük bir özveri olarak bunu kabul ediyoruz”*⁹⁶ 4 Mayıs 1957 yılında Economist Dergisi'nde çıkan bir yazıda Türkiye'nin Kıbrıs Sorununun çözüme kavuşturulması için Yunanlılara göre daha ılımlı bir siyaset izlediği yazılmıştır. Ayrıca yazıda Adnan Menderes'in dış politikasında da İngiltere'nin dostluğuna önem vermesini içeren övgülere yer verilmiştir.⁹⁷

Adnan Menderes'in Kıbrıs Sorununa ilişkin politikası adanın ya İngiliz egemenliğinde kalması ya da taksim edilerek adadaki Türk halkının yaşam koşullarının iyileştirilmesi üzerine kurulmuştur. Kıbrıs Sorunu yüzünden İngiltere ile ilişkilerin bozulmamasının nedenlerinden biri de bu olmuştur. 1958 yılında Taksim tezini protesto eden Kıbrıs Türklerine İngilizler tarafından oldukça sert yanıt verilmiştir. İngiliz Sömürge yönetimi Kıbrıs Türklerini kurşuna dizmiş bunun sonucunda 7 Kıbrıs Türkü

⁹³Mehmet Balyemez, **İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmesi (1923 - 1960)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2021, Ankara, s.200-202.

⁹⁴Ayın tarihi, 10 Nisan 1956, s.154.

⁹⁵Tuncer, Kıbrıs Sarmalı, s.57-59.

⁹⁶Mütercimler, Satılık Ada Kıbrıs, s.130.

⁹⁷BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:38-227-11, Belge Tarihi:04.05.1957.

vefat etmiş, bir kısmı da yaralanmıştır. Olayların ardından Kıbrıs Türktür Partisi Başkanı Dr. Fazıl Küçük, Ankara’da Gazeteciler Cemiyeti ile bir toplantı gerçekleştirmiştir. Yerli ve yabancı basına demeç veren Dr. Fazıl Küçük Kıbrıs Türkleri için kurtuluşun tek yolu taksimdir demiştir. Adnan Menderes’te olaylara tepkisini “*Masum silahsız Türkleri otomatik silahlarla öldüren İngiliz askerlerinden kurtulup taksim istiyoruz*” sözleriyle ifade etmiştir.⁹⁸ Olayların ardından Kıbrıs’taki Türklerin yeteri kadar örgütlenemediği düşünen Rauf Denktaş’ın da aralarında olduğu bir grup tarafından Türk Mukavemet Teşkilatı kurulmuştur. Adnan Menderes ile görüşmek üzere Kıbrıs’tan bir heyet Ankara’ya gitmiştir. Görüşmelerde taksim tezinden vazgeçilemeyeceği vurgulanmıştır. Türkiye de Kıbrıs’a desteklerinden vazgeçmeyeceklerini bildirmiştir.⁹⁹ Milli Türk Talebi Birliği tarafından Türkiye’de “Ya Taksim Ya Ölüm” sloganıyla mitingler düzenlenmiş ve Türk toplumu Kıbrıs Türklerinin yanında olduklarını göstermişlerdir.¹⁰⁰

1958 yılında iki NATO üyesinin daha fazla karşı karşıya gelmemesini isteyen ABD Kıbrıs Sorunu ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. NATO’nun yapmış olduğu toplantıda Yunanistan enosis tezinden Türkiye’de taksim tezinden vazgeçtiğini açıklamıştır.¹⁰¹ Bunun üzerine 1959 yılında imzalanan Zürih konferansının ardından imzalanan antlaşma ile bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti’nin temelleri atılmıştır. 11 Şubat 1959 Zürih ve 19 Şubat 1959 Londra Antlaşmasıyla yeni kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin anayasası da belirlenmiştir. 16 Ağustos 1960 yılında oluşturulan Kıbrıs Cumhuriyeti’nde üç devlet (İngiltere, Yunanistan ve Türkiye) imzaladıkları antlaşmalar gereği garantör olmuştur. Kıbrıs Sorununun bu şekilde çözüme ulaşmasından memnuniyet duyan ABD ilanının ardından Kıbrıs Cumhuriyeti’ni tanımıştır.¹⁰² Türkiye’de ABD gibi Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasından memnun olmuştur. Balkan Paktı, Bağdat Paktı ve Ortadoğu’daki diğer meseleler Kıbrıs ile alakalı şekillenmekteydi. Kıbrıs’taki sorun Ortadoğu ve Balkanları da etkilediğinden sorunun çözülmesi durumunda Türkiye’nin hem Balkan hem de Ortadoğu ülkeleri ile sorunlarının

⁹⁸Bozkurt, 30.01.1958 ---3 haber vardı

⁹⁹Dilek Yiğit Yüksel, “Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914 – 1958)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 8, Sayı 18, 2009, s.171.

¹⁰⁰**Milliyet**, “Kıbrıs’ta Durum İç Hareketi Aldı”, 10.06.1958, s.1.

¹⁰¹Yavuz Güler, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi, s.106.

¹⁰²Uslu, Türk Amerikan İlişkileri., s.32-33.

çözüleceğine inanmaktaydı.¹⁰³ Kıbrıs'ta yayımlanan Bozkurt gazetesi yazarı Osman Türkay'a göre, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin baş mimarı Adnan Menderes'tir. Türkay yazısında Adnan Menderes'in politikalarından övgüyle bahsetmiştir.¹⁰⁴ Adnan Menderes kendinden önceki iktidarlardan farklı olarak Kıbrıs Sorununu milli bir dava olarak görmüştür.

Kıbrıs Sorunu sadece Türkiye – Yunanistan ilişkilerini etkilememiştir. Başta bağlantısızlar grubunda yer alan Yugoslavya olmak üzere, Romanya ve Bulgaristan'da Birleşmiş Milletlerde Kıbrıs müzakereleri sırasında Yunanistan'ı ve Kıbrıs Rumlarının tezlerini desteklemiştir.¹⁰⁵

4. BALKAN PAKTI'NIN ADNAN MENDERES'İN ORTADOĞU POLİTİKASI İÇİN ÖNEMİ

İkinci Dünya Savaşından sonra iki kutuplu sistem içerisinde Türkiye, ABD'nin öncüsü olduğu batı bloğuna dahil olmuştu. ABD'nin Sovyetler Birliğini çevreleme siyaseti içerisinde önce NATO üyeliği ardından Balkan Paketi ile set oluşturan Türkiye Ortadoğu'da da Sovyetlere karşı bölgesel güvenliği sağlamaya yönelik bir proje hazırlamaya karar vermiştir.¹⁰⁶

İngiltere Türkiye'nin NATO üyeliğine sıcak bakmamıştı. Bunun nedeni Türkiye'nin ve Yunanistan'ın Ortadoğu'da oluşacak Sovyet komünizmine karşı bir yapılanma içerisine girmelerini istemesiydi. Kore Savaşına asker göndererek NATO'ya girmeyi başaran Türkiye, İngiltere'nin de kendisi için öngördüğü Ortadoğu Komutanlığı projesinde yer almayı kabul etmişti. Ancak o tarihe kadar Türkiye Arap ülkeleriyle ilişki içerisine girmemiş üstelik 1948 yılında İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olmuştu. NATO üyeliğinden sonra Türkiye Ortadoğu Komutanlığı için çaba sarfetti. Ancak bölgede etkin bir güç olan Mısır'ın iş birliğine yanaşmaması ve Hür Subaylar adı verilen darbe sonucu Mısır'daki yönetimin değişmesi gibi durumlardan proje başarısızlıkla sonuçlandı. İngiltere Türkiye'ye "Ortadoğu Komutanlığı" ünvanını vermiştir. Ancak bu unvan Araplara emperyalizmi çağrıştırdığı gerekçesiyle kaldırmıştır. Böylece Ortadoğu

¹⁰³Bozkurt, "Papaz Havayı Bozmak İstiyor", 11.02.1959, s.1.

¹⁰⁴Osman Türkay, "Geleceğe Güvenle Bakmalıyız", Bozkurt, 27.02.1959, s.2.

¹⁰⁵Atabay, İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar, s.257-258.

¹⁰⁶Vatan, "Türkiye, Ortadoğu İçin Proje Hazırladı", 05.01.1953.

Savunma Organizasyonu adı verilen Sovyetler Birliğine karşı güvenlik seddi oluşturacak bir örgüt kurmaya karar verilmiştir.¹⁰⁷

Soğuk Savaş döneminin başlarında Avrupa devletlerinden İngiltere dışında hiçbir ülkenin Ortadoğu bölgesinde hakimiyeti kalmamıştı. Ancak Sovyetlerin emperyalist emellere sahip olmadığını düşünen Araplar sosyalizm ile İslam düşüncesini birleştirerek İslam sosyalizmi gibi bir anlayış ortaya çıkmıştır. Ortadoğu bölgesinde Mısır ve Suriye'nin Sovyetlere yakınlaşması bu durumun bir sonucu olmuştur. Batı boyunduruğu içerisinde yer almak istemeyen Araplar, zamanla İngiltere'ye karşı sert bir tutum içerisine girmiştir. İngiltere'nin bölgedeki etkisinin kırıldığını fark eden ABD¹⁰⁸ Eisenhower'ın 1953 yılında başkanlığa gelmesinden sonra bölgede daha etkin bir rol oynamıştır. Aynı yıl Dışişleri Bakanı John Fuster bölge ülkelerini yakından gözlemlemek için Ortadoğu gezisine çıkmıştır. Bu gezinin amacı bölgede Sovyetlerin komünizmi yayma faaliyetlerine karşı bölgesel bir paktın kurulup kurulamayacağıydı. Ortadoğu gezisinin ardından Adnan Menderes'in daveti üzerine Dulles Ankara'ya gitmiştir. İkili görüşmelerin ardından¹⁰⁹ ABD İngiltere'nin planladığı Ortadoğu Savunma Organizasyonunun yerine Kuzey Kuşağı projesini devreye sokmaya karar vermiştir. Mısır'ın batılılarla ilişki içerisine girmeyeceğini anlayan ABD, Türkiye'nin ilk olarak Pakistan daha sonra Irak ile ikili antlaşmalar imzalanmasını istemiştir. Pakistan Kuzey Kuşağı Projesine taraftar olduğunu ancak ABD'den yardım istediğini açıklamıştır. ABD'nin bu yardımı kabul etmesinin ardından Türkiye Pakistan arasındaki görüşmeler başladı. 2 Nisan 1954'te Türkiye – Pakistan Dostluk ve İş birliği Antlaşması imzalandı. Türkiye ve ABD daha sonra bu antlaşmaya diğer Arap devletlerinin de katılacağını umuyordu. Ancak bu antlaşmaya Irak dışında olumlu bakan Arap devleti olmadı.¹¹⁰ Irak başbakanı Nuri Sait Paşa ile arasında geçen konuşmada Türkiye Cumhuriyeti başbakanı Adnan Menderes Türkiye'nin Arap devletleri aleyhinde bir politika izlemeyeceğinin sözünün verdi. İkili görüşmelerin ardından 24 Şubat 1955 tarihinde Bağdat Paktı imzalandı. Adnan Menderes Bağdat Paktı'nı NATO ile ilişkilendirmek istiyordu. Mısır

¹⁰⁷Göktepe, Seydi, a.e., s.211.

¹⁰⁸Bağcı, a.g.e., s.44-52.

¹⁰⁹Tahir Kodal, "Adnan Menderes Dönemi Türkiye – Irak İlişkileri (1950-1960)", **Belgi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 18, 2019, s.1512-1513.

¹¹⁰Behçet Kemal Yeşilbursa, "Dünden Bugüne İngiltere ve Amerika'nın Ortadoğu Savunma Projeleri", **Türkiye Günlüğü**, Sayı 77, 2004, s.96-104.

hariç diğer Arap devletlerinin katılacağı umulan pakta 4 Nisan 1955 tarihinde İngiltere, 23 Eylül 1955'te Pakistan ve 3 Kasım 1955'te de İran katılmıştır. İngiltere'nin pakta dahil olmasıyla Arapların gözünde bu pakt batılının bir projesi olarak görüldü. Bağdat Paktına kadar bölge ile yakından ilgilenmeyen SSCB'nin politikasında paktın imzalanmasından sonra bir değişim yaşanmıştır.¹¹¹

İsrail'in pakta katılması Arap devletlerinin pakta girme ihtimalini azaltacağı düşüncesiyle pakta girmesini yasaklayan bir madde konmuştu. Bu durumda¹¹² Bağdat Paktını yalnız Arap devletleri değil İsrail'de kendisine karşı yapıldığını düşünmüş ve tepki göstermiştir. Türkiye, paktın genişlemesi için yoğun bir çaba harcamıştır. Ürdün ve Lübnan ile temaslarda bulunmuştur. Bu girişimlerde Pakistan da Türkiye'yi desteklemiştir. Ancak Lübnan, Mısır'ın tepkisinden çekindiği için pakta girememiştir. Türkiye'nin Ürdün'e pakta girmesi yolunda baskı yaparken, Mısır'da girmemesi yolunda baskı yapmıştır. Bu durum Ürdün'de karışıklığa neden olmuş iktidar değişimi sonrası Mısır yanlısı yönetim kurulunca pakta girme düşüncesinden, batılı devletler ve Türkiye'den uzaklaşmıştır.¹¹³ Arap devletleriyle arasının bozulması sonucunda Türkiye, Birleşmiş Milletlerde Kıbrıs Sorunu müzakere edilirken Arap devletlerinden oy alamamıştır.¹¹⁴ Bağdat Paktı üyesi olmasına rağmen Irak'ın da Yunanistan'ın ve Kıbrıs Rumlarının tezlerini destekler nitelikte oy kullanması Türk basınında büyük tepkilere neden olmuştur.¹¹⁵

Başbakan Adnan Menderes, Ortadoğu politikasında istikrarı sağlayamadığı gerekçesiyle CHP başkanı İsmet İnönü tarafından eleştirilmiştir. İsmet İnönü'ye göre Adnan Menderes Ortadoğu'da ilk önce İngiliz-Fransız devletlerinin çıkarları doğrultusunda ilerlemiş, daha sonra da Süveyş Krizi sonrasında ABD paralelinde bir siyaset izlemiştir. Süveyş Krizi'nin tam anlamıyla şiddetlenmediği bir dönemde Bağdat'ta Bağdat Paktı'nın bir toplantısı yapılmıştır. Bu toplantıya İngiltere katılmamış, Türkiye, Irak, İran ve Pakistan başbakanları toplantıya katılmıştır. Toplantı sonrasında bir bildiri yayınlamışlardır. Bildiriye göre *“İngiltere, Fransa ve İsrail, kıtalarını Mısır*

¹¹¹Demir, Özdurgun, Demokrat Parti İktidarında Türkiye'nin Bölgesel Sorunlara Yaklaşımı, s.385-386.

¹¹²İleri, Türkiye'nin Dış Politikası, s.380.

¹¹³Mustafa Edip Çelik, **Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1945-1965)**, İstanbul, Değişim Yayınları, 2020, s.85-88.

¹¹⁴Edip Çelik, **100 Soruda Türk Dış Politika Tarihi**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, s.173.

¹¹⁵TDA, Fon Kodu:533, Yer No:8458-58566-1, Belge Tarihi:16.12.1957.

topraklarından kayıtsız ve şartsız çekmedikleri takdirde Arap birliğinin silahlı kuvvet kullanmayı öngören maddesi harekete geçirilecektir.” CHP lideri İsmet İnönü bu bildiriye öğrendikten sonra Başbakan Adnan Menderes ile görüşme yapmak istemiş fakat görüşme sağlanamamıştır. İsmet İnönü, Adnan Menderes’in Ortadoğu’daki sorunlar karşısında Türkiye’nin milli bir politika izleyememesini endişe ile takip etmiştir. CHP yönetimi, Ortadoğu’da çıkan krizlere Türkiye’yi ilgilendirmedeği sürece karışılmaması gerektiğini düşünmüştür.¹¹⁶

1956’da çıkan Süveyş krizi paktın önem kaybetmesine neden olurken Sovyetlerin bölgede giderek güven duyulan bir devlet haline gelmesini sağladı. İngiltere’nin bölgedeki etkinliğinin sona erdiğini ve Bağdat Paktının bütünleştirici değil ayrıştırıcı bir pakt olduğunu fark eden ABD, bu dönemde Eisenhower Doktrini ortaya çıktı. Ancak bu doktrin 1956’dan 1958’ e kadar uzanan Ortadoğu’da krizler döneminin engelleyicisi olamadı. Bu dönemde Türkiye’nin jeopolitik önemi daha belirgin hale geldi. 1959’da ABD, Türkiye’ye herhangi bir saldırı karşısında silahlı yardım yapılacağına dair bir antlaşma imzaladı.¹¹⁷

14 Temmuz 1958 yılında Irak’ta yapılan hükümet darbesi sonrasında Irak Cumhuriyeti kurulmuştur.¹¹⁸ Irak darbesinin ardından Irak’ta yaşayan Türkler rahat bir nefes almıştır. Irak Başbakanı Nuri Said döneminde Türklerin Türkçe konuşması, Türkçe eğitim alması yasaklanmıştır. Türk-İrak ilişkilerinin iyi seyrettiği dönemlerde de bu durum değişmemiş Irak bölgedeki Türk halkının milli benliğine saygısızca davranmaya devam edilmiştir. 14 Temmuz 1958 yılında Irak’ta cumhuriyetin kurulmasına en çok sevinen kesim bu yüzden Türkler olmuştur. Darbeyi gerçekleştiren General Kasım komünist yanlısı bir tutum sergilemiş ve SSCB ilişkilerini geliştirmiştir. Devrim sonrasında yeni anayasa hazırlanmış ve Irak’ın gerçek sahipleri Kürtler ve Araplar’dır diyerek Türk toplumu yeniden yok sayılmıştır. Irak Kürtleri Kürdistan hayali ile Türklerin yaşam koşullarını zorlamaya başladı. Ancak bu durum Kerkük’te biraz farklı şekillenmiştir. Bu bölgede yaşayan Türk-Kürt halkı arasında bir sorunun olmaması komünistlerin işine gelmiyordu. Bir önceki yönetimde yurt dışına kaçan Molla Mustafa Barzani yeni rejimin

¹¹⁶Toker, DP Yokuş Aşağı 1954-1957, s.219-221.

¹¹⁷Süleyman Seydi, “Demokrat Parti’nin Dış Politikada Alternatif Arayışları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 2, Sayı 14, 2011, s.4.

¹¹⁸**Milliyet**, “Irak’ta Hükümet Darbesi”, 15.07.1958, s.1.

siyasi suçluları affetmesiyle birlikte Irak'a geri döndü ve Kerkük'te yaşayan Türk halkı ile Kürtlerin çatışmasında etkin bir rol oynadı. Kürtlerin Kerkük'te Türklere saldırmasının nedeni Kerkük'ün zengin petrol yataklarını hayallerindeki devlete katma çabasıydı. Kürtler ve Türkler arasında yaşanan çatışma fazla büyümeden engellendi. Bununla birlikte Türkiye'de yaşayan Kerkük Türk öğrencileri olayları Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a ve Başbakan Adnan Menderes'e çektikleri telgraflar ile duyurmaya çalışmışlardır.¹¹⁹ Türk-Kürt çarpışmalarında birçok Türk vatandaşı yaralanmış, iş yerleri yağmalanmış ve Irak ordusunda Türk Binbaşı Hidayet Aslan şehit düşmüştür. Olayların ardından Kerkük'te milli yas ilan edilmiş, General Kasım bölgede yaşayan halkın sakin kalmasını istemiştir.¹²⁰ Türkiye, Irak'a bir muhtıra vermiştir. Muhtıranın Türk vatandaşı olan Nizamettin Neftçinin sebepsizce Irak'tan hudut dışı edilmesi idi.¹²¹ İngiliz belgelerine göre SSCB Kürtler ve Arapların birleşmesini ancak Türklere karşı hoşnutsuzluğun artmasını istemiştir. Nasır ise bağımsız Kürdistan devletinin kurulmasını olumlu karşılamıştır. İngiltere, Kürtleri kışkırtıcı basın faaliyetlerinin yapılmaması gerektiğini vurgulamış Türkiye'nin de basın faaliyetlerinde bunu engellemenin yolları aranmıştır. Aksi halde Irak'ın SSCB ile iş birliği yapabileceğinden endişesini ...¹²² General Kasım Irak'ın kuzeyinde çıkan çatışmaya varan olaylardan Türkiye'yi sorumlu tutmuştur. Bağdat Paktiyle sağlanan dostluk havası bir anda bozulmuş 1958 yılından sonra Türk-Irak ilişkileri gerginleşmeye başlamıştır.¹²³ Irak cumhuriyetinin birinci yıl dönümünü kutlamaya hazırlanan Türklere 14 Temmuz 1959 günü Kerkük'te saldırı düzenlendi. Türkler evlerinden alınmış, ayakları arabalara bağlanarak sokaklarda sürüklenmiş çeşitli işkencelere maruz kalmış birçok Türk vefat etmiş, yaralanmış ve olayları görüp sağ kalanlar ise akli dengesini kaybetmiştir. 3 gün süren katliamın ardından General Kasım olayların planlı bir şekilde gerçekleştiğini, katliamı yapanların cezalandırılacağını beyan etmiştir.¹²⁴ Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 14-16 Temmuz

¹¹⁹Suphi Saatçi, **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, 4. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017, s.184-190.

¹²⁰**Milliyet**, "Irak'ta Vaziyet Karışıyor", 06.11.1958, s.1-5.

¹²¹**Milliyet**, "Irak'a Dün Muhtıra Verdik", 14.11.1958, s.1.

¹²²Derleyen: Mesut Yeğen, **İngiliz Belgelerinde Kürdistan**, 1.Baskı, Dipnot Yayınları, Ankara, 2011, s.307-311.

¹²³Yuluğ Tekin Kurat, "Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası 1923-1973, **Belleten**, Cilt 39, Sayı 154, 1975, s.305.

¹²⁴Saatçi, s.194-201.

1959'da yaşanan katliamla ilgili olarak Türkiye'ye resim, film ve sair belgelerin sokulmasını yasaklamıştır.¹²⁵

General Kasım 24 Mart 1959'da paktın emperyalizm hizmet ettiğini beyan ederek Bağdat Paktından ayrılmıştır. Irak'ın ayrılmasıyla paktın merkezi Bağdat'tan Ankara'ya taşınmıştır.¹²⁶

Dış politikada bu gelişmeler yaşanırken Irak Darbesinin ardından Türkiye'de de iktidar ve muhalefet arasındaki gerilim artmıştır. Darbe sonrasında Bağdat Paktı toplantısına İngiltere ve ABD'nin katılması, toplantıda Türkiye'nin Irak'taki darbeye müdahil olacağı konusundaki söylentiler iktidar ve muhalefeti karşı karşıya getirmiştir. Adnan Menderes bu dönemde CHP'lilere kuşku ile yaklaşmış ve iç politikada bazı baskıcı tedbirler almıştır.¹²⁷ ABD Adana'daki Amerikan üslerine Türkiye'ye haber vermeksizin askerlerini indirmiş ve Lübnan'a asker çıkartmıştı. CHP yönetimi bu durumu eleştirmiştir.¹²⁸ Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu da Irak darbesini yapanlara karşı Bağdat Paktı taraf devletleri tarafından asker gönderilebileceğine dair İngiliz basınına yapmış olduğu açıklamalar hem muhalefeti hem de batılı devletler nezdinde hoş karşılanmamıştır. İsmet İnönü ilk olarak CHP meclis grubu toplantısı yaptı. Zafer Gazetesi de Türkiye'nin Irak'a müdahalesini desteklemeyen ABD'ye karşı yazılar yazmıştır.¹²⁹

Bağdat Paktı öncesinde Türkiye ve Mısır'ın ilişkilerinin seyri olumlu yönde ilerlemişti. Ancak Türkiye'nin Bağdat Paktını imzalaması ve ardından Mısır ile sorun yaşayan İngiltere'nin de pakta dahil olması Türkiye-Mısır ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Ardından yaşanan Irak darbesi sonucunda Bağdat Paktı'nın ismi değiştirilerek CENTO adını almış ve ABD'nin dahil olduğu bir pakt haline gelmiştir. Böylece Türkiye'nin Ortadoğu politikası önce İngiltere'nin daha sonra da ABD dış politikasına uygun olarak şekillenmiştir.¹³⁰ Bağdat Paktı Türkiye'nin Arap devletleriyle

¹²⁵BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:153-53-17, Belge Tarihi:02.10.1959.

¹²⁶Ömer Osman Umar, **Bağdat Paktı**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2013, s.300-301.

¹²⁷Muzaffer Taşyürek, **Adnan Menderes**, 1.Baskı, Anonim Yayıncılık, 2009, s.122-123.

¹²⁸Aydemir, Menderes'in Dramı, s.314.

¹²⁹Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları Demokrasiden Darbeye 1957-1960** 1.Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s.127-128.

¹³⁰Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı (1899-1960)**, 2.Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s.312-313.

ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Aynı dönemde Balkan Paketi'nin da işlevsiz hale gelmesi ile ¹³¹ Sovyetlerin dış politikada “barış içinde yaşama” ilkesinden etkilenen Yugoslavya Bağdat Paketi'nı eleştiren devletler arasında yer almıştır. Yugoslavya'nın, Hindistan ve Mısır ile bağlantısızlık politikasını izlemesi, doğu-batı çekişmesinde doğu bloğu devletlerinin arasında yer alması Balkan Paketi'nin ruhuna aykırı gelişmelerdir. Bu dönemde Yunanistan da Yugoslavya gibi Mısır'ı desteklemesi zaten Kıbrıs Sorunu yüzünden işlevsiz hale gelen Balkan Paketi'nin sona ermesine neden olmuştur.¹³² Fransız gazetesi Morgenbladet ‘te Batı’nın yenilgisi adlı makalesinde Ortadoğu’da İngiltere’nin Süveyş’i kaybetmesinden sonra yavaş yavaş bölgede SSCB’nin etkin hale geldiğini ve batı bloğunun Ortadoğu politikasında yenildiğini yazmıştır. ¹³³

Adnan Menderes hem Balkan Paketi hem de Bağdat Paketi’nin imzalanma sürecinde bölgesel bir aktör olmuştur. Ancak uluslararası sistemin getirdiği koşullar içerisinde Balkan Paketi ve Bağdat Paketi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1950-1960 arası dönemde Türkiye ABD ve NATO dış politikasına paralel bir siyaset izlemiştir.

5.BALKANLARDA YENİDEN İŞ BİRLİĞİ ÇABALARI VE TÜRKİYE

Balkan Paketi’nin başarısızlığının ardından Romanya Başbakanı Chivu Stoica, 17 Eylül 1957’de Arnavutluk, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye başkanlarına bir mesaj yollayarak bütün Balkanları kapsayacak şekilde Stoica adı verilen planı ilettil. Romanya’ya göre SSCB’nin yeni politikası olan bir arada barış içinde yaşama politikasından Balkan devletleri de yararlanmalıydı.¹³⁴ Soğuk Savaşın getirdiği blok politikaları içerisinde birbirinden ayrıışan Balkan devletlerinin ekonomi ve kültürel bağının gelişmesi için yapılması öngörülen Stoica Planını Bulgaristan ve Arnavutluk hemen kabul etmiştir. Ancak Türkiye ve Yunanistan SSCB etkisinde ortaya çıkarılan planı reddetmişlerdir. ¹³⁵ Yugoslavya ise diğer Balkan devletlerinin katılımı şartıyla plana dahil olacağını belirtmiştir. ¹³⁶

¹³¹Geçikli, a.g.e., s.332-333.

¹³²Altun Altun, **Demokrat Parti’nin Son Döneminde Türkiye’nin ABD Politikası**, 1.bs., Ankara, Nobel Bilim Eserleri, 2019, s.39.

¹³³TDA, Fon Kodu:561, Yer Bilgisi:222194-215218-29, Belge Tarihi:27.10.1955.

¹³⁴Sander, Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945 – 1965, s.195.

¹³⁵Jelavich, Balkan tarihi 2, s.401.

¹³⁶Tuncer, Türk Dış Politikası 2.cilt, s.336.

Romanya, Stoica Planını 1959 yılında yeniden gündeme getirmiştir. Sovyetlerin batı bloğu içerisinde yer alan Türkiye ve Yunanistan topraklarına Nükleer silahların yerleştirmesine karşı tutumu ikinci bir planın oluşturulmasında etkili olmuştur. Romanya SSCB ile paralel bir politika izleyerek Balkanlarda silahsızlanmayı öngören bir iş birliği planı hazırlamıştır.¹³⁷ Ancak benzer şekilde bu planda Balkan devletlerini birleştirici bir unsur olamamıştır. Yunanistan, Romanya hükümetine bildirerek planı kabul etmediklerini açıklamıştır. Arnavutluk bir önceki planda olduğu gibi bu planı da hemen kabul etmiştir. Yugoslavya planı son derece ılımlı karşılamıştır. Ancak Türkiye, planın reddedilmesine verdiği cevabı doğrudan doğruya Romanya'ya bildirmek yerine planın destekçisi olan SSCB iletmıştır. Türkiye'nin bu girişimi Balkanlarda hoş karşılanmamıştır.¹³⁸

¹³⁷<https://balcanica.rs/index.php/journal/article/view/1362/1284> Erişim Tarihi: 09.05.2024.

¹³⁸Sander, Balkan Gelişmeleri., s.202-207.

SONUÇ

1923 Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından 1938'e Atatürk'ün ölümüne kadar geçen sürede Türkiye'nin öncelikli hedefi komşu devletler ve diğer devletler arasındaki ilişkilerini geliştirmektir. Bunun için Lozan Antlaşmasında çözüme kavuşmayan sorunlara kuruluşunun ilk yıllarında ağırlık vermiştir. 1930 sonrası ise uluslararası konjonktürde ortaya çıkan revizyonist devletlere karşı kendisi gibi statükoyu benimseyen devletler ile iş birliği içerisinde olmuş, ilişkilerini geliştirmiştir. Almanya'da Nazi iktidarının, İtalya'da faşist Mussolini saldırgan politikalarına karşı bölgesel ittifaklar kurulmasında aktif bir rol oynamıştır. Yunanistan ile Lozan'da çözülemeyen nüfus mübadelesi ve patrikhane sorununu çözüme kavuşturmuştur. Atatürk ve Venizelos'un kurmuş olduğu sıkı ilişkiler sonrasında İtalyan tehlikesine karşı balkanlarda iş birliği çabalarına girişilmiştir. 1934 yılında Romanya, Yugoslavya, Yunanistan ile Türkiye Balkan Paktını imzalamıştır. Ancak bu pakta, revizyonist devletler grubunda olan Bulgaristan'ın ve İtalyan hükmünde olan Arnavutluk'un katılmaması Balkan Paktının zayıf noktasını oluşturmuştur. Türkiye, Balkan Paktının imzalanmasıyla batı sınırlarını güvence altına almıştır. 1936 yılında imzalanan Montrö Antlaşmasında Balkan Paktı üyesi olan Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan Türkiye'nin tezlerini savunarak Boğazların denetiminin Türkiye'de kalmasını sağlamışlardır. Balkan Paktı İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte geçerliliğini yitirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nda iktidarda olan İsmet İnönü, mihver ve müttefik devletlerin politikaları karşısında tarafsız / savaş dışı kalmayı başarmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye hariç neredeyse tüm Balkan ülkeleri işgale uğramıştır. Savaş sonrası Balkanlarda komünist rejimler iktidara gelmiştir. Savaş sonrası kurulan yeni uluslararası sistemde revizyonist ve statükocu devletler yerine iki kutuplu bir yapı ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği doğu bloğunu, ABD'de Batı Bloğunu temsil etmiştir. SSCB'nin yayılmacı politikasına karşı ABD, SSCB'yi çevreleme stratejisi ile NATO'yu kurmuştur. İsmet İnönü'de SSCB'nin Kars ve Ardahan'ı istemesi, Balkanlar'da ve Ortadoğu bölgesindeki yayılmacı politikalarına karşı NATO'ya üyelik için başvursa da kabul edilmemiştir. Ancak Adnan Menderes'in iktidara gelmesiyle Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker göndermesi ile bu durum değişmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin jeopolitik açıdan

Ortadoğu ve Balkan ülkelerine yakın olması ABD ile ilişkilerin gelişmesi ve NATO üyeliğine alınmasında önemli bir etken olmuştur.

Adnan Menderes döneminde tarafsızlık politikasından vazgeçerek NATO'nun ve ABD'nin önemli bir müttefiki olan Türkiye, bölgesel ittifaklarda ve paktlarda da önemli bir rol oynamıştır. Balkanlarda Sovyet etkisini kırmak için Balkan Paktı'nın imzalanmasında öncü olmuştur. Ancak bu pakt uzun ömürlü olmamıştır. Stalin'in ölmesiyle Yugoslavya'nın dış politikasının SSCB'ye karşı yumuşaması, Türk – Yunan ilişkileri kapsamında ortaya çıkan Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları Balkan Paktı'nın zayıflamasına neden olmuştur. Kıbrıs Sorunu sırasında Yugoslavya'nın Yunanistan'ı desteklemesiyle Türkiye'nin Balkan Paktına dair umudu kalmamıştır. 1955 yılında gerçekleştirilen Bandung Konferansında Yugoslavya'nın tarafsızlar grubuna dahil olması Balkan bölgesi siyasetinin parçalanmasında etkili olacaktır. Bandung Konferansıyla bağlantısızlar grubunun liderlerinden biri haline gelen Yugoslavya Soğuk Savaş döneminde üçüncü bir bloğun ilk adımını atmıştır.

Adnan Menderes, NATO'ya üye olduğunda İngiltere'ye Ortadoğu bölgesinde aktif bir siyaset izleyeceğine dair söz vermiştir. Balkanlarda iş birliğinin gelişiminde aktif rol oynayan Türkiye, Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerinin gelişmesi için çabalamış bunun sonucunda Irak ile Bağdat Paktını imzalamıştır. Bağdat Paktına Yunanistan ve Yugoslavya tepki göstermiştir.

Atatürk döneminde Balkan Paktı (1934) revizyonist devletlere karşı, bölgesel barışın korunması ve sağlanması için imzalanmıştır. Adnan Menderes döneminde imzalanan Balkan Paktı ise (1954) iki kutuplu sistem içerisinde Sovyetlerin yayılmacı emellerine karşı bir savunma ittifakı olarak imzalanmıştır. Bu farklılığın ana nedeni uluslararası sistem yapısındaki değişikliklerdir. Atatürk döneminde uygulanan tarafsızlık politikasından vazgeçilmesinin en büyük nedeni de uluslararası sistemin ve aktörlerin değişimi olmuştur.

Adnan Menderes döneminde ise Türk dış politikasında uluslararası sistemin getirdiği iki kutuplu sistem içerisinde NATO ve ABD odaklı şekillenmiştir. Dolayısıyla Adnan Menderes ABD ile uyumlu bir dış politika prensibine sahip olmuştur. Adnan Menderes, Sovyetler Birliği'nin bölgelerdeki etkinliğini kırmak amacıyla Balkan ve

Bağdat Paktı çerçevesinde bölgesel iş birliğine katılmış ve uzun ömürlü olmamasına rağmen bu politikalarda başarı sağlamıştır.

1957 ve 1959 yılında doğu bloğu içerisinde yer alan Romanya Balkanlarda İşbirliğini yeniden sağlamak ve Balkanların nükleer silahlardan arındırılması için Stoica Planını ortaya çıkarsa da bu plan hayata geçirilmemiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv

- BCA, Fon Kodu:30-10-0-0, Yer Bilgisi:246-666-30, Belge Tarihi:14.04.1932.
- BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer No: 179-235-30, Belge Tarihi: 22.09.1941.
- BCA, Fon Kodu:30-10-0-0, Yer No: 256-725-13, Belge Tarihi:30.12.1944.
- BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:122-47-20, Belge Tarihi:08.06.1950.
- BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:5-24-10, Belge Tarihi:03.11.1950.
- BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi: 17-99-26, Belge Tarihi:03.11.1950.
- BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:124-83-7, Belge Tarihi:08.11.1950.
- BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi: 124-102-5, Belge Tarihi:31.05.1951.
- BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:127-91-13, Belge Tarihi:20.12.1951.
- BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer No:125-801-5, Belge Tarihi:04.01.1952.
- BCA, Fon Kodu:30-01-0-0, Yer Bilgisi:102-633-2, Belge Tarihi:08.02.1952.
- BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:128-27-1, Belge Tarihi:03.04.1952.
- BCA, Fon Kodu:30-01-0-0, Yer Bilgisi:102-634-9, 07.05.1952.
- BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer No:61-375-3, Belge Tarihi:06.07.1952.
- BCA, Fon Kodu:30-01-0-0, Yer Bilgisi:102-637-9, Belge Tarihi:01.10.1952.
- BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer No:130-85-15, Belge Tarihi:25.11.1952.
- BCA, Fon Kodu:30-01-0-0, Yer Bilgisi:102-639-1, Belge Tarihi:02.12.1952.
- BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:131-1-1, Belge Tarihi:06.01.1953.
- BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:134-91-8, Belge Tarihi:15.11.1953.
- BCA, Fon Kodu:30-10-0-0, Yer Bilgisi:219-478-14, Belge Tarihi:18.12.1953.
- BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer No:134-116-6, Belge Tarihi:27.01.1954.
- BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:133-867-4, Belge Tarihi:04.05.1954.
- BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:136-71-1, Belge Tarihi:16.08.1954.

BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:138-110-19, Belge Tarihi:24.01.1955.

BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:37-226-3, Belge Tarihi:00.00.1955.

BCA, Fon Kodu: 272-0-0-12, Yer Bilgisi:63-192-4, Belge Tarihi:29.04.1955

BCA, Fon Kodu:272-0-0-12, Yer Bilgisi:63-192-5, Belge Tarihi:15.06.1955

BCA, Fon Kodu:272-0-0-11, Yer Bilgisi:25-137-26, Belge Tarihi:05.07.1955.

BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:133-869-5, Belge Tarihi:11.09.1955.

BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:40-238-17, Belge Tarihi:11.11.1955.

BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:127-817-9, Belge Tarihi:24.02.1956.

BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:142-20-15, Belge Tarihi:05.03.1956.

BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:38-227-11, Belge Tarihi:04.05.1957.

BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:121-772-5, Belge Tarihi:26.05.1957

BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi: 146-30-9, Belge Tarihi: 11.06.1957.

BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:6-34-20, Belge Tarihi:24.06.1957.

BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:146-34-9, Belge Tarihi:04.07.1957.

BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:126-813-9, Belge Tarihi:30.12.1957.

BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer No:148-22-13, Belge Tarihi:24/04/1958.

BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Yer Bilgisi:123-790-1, Belge Tarihi:17.02.1959.

BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Yer Bilgisi:153-53-17, Belge Tarihi:02.10.1959.

TDA, Fon Kodu:568, Yer No:88302-321089-88, Belge Tarihi:07.02.1947.

TDA, Fon Kodu:568, Yer No:88302-321089-31, Belge Tarihi:14.03.1947.

TDA, Fon Kodu:571, Yer No:68065-297625-83, Belge Tarihi:19.12.1947.

TDA, Fon Kodu: 572, Yer No: 68070-297643-42, Belge Tarihi: 22.12.1947.

TDA, Fon Kodu:568, Yer No:39285-158981-27, Belge Tarihi:25.05.1949.

TDA, Fon Kodu:547, Yer Bilgisi: 44874-216231-15, Belge Tarihi:18.12.1950.

TDA, Fon Kodu:534, Yer No:37450-150511-11, Belge Tarihi:10.01.1951.

TDA, Fon Kodu: 571, Yer No: 37450-150511-11, Belge Tarihi: 01.10.1951.

TDA, Fon Kodu:534, Yer Bilgisi: 37479-149355-12, Belge Tarihi:23.11.1951.

TDA, Fon Kodu:534, Yer Bilgisi:37479-149355-8, Belge Tarihi:31.12.1951.

TDA, Fon Kodu:501, Yer Bilgisi:32020-125986-12, Belge Tarihi: 06.02.1952.

TDA, Fon Kodu:571, Yer Bilgisi:35796-141086-52, Belge Tarihi:13.07.1952.

TDA, Fon Kodu:566, Yer Bilgisi:314-2391-29, Belge Tarihi:13.02.1953.

TDA, Fon Kodu:532, Yer Bilgisi:24419-106714-1, Belge Tarihi:14.06.1954.

TDA, Fon Kodu: 538, Yer No: 2810-21299-1, Belge Tarihi:03.05.1955.

TDA, Fon Kodu:561, Yer Bilgisi:222194-215218-29, Belge Tarihi:27.10.1955.

TDA, Fon Kodu:533, Yer No:8458-58566-1, Belge Tarihi:16.12.1957.

T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt:12, Toplantı:2, Seksen Beşinci Birleşim, 08.08.1948.

T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt:10, Toplantı:2, Otuz Yedinci Birleşim, 02.11.1948.

T.B.M.M Zabıt Ceridesi, Devre 5, İçtima 4, Cilt 27

Sürelî Yayınlar

Ayın Tarihi, Haziran 1952.

Ayın Tarihi, Mart 1953

Ayın Tarihi, Ağustos 1954.

Ayın Tarihi, Eylül 1954.

Ayın Tarihi Nisan 1955.

Ayın Tarihi Haziran 1955.

Ayın Tarihi Ağustos 1955.

Ayın Tarihi, Nisan 1956.

Ayın Tarihi Haziran 1956.

Akşam (06/10/1929) “Türk – Arnavut Münasebatı”

Akşam (18/10/1933) “Türk – Romen Münasebatı”

Akşam (10/02/1934) “Balkan Misakı İmza Edildi”

Akşam (07/05/1936) “Balkan Antantının Kuvveti”

Akşam (08/08/1945) “Londra’daki Kanaat”

Akşam (11/07/1947) “Romanya’nın Mühim Bir Kararı”.

Akşam (21/04/1951) “Türk-Yunan Kültür Antlaşması”

Akşam (21/06/1951) “Nazım Hikmet”

Akşam (24/06/1951) “Nazım Hikmet”

Akşam (10/09/1951) “İki Bulgar Casusu Yakalandı”.

Akşam (21/09/1951) “Atlantik Konseyi Pakta Girmemizi Tasvip Etti”

Akşam (30/01/1952) “Yunan Başbakanı Bu Sabah Ankara’da Hararetle Karşılandı”

Akşam (31/01/1952) “Yunan Başbakanı Bu Sabah Ankara’da Hararetle Karşılandı”

Akşam (25/02/1952) “Bulgarlar Hudutta Tedbirler Aldılar”

SADAK, N. (26/06/1952) “Dışarda ve İçerde”, **Akşam**.

Akşam (31/10/1952) “Bir Rus 2 Bulgar Casusu Yakalandı”.

Akşam (03/12/1952) “Celal Bayar Bugün Saat 16’da Dönüyor”,

Akşam (10/01/1953) “Yugoslav Ticaret Heyeti Geldi ve Ankara’ya Gitti”

Akşam (01/02/1955) “Türk-Yunan Ticaret Antlaşması Tasdik Edildi”

Akşam (05/07/1955) “Bulgar Casusları Nasıl Yakalandı”.

Akşam (08/07/1955) “Bulgar Notasına Cevabımız”.

GAZİOĞLU, A. (06/02/1952) “Ortadoğu’nun Emniyet Kalesi”, **Bozkurt**.

Bozkurt (08/03/1952) “Türkiye Sularında Balık Avcılığı”,

Bozkurt (01/05/1952) “Görüşülen Meseleler Nelerdir”

Bozkurt (01/05/1952) “Görüşülen Meseleler Nelerdir?”

Bozkurt (11/02/1959) “Papaz Havayı Bozmak İstiyor”

TÜRKAY, O. (27/02/1959) “Geleceğe Güvenle Bakmalıyız”, **Bozkurt**

Bozkurt (13/05/1959) “Türk ve Yunan Hariciye Vekillerinin Müşterek Basın Toplantısı”

Cumhuriyet (28/02/1938) “Konseyin Tebliği”.

Cumhuriyet (27/04/1947) “Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan”.

Cumhuriyet (28/04/1949) “Romanya’da Kaçan İki Türk Kızı Şehrimizde”.

Haber (10/02/1935) “M. Titülesku”.

Haber (19/02/1937) “Balkan Konseyi”.

Mansfield News Journal, (26/04/1948) “Dewitt Mackenzie’s Column”,

Milliyet (12/06/1929) “Türkiye – Romanya Ticaret Muahedesi Dün İmza Edildi”

ESMER, Ş. (30/11/1933) “Türkiye, Yugoslavya ve Balkanlar”, **Milliyet**.

Milliyet (07/03/1934) “Beş Muahede Tasdik Edildi”

ESMER, Ş. (19/03/1935) “Almanya Versay Andını Yırttı”, **Milliyet**

Milliyet (15/03/1950) “Filibe Hadisesine Dair Bulgar Notası”.

Milliyet (19/05/1950) “Balkanlarda Huzursuzluk”

SAYIN, H. (01/09/1950) “İktisadi Mevzular”, **Milliyet**

SAYIN, H. (09/09/1950) “İktisadi Meseleler”, **Milliyet**

KARACAN, A. N. (14/10/1950) “Başbakan Menderes Mühim Nutkunu Söylüyor”, **Milliyet**.

Milliyet (14/11/1950) Türk-Bulgar İhtilafı Avrupa Konseyine Verildi”

Milliyet (24/11/1950) “Ruslar Yugoslavya Sınırına Asker Yığıyor”,

Milliyet (21/12/1950) “Bulgaristan’da Hayat Şartları”

Milliyet (31/01/1952) “Venizelos’un Ankara Ziyaretlerinin Tesirleri”

Milliyet (03/02/1951) “Başbakan Adnan Menderes’in İzmir’deki Mühim Nutku”

Milliyet (03/02/1951) “Bayan Reşide Bayar Bu Akşam Radyoda Konuştu”

Milliyet (03/02/1951) “Adnan Menderes’in İzmir’deki Konuşması”

Deniz Safi Dümer, (21/02/1951) “Üçüncü Dünya Harbi Dedikoduları Arasında”, **Milliyet**.

Milliyet (04/03/1951) “Yunan Balıkçıları Balık Avlıyabilecekler”

Milliyet (30/06/1951) “Romanyada Yugoslav Azınlığı Tehcir Ediyor”

Milliyet (08/09/1951) “Balkanlar Kaynıyor”

Milliyet (08/11/1951) "Dışışleri Bakanının Tezkibi”

Milliyet (01/02/1952) “Türk-Elen Dostluk Cemiyeti Kuruluyor”

Milliyet (24/04/1952) “Türk-Yunan Yugoslav Dostluğu”,

Milliyet (29/04/1952) “Menderes Bugün Selaniğe Gidiyor”

Milliyet (27/05/1952) “Athenagoros Ankarada”

Milliyet (27/05/1952) “Dışışleri Bakanının Beyanatı”

Milliyet (07/06/1952) “Başbakan Dün De Vilayette Şehir İşleri ile Meşgul Oldu”

KARACAN, A. N. (08/06/1952) “Hoş Geldiniz!”, **Milliyet**.

Milliyet, (15/06/1952) “Memleketimizin Kıymetli Misafirleri”

Milliyet (16/06/1952) “Memleketimizin Büyük Misafirleri”

Milliyet (27/06/1952) Balıkçılarımızın İş Sahası Genişliyor”

Milliyet (05/11/1952) “Türk-Bulgar Hududundaki Tecavüz Hadisesi Asılsızdır”

Milliyet (25/11/1952) “Faruk Demirtaş Atina’dan Bildiriyor: Bütün Yunanistan Bayar’ı Karşılama Hazırlanıyor”

Milliyet (25/11/1952) Athenagoras Atatürk Heykeli İçin Bağışta Bulundu”

Milliyet (03/12/1952) “Ocak Ayı İçinde Papagos Ankara’ya Geliyor”

Milliyet (30/01/1953) “Başvekil Adnan Menderes Bugün Londra’ya Gidiyor”

Milliyet (20/02/1953) “Balkan Dostluk Paktının Esasları Hazırlanıyor”

Milliyet (27/02/1953) “Türk – Yugoslav Ticaret Antlaşması”

Milliyet (07/02/1953) “Tito Üçlü İttifakın Derhal İmzalanmasını Talep Etti”

Milliyet (27/03/1953) “Türk – Yugoslav Ticaret Anlaşması”

Milliyet (22/05/1953) “Bir Amerikan Gazetesi Balkan Paktından Sitayişle Bahsediyor”

Milliyet (31/05/1953) “Balkan Paktı Meriyete Girdi”

Milliyet (08/11/1953) “Üçlü Paktın Ek Anlaşması Dün Belgrat’ta İmzalandı”

Milliyet (23/11/1953) “Balkan Paktının Ehemmiyeti”

DİPLOMAT (15/01/1954) “Garbi Trakya”, **Milliyet**

Milliyet (08/03/1954) “Dün Limanımızdan Yapılan İhracat”

Milliyet (19/03/1954) “Yugoslavyadan 500 Bin Mangal Kömürü Geldi”

Milliyet (22/03/1954) “Batı Trakya’dan İlticalar Devam Ediyor”

Milliyet (24/03/1954) “Batı Trakya Türkleri”

Milliyet (06/04/1954) “Batı Trakya’dan Yeni İlticalar”

Milliyet (23/05/1954) Romanya’dan Alacaklarımız”

Milliyet (08/06/1954) “Balkan Paktı Karşısında Dünya Basını”

Milliyet (10/07/1954) “Dünya Basınından Balkan Paktı ve Amerika”

Milliyet (13/08/1954) “Balkan İttifakının Yarattığı Akisler”

Milliyet (11/10/1954) “Yunanlılar Karasularımızda Balık Avlıyamayacaklar”

Milliyet (08/05/1955) “Mülteci Rumenler Şehrimize Geldi”

Milliyet (18/05/1955) “Balkan Konseyi Toplantıları Anlaşma ile Sona Erdi”

Milliyet (12/11/1955) “Kefkene İniş Yapan Uçak Romenlere Teslim Edildi”

Milliyet (16/12/1955) “B. Milletler’de Beklenilmeyen Bir Hadise”

Milliyet (04/04/1956) “Romanya ile Yapılacak Kürek ve Voleybol Temasları”

Milliyet (01.07.1956) “Athenagoras Kıbrıs İşİ ile Alakalanmıyormuş”

GÖREÇ, S. (19/09/1957) “Romenleri Nasıl Yendik”, **Milliyet**.

Milliyet (06/01/1958) “Türk Balıkçılığı Hakkında Rapor”

Milliyet (10/06/1958) “Kıbrıs’ta Durum İç Harb Şeklini Aldı”

Milliyet (15/07/ 1958) “İrak’ta Hükümet Darbesi”

Milliyet (06/11/1958) “İrak’ta Vaziyet Karışıyor”

Milliyet (14/11/1958) “İrak’a Dün Muhtıra Verdik”

Milliyet (12/05/1959) “Averof Bütün İşler Halledilecek Dedi”

Milliyet (10/07/1959) “İzmirli Balıkçılar Yunanistanla Anlaşma Yapılmasını İstemiyor”

Resmi Gazete, 15.08.1951, S.7885, Karar Sayısı:13401.

Resmi Gazete 24 Temmuz 1953

Resmi Gazete 22 Mart 1954

Son Posta (03/12/1931) “Gazi Hz. Muşanof’un Kabul Ettiler”.

Son Posta (03/12/1932) “Konferans Dağılıyor Mu?”.

Son Posta (02/06/1934) “Dört Nazır”.

Son Posta (12/06/1936) “Balkanlarda Harp Olmaz, Avrupa’dan Endişe Ediyor”.

Son Posta (19/02/1937) “Balkan Antantı Devletleri Arasında Tam Bir Görüş Birliği Var”.

Son Posta (28/02/1938) “Resmi Tebliğ”.

Son Posta (21/08/1948) “Yovaniç’in Ölümünden Sonra”.

Son Posta (30/03/1949) “Bulgaristan’da Komünist İstibdatı”.

Son Posta (30/03/1949) “Bulgaristan’da Komünist İstibdatı”

Son Posta (14/12/1949) “Bulgaristandaki Konsolosluklarımızın Kapatılması Mümkün Görülüyor”.

Son Posta (13/06/1950) “Bulgarlar Çıban Başı Koparmaya Çalışıyorlar”.

Son Posta (13/06/1950) “Hududda Bir Cinayet Daha”

Son Posta (11/09/1950) “Bulgarlar, Türk ve Yunan Hudutlarına Asker Yığıyor”

Son Posta (20/09/1950) “Türk Bulgar Hududu Kapatıldı”

Son Posta (26/10/1950) “Bulgarlar Çıban Başı Koparmaya Çalışıyorlar”

Son Posta (28/04/1952) “Türk-Arnavut Kardeşliği Yardımlaşma Derneğinin Toplantısı”

Son Posta (13/01/1953) “Türk – Yugoslav Müzakereleri Başladı”.

Son Posta (07.02.1953) “Yugoslavyaya Buğday İhracatımız Arttırıldı”

Son Posta (01/03/1953) “Resmi Tebliğ”.

Son Posta (01/03/1953) “Üçlü Balkan Paktı Dün İmzalandı”.

Son Telgraf (24/06/1939) “Hatay’ın Sevinci”.

Tan (10/05/1935) “B krek  Toplantısı”.

Tanin (19/05/1945) “Cumhurbaşkanımızın Hitabesi”

Türk Sözü (26/02/1938) “Balkan Antantı Konseyi Altıncı Toplantısı”.

Ulus (17/04/1936) “D.R. Refik Saydam’ın Söyledikleri”.

TURAN, K. (25/12/1940) “Milli Korunma Kanunu’nda Bazı Tadiller”, **Ulus**.

Ulus (25/12/1940) “Milli Korunma Kanunu’nda Bazı Tedbirler”.

Ulus (14/11/1941) “Yiyecek Götürmek  zere”.

Ulus (15/09/1949) “H k metimiz Bulgaristan’a Sert Bir Nota Verdi”.

Vakit (21/04/1933) “Gençlerin Dünkü Heyecanlı N mayi i”.

Vakit (24/09/1933) “Heyetimiz Yavuzla Yarın Geliyor”.

Vakit (24/08/1944) “ kinci Dünya Harbinde Mühim Bir Gün”.

HATİPOĞLU,  . R. (19/06/1945) “Türk  ift isini Topraklandırma Kanunu”, **Vakit**.

Vakit (08/01/1946) “Demokrat Parti Faaliyete Geçti”.

DEL ORMAN, N. (26/01/1946) “Bulgaristan Türkleri”, **Vakit**.

US, A. (24/02/1946) “Balkanlarda Sulhu Kim Tehdit Ediyor?”, **Vakit**.

YALMAN, E. (26/11/1940) “ rfi  dare Tatbiki Geçerken”, **Vatan**.

Vatan (22/09/1945) “Adnan Menderes ve Fuad Köprülü Halk Partisinden  ıkarıldılar”.

Vatan (11/12/1952) “Bir Casus  dama Mahkûm Oldu”.

Vatan (25/12/1952) “Türk Askeri Heyeti Yugoslavya’da”.

Vatan (03/01/1953) “Türkiye, Ortadoğu   in Proje Hazırladı”.

Vatan (05/01/1953) “Türkiye, Ortadoğu   in Proje Hazırladı”

Vatan (09/01/1953) Casus  dama Mahkûm Edildi”

YALMAN, A. E. (31/01/1953) “Böyle Mi Olacaktı”, **Vatan**.

Vatan (21/05/1954) “B krek  Ata emilerimiz Gitti”

YALMAN, A. E. (12/04/1954) “Barı a Doğru Adım”, **Vatan**.

Yeni Asır (05/05/1936) “Balkan Konseyi”.

Yeni Asır (27/10/1936) “Sevgili Büyük Misafirimiz”.

Yeni Asır (30/10/1936) “Türkiye – Yugoslavya Arasında Yeni Anlaşmalar”.

BİLGİN, Ş. (08/04/1939) “Tasallut Sahası”, **Yeni Asır**.

Yeni Asır (23/11/1940) “Örfi İdare İlanına Karar Verildi”.

Yeni Sabah (07/03/1948) “Düşürülen Uçaklara Aid Bulgaristana 2’nci Notamız”.

Yeni Sabah (15/04/1949) “Romanya’da Hayat”

Yeni İstanbul (16/06/1950) “Bulgarlar, Türkiye’ye Sert Bir Nota Verdiler”

Yeni İstanbul (08/10/1950) “Hükümet Dün Bulgar Dün Kapattı”.

Yeni İstanbul (20/01/1953) “Bulgarlara Casusluktan, Sanık Subay”

Yeni İstanbul (20/01/1953) “Bulgarların Bir Manevrası Daha”

Yeni İstanbul (22/01/1953) “F. Köprülü Yugoslav Dışbakanıyla Görüştü”.

Yeni İstanbul (23/01/1953) “Mareşal Tito Köprülü ile Bironi’de Görüştü”.

Yeni İstanbul (23/01/1953) “Atina Muhabirimiz Marc Marceau Bildiriyor”.

Yeni İstanbul (24/01/1953) “Türk – Yugoslav Müzakereleri”.

Yeni İstanbul (08/02/1953) “Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya Andlaşması Bu Ay
İmzalanacak”.

Yeni Sabah (26/01/1939) “Başbakan Celal Bayar İstifa Etti Dr. Refik Saydam Başvekil Oldu”.

YALÇIN, C. (08/04/1939) “Arnavutluk Faciası”, **Yeni Sabah**.

Yeni Sabah (13/04/1939) “İngilizlerle Birleştik”.

Yeni Sabah (27/01/1949) “Patrik Athenagoras Dün Uçakla Geldi”

Yeni Sabah (06/01/1950) “Yugoslavya ile Ticaret Antlaşması İmzalandı”.

FENİK, F. (07/01/1953) “Balkanlar Müdafaası ve İtalya”, **Zafer**.

Zafer (17/12/1953) “Türk – Yunan – Yugoslav Sıkı İş birliği”.

İncelemeler ve Tetkit Eserler

A) Kitaplar

- ACAR, C. (1991) **Soğuk Savaş Süper Güçlerin Hakimiyet Kavgası**, 1.bs., İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- AKANDERE, O. (1998) **Milli Şef Dönemi**, İstanbul, İz Yayıncılık.
- AKDENİZ, M. (2018) **Batı Trakya’da Türk Varlığı (1930 – 1981)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- AKGÜL, L. H. (2005) “Kıbrıs Sorununun Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisi”, 5. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri.
- AKINCI, T. (2021) **Demokrat Parti**, 2.bs., İstanbul, Remzi Kitabevi.
- AKMAN, H. (2006) **Paylaşılamayan Balkanlar**, 1.bs., İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- AKSU, A. (2017) Romanya Müslüman Türklerinin Dini Eğitiminde Mecidiye Medresesinin Rolü”, **Türkiye – Romanya İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu Cilt 2**, 04 – 06 Ekim, Köstence, ss.1071-1088.
- AKŞİN, A. (1991) **Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- AKTAŞ, M. (2006) **1950 -1960 Demokrat Parti Dönemi Türk – Sovyet İlişkilerinde Amerikan Faktörü**, 1.bs., İstanbul, Şema Yayınevi.
- AL, A. (2014) **Türk Dış Politikası**, İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- ALANOĞLU, H. (2020) **The Times Gazetesi’ne Göre Demokrat Parti Dış Politikası**, 1.bs., İstanbul, Urzeni Yayınevi.
- ALPKAYA, G.; ALPKAYA, F. (2004) **20.Yüzyıl Dünya ve Türk Tarihi**, 1bs., İstanbul, Tarih Vakfı.
- ALTUN, A. (2019) **Demokrat Parti’nin Son Döneminde Türkiye’nin ABD Politikası**, 1.bs., Ankara, Nobel Bilim Eserleri.
- ARMAOĞLU, F. (1991) **Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ARMAOĞLU, F. (2019) **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914 – 1995)**,26.bs., Kronik Kitap.
- ARMAOĞLU, F. (2019) **Türk- Amerikan İlişkileri (1919-1997)**, İstanbul, Kronik Yayın.
- ARSLAN, G. (2017) **Şükrü Saraçoğlu Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1886 – 1953)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi.
- ATABAY, M. (2017) **İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar**, 5.bs., İstanbul, Paradigma Akademi.
- AYDEMİR, Ş. S. (1993) **Menderes’in Dramı (1899-1960)**, 2.Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi.

- BAĞCI, H. (1990) **Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası**, 1.bs., Ankara, İmge Kitabevi.
- BAKLACIOĞLU, N. Ö. (2010) **Dış Politika ve Göç Balkanlar'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar (1920-1990)**, İstanbul, Derin Yayınları.
- BALCI, A. (2017) **Türkiye Dış Politikası**, 2.bs., İstanbul, Alfa Yayınları.
- BALYEMEZ, M. (2021) **İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmesi (1923 -1960)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- BARLAS, D. (2017) “İki Savaş Arası Dönemde Türk – Romen İlişkileri”, **Türkiye – Romanya İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu Cilt 1**, 04 – 06 Ekim, Köstence, ss. 513-524.
- BAŞEREN, S. H. (2006) **Ege Sorunları**, İstanbul, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları Yayın No:25.
- BAYAR, C. **Başvekilim Adnan Menderes**, 1.bs., baskı yılı yok, İstanbul.
- BIÇAKLI, H. A. (2016) **Türkiye – Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)**, 1.bs., Ankara, İmge Kitabevi.
- BİLGİN, M. S. (2017) Montrö Boğazlar Konferansı Esnasında Romanya'nın Tutumu ve Türkiye – Romanya İlişkileri”, **Türkiye – Romanya İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu Cilt 1**, 04-06 Ekim, Köstence, ss. 501-511.
- BOZDAĞ, İ. (1986) **Celal Bayar**, İstanbul, Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları.
- BURÇAK, R. S. (1983) **Moskova Görüşmeleri ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri**, Ankara, Gazi Üniversitesi Basımevi.
- BURÇAK, R. **Siyasi Tarih Ders Notları**, Adana İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- BÜYÜKTOLU, R. (2021) Milletvekili Genel Seçimlerinde DP'nin Seçim Propagandaları (1946-1957), **Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları**.
- CLOGG, R. (2018) Yunanistan'ın **Kısa Tarihi** Çeviren: Dilek Şendil, 2.Baskı, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- COŞKUN, B. (2001) **Bulgaristan'la Yeni Dönem Soğuk Savaş Sonrası Ankara – Sofya İlişkileri**, Ankara, ASAM Yayınları.
- ÇAY, A. (1989) **Kıbrıs'ta Kanlı Noel – 1963**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayın, Ankara.
- ÇELEBİ, M. (2017) “Türk – Rumen İlişkilerinin Balkan Antantına Gidişi Sürecinde Üçüncü Göz: İtalya”, **Türkiye – Romanya İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu Cilt 1**, 04 – 06 Ekim, Köstence, ss.715-741.

- ÇELİK, M. E. (2020) **Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1945-1965)**, İstanbul, Değişim Yayınları.
- ÇELİK, E. () **100 Soruda Türk Dış Politika Tarihi**, İstanbul, Gerçek Yayınevi.
- ÇETİNTAŞ, C. (2022) Cumhuriyetin Dokuzuncu Yılı 1932, 1.bs., TBMM Tutanak Yıllığı.
- ÇİZMECİ, Ş. (2007) **Menderes Demokrasi Yıldızı**, 2.Baskı, Arkadaş Yayınevi.
- DEMİR, G. T. (2015) **Mustafa Abdülhalik Renda (1881 – 1857)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi.
- DEMİRÖZÜ, D (2017) **Savaştan Barışa Giden Yol Atatürk ve Venizelos Dönemi Türkiye – Yunanistan İlişkileri**, 2.bs., İstanbul, İletişim Yayınları.
- DENİZ, D. (2017) **T.C. Ordusunun Tarihsel Gelişimi Rejim İçindeki Konumu**, Nisan Yayıncılık, İstanbul, Nisan Yayıncılık.
- EKİNCİ, N. (1997) **II. Dünya Savaşından Sonra Türkiye’de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**, 1.bs., İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- ERENDOR, M. (2021) **Gagauz Türkleri “Gök-Oğuzlar”**, İstanbul, Bilge Oğuz Yayınları.
- ERKİN, F. C. (1968) **Türk – Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Ankara, Başnur Matbaası.
- EROĞUL, C. (1990) **Demokrat Parti İdeolojisi**, 2.bs., Ankara, İmge Kitabevi.
- ESMER, A. Ş., O. SANDER (haz.) (2014), **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, 10.bs., Ankara, Siyasal Kitabevi.
- FEVZİU, B. (2016) **The Yugoslavs: A Matter of Love and Hate**, Editör: Robert Elsie, Enver Hoxha, I. B. Touris, 2016, London.
- GEÇİKLİ, R. M. (2016) **Menderes Hükümetleri Dönemi Türkiye – ABD İlişkileri**, 1.bs., İleri Yayınları.
- GLENNY, M. (2000) **Balkanlar 1804 – 1999**, Çeviren: Mehmet Harmanlı, İstanbul, Sabah Kitapları.
- GLOSNECK, J. (1998) **Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye Tarihi**, Çeviren: Arif Gelen, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- GOLDSTEIN, E. (1992) **Wars and Peace Treaties 1816 – 1991**, London and New York.
- GÜREL, Ş. S. (2018) **Tarihsel Boyutları İçinde Türk – Yunan İlişkileri 1821 – 1993**, 1.bs., Ankara, İmge Kitabevi.
- GÜREL, Ş. S. (2020) **Kıbrıs Tarihi 1878 – 1960**, 1.bs., İmge Kitabevi.
- GÜRSEL, H. (2023) **Tarih Boyunca Türk – Rus İlişkileri**, 2.bs., İstanbul

- GÜRÜN, K. (1983) **Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- GÜRÜN, K. (1986) **Savaşan Dünya ve Türkiye**, Bilgi Yayınları.
- GÜVELOĞLU, G. (2019) **Sırp Hırvat Sloven Krallığı'ndan Yugoslavya'ya Yugoslavya'nın Siyasi Hayatı ve Türkiye ile Diplomatik İlişkileri (1918-1941)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- GÜVEN, D. (2005) **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, 2.bs, Tarih Vakfı Yayınları.
- HATİPOĞLU, M. (1997) **Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923 – 1954**, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- HAYTA, N. (2020) **1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- HOOK, S. W.; SPAINER, J. (2016) **Amerikan Dış Politikası**, Çeviren: Özge Zihnioğlu, İstanbul, İnkılap Kitabevi.
- KARAKAŞ, N. (2013) **Türk – Amerikan Siyasi İlişkileri (1939 – 1952)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- KARAKUŞ, E. (1977) **40 Yıllık Bir Gazeteci Gözüyle İşte Ankara**, 1.bs., Ankara, Hürriyet Yayınları.
- KARAL, E. Z. (2017) **Osmanlı Tarihi V. Cilt Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, 10.bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KARPAT, K. (2019) **Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik**, 4.bs., İstanbul, Timaş Yayınları.
- KAYNAR, M. (haz.) (2019) **Türkiye'nin 1950'li Yılları**, 3.bs., İstanbul, İletişim Yayınları.
- KESER, U. **Kıbrıs'ta Türk – Yunan Fırtınası (1940 – 1950 – 1960 – 1970)**, 1.bs., İstanbul, Boğaziçi Yayınları.
- KESER, U. (2010) **Kızılây Belgeleri Işığında Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal 1939 – 1949**, 1.bs., Ankara, Türk Kızılây Derneği.
- KIRAN, A. (2005) **Ortadoğu'da Su Bir Çatışma ya da Uzlaşma Alanı**, İstanbul, Kitap Yayınevi.
- KOCABAŞ, S. (1984) **Tarihte ve Günümüzde Türk – Yunan Mücadelesi**, İstanbul, Bayrak Yayıncılık.
- KOÇAK, C. (2017) **Türkiye'de Milli Şef Dönemi Cilt 2(1938 – 1945)**, 7.bs., İstanbul.

- KOÇAK, C. (Siyasal Tarih (1923 – 1950)), **Çağdaş Türkiye 1908 -1980**, Ed: Sina Akşin, 6.bs., İstanbul, Cem Yayınevi.
- KORSUN, N. G. (2020) **Türk – Yunan Savaşı 1919 – 1922**, Çeviren: Celal Pekşen, İstanbul, Kronik Kitap.
- KÖYLÜ, M. (2017) “Türkiye ve Romanya Karşılaştırmalı Dış Ticareti: 1923 – 2017”, **Türkiye – Romanya İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu Cilt 2**, 04-06 Ekim, Köstence, ss.1491-1511.
- KÜPELİ, Y. (2000) **Tarihin izinde Balkanlar ve ABD**, 1.bs, Ankara, Öncü Kitap.
- MACAR, E. (2003) **İstanbul Rum Patrikhanesi**, 1.baskı, İstanbul, İletişim Yayınları.
- MAHMUT, E. (1994) “Romanya’da Türk Milliyetçiliği ve Türklük Araştırmaları Tarihi”, **Türkiye’nin Dışındaki Türk Milliyetçiliği (Tebliğler)**, Ankara, ss.107-112.
- MAZOWER, M. (2008) **Hitler’s Empire**, Penguin Books.
- MAZOWER, M. (2017) **Bizans’ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar**, 2.bs., İstanbul, Alfa Yayınları.
- MENGES, Y. (2018) **İkinci Dünya Savaşı Dönemi ve Türk – İtalyan İlişkileri**, 1.bs., Libra Yayıncılık.
- MENGES, Y. (2023) **Türkiye – İtalya İlişkileri (1928 – 1940)**, 1.bs., Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- MERCAN, M. V.; H.E FARIMAZ (2021) “Ege’de Türk-Yunan Geriliminin Kavramsal Haritası ve Tarafların Tezleri”, İNSAMER Rapor.
- MÜEZZİNOĞLU, E. (2019) “İtalya ile İlişkiler”, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası**, Editör: E. Müezzinoğlu, L. Pınar, İ. Şahin, İdeal Kültür Yayınları.
- MÜTERCİMLER, E. (2021) **Satılık Ada Kıbrıs**, 10.bs., İstanbul, Alfa Yayınları.
- NASKALİ, E. G.; YILDIRIM, Y. (2021), **Demokrat Parti Grup Tutanakları (1950)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- NYE, J. S.; D. A. WELCH (2010) **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, Çeviren: Renan Akman, 1.bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- OLGUN, A. (1991) **Kıbrıs Gerçeği 1931- 1990**, Ankara, Demircioğlu Matbaacılık Yayın.
- ORAN, B. (1986) **Türk – Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- ÖKSÜZ, H. (2006) **Batı Trakya Türkleri**, Çorum, Karam Yayınları.

- ÖKSÜZ, H. (2016) **Yirminci Yüzyılda Türkiye ve Balkanlar**, 1.bs., Trabzon, Serander Yayınları.
- ÖKSÜZ, H. (2021) **Amerikan Belgelerine Göre I. Athenagoras Dönemi (1949-1972)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÖNAL, M. N. (1994) Mehmet Naci Önal, “Romanya Türklerine Bakış”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S.93, ss. 117-190.
- ÖRNEK, S.; VERVERİ, G. (2016) **Yunanistan Perspektifinden Kıbrıs Sorunu**, 1.bs., Ankara.
- ÖYMEN, O. (2002) **Silahsız Savaş**, 1.bs., İstanbul, Remzi Kitabevi.
- ÖZEY, R. (2021) **Balkanlar ve Balkan Ülkeleri Coğrafyası**, 4.bs., Ankara, Pegem Akademi.
- ÖZGÜR, N. (2007) “Sosyalizm Döneminde Arnavutluk”, **Balkanlar El Kitabı Cilt II: Çağdaş Balkanlar**, Derleyenler: Osman Karatay & Bilgehan A. Gökdağ, Çorum-Ankara, Karam Araştırma ve Yayıncılık.
- ÖZKAN, A. (2017) **Enver Hoca Dönemi Arnavutluk (1945-1985)**, Ankara, Nobel Bilim Eserleri.
- ÖZLEM, K. (2019) **Türkiye – Bulgaristan İlişkileri ve Türk Azınlık**, 1.bs., Bursa, Dora Yayınları.
- ÖZTUNA, Y. (2018) **93 ve Balkan Savaşları Avrupa Türkiye’sini Kaybımız Rumeli’nin Elden Çıkışı**, 17.bs., Ötüken Neşriyat.
- PABUÇÇULAR, H. (2020) **Türkiye ve Oniki Ada**, 2.Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- PAZARCI, H. (2014) **Uluslararası Hukuk**, 13.baskı, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları.
- PETROWICH, M. B. (1985) **The Emerge Of Russian Panslavizm 1856-1870**, 2.bs., Greenwood Press.
- ROBERTS, J. M. (2017) **Avrupa Tarihi**, Çeviren: Fethi Aytuna, İstanbul, İnkılap Kitabevi.
- SAATÇİ, S. (2017) **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, 4. Baskı, İstanbul, Ötüken Yayınları.
- SADIYE, T., M.Ö. DURAN (2019) **Acıyı Bal Eylemek**, İstanbul, Timaş Yayınları.
- SAKİN, S., M. SALEP (2012) **Balkanlarda Güvenlik Arzusu Türkiye – Yunanistan – Yugoslavya İlişkileri ve Balkan Paktı**, Ankara, Berikan Yayınevi.
- SALTIK, M. (2020) **’38 ’48 Son Büyük Savaş**, 1.bs., İstanbul, Tarihçi Kitabevi.
- SANCAKTAR, C. (2018) **Yugoslavya’da Sosyalist Özyönetim Deneyimi**, Doruk Yayıncılık.

- SANDER, O. (2012) **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü**, 7.bs., Ankara, İmge Kitabevi.
- SANDER, O (2018) **Siyasi Tarih (1918 – 1994)**, 28.bs., Ankara, İmge Kitabevi.
- SEĞİROĞLU, S. C. (2023) **Türk Dış Politikasında Balkanlar (1923 – 1939)**, 1.bs., Ankara, Berikan Yayınevi.
- SOYSAL, İ. (1977) “Türk – Amerikan İlişkilerinin Ana Çizgileri”, **Belleten**, Cilt LXI, Sayı 162, ss.367-414.
- SOYSAL, İ. (2000) **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920 -1945)**, 3.bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- SOYSAL, İ. (2000) **Türkiye'nin Siyasal Bağlıları Cilt II (1945-1990)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- SÖNMEZOĞLU, F. (2015) **İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası**, İstanbul, Der Yayınları.
- SÖNMEZOĞLU, F. (2000) **Türkiye-Yunanistan İlişkileri & Büyük Güçler**, İstanbul, Der Yayınları.
- SÜRGEVİL, S.; C. ÖZGÜN (2012) **Balkanlar – I**, İzmir, Ege Üniversitesi Yayınları.
- ŞENTÜRK, H. (1992) **Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ŞİMŞİR, B. (1992) “Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu”, **Bulgaristan'da Türk Varlığı Bildiriler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ŞİMŞİR, B. N. (1996) **Bizim Diplomatlar**, 1.bs., Ankara, Bilgi Yayınevi.
- ŞİMŞİR, B. N. (2001) **Türkiye – Arnavutluk İlişkileri Büyükelçilik Anıları 1985-1988**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- ŞİMŞİR, B. N. (2012) **Bulgaristan Türkleri**, 3.bs., Ankara, Bilgi Yayınevi.
- TACEMAN, A. (1991) **Bulgaristan Türkleri 1878-1990**, Adana, Adana Türk Ocağı Yayınları.
- TANSUĞ, F. (2017) **Osmanlı'nın Son Döneminde Adalı Rumlar**, 1.bs., İstanbul, Pan Yayıncılık.
- TAŞYÜREK, M. (2009) **Adnan Menderes**, 1.Baskı, Anonim Yayıncılık.
- TEKELİ, İ.; İLKİN, S. (2009) **Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Planı**, 1.bs., İstanbul, Bilge Yayıncılık
- TEKELİ, İ.; İLKİN, S. (2018) **İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si Birinci Cilt**, 3.bs., İstanbul, İletişim Yayınları.

- TEKİN, M.; OKUTAN, M. Ç. (2012) **Türk Siyasal Hayatı**, 2.bs., Ankara, Orion Kitabevi.
- TELLAL, E. (2020) **SSCB- Türkiye İlişkileri 1953 – 1964**, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- TİMUR, T. (2020) **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, 4.bs., Ankara, İmge Kitabevi.
- TOKER, M. (1990) **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-73; DP’nin Altın Yılları 1950-54**, İstanbul, Bilgi Yayınları.
- TOKER, M. (1991) **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları DP Yokuş Aşağı 1954-1957**, 3.Baskı, Bilgi Yayınları.
- TOKER, M. (1991) **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları Demokrasiden Darbeye 1957-1960** 1.Baskı, Bilgi Yayınevi.
- TOPRAK, S. (2019) “Atatürk Dönemi Balkan Politikası ve Balkan Devletleri ile İlişkiler”, Ed: Ersin Müezzinoğlu, Latif Pınar, İsmail Şahin, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası**, İdeal Kültür Yayıncılık.
- TOPRAK, S. (2019) **19. Yüzyılda Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri ve Avrupalı Devletlerin Balkanlar Politikası**, 1.bs., Ankara, Gece Akademi.
- TUNCER, H. (2012) **Kıbrıs Sarmalı**, 2.bs., İstanbul, Kaynak Yayınları.
- TUNCER, H. (2017) **Türk Dış Politikası 2.Cilt**, 1.bs., Ankara, Kaynak Yayınları.
- TUNCER, H. (2019) **19.Yüzyıl Osmanlı Savaşları**, İstanbul, Kaynak Yayınları.
- TURAN, Ş. (1996) **Türk Devrim Tarihi 3. Kitap**, Ankara, Bilgi Yayınevi.
- TURAN, Ş. (1999) **Türk Devrim Tarihi IV. Kitap 1.Bölüm**, 1.bs., Ankara, Bilgi Yayınevi.
- UÇAROL, R. (2019) **Siyasi Tarih 1914-2014**, 11.bs., İstanbul, Der Yayınları.
- ULUSAN, Ş. (2013) “Arşiv Belgelerine Göre Yabancı Basının 1934 Balkan Antantı İzlenimleri”, **Türk Tarihinde Balkanlar Cilt II**, Editör: Z. İskefiyeli, M.B. Çelik, S. Yazıcı, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- ULUTAŞ, S. Ö. (2021) **Gagavuzlar**, 1.bs., İstanbul, Küre Yayınları.
- UMAR, Ö. O. (2013) **Bağdat Paketi**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi.
- USLU, N. (2000) **Türk Amerikan İlişkileri**, 1.bs., Ankara, 21 Yüzyıl Yayınları.
- UYAR, H. (2011) **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, İstanbul, Boyut Yayıncılık.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (2011) **Osmanlı Tarihi IV. Cilt 1.Bölüm**, 7.bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- UZGEL, İ “Batı Avrupa’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Cilt 1: 1919-1980**, Ed: Baskın Oran, 24.bs., İstanbul, İletişim Yayınları.
- ÜLKÜSAL, M. (1966) **Dobruca ve Türkler**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- VIOTTI, P. R.; KAUPPI, M. V. (2014) **Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti**, Çeviren: Ayşe Özbay Erozan, 5.bs., Ankara, Nobel Yayıncılık.
- VOLKAN, V.; ITZKOWITZ N. (2011) **Atatürk Atatürk**, 1.bs., İstanbul, Alfa Yayınları.
- WACHTEL, A. B. (2009) **Dünya Tarihinde Balkanlar**, Çeviren: Ali Cevat Akkoyunlu, İstanbul, 1.Baskı, İstanbul.
- WATCHELL, A. B. (2022) **Balkanlar Tarihi**, İstanbul, İnkılap Kitabevi.
- YALTA, B. (2005) **Kunu-ri Muharebeleri ve Geri Çekilmeler (26.XI. 1950 – 24.11.1951)**, Ankara, AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- YAYCI, C. (2020) **Yunanistan Talepleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- YEĞEN, M. (2011) **İngiliz Belgelerinde Kürdistan**, 1.Baskı, Ankara, Dipnot Yayınları.
- YILMAZ, T. (2008) “Balkanlar ile İlişkiler”, **Türk Dış Politikası 1919-2008**, Ed: Haydar Çakmak, 1.bs., Ankara, Barış Platin Yayıncılık, s.199-207.
- YÜKSEL, E. (2009) “Soğuk Savaş’ın Kuramsal Doğuşu: George Kennan”, **Batı’da Jeopolitik Düşünce**, Ed. Mustafa Serdar Palabıyık, Ankara, Orion Kitabevi.
- ZÜRCHER, E. J. (2000) **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, 7.bs. İstanbul, İletişim Yayınları.

B) Makaleler

- AÇIKSES. E.; A. CANKUT (2014) “Kıbrıs Meselesinin Tarihsel Gelişimi ve Uluslararası Hale Gelme Sebepleri”, **Turkish Studies**, Cilt 9, Sayı 4, ss.1241-1259.
- AKÇA, B. (2002) “1923-1952 Arası Türk-Bulgar İlişkileri ve 1950-1951 Yıllarında Muğla Vilayetine İskân Edilen Bulgaristan Muhacirleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi**, Cilt 18, Sayı 52, ss. 249 – 263.
- AKKAYA, B. (2011) “İç ve Dış Gelişmeler Çerçevesinde Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş ve 1946 Seçimleri”, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, ss.43 – 62.
- AKKAYA, B. (2012) “Türkiye’nin NATO Üyeliği ve Kore Savaşı”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 28, ss.1-20.
- ALP, İ. (1995) “Batı Trakya Türkleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt XI, Sayı 33, ss.613-652.

- ALTUĞ, Y. (1991) “Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçler”, **Belleten**, Cilt 55, Sayı 212, ss. 109 – 120.
- ATEŞ, T. (1986) “Geçmişte ve Günümüzde Balkanlar”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt 44, Sayı 1 -4, ss. 81 – 104.
- AYTAÇ, G. B. (2011) “Türkiye’nin Ulusal Çıkar Söylemi İçinde Batı Merkeziliğinin Yeniden İnşası: Bandung Konferansı Örneği”, **Türkoloji Kültürü**, Cilt 4, ss.65-80.
- BELLEN, A. (2018) “Kral I. Aleksender Suikastı ve Türkiye – Yugoslavya İlişkilerine Etkisi”, **Mediterranean Journal of Humanites**, Volume 8, ss. 115 – 144.
- BIYIKLI, M. (2012) “Türkiye’nin İttifak Politikası ve Katıldığı Uluslararası Güvenlik İttifakları (1928 – 1938)”, **Yeni Fikir Dergisi**, Cilt 4, Sayı 9, ss.151 – 166.
- BOZKURT, G. (2008) Geçmişten Günümüze Romanya’da Türk Varlığı”, **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt 5, Sayı 17, ss. 1-31.
- BOZKURT, G. (2010) “Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar”, **Türk Dünya İncelemeleri Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2, ss.51-95.
- BÖRKLÜ, M. (1999) “Tarihi Seyir İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye’nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları”, **Bilig**, Sayı 10, ss. 61 – 79.
- CİHANGİR, Ç. (2016) “Yunanistan’da Monarşi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 58, 2016, ss.99-121.
- CİN, T. (2006) “Devletler Arası Hukukta Balıkçılık”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, ss.21-45.
- ÇAKMAK, Z. (2008) “Venizelos’un Atatürk’ü Nobel Barış Ödülü’ne Aday Göstermesi”, **Erdem**, Sayı 52, ss. 91 – 110.
- ÇELİK, M. E. (2020) “İngiliz Belgelerine Göre Türk – İngiliz İlişkileri ve Balkan Paketi’nin Gelişimi (1934)”, **History Studies**, Cilt 12, Sayı 3, ss. 849 – 860.
- ÇETİN, T. (2008) “Bulgaristan’daki Soydaşlarımızın Türkiye’ye Göç Etme Süreçlerini Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Cilt VIII, Sayı 1, ss.55-75.
- DAĞISTAN, A. (2002) “Hamdullah Suphi’nin Romanya Büyükelçiliği ve Gagauz Türkleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 18, Sayı 54, ss. 815 – 828.
- DEĞERLİ, E. (2006) “Atatürk Dönemi Türk – Yunan Siyasi İlişkileri”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.**, Sayı 15, ss.239-262.

- DEMİR, Ş.; ÖZDURĞUN, Y. (2021) Demokrat Parti İktidarında Türkiye'nin Bölgesel Sorunlara Yaklaşımı", **Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 9, Sayı 2, ss. 374-392.
- DEMİRHAN, H. (2019) "Bulgaristan Türklerine Uygulanan Zorla İsim Değiştirme Kampanyası ve Türk Basını (Aralık 1984-Mart 1985)", **Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 17, ss.252-272.
- DİNÇ, S. (2008) "Atatürk Sonrası Türkiye'de İç ve Dış Politikada Gelişmelere Genel Bir Bakış (1938 – 1965)", **Adana Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi Yayını**, ss. 1-33.
- DUMAN, O. Ö.; BİRSEL, H. (2016) "Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler", **Journal Akademi**, Cilt 1, Sayı 1, ss. 299-318.
- ERDAL, İ. (2004) "Türk Basınına Göre Patrikhane Konusu ve Patrik Arapoğlu'nun İhracı Meselesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt 9, Sayı 33, ss. 33-49.
- ERDEM, N; ERDEM U (2023) "Nazım Hikmet'in Biyografisine Katkılar", **Gaziantep University Journal Of Social Sciences**, Cilt 22, Sayı 1,ss.159-175.
- ERKEN, A. (2018) "Demokrat Parti Dönemi Türkiye – Yugoslavya İlişkileri ve Serbest Göç" Mutabakatı", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, ss.937-954.
- ERTEM (2009) "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 12, Sayı 21, ss.377-397.
- ERTEM, B. (2010) "Atatürk'ün Balkan Politikası ve Atatürk Döneminde Türkiye – Balkan Devletleri İlişkileri", **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 21, ss. 1-24.
- EYİCİL, A. (2004) "Atatürk Devrinde Türkiye'nin Balkan Politikası", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 20, Sayı 59, ss. 335 – 367.
- GUBOĞLU, M. (1983) "K. Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı Döneminden II. Dünya Savaşına Kadar Türk – Romen İlişkileri (1923 – 1944)", **Belleten**, Cilt 47, Sayı 188, ss. 171 – 203.
- GURA, M. (2020) "Arnavutluk'ta Enver Hoca ve Komünizmin Dine Karşı Savaşı ve Günümüze Yansımaları", **Emek ve Toplum**, Cilt 9, Sayı 25, ss.508-520.
- GÖKTEPE, C.; GÖKTEPE, S. (2015) "Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası", **Bilig**, Sayı 72, ss. 197 – 222.
- GÖKTEPE, C.; BİLGİÇ, T. (2014) "İngiliz Güvenlik ve Dış Politikasında Kıbrıs (1945-1974)", **Bilig**, Sayı 68, ss.141-168.

- GÜLER, Y. (2004) “II. Dünya Harbi Sonrası Türk – Amerikan İlişkileri (1945 – 1950)”, **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, ss. 204-229.
- GÜLER, Y. (2004) “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, **Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, ss.101-112.
- HAYTAOĞLU, E. (2015) “Balkan Paktı Oluşum Sürecinde Arnavutluk Dış Politikası ve Türkiye ile İlişkiler” (1930 – 1954), **Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi**, Saraybosna, 04 – 05 Mayıs, ss.195-218.
- IVANOV, I. K.; ÖNSÖY, M. “From Integration to Assimilation and Forced Migration: An Evaluation of the Bulgarian Communist Party’s Turkish Minority Policy”, **Bilig**, Sayı 103, ss.31-58.
- İLERİ, İ (2005) “Türkiye’nin Dış Politikası”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 35-36, ss. 375-381.
- İNCİ, S. (2010) “Türk-Yunan Siyasi İlişkilerinde Azınlıkların Dini Kurumları Meselesi”, **Balkan Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, ss.63-96.
- KAHRAMANYOL M.; EMGİLİ, F. (2016) “Tito ve Balkan Siyaseti”, **Avrasya Etütleri**, Cilt 50, Sayı2, ss.315-349.
- KAR, B. (1983) “Bağılantısızlık Bir Dış Politika Seçeneği Mi?”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt IV, Sayı 2, ss.223-238.
- KAŞTAN, Y. (2008) “Atatürk Dönemi Türkiye – Bulgaristan İlişkileri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 24, Sayı 72, ss. 669 – 696.
- KIYANÇ, S. (2020) “Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye’deki ABD Üs ve Tesisleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 36, Sayı 101, ss.203-252.
- KODAL, T. (2019) “Adnan Menderes Dönemi Türk-İrak İlişkileri (1950-1960)”, **Belgi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 18, ss.1507-1524.
- KÖSTÜKLÜ, N. (2016) “Türk Elçilik Raporlarına Göre Atatürk Dönemi Arnavutluk – Türkiye İlişkilerine Dair Bazı Tespitler”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt 31, Sayı 1, ss. 235 – 246.
- KURAT, Y. T. (1975) “Elli Yıllık Cumhuriyet Dış Politikası 1923 – 1953”, **Belleten**, Cilt 39, Sayı 154, ss. 265-308.
- KURT GÜVELOĞLU, G. (2015) “Marsilya Suikastı (Yugoslavya Kralı Aleksander’in öldürülmesi) ve Türkiye’deki Yankıları-9 Ekim 1934”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 34, Sayı 57, ss. 249 – 270.
- MARAL, F. (2010) ““Bulgaristan’dan Türkiye’ye 1989 Göçü”, **İstanbul Üniversitesi A.İ.İ.T.E**, İstanbul.

- MENEKŞE, M. (2013), “Berlin Konferansı Sonrasında Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde Kıbrıs Meselesi (1878-1923)”, **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, Cilt 1, Kıbrıs Özel Sayısı, ss.309-325.
- METİN, Ö.; L. B ALTIN,. (2013) “Turkey and Romania at the Crossroads The Balkans Divided (1944 – 1947)”, **History Studies**, Volume 5, Issue 6, ss. 59 – 69.
- ÖKSÜZ, H. (2010) “Atatürk Dönemi Türk – Arnavut İlişkileri”, **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Sayı 12, 1998, ss.209-219.
- ÖZALPER, M. (2022) “Batı Trakya Türkleri ve Batı Trakya Göçmenleri Yardımlaşma Derneği”, **İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi**, ss.53-65.
- ÖZGİRAY, A. (1995) “Türk -Bulgar Siyasi İlişkileri (1920 -1938)”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt 10, Sayı 1, ss. 55 – 70.
- ÖZGİRAY, A. (1999) “Türkiye – Yugoslavya İlişkileri (1920 – 1938)”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, ss. 11-24.
- ÖZKAN (2012) “Enver Hoca Döneminde Arnavutluk’ta Din-Devlet İlişkisi”, **History Studies**, Cilt 4, Sayı 4, ss.293-316.
- ÖZTOPRAK, İ. (1999) “İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Askeri Yönü”, **Belleten**, Cilt 63, Sayı 237, ss. 597 – 618.
- PINAR, M. (2014) “1950-1951 Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler ve Demokrat Parti’nin Göçmen Politikası”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 30, Sayı 89, ss.61-94.
- SAĞLAM, N. A. (2020) “Türkiye’deki Gagavuz Göçmen Profili”, **Kesit Akademi Dergisi**, Sayı 25, ss.293-306.
- SANCAKTAR, C. (2011) “Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Marksist Yaklaşım”, **Bilge Strateji**, Cilt 3, Sayı 5, ss.25-98.
- SARINAY, Y. (2014) “İki Savaş Arası Dönemde Türkiye’nin Balkan Ülkeleri ile Münasebetleri”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, ss. 232 – 259.
- SATAN, A. (2004) “Yeni İngiliz Belgeleri Işığında Kıbrıs ve Önemi”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 6, ss.55-70.
- SAVAŞ, H. (1992) “Türk Siyasi Tarihinde Makedonya Sorunu, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt XIII, Sayı 1-2, ss.185-200.
- SEYDİ, S. (2011) “Demokrat Parti’nin Dış Politikada Alternatif Arayışları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 2, Sayı 14, ss. 1-16.
- ŞAHİN, İ. (2020) “Düşünceden Eyleme EOKA”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı 37, ss.21-49.

- ŞAMİLOĞLU, A. R. (1991) “‘Türkiye Açısından Truman Doktrini ve Stalin Diplomasisinin Hataları”, **Belleten**, Cilt 55, Sayı 212, ss.239-256.
- TAĞMAT, Ç. D. (2010) “Yunanistan’da Büyük Açlık ve Ege’de Yardım Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları (1941 – 1942), **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 46, ss. 457 – 483.
- TAHIROVİC, M. (2014) “Relations Between Turkey and the Balkan Countries As in a Function of Improving the Regional Peace and Stability”, **Adam Akademi**, Cilt 4, Sayı 2, ss.59-76.
- TEPEKAYA, M. (1996) “Değişen Dünya Konjonktüründe Türkiye’nin Sınır Aşan Suları”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Sayı 1, ss.149-184.
- TOMSU, M. (1988) “Batı Trakya Meselesinin Analizi”, Batı Trakya’nın Sesi”, Sayı 2, ss.24-39., “Çevrimiçi”, <http://www.bttdd.org.tr/dosya/SAYI-2.pdf>, Erişim Tarihi 27.02.2024.
- TOPRAK, S. (2012) Megali İdea’ya Bir Örnek: Girit, **İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, ss.118-142.
- TOPRAK, S. (2014) “Türk-Yunan Siyasi İlişkileri Çerçevesinde Batı Trakya Sorunu”, **BEU.SBE. Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, ss.43-54.
- TOPRAK, S. (2016) “Balkanlarda Hristiyan Türkler”, **Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, Sayı 465, ss.15-19.
- TÜRKEŞ, M. (1994) “The Balkan Pact and Its Immediate Implications for the Balkan States 1930 -1934”, **Middle Eastern Studies**, Cilt 30, Sayı 1, ss. 123 – 144.
- URAL, S. (2015) “Türkiye – Romanya ilişkileri (1923-1950)”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 6. Sayı 11, ss. 177 – 202.
- YALÇIN, E. (2016) “Kıbrıs’ta Türk Mukavemet Teşkilatı ve Rauf Denktaş”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 58, ss.279-301.
- YEL, S. (2003) “Atatürk ve İnkılaplarının Arnavutluk’taki Tesirleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 19, Sayı 55, ss. 105-123.
- YEŞİLBURSA, B. K. (2004) “Dünden Bugüne İngiltere ve Amerika’nın Ortadoğu Savunma Projeleri”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 77, ss.75-117.
- YEŞİLBURSA, B. K. (2009) “A General Review of Turkey’s Foreign Affairs During The Democrat Party Era (1950 – 1960), **Alternative Politics**, Cilt1, Sayı 2, ss. 142-193.
- YILMAZ, E. A. (2019) “Batı Trakya Türklerinin Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 3, ss.252-260.

YÜKSEL, D. (2009) “Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi (1914-1958)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 8, Sayı 18, ss.161-184.

YÜKSEL, D. Y. (2009) “Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi (1914 – 1958)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 8, Sayı 18, ss.161 – 184.

YÜKSEL, S. (2013) “1781 Rus – Avusturya İttifakı ve Grek Projesi”, **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 23, ss.99-122.

YÜRÜR, P. (1998) Atatürk Dönemi Türkiye’nin Balkan Politikası (1923 – 1938)”, **Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını**, 1998, ss. 171 – 203.

C) Tezler

AK, M. A. (2019) “Kimlik Bağlamında Rusya’nın Balkanlar Politikası”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Uludağ Üniversitesi S.B.E.**, Bursa.

AKBEYAZ, D. (2018) “Demokrat Parti Dönemi Türk Spor (1950-1960)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Adnan Menderes Üniversitesi S.B.E.**, Aydın.

AKYOL, G. (2007) “Balkan Politikasında Arnavutluk (1912 Sonrası)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Süleyman Demirel Üniversitesi S.B.E.**, Isparta.

ÇATAKÇI, A. (2018) “Atatürk Döneminde Türkiye – Romanya İlişkileri (1923 – 1938)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Karadeniz Teknik Üniversitesi, S.B.E.**, Trabzon.

DİLEK, E. (2012) “Reconciliation As Part Of Post Conflict Peace-Building And Democratization Process: Comparing Post War Greece And Bosnia – Herzegovina”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Koç Üniversitesi S.B.E.**, İstanbul.

DOGO, K. (2020) “İtalyan İşgalinde Arnavutluk”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Trakya Üniversitesi, S.B.E.**, Edirne.

EKER, A. (2017) “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk Dış Politikasındaki Gelişmeler ve Türkiye’nin NATO’ya Giriş Süreci”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Kırıkkale Üniversitesi S.B.E.**, Kırıkkale.

EREN, Ş. (2008) “Ege Denizi Temelinde Türk-Yunan İlişkileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Kadir Has Üniversitesi S.B.E.**, İstanbul.

KARAYAMAN, M. (1998) “Basında Türk – Yunan Siyasi İlişkileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ege Üniversitesi S.B.E.**, İzmir.

KOÇAK, Ö. İ. (2005) Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Süreci”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi, S.B.E.**, Ankara.

- MUHAMMADI, S. (2020) “Soğuk Savaş Döneminde Sovyetler Birliğinin Balkanlar Politikası”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Trakya Üniversitesi S.B.E.**, Edirne.
- PETRE, B. (2019) “Avrupa Birliğinin Azınlık Haklarına Yaklaşımı: Romanya’daki Türk – Müslümanlar Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Sakarya Üniversitesi S.B.E.**, Sakarya.
- SANCAKTAR, C. (2009) “Yugoslavya’da Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Özyönetim Uygulaması”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi S.B.E.**, İstanbul.
- SERTEL, S. (2019) “Türk Kızılaiy’ının Yunanistan’a Yaptığı Yardımlar (1939 – 1945)”, **Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi S.B.E.**, Hatay.
- SEVİNÇ, D. (2012) Demokrat Parti Dönemi Türk-Yunan İlişkileri (1950-1960), **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- TÜRKMENÖĞLU, Y. (2012) “Meriç Nehri’nin Kapıkule – Enez Arasındaki Yatak Değişimlerinin Taşkınlar ile İlişkisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi S.B.E.**, İstanbul.
- YILDIZ, N. T. (2021) “Bulgar Komünist Partisi İktidarı Döneminde Uygulanan Politikalara Karşı Türk Azınlığın Gündelik Direnişi”, **İstanbul Üniversitesi S.B.E.**, Doktora Tezi, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- Operation Marita, 1949, “Çevrimiçi”, <https://www.raf.mod.uk/our-organisation/units/air-historical-branch/ahb-translations-from-captured-german-documents/operation-marita-balkans-1941-part-1/>, Erişim Tarihi: 29/12/2023.
- https://avalon.law.yale.edu/20th_century/yugo001.asp#art1 Erişim Tarihi: 23.04.2024.
- <https://balcanica.rs/index.php/journal/article/view/1362/1284> Erişim Tarihi: 09.05.2024.
- <https://filmmirasim.ktb.gov.tr/tr/film/bulgaristan-gocmenlerinin-yurda-gelisi> Erişim Tarihi:20.07.2024.
- <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.3780.pdf> Erişim Tarihi: 25/12/2023.
- <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c004/tbmm09004026.pdf>
- <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c004/tbmm09004028.pdf>
- <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c009/tbmm10009025ss0018.pdf>
- https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc037/kanuntbmmc037/kanuntbmmc03706464.pdf

Sözlü Tarih Çalışması

Nafiye Retzeb (1945 Gümölcine doğumlu) ile 8 Ağustos 2024 tarihinde yapılan söyleşi.

Mustafa Retzeb (1965 Gümölcine doğumlu) ile 8 Ağustos 2024 tarihinde yapılan söyleşi.

Hanife Aşan (1951 Gümölcine doğumlu) ile 8 Ağustos 2024 tarihinde yapılan söyleşi.

EKLER

EK-1

BALKAN ANLAŞMA YASASI

(Pacte d'Entente Balkanique)

Atina, 9 Şubat 1934

(Metin)

Balkanlarda barışın güçlendirilmesine katkıda bulunmak isteğinde olan;

Briand- Kellogg Yasasının ve Milletler Cemiyeti Genel Kurulunun onunla ilgili kararlarının temelindeki anlaşma ve uzlaşma düşününe sahip bulunan;

Daha önceki bağışsal yükümlere saygılı olmağa ve Balkanlarda bugün kurulu toprak düzeninin sürdürülmesini [maintien de l'ordre territorial] güvence altına almağa [assurer] kesinlikle kararlı olan,

Türkiye Cumhurbaşkanı, Yugoslavya Yüce Kralı, Yunanistan Cumhurbaşkanı ve Romanya Yüce Kralı bir,

Balkan Anlaşma Yasası

yapmağı kararlaştırmış ve bu amaçla, yetkili Temsilcileri olarak;

Türkiye Cumhurbaşkanı:

Dışişleri Bakanı Sayın Tefik Rüştü'yü;

Yugoslavya Yüce Kralı:

Dışişleri Bakanı Sayın Bogolioub Jevtich'i;

Yunanistan Cumhurbaşkanı:

Dışişleri Bakanı Sayın Demètre Maximos'u;

Romanya Yüce Kralı:

Dışişleri Bakanı Sayın Nicolas Titulescu'yu atamışlardır.

Bu yetkili Temsilciler, yöntemine uygun olduğu görülen yetki belgelerini veristikten sonra, aşağıdaki hükümleri kararlaştırmıştır.

Madde 1. Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya, kendilerinin tüm Balkan sınırlarının güvenliğini, karşılıklı olarak, güvence altına alırlar.

Madde 2. Yüksek Taraflar, bu Andlaşmada gösterilmiş olan çıkarlarını bozabilecek olasılıklar karşısında alınacak önlemler konusunda aralarında görüşmeler yapmağı [se concerter] yükümlenirler. Onlar, bu Paktı imzalamamış olan herhangi bir başka Balkan ülkesine karşı, birbirine önceden haber vermeksizin, hiçbir siyasal eylemde bulunmamağı ve öteki Bağıtlı Tarafların izni olmaksızın, herhangi bir başka Balkan ülkesine karşı siyasal hiçbir yüküm üstlenmememeğı yükümlenirler.

Madde 3. Bu Anlaşma tüm Bağıtlı Devletlerce imzalanır imzalanmaz yürürlüğe girecek ve olanaklı en kısa zamanda onaylanacaktır. Anlaşma, katılma isteğı Bağıtlı Taraflarca olumlu biçimde incelenmek üzere, her Balkan ülkesine açık bulunacak ve bu katılma imzacı öbür Devletlerin onamlarını bildirmeleri üzerine geçerli olacaktır.

Bu hükümlere olan inançla, adları geçen yetkili Temsilciler işbu Paktı imzalamışlardır.

Atina'da, 9 Şubat 1934 günü dört örnek olarak düzenlenmiş ve her Bağıtlı Yüksek Tarafa bunlardan biri sunulmuştur.

Dr. TEVFİK RÜŞTÜ

D. MAXIMOS

N. TITULESCU

B. JEVITCH

[1]

(Protocole Annexe)

Balkan Anlaşma Paktı imzalandığı sırada, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ve Türkiye Dışişleri Bakanları, ülkelerinin üstlendiğı yükümlerin anlatımını, aşağıda gösterildiğı biçimde, açıklığa kavuşturmak ve bu açıklamaların Paktın ayrılmaz bir parçası olduğunu kesinlikle belirtmek gereğini duymuşlardır.

1. 3 ve 4 Temmuz 1933 Londra Sözleşmelerinin 2. Maddesinde öngörülen saldırı eylemlerinden birine girişecek herhangi bir ülke saldırgan sayılacaktır.
2. Balkan Anlaşma Paktı hiçbir Devlete karşı yönetilmiş değildir. Amacı Balkan sınırlarını bir Balkan Devletince girişilecek herhangi bir saldırıya karşı güvence altına almaktır.
3. Bununla birlikte, eğer Bağlı Yüksek Taraflardan biri Balkanlı olmayan herhangi bir Devletin saldırısına uğrarsa ve bir Balkan Devleti bu saldırıya o anda ya da sonradan katılırsa, Balkan Anlaşma Paktının hükümleri bu Balkan Devlete karşı tümüyle uygulanacaktır.
4. Bağlı Yüksek Taraflar, Balkan Anlaşma Paktı ile güdülen amaçlara uygun Sözleşmeler yapmağı yükümlenirler. Bu Sözleşmelerle ilgili görüşmeler 6 ay içinde başlayacaktır.
5. Balkan Anlaşma Paktı, daha önce üstlenilmiş olan yükümlere aykırı düşmediğinden, önceki tüm bağışlar ile andlaşmalara bağlı tüm Sözleşmeler -ki bu bağışlar ve andlaşmalar zaten yayımlanmış bulunmaktadır- geçerliliklerini bütünüyle sürdürecektir.
6. Paktın Giriş kesiminde, "daha önceki bağışsal yükümlere sayılı olmağa kesinlikle kararlı" tümcesi, Bağlı Yüksek Taraflar için, onlardan biri ya da birkaçının imzacısı bulunduğu Balkan Devletleri arasındaki andlaşmalara saygı anlamına gelmektedir.
7. Balkan Anlaşma Paktı bir savunma aracıdır. O nedenle, Bağlı Yüksek Taraflar için Paktın ortaya koyduğu yükümler, onların Londra Sözleşmelerinin 2. Maddesinde öngörüldüğü biçimde, bir başka Devlete saldırıya geçen Bağlı Yüksek Taraf ile ilişkileri bakımından sona erer.
8. Bağlı Yüksek Taraflar için Balkanlarda bugünkü ülkesel düzen kesin niteliktedir. Paktın ortaya koyduğu yükümlere gelince, bunların Bağlı Yüksek Tarafların Paktın imzasını izleyen iki yıl içinde ya da sonra saptayacakları bir süresi olacaktır. Bu iki yıl içinde Paktın bozulması olanağı yoktur. Paktın süresi en az beş yıl ya da daha fazlası için saptanacaktır. Eğer imza gününü izleyen yılın sonunda hiçbir süre saptanmamışsa, Balkan Anlaşma Paktının, imza gününü izleyen iki yılın sonundan başlamak üzere, kendiliğinden beş yıllık bir süresi olacaktır. Bu beş yılın ya da Bağlı Yüksek Taraflarca kabul edilen sürenin sonunda, Pakt, Bağlı Yüksek Taraflardan birisince Paktın sona eriş i için

öngörülen günden bir yıl önce bozulmadıkça, daha önceki yürürlük süresine eşit bir dönem için zımni olarak kendiliğinden yenilenmiş olacaktır. Her durumda, ister Paktın yürürlüğe girdiği birinci dönem (7 ya da 7 yıldan çok) olsun, ister kendiliğinden başlayan sonraki dönem olsun, Paktın sona erişti gününden bir yıl önce, hiçbir bozma ya da bozma bildirisi geçerli değildir.

9. Balkan Anlaşma Paktı, her ülkenin kendi yasası uyarınca onaylanınca Bağışlı Yüksek Taraflar birbirlerine bilgi vereceklerdir.

Ankara, 9 Şubat 1934

İmza: D. MAXIMOS

N. TITULESCU

DR. T. RÜŞTÜ

B. JEV TIC

Kaynakça: İsmail Soysal, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağışları Cilt I (1920 – 1945)**, Ankara, 2000, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.462-465.

EK-2

1. TÜRKİYE CUMHURİYETİ, YUNANİSTAN KRALLIĞI VE YUGOSLAVYA
FEDERATİF HALK CUMHURİYETİ ARASINDA DOSTLUK VE İŞ BİRLİĞİ
ANDLAŞMASI*

(Traité d'Admitié et de Coopération entre la République de la Turquie, le Royaume de
Grèce et la République Fédérative Populaire de Yougoslavie)

Ankara, 28 Şubat 1953

Bağıtlı Taraflar,

Birleşmiş Milletler Andlaşmasında açıklanan ilkelere inançlarını yineleyerek,

Bütün ulusların barış içinde yaşamasına ve uluslararası barışın sürdürülmesine çalışmağa
kararlı olarak,

Aralarındaki dostça ilişkileri güçlendirmek özlemi ile,

Ulusların özgürlük ve bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü dışardan yöneltilecek her
kuvvete karşı savunmağa kararlı olarak,

Savunma örgütlerini dışarıdan gelecek her saldırıya karşı daha etkili kılmak için
çabalarını birleştirmeğe ve ortak çıkarlarını ilgilendiren sorunlarda, özellikle
savunmalarını ilgilendiren sorunlarda danışma ve iş birliği yapmağa kararlı olarak,

Kendi uluslarının ve barışsever bütün ulusların ortak çıkarlarının, dünyanın bu bölgesinde barışın ve güvenliğin korunması için Birleşmiş Milletler Andlaşmasının 51. Maddesi gereğince uygun tertipler alınmasını gerektirdiğine inanarak,

İşbu Andlaşmayı bağitlemeye karar vermişlerdir ve

Türkiye Reisicumhuru:

Dışışleri Bakanı, İstanbul Milletvekili

Prof. Ekselâns Fuad Köprülü'yü,

Majeste Elenler Kralı:

Dışışleri Bakanı Ekselâns Stefanos Stefanopulos'u,

Yugoslav Federatif Halk Cumhuriyeti Başkanı:

Dışışleri Bakanı Ekselâns Koca Popoviç'i,

Bu Andlaşmayı imzaya yetkili kılmışlardır.

Adı geçen Temsilciler, yöntemine uygun olduğu görülen yetki belgelerini sunduktan sonra aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmışlardır:

Madde 1

Bağıtlı Taraflar, aralarında sürekli biçimde iş birliği yapılmasını sağlamak amacıyla, ortak çıkarlarını ilgilendiren bütün sorunlar üzerinde danışmalarda bulunacaklardır.

Bağıtlı Tarafların Dışışleri Bakanları, uluslararası siyasi durumu incelemek ve bu Andlaşmanın amaçlarına uygun düşecek gerekli kararları almak üzere, düzenli biçimde yılda bir kez ve gerekli görülürse, daha sık olarak, konferans yaparak toplanacaklardır.

Madde 2

Bağıtlı Taraflar, kendi bölgelerinde barış ve güvenliğin korunması için ortak çabalarını sürdürmek ve kendilerine karşı kışkırtılmamış bir saldırı olursa, gerekli savunma önlemleri de kapsam içine girmek üzere, güvenliklerini ilgilendiren sorunları birlikte incelemeği sürdürmek karındadırlar.

Madde 3

Bağıtlı Tarafların Genelkurmayları, uyumlu kararların alınabilmesi için, aralarında anlaşarak saptayacakları savunma sorunlarına ilişkin önerileri hükümetlerine sunmak üzere iş birliği yapmağı sürdürecektir.

Madde 4

Bağıtlı Taraflar ekonomi, teknik ve kültür alanlarındaki iş birliğini geliştireceklerdir. Gerektiğinde ekonomik, teknik ve kültürel sorunların çözümü için uygun görülen anlaşmalar bağtlanacak ve örgütler kurulacaktır.

Madde 5

Bağıtlı Taraflar, aralarında çıkabilecek her uyuşmazlığı, Birleşmiş Milletler Andlaşmasında belirlenmiş bulunan barışçı yollardan, anlayış ve dostluk ruhu içinde çözmeğı ve birbirlerinin iç işlerine herhangi bir biçimde karışmaktan kaçınmağı yükümlenirler.

Madde 6

Bağıtlı Taraflar içlerinden birine karşı yöneltilen ya da onun çıkarlarına zarar verebilecek nitelikte olan bir ittifak yapmaktan ya da bir harekete katılmaktan kaçınacaklardır.

Madde 7

Bağıtlı Taraflardan her biri, kendisi ile üçüncü bir Devlet ya da öbür Devletler arasında bugün yürürlükte bulunan uluslararası yükümlölüklerin hiçbirinin işbu Andlaşma hükümleri ile çelişmediğini açıklar; öte yandan, ileride işbu Andlaşmaya aykırı olabilecek herhangi bir uluslararası yüküm üstlenmemek yükümlölüğünü kabul ederler.

Madde 8

İşbu Andlaşma, Türkiye ve Yunanistan'ın 4 Nisan 1949 günlü Kuzey Atlantik Paktından doğan hak ve yükümlölüklerini, her ne biçimde olursa olsun, etkilemez ve edecek gibi yorumlanamaz.

Madde 9

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra, bütün Bağlıklı Taraflarca Andlaşmanın amaçlarının gerçekleşmesi için katılmaları yararlı sayılacak her Devlet, üç Bağlıklı Devletle aynı koşullar içinde ve aynı haklara sahip olmak üzere, işbu Andlaşmaya katılabileceklerdir.

Katılacak her Devlet, katılma belgesinin sunulmasıyla, Andlaşmanın Taraflarından biri olacaktır.

Madde 10

Fransızca metni geçerli sayılacak olan işbu Andlaşma, Bağlılıkların her biri tarafından onaylanacak ve onay belgeleri Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığına sunulacak ve en son onay belgesinin sunulduğu günü yürürlüğe girecektir.

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe girmesini izleyen beş yılın sonunda, Bağlıklı Taraflardan her biri, öbür Bağlıklı Taraflar hükümetlerine bir yıl öncesinden göndereceği bir bildirim ile bu Andlaşmaya taraf olmaktan çıkabilecektir.

Yukarıdaki hükümleri kabul ederek, adları geçen yetkili Temsilciler işbu Andlaşmaya imza etmişlerdir.

Ankara'da yirmi sekiz Şubat bin dokuz yüz elli üç günü, üç örnek olarak, düzenlenmiş ve Bağlıklı Taraflara birer örnek verilmiştir.

Fuad Köprülü
Koca Popoviç

Stefanos Stefanopoulos

Kaynakça: İsmail Soysal, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlılıkları Cilt II (1945 – 1990)**, Ankara, 2000, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.475-477.

EK-4: 9 Ağustos 1954'te Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya Arasında İmzalanan İttifak Antlaşması

Pazaritesi
9
Ağustos
1954

ADRES: Cephediz, Milliye
YIL: 5 - SAYI: 1029
Tebrikat: 1029
Fiyat: 15 Kuruş

Milliyet

MÜSTAKİL SİYASİ GAZETE

Hava Durumu

Bugün: Bulutlu, serin, hafif yağmur, öğleden sonra hafif bulutlu, serin, hafif yağmur.

ÜÇLÜ BALKAN ASKERİ İTTİFAKI BUGÜN BLED'TE İMZALANIYOR

Anlaşma metni, imza merasimini müteakip her üç devletin Hariciye Vekili tarafından resmen açıklanacak

Köprülü ve Stefanopulos, müzakerelerin tam bir anlayış içinde inkışaf ettiğini ve bütün meselelerde mutabakata varıldığını belirttiler

Bled, 8 (RADIO - A.A.) — Trak, Yunan ve Yunan Dağları Vekili tarafından saat 15 de Bled'te, müzakerelerin tam bir anlayış içinde inkışaf ettiğini ve bütün meselelerde mutabakata varıldığını belirttiler.

Resmî olarak imza sahnesinde bir an.

Fuat Arna Ankara'da.

Fuat Arna'da tevkif edildi

C. M. P. lideri Karatekin tevkif edildi. Bu karardan dolayı Karatekin, Ankara'da tevkif edildi.

Türkiye'ye verilen yeni denizaltı

İstanbul, 8 (AP) — İstanbul'da, Türkiye'nin yeni denizaltısı, Ankara'da teslim edildi.

Son Yağmurlar Balıkesirde büyük tahribat yaptı

Balıkesir, 17 Eylül'de yağmurların etkisiyle büyük tahribat yaptı.

Bir grup insanın bir anı.

Kurban Bayramınız kutlu olsun

Bugün Kurban Bayramıdır. «MILLİYET» aziz okuyucularına bu mübarek bayram gününün kutlu olmasını ve milletimizin daha me'ud bayramlarını kavuşmasını Tairinden diyerek kendilerine en samimi tebriklerini arz eder.

1932 doğumlu erler terhis ediliyor

Bu kararla, 1932 doğumlu erler terhis ediliyor. Bu kararla, 1932 doğumlu erler terhis ediliyor.

Dünya havacıları Amerika'da toplandı

100 havacı, Amerika'da toplandı. Bu havacılar, Amerika'da toplandı.

Konya yolunda bir otobüs kazası

Konya yolunda bir otobüs kazası. Bu kazada, otobüs kazası.

Bayram müddetince eğlence yerleri devamlı surette kontrol edilecek

Bayram müddetince eğlence yerleri devamlı surette kontrol edilecek.

Moktar seçiminin hazırlıkları başladı

Moktar seçiminin hazırlıkları başladı. Bu seçim, Moktar seçimi.

Halk Partisindeki hizipleşmeler yıkıcı bir hâl almaya başladı

Halk Partisindeki hizipleşmeler yıkıcı bir hâl almaya başladı.

Milliyet

Yeni tesislerinde mükemmel bir halk gazetesi şeklinde çıkmaya hazırlanıyor

MILLİYET 4 renkli ilavelerle 8, 10, 12, 16, 24, 32 sayfa olarak intişar edecektir

MILLİYET, mükemmel ve renkli bir halk gazetesi şeklinde çıkmaya hazırlanıyor. Bu gazete, mükemmel ve renkli bir halk gazetesi.

MILLİYET, Avrupa ve Amerika'da getirttiği en modern tesislerle, mükemmel ve renkli bir halk gazetesi şeklinde çıkmaya hazırlanıyor.

MILLİYET, yeni tesislerinde yeni şekle bürünerek, mükemmel ve renkli bir halk gazetesi şeklinde çıkmaya hazırlanıyor.

MILLİYET, 12 sayfa çıkacak ve her yerde 10 kuruşa satılacaktır

TÜRK ZAFERLEKİ

★ Haberlerde Doğruluk

★ Yazılarda Kalite

★ Magazinde Yenilik

★ Sporda Hareket

★ Tefrikalarda Heyecan

★ Resimlerde San'at

MILLİYET'in yeni telefon numaraları: Beyoğlu 24811, Mithatpaşa 24811.

MILLİYET'in yeni matbaa adresi: Cephediz Milliye, Feneri sokak No. 1.

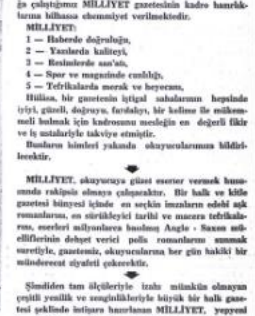

MILLİYET, Avrupa ve Amerika'da getirttiği en modern tesislerle, mükemmel ve renkli bir halk gazetesi şeklinde çıkmaya hazırlanıyor.

MILLİYET, yeni tesislerinde yeni şekle bürünerek, mükemmel ve renkli bir halk gazetesi şeklinde çıkmaya hazırlanıyor.

MILLİYET, 12 sayfa çıkacak ve her yerde 10 kuruşa satılacaktır

TÜRK ZAFERLEKİ

★ Haberlerde Doğruluk

★ Yazılarda Kalite

★ Magazinde Yenilik

★ Sporda Hareket

★ Tefrikalarda Heyecan

★ Resimlerde San'at

MILLİYET'in yeni telefon numaraları: Beyoğlu 24811, Mithatpaşa 24811.

MILLİYET'in yeni matbaa adresi: Cephediz Milliye, Feneri sokak No. 1.

